

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیه السلام

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۴۳

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 43

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

فهرست	۵
علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۴۳	۴۴
مشخصات کتاب	۴۴
۱- حقارت	۴۴
۱- پیروان نوح(ع) و حقارت	۴۴
۲- حقارت در برابر کافران	۴۴
۳- حقارت ظالمان	۴۶
۴- حقارت فرعون	۴۶
۵- حقارت فرعونیان	۴۶
۶- حقارت منحرفان	۴۷
۷- موانع حقارت	۴۸
۲- حقانیت	۴۹
۱- حقانیت	۴۹
۲- آثار تذکر حقانیت آفرینش	۴۹
۳- آثار حقانیت آفرینش	۵۰
۴- آثار حقانیت خدا	۵۰
۵- آثار حقانیت دین	۵۱
۶- آثار حقانیت قرآن	۵۲
۷- آثار ذکر حقانیت قیامت	۵۲
۸- آثار شک در حقانیت اسلام	۵۲
۹- آثار شک در حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)	۵۲
۱۰- آثار شک در حقانیت موسی(ع)	۵۴
۱۱- ابزار تشخیص حقانیت دین	۵۴
۱۲- اثبات حقانیت موسی(ع)	۵۴

۵۴	۱۳- ادعای حقانیت فرعونیان
۵۶	۱۴- اطمینان به حقانیت عقیده
۵۶	۱۵- اعلام حقانیت توحید
۵۶	۱۶- اقرار به حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۸	۱۷- اقرار به حقانیت تهدیدهای خدا
۵۸	۱۸- اقرار به حقانیت قرآن
۶۰	۱۹- اقرار به حقانیت وعده های خدا
۶۰	۲۰- اهل کتاب و حقانیت قرآن
۶۰	۲۱- اهمیت تدبر در حقانیت قرآن
۶۰	۲۲- ایمان به حقانیت قرآن
۶۲	۲۳- ایمان به حقانیت موسی(ع)
۶۳	۲۴- بی اعتنایی به حقانیت قرآن
۶۴	۲۵- بی اعتنایی به حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)
۶۴	۲۶- تبیین حقانیت قرآن
۶۴	۲۷- تکذیب حقانیت قرآن
۶۴	۲۸- جهل به حقانیت آفرینش
۶۶	۲۹- حقانیت آفرینش
۶۸	۳۰- حقانیت آیات خدا
۶۹	۳۱- حقانیت آیات قرآن
۷۰	۳۲- حقانیت آیات منسوخ
۷۰	۳۳- حقانیت آیات ناسخ
۷۰	۳۴- حقانیت ادیان
۷۲	۳۵- حقانیت ادیان آسمانی
۷۲	۳۶- حقانیت اسلام
۷۸	۳۷- حقانیت افعال خدا
۸۰	۳۸- حقانیت الوهیت خدا

- ۳۹- حقانیت انبیا ۸۰
- ۴۰- حقانیت انبیای انطاکیه ۸۲
- ۴۱- حقانیت انجیل ۸۲
- ۴۲- حقانیت انذارهای خدا ۸۴
- ۴۳- حقانیت انذارهای قرآن ۸۴
- ۴۴- حقانیت انذارهای موسی(ع) ۸۴
- ۴۵- حقانیت اوامر خدا ۸۶
- ۴۶- حقانیت برپایی قیامت ۸۶
- ۴۷- حقانیت بعثت شعیب(ع) ۸۸
- ۴۸- حقانیت بهشت ۸۸
- ۴۹- حقانیت پیدایش موجودات ۸۸
- ۵۰- حقانیت تشریح ۸۸
- ۵۱- حقانیت تعالیم انبیا ۹۰
- ۵۲- حقانیت تعالیم دین ۹۰
- ۵۳- حقانیت تعالیم دینی ۹۲
- ۵۴- حقانیت تعالیم سوره هود ۹۲
- ۵۵- حقانیت تعالیم قرآن ۹۲
- ۵۶- حقانیت تعالیم محمد(صلی الله علیه و آله) ۹۴
- ۵۷- حقانیت تغییر قبله ۹۶
- ۵۸- حقانیت توحید ۹۷
- ۵۹- حقانیت توحید ربوبی ۱۰۰
- ۶۰- حقانیت توحید عبادی ۱۰۰
- ۶۱- حقانیت تورات ۱۰۰
- ۶۲- حقانیت جهاد محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۰۴
- ۶۳- حقانیت جهنم ۱۰۴
- ۶۴- حقانیت حاکمیت خدا ۱۰۴

- ۶۵- حقانیت حسابرسی در قیامت ۱۰۶
- ۶۶- حقانیت حکم خدا ۱۰۶
- ۶۷- حقانیت حکومت خدا ۱۰۸
- ۶۸- حقانیت حیات اخروی ۱۰۸
- ۶۹- حقانیت حیات برزخی ۱۰۸
- ۷۰- حقانیت خدا ۱۰۸
- ۷۱- حقانیت خلقت آسمان ۱۱۲
- ۷۲- حقانیت خلقت آسمان ها ۱۱۲
- ۷۳- حقانیت خلقت آفرینش ۱۱۴
- ۷۴- حقانیت خلقت زمین ۱۱۶
- ۷۵- حقانیت خلقت موجودات ۱۱۸
- ۷۶- حقانیت دعا ۱۱۸
- ۷۷- حقانیت دعوت انبیا ۱۱۹
- ۷۸- حقانیت دعوت عیسی(ع) ۱۲۰
- ۷۹- حقانیت دعوت‌های موسی(ع) ۱۲۰
- ۸۰- حقانیت دین ۱۲۰
- ۸۱- حقانیت دین ابراهیم(ع) ۱۲۳
- ۸۲- حقانیت دین محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۲۴
- ۸۳- حقانیت ربوبیت خدا ۱۲۴
- ۸۴- حقانیت رسالت انبیا ۱۲۴
- ۸۵- حقانیت رسالت موسی(ع) ۱۲۶
- ۸۶- حقانیت سبیل الله ۱۲۶
- ۸۷- حقانیت سخن خدا ۱۲۷
- ۸۸- حقانیت سخنان انبیا ۱۲۸
- ۸۹- حقانیت صیحه آسمانی ۱۲۸
- ۹۰- حقانیت عالم برزخ ۱۲۸

- ۹۱- حقانیت عذاب اخروی ۱۳۰
- ۹۲- حقانیت عذاب دنیوی کافران ۱۳۰
- ۹۳- حقانیت عذاب قوم لوط ۱۳۰
- ۹۴- حقانیت عذاب کافران ۱۳۰
- ۹۵- حقانیت عذابهای خدا ۱۳۲
- ۹۶- حقانیت عقیده ۱۳۲
- ۹۷- حقانیت عقیده به خدا ۱۳۲
- ۹۸- حقانیت عیسی(ع) ۱۳۴
- ۹۹- حقانیت غزوه احد ۱۳۴
- ۱۰۰- حقانیت غزوه بدر ۱۳۴
- ۱۰۱- حقانیت قبله بودن مسجد الحرام ۱۳۶
- ۱۰۲- حقانیت قبله شدن مسجد الحرام ۱۳۶
- ۱۰۳- حقانیت قبله مسلمانان ۱۳۶
- ۱۰۴- حقانیت قرآن ۱۳۷
- ۱۰۵- حقانیت قرعه ۱۶۲
- ۱۰۶- حقانیت قصص قرآن ۱۶۲
- ۱۰۷- حقانیت قضاوت خدا ۱۶۲
- ۱۰۸- حقانیت قضاوت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۶۶
- ۱۰۹- حقانیت قیامت ۱۶۶
- ۱۱۰- حقانیت کتب آسمانی ۱۷۰
- ۱۱۱- حقانیت کلام خدا ۱۷۴
- ۱۱۲- حقانیت کیفر اخروی ۱۷۴
- ۱۱۳- حقانیت مثالهای قرآن ۱۷۴
- ۱۱۴- حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۷۴
- ۱۱۵- حقانیت مرگ ۱۸۴
- ۱۱۶- حقانیت مسیحیت ۱۸۴

- ۱۱۷- حقانیت مشیت خدا ۱۸۴
- ۱۱۸- حقانیت معاد ۱۸۶
- ۱۱۹- حقانیت معبودیت خدا ۱۸۸
- ۱۲۰- حقانیت معجزه ۱۸۸
- ۱۲۱- حقانیت معجزه موسی(ع) ۱۸۹
- ۱۲۲- حقانیت معجزه هارون(ع) ۱۹۰
- ۱۲۳- حقانیت موسی(ع) ۱۹۲
- ۱۲۴- حقانیت مؤمنان ۱۹۲
- ۱۲۵- حقانیت نامه عمل ۱۹۲
- ۱۲۶- حقانیت نبوت محمد(صلی الله علیه و آله) ۱۹۲
- ۱۲۷- حقانیت نبوت موسی(ع) ۱۹۶
- ۱۲۸- حقانیت نزول تدریجی قرآن ۱۹۶
- ۱۲۹- حقانیت نزول قرآن ۱۹۶
- ۱۳۰- حقانیت وحی ۱۹۶
- ۱۳۱- حقانیت ورود شیاطین به جهنم ۱۹۸
- ۱۳۲- حقانیت وعده خدا ۱۹۸
- ۱۳۳- حقانیت وعده عذاب ۱۹۸
- ۱۳۴- حقانیت وعده های خدا ۲۰۰
- ۱۳۵- حقانیت وعده های قرآن ۲۰۴
- ۱۳۶- حقانیت وعیدهای خدا ۲۰۴
- ۱۳۷- حقانیت وعیدهای قرآن ۲۰۶
- ۱۳۸- حقانیت ولایت خدا ۲۰۶
- ۱۳۹- حقانیت هشدارهای خدا ۲۰۶
- ۱۴۰- حقانیت یهودیت ۲۰۸
- ۱۴۱- درخواست دلایل حقانیت قرآن ۲۰۸
- ۱۴۲- دلایل حقانیت ۲۰۸

- ۱۴۳- دلایل حقانیت اسلام - ۲۰۸
- ۱۴۴- دلایل حقانیت امت ها - ۲۱۰
- ۱۴۵- دلایل حقانیت انبیا - ۲۱۱
- ۱۴۶- دلایل حقانیت انجیل - ۲۱۴
- ۱۴۷- دلایل حقانیت انذارهای خدا - ۲۱۴
- ۱۴۸- دلایل حقانیت بهشت - ۲۱۶
- ۱۴۹- دلایل حقانیت توحید - ۲۱۶
- ۱۵۰- دلایل حقانیت توحید ربوبی - ۲۱۸
- ۱۵۱- دلایل حقانیت تورات - ۲۱۸
- ۱۵۲- دلایل حقانیت جهنم - ۲۲۰
- ۱۵۳- دلایل حقانیت خدا - ۲۲۰
- ۱۵۴- دلایل حقانیت دین - ۲۲۰
- ۱۵۵- دلایل حقانیت سلیمان(ع) - ۲۲۲
- ۱۵۶- دلایل حقانیت عذابهای خدا - ۲۲۲
- ۱۵۷- دلایل حقانیت عقیده - ۲۲۲
- ۱۵۸- دلایل حقانیت قرآن - ۲۲۴
- ۱۵۹- دلایل حقانیت قضاوت خدا - ۲۳۲
- ۱۶۰- دلایل حقانیت قیامت - ۲۳۳
- ۱۶۱- دلایل حقانیت کتب آسمانی - ۲۳۴
- ۱۶۲- دلایل حقانیت لقاءالله - ۲۳۴
- ۱۶۳- دلایل حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۳۶
- ۱۶۴- دلایل حقانیت معجزه موسی(ع) - ۲۴۴
- ۱۶۵- دلایل حقانیت موسی(ع) - ۲۴۵
- ۱۶۶- دلایل حقانیت نامه عمل - ۲۴۸
- ۱۶۷- دلایل حقانیت نبوت نوح(ع) - ۲۴۸
- ۱۶۸- دلایل حقانیت وحی - ۲۴۸

- ۱۶۹- دلایل حقانیت وعده های خدا ۲۴۸
- ۱۷۰- دلایل حقانیت هود(ع) ۲۵۰
- ۱۷۱- ذکر حقانیت عقیده ۲۵۰
- ۱۷۲- رفع شبهه از حقانیت قرآن ۲۵۰
- ۱۷۳- زلیخا و حقانیت یوسف(ع) ۲۵۲
- ۱۷۴- زمینه ظهور حقانیت دین ۲۵۲
- ۱۷۵- زمینه فهم حقانیت انذارهای خدا ۲۵۲
- ۱۷۶- زمینه فهم حقانیت وحی ۲۵۴
- ۱۷۷- سوگند بر حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۵۴
- ۱۷۸- سوگند بر حقانیت وعده های خدا ۲۵۴
- ۱۷۹- شک در حقانیت ابراهیم(ع) ۲۵۶
- ۱۸۰- شک در حقانیت اسلام ۲۵۶
- ۱۸۱- شک در حقانیت قرآن ۲۵۶
- ۱۸۲- شک در حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۵۸
- ۱۸۳- شناخت حقانیت قرآن ۲۵۸
- ۱۸۴- شناخت حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۵۸
- ۱۸۵- ظهور حقانیت اسلام ۲۵۸
- ۱۸۶- علم به حقانیت خدا ۲۶۰
- ۱۸۷- علم به حقانیت دین ۲۶۰
- ۱۸۸- علمای اهل کتاب و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۶۰
- ۱۸۹- فرعون و حقانیت مسیحیت ۲۶۲
- ۱۹۰- فرعون و حقانیت موسی (ع) ۲۶۲
- ۱۹۱- کافران و حقانیت اسلام ۲۶۲
- ۱۹۲- کتمان حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۶۲
- ۱۹۳- گواه حقانیت سخن خدا ۲۶۴
- ۱۹۴- گواهان حقانیت انبیا ۲۶۴

- ۱۹۵- گواهان حقانیت انبیای انطاکیه - ۲۶۴
- ۱۹۶- گواهان حقانیت توحید - ۲۶۴
- ۱۹۷- گواهان حقانیت قرآن - ۲۶۶
- ۱۹۸- گواهان حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۶۸
- ۱۹۹- گواهان حقانیت معاد - ۲۶۸
- ۲۰۰- گواهی بر حقانیت قرآن - ۲۷۰
- ۲۰۱- گواهی بر حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۷۰
- ۲۰۲- محمد(صلی الله علیه و آله) و حقانیت قرآن - ۲۷۲
- ۲۰۳- مسیحیان و حقانیت قرآن - ۲۷۳
- ۲۰۴- مسیحیان و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۷۴
- ۲۰۵- مشرکان و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۷۴
- ۲۰۶- مکذبان حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۷۶
- ۲۰۷- مکذبان حقانیت وعده های خدا - ۲۷۶
- ۲۰۸- ملاک حقانیت - ۲۷۶
- ۲۰۹- ملاک حقانیت سخن - ۲۷۸
- ۲۱۰- ملاک حقانیت عقیده - ۲۷۸
- ۲۱۱- ملاک حقانیت عمل - ۲۸۰
- ۲۱۲- ملاکهای حقانیت - ۲۸۰
- ۲۱۳- ملاکهای حقانیت احکام - ۲۸۲
- ۲۱۴- ملاکهای حقانیت دین - ۲۸۲
- ۲۱۵- ملاکهای حقانیت معبود - ۲۸۴
- ۲۱۶- منافقان و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) - ۲۸۴
- ۲۱۷- منشأ حقانیت دین - ۲۸۴
- ۲۱۸- نشانه های حقانیت آفرینش - ۲۸۴
- ۲۱۹- نشانه های حقانیت اسلام - ۲۸۶
- ۲۲۰- نشانه های حقانیت انبیا - ۲۸۶

- ۲۲۱- نشانه های حقانیت خدا ۲۸۶
- ۲۲۲- نشانه های حقانیت دین ۲۸۶
- ۲۲۳- نشانه های حقانیت سخن ۲۸۸
- ۲۲۴- نشانه های حقانیت عقیده ۲۸۸
- ۲۲۵- نشانه های حقانیت قرآن ۲۸۸
- ۲۲۶- نشانه های حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۹۰
- ۲۲۷- نشانه های حقانیت موسی(ع) ۲۹۱
- ۲۲۸- وضوح حقانیت اسلام ۲۹۲
- ۲۲۹- وضوح حقانیت دین ۲۹۳
- ۲۳۰- وضوح حقانیت قرآن ۲۹۴
- ۲۳۱- وضوح حقانیت قضاوت خدا ۲۹۵
- ۲۳۲- وضوح حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۹۶
- ۲۳۳- وضوح حقانیت وعده های خدا ۲۹۶
- ۲۳۴- یقین به حقانیت وعده های خدا ۲۹۶
- ۲۳۵- یهود و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله) ۲۹۸
- ۳- حقایق ۲۹۹
- ۱- آثار حقایق ۲۹۹
- ۲- آثار درک حقایق ۲۹۹
- ۳- آثار ذکر حقایق ۳۰۰
- ۴- آثار ذکر ظهور حقایق در قیامت ۳۰۰
- ۵- آثار ظهور حقایق در قیامت ۳۰۰
- ۶- آثار یقین به حقایق ۳۰۰
- ۷- ابزار درک حقایق ۳۰۲
- ۸- ابزار کشف حقایق ۳۰۲
- ۹- ابلاغ حقایق غیبی ۳۰۲
- ۱۰- اختفای حقایق در قیامت ۳۰۳

- ۱۱- ادراک حقایق ----- ۳۰۴
- ۱۲- ادراک حقایق آفرینش ----- ۳۰۴
- ۱۳- ارزش علم به حقایق ----- ۳۰۴
- ۱۴- اظهار حقایق دین ----- ۳۰۵
- ۱۵- اهمیت تبیین حقایق ----- ۳۰۶
- ۱۶- اهمیت درک حقایق ----- ۳۰۶
- ۱۷- اهمیت درک حقایق اخروی ----- ۳۰۶
- ۱۸- اهمیت شناخت حقایق ----- ۳۰۸
- ۱۹- اهمیت ظهور حقایق ----- ۳۰۸
- ۲۰- بیان حقایق کتب آسمانی ----- ۳۰۸
- ۲۱- پوچ انگاری حقایق ----- ۳۰۸
- ۲۲- تبیین حقایق ----- ۳۱۰
- ۲۳- تبیین حقایق بر محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۳۱۰
- ۲۴- تحقیق از حقایق دین ----- ۳۱۰
- ۲۵- تشبیه حقایق غیبی ----- ۳۱۲
- ۲۶- تعلیم روش کشف حقایق ----- ۳۱۲
- ۲۷- تکذیب حقایق ----- ۳۱۲
- ۲۸- تمثیل در تبیین حقایق ----- ۳۱۲
- ۲۹- تنوع بیانی در تبیین حقایق ----- ۳۱۴
- ۳۰- تنوع در تبیین حقایق ----- ۳۱۴
- ۳۱- تهمت کتمان حقایق به محمد(صلی الله علیه و آله) ----- ۳۱۴
- ۳۲- جایگاه درک حقایق ----- ۳۱۴
- ۳۳- جهل به حقایق آفرینش ----- ۳۱۶
- ۳۴- حقایق آفرینش ----- ۳۱۶
- ۳۵- حقایق تورات ----- ۳۱۸
- ۳۶- حقایق غیبی ----- ۳۱۹

- ۳۲۰ ۳۷- حقایق غیر قابل ادراک
- ۳۲۱ ۳۸- حقایق ناشناخته آفرینش
- ۳۲۲ ۳۹- حقایق نامرئی
- ۳۲۲ ۴۰- حیا در تبیین حقایق
- ۳۲۲ ۴۱- خفای حقایق در دنیا
- ۳۲۴ ۴۲- درک حقایق در قیامت
- ۳۲۴ ۴۳- دعوت به درک حقایق
- ۳۲۴ ۴۴- ذکر حقایق تاریخ
- ۳۲۶ ۴۵- روش اثبات حقایق
- ۳۲۶ ۴۶- روش تبیین حقایق
- ۳۳۳ ۴۷- روش درک حقایق
- ۳۳۴ ۴۸- روش فهم حقایق
- ۳۳۴ ۴۹- روش کشف حقایق
- ۳۳۴ ۵۰- زمینه تبیین حقایق
- ۳۳۶ ۵۱- زمینه درک حقایق
- ۳۳۶ ۵۲- زمینه فهم حقایق
- ۳۳۶ ۵۳- زمینه محرومیت از درک حقایق
- ۳۳۶ ۵۴- سوگند برای اثبات حقایق
- ۳۴۰ ۵۵- سوگند به حقایق آفرینش
- ۳۴۰ ۵۶- سوگند در اثبات حقایق
- ۳۴۰ ۵۷- شرایط درک حقایق
- ۳۴۰ ۵۸- ظهور حقایق پس از مرگ
- ۳۴۲ ۵۹- ظهور حقایق در آخرت
- ۳۴۲ ۶۰- ظهور حقایق در بهشت
- ۳۴۴ ۶۱- ظهور حقایق در دنیا
- ۳۴۴ ۶۲- ظهور حقایق در رؤیای محمد(صلی الله علیه و آله)

- ۶۳- ظهور حقایق در قیامت ۳۴۴
- ۶۴- ظهور حقایق قرآن ۴۰۹
- ۶۵- ظهور حقایق معنوی ۴۱۰
- ۶۶- ظهور حقایق هنگام عذاب ۴۱۰
- ۶۷- ظهور حقایق هنگام مرگ ۴۱۰
- ۶۸- عاجزان از درک حقایق ۴۱۲
- ۶۹- عجز از حقایق آفرینش ۴۱۲
- ۷۰- علم به حقایق پنهانی ۴۱۲
- ۷۱- علمای اهل کتاب و کتمان حقایق ۴۱۴
- ۷۲- عوامل تبیین حقایق ۴۱۴
- ۷۳- عوامل تکذیب حقایق ۴۱۶
- ۷۴- عوامل ظهور حقایق ۴۱۶
- ۷۵- عوامل کشف حقایق ۴۱۶
- ۷۶- عوامل محرومیت از درک حقایق ۴۱۸
- ۷۷- عوامل مؤثر در تشخیص حقایق ۴۱۸
- ۷۸- فلسفه ظهور حقایق در رؤیای محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۲۰
- ۷۹- فلسفه ظهور حقایق در محمد(صلی الله علیه و آله) ۴۲۰
- ۸۰- فلسفه ظهور حقایق در معراج ۴۲۰
- ۸۱- قبول حقایق ۴۲۱
- ۸۲- قرآن و تبیین حقایق ۴۲۲
- ۸۳- کتمان حقایق انجیل ۴۲۲
- ۸۴- کتمان حقایق تورات ۴۲۴
- ۸۵- کیفر کفر به حقایق ۴۲۴
- ۸۶- محرومان از درک حقایق ۴۲۴
- ۸۷- محرومان از درک حقایق اخروی ۴۲۶
- ۸۸- محرومیت از حقایق ۴۲۶

- ۸۹- محرومیت از درک حقایق ۴۲۶
- ۹۰- مرکز درک حقایق ۴۲۶
- ۹۱- ملاکهای تشخیص حقایق دین ۴۲۸
- ۹۲- ملانگه و کتمان حقایق ۴۲۸
- ۹۳- منافقان و درک حقایق ۴۲۸
- ۹۴- منشأ تبیین حقایق ۴۳۰
- ۹۵- منشأ حقایق ۴۳۰
- ۹۶- منشأ ظهور حقایق در قیامت ۴۳۰
- ۹۷- موانع درک حقایق ۴۳۲
- ۹۸- ناپسندی تکذیب حقایق ۴۳۳
- ۹۹- نشانه های حقایق غیبی ۴۳۴
- ۱۰۰- وارونه نمایی حقایق ۴۳۴
- ۱۰۱- یعقوب(ع) و کشف حقایق ۴۳۴
- ۱۰۲- یقین به حقایق پس از مرگ ۴۳۴
- ۱۰۳- یهود و کتمان حقایق ۴۳۶
- ۱۰۴- ابلاغ حقایق غیبی ۴۳۶
- ۱۰۵- تشبیه حقایق غیبی ۴۳۶
- ۱۰۶- حقایق غیبی ۴۳۷
- ۱۰۷- نشانه های حقایق غیبی ۴۳۸
- ۱۰۸- حقایق معنوی ۴۴۰
- ۴- حقوق ۴۴۱
- ۱- حقوق ۴۴۱
- ۲- آثار تفریط در حقوق خدا ۴۴۱
- ۳- احسان در حقوق ۴۴۲
- ۴- احقاق حقوق ۴۴۲
- ۵- اخلاق و حقوق ۴۴۲

- ۴۴۴ ----- ۶- ادای حقوق ابن السبیل
- ۴۴۴ ----- ۷- ادای حقوق خویشاوندان
- ۴۴۵ ----- ۸- ادای حقوق فقرا
- ۴۴۶ ----- ۹- ادای حقوق متکدیان
- ۴۴۶ ----- ۱۰- ادای حقوق مردم
- ۴۴۶ ----- ۱۱- ادای حقوق مساکین
- ۴۴۸ ----- ۱۲- ادای حقوق مطلقه
- ۴۴۸ ----- ۱۳- اعتدال در ادای حقوق
- ۴۴۸ ----- ۱۴- اولویتها در حقوق
- ۴۵۰ ----- ۱۵- اهمیت ترک تجاوز به حقوق دیگران
- ۴۵۰ ----- ۱۶- اهمیت حقوق انسان ها
- ۴۵۰ ----- ۱۷- اهمیت حقوق خویشاوندان
- ۴۵۲ ----- ۱۸- اهمیت حقوق کافران
- ۴۵۲ ----- ۱۹- اهمیت حقوق کودک
- ۴۵۲ ----- ۲۰- اهمیت حقوق مادر
- ۴۵۳ ----- ۲۱- اهمیت حقوق مردم
- ۴۵۴ ----- ۲۲- اهمیت حقوق مطلقه
- ۴۵۴ ----- ۲۳- اهمیت حقوق مظلوم
- ۴۵۵ ----- ۲۴- اهمیت حقوق والدین
- ۴۵۶ ----- ۲۵- اهمیت حقوق همسر
- ۴۵۷ ----- ۲۶- اهمیت حقوق یتیم
- ۴۵۸ ----- ۲۷- اهمیت رعایت حقوق
- ۴۵۸ ----- ۲۸- اهمیت رعایت حقوق خویشاوندی
- ۴۵۸ ----- ۲۹- اهمیت مراعات حقوق مردم
- ۴۶۰ ----- ۳۰- برتری حقوق مادر
- ۴۶۰ ----- ۳۱- بنی اسرائیل و حقوق والدین

- ۳۲- بی اعتنایی به حقوق خویشاوندی ۴۶۰
- ۳۳- پاسداری از حقوق مردم ۴۶۲
- ۳۴- تأمین حقوق همسر ۴۶۲
- ۳۵- تجاوز به حقوق انسان ها ۴۶۲
- ۳۶- تجاوز به حقوق حاجیان ۴۶۲
- ۳۷- تجاوز به حقوق در بنی اسرائیل ۴۶۴
- ۳۸- تجاوز به حقوق دیگران ۴۶۴
- ۳۹- تجاوز به حقوق دیگران در مسجد الحرام ۴۶۶
- ۴۰- تجاوز به حقوق زن ۴۶۶
- ۴۱- تجاوز به حقوق شریک ۴۶۸
- ۴۲- تجاوز به حقوق مردم ۴۶۸
- ۴۳- تجاوز به حقوق مسلمانان ۴۷۰
- ۴۴- تجاوز به حقوق مطلقه ۴۷۰
- ۴۵- تجاوز به حقوق وارث ۴۷۲
- ۴۶- تجاوز به حقوق همسر ۴۷۲
- ۴۷- تجاوز به حقوق یتیم ۴۷۲
- ۴۸- تساوی حقوق انسان ها ۴۷۴
- ۴۹- تساوی حقوق مسلمانان ۴۷۴
- ۵۰- تساوی حقوق موجودات ۴۷۴
- ۵۱- تساوی حقوق والدین ۴۷۶
- ۵۲- تساوی در حقوق ۴۷۶
- ۵۳- تشویق به رعایت حقوق مساکین ۴۷۶
- ۵۴- تزییع حقوق ۴۷۶
- ۵۵- تزییع حقوق خویشاوندی ۴۷۸
- ۵۶- تزییع حقوق مادر ۴۷۸
- ۵۷- تزییع حقوق مردم ۴۷۸

- ۴۸۰ ۵۸- تضييع حقوق مساكين
- ۴۸۰ ۵۹- تضييع حقوق والدين
- ۴۸۰ ۶۰- تضييع حقوق يتيم
- ۴۸۲ ۶۱- تفويض حق تشريع
- ۴۸۲ ۶۲- تقدم حقوق خدا
- ۴۸۲ ۶۳- تقصير در حقوق والدين
- ۴۸۲ ۶۴- توصيه به ترك تجاوز به حقوق ديگران
- ۴۸۴ ۶۵- حفظ حقوق همسر
- ۴۸۴ ۶۶- حق مالکيت
- ۴۸۴ ۶۷- حق اطاعت
- ۴۸۶ ۶۸- حق الله
- ۴۸۶ ۶۹- حق الناس
- ۴۸۶ ۷۰- حق امر به معروف
- ۴۸۶ ۷۱- حق انتخاب
- ۴۸۸ ۷۲- حق بر خدا
- ۴۸۸ ۷۳- حق تشريع
- ۴۹۰ ۷۴- حق تصرف
- ۴۹۰ ۷۵- حق تمتع
- ۴۹۳ ۷۶- حق حیات
- ۴۹۴ ۷۷- حق دفاع
- ۴۹۵ ۷۸- حق سکونت در وطن
- ۴۹۶ ۷۹- حق طعام
- ۴۹۶ ۸۰- حق عتق برده
- ۴۹۶ ۸۱- حق قابل عفو
- ۴۹۸ ۸۲- حق قانونگذاری
- ۴۹۸ ۸۳- حق قصاص

۵۰۰	۸۴- حق مالکیت
۵۰۰	۸۵- حق مسکن
۵۰۲	۸۶- حق نهی از منکر
۵۰۲	۸۷- حق وطن
۵۰۲	۸۸- حق ولایت
۵۰۶	۸۹- حق همبستری
۵۰۸	۹۰- حقوق ابن السبیل
۵۰۸	۹۱- حقوق اجتماعی برده
۵۰۹	۹۲- حقوق اجتماعی تازه مسلمانان
۵۱۰	۹۳- حقوق اجتماعی زن
۵۱۰	۹۴- حقوق اجتماعی مسلمانان
۵۱۰	۹۵- حقوق اقتصادی برده
۵۱۰	۹۶- حقوق اقتصادی زن
۵۱۲	۹۷- حقوق انبیا
۵۱۴	۹۸- حقوق انسان
۵۱۶	۹۹- حقوق انسان ها
۵۲۰	۱۰۰- حقوق اولیای مقتول
۵۲۲	۱۰۱- حقوق اهل کتاب
۵۲۲	۱۰۲- حقوق برده
۵۲۳	۱۰۳- حقوق بنی اسرائیل
۵۲۴	۱۰۴- حقوق بین الملل
۵۲۴	۱۰۵- حقوق پدر
۵۲۶	۱۰۶- حقوق ثروتمندان
۵۲۶	۱۰۷- حقوق جنبندگان
۵۲۶	۱۰۸- حقوق جوامع جامعه
۵۲۸	۱۰۹- حقوق حر

۵۲۸	۱۱۰- حقوق خانواده
۵۳۰	۱۱۱- حقوق خدا
۵۳۲	۱۱۲- حقوق خویشاوندان
۵۳۲	۱۱۳- حقوق خویشاوندان محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۳۴	۱۱۴- حقوق خویشاوندان نسبی
۵۳۴	۱۱۵- حقوق خویشاوندی
۵۳۶	۱۱۶- حقوق دایه
۵۳۶	۱۱۷- حقوق دختران یتیم
۵۳۸	۱۱۸- حقوق در قیامت
۵۳۸	۱۱۹- حقوق دشمنان
۵۳۹	۱۲۰- حقوق دشمنان در جنگ
۵۴۰	۱۲۱- حقوق دوستی
۵۴۰	۱۲۲- حقوق ذوی القربای محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۴۰	۱۲۳- حقوق زن
۵۶۰	۱۲۴- حقوق سفیه
۵۶۱	۱۲۵- حقوق سیاسی زن
۵۶۲	۱۲۶- حقوق شوهر
۵۶۲	۱۲۷- حقوق صاحب قصاص
۵۶۳	۱۲۸- حقوق ضعفا
۵۶۴	۱۲۹- حقوق غیر مسلمان
۵۶۴	۱۳۰- حقوق فرزندان
۵۶۷	۱۳۱- حقوق فقرا
۵۷۰	۱۳۲- حقوق فقیر
۵۷۰	۱۳۳- حقوق کارگر
۵۷۰	۱۳۴- حقوق کافر ذمی
۵۷۰	۱۳۵- حقوق کافران

۵۷۲	۱۳۶- حقوق کلیدداران
۵۷۲	۱۳۷- حقوق کنیز
۵۷۲	۱۳۸- حقوق کودک
۵۷۴	۱۳۹- حقوق مادر
۵۷۶	۱۴۰- حقوق مالی خویشاوندان
۵۷۶	۱۴۱- حقوق مالی زن
۵۷۶	۱۴۲- حقوق متقابل همسر
۵۷۸	۱۴۳- حقوق متکدیان
۵۷۸	۱۴۴- حقوق متهمان
۵۸۰	۱۴۵- حقوق مجاهدان
۵۸۰	۱۴۶- حقوق محصولات کشاورزی
۵۸۱	۱۴۷- حقوق محمد(صلی الله علیه و آله)
۵۸۳	۱۴۸- حقوق مربی
۵۸۴	۱۴۹- حقوق مرد
۵۸۶	۱۵۰- حقوق مردم
۵۸۸	۱۵۱- حقوق مساکین
۵۹۰	۱۵۲- حقوق مستضعفان
۵۹۰	۱۵۳- حقوق مسلمانان
۵۹۲	۱۵۴- حقوق مسلمانان مکه مکہ
۵۹۲	۱۵۵- حقوق مطلقه
۵۹۶	۱۵۶- حقوق مظلوم
۵۹۸	۱۵۷- حقوق مظلومان
۵۹۸	۱۵۸- حقوق منعم
۶۰۰	۱۵۹- حقوق موحدان
۶۰۰	۱۶۰- حقوق مؤمنان
۶۰۲	۱۶۱- حقوق مهاجران

- ۱۶۲- حقوق وارث ۶۰۲
- ۱۶۳- حقوق والدین ۶۰۴
- ۱۶۴- حقوق همسر ۶۰۶
- ۱۶۵- حقوق همسران محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۰۸
- ۱۶۶- حقوق همسری ۶۱۰
- ۱۶۷- حقوق همسری ۶۱۵
- ۱۶۸- حقوق یتیم ۶۲۰
- ۱۶۹- خطر تضییع حقوق مردم ۶۲۲
- ۱۷۰- رعایت حقوق پدر ۶۲۳
- ۱۷۱- رعایت حقوق خانوادگی ۶۲۴
- ۱۷۲- رعایت حقوق مادر ۶۲۴
- ۱۷۳- رعایت حقوق مردم ۶۲۴
- ۱۷۴- رعایت حقوق والدین ۶۲۶
- ۱۷۵- زمینه تجاوز به حقوق دیگران ۶۲۷
- ۱۷۶- زمینه تجاوز به حقوق والدین ۶۲۸
- ۱۷۷- زمینه تضییع حقوق ۶۲۸
- ۱۷۸- زمینه سستی در حقوق والدین ۶۲۸
- ۱۷۹- زمینه سلب حقوق مطلقه ۶۲۹
- ۱۸۰- زمینه های حقوق خویشاوندی ۶۳۰
- ۱۸۱- سوگند برای اثبات حقوق ۶۳۰
- ۱۸۲- عدالت در اعطای حقوق ۶۳۰
- ۱۸۳- عدالت در حقوق زن ۶۳۰
- ۱۸۴- عدالت در حقوق مستضعفان ۶۳۲
- ۱۸۵- عدالت در حقوق یتیم ۶۳۲
- ۱۸۶- عفو از حقوق ۶۳۲
- ۱۸۷- عوامل تجاوز به حقوق خویشاوندان ۶۳۴

- ۱۸۸- عوامل تفریط در حقوق خدا ۶۳۴
- ۱۸۹- فرصت جبران حقوق خدا ۶۳۴
- ۱۹۰- کتابت حقوق ۶۳۶
- ۱۹۱- کیفر تجاوز به حقوق دیگران ۶۳۶
- ۱۹۲- کیفر تجاوز به حقوق یتیم ۶۳۶
- ۱۹۳- گناه تجاوز به حقوق دیگران ۶۳۶
- ۱۹۴- مبانی حقوق ۶۳۸
- ۱۹۵- متجاوزان به حقوق خویشاوندان ۶۳۸
- ۱۹۶- متجاوزان به حقوق مردم ۶۳۸
- ۱۹۷- محدوده حق تصمیم ۶۳۸
- ۱۹۸- مشورت در حقوق ۶۴۰
- ۱۹۹- مصالحه حقوق ۶۴۰
- ۲۰۰- منابع تشریح حقوق ۶۴۲
- ۲۰۱- منشأ پیدایش حقوق ۶۴۲
- ۲۰۲- منشأ حق امر ۶۴۲
- ۲۰۳- منشأ حق نهی ۶۴۲
- ۲۰۴- منشأ حقوق ۶۴۲
- ۲۰۵- منشأ حقوق ابن السبیل ۶۴۴
- ۲۰۶- منشأ حقوق فقرا ۶۴۴
- ۲۰۷- منشأ حقوق مادر ۶۴۴
- ۲۰۸- موانع تجاوز به حقوق شریک ۶۴۵
- ۲۰۹- موانع تضییع حقوق ۶۴۶
- ۲۱۰- نظام حقوقی ۶۴۶
- ۲۱۱- ویژگیهای حقوق اسلامی ۶۴۶
- ۲۱۲- حقوق مردم ۶۴۸
- ۲۱۳- ادای حقوق مردم ۶۴۸

- ۶۴۸ ۲۱۴- اهمیت حقوق مردم
- ۶۵۰ ۲۱۵- اهمیت مراعات حقوق مردم
- ۶۵۰ ۲۱۶- پاسداری از حقوق مردم
- ۶۵۰ ۲۱۷- تجاوز به حقوق مردم
- ۶۵۲ ۲۱۸- تضییع حقوق مردم
- ۶۵۴ ۲۱۹- حقوق مردم
- ۶۵۶ ۲۲۰- خطر تضییع حقوق مردم
- ۶۵۶ ۲۲۱- رعایت حقوق مردم
- ۶۵۸ ۲۲۲- متجاوزان به حقوق مردم
- ۶۵۹ ۵- حکمت
- ۶۵۹ ۱- حکمت
- ۶۵۹ ۲- آثار حکمت
- ۶۶۰ ۳- آثار حکمت خدا
- ۶۷۴ ۴- آثار حکمت یوسف(ع)
- ۶۷۴ ۵- آثار درک حکمت خدا
- ۶۷۶ ۶- آثار دوری از حکمت
- ۶۷۶ ۷- آثار ذکر حکمت خدا
- ۶۷۸ ۸- آثار عقیده به حکمت خدا
- ۶۷۸ ۹- ارزش تعلم حکمت
- ۶۷۸ ۱۰- ارزش تعلیم حکمت
- ۶۸۰ ۱۱- ارزش حکمت
- ۶۸۱ ۱۲- ازلیت حکمت خدا
- ۶۸۲ ۱۳- اصول حکمت
- ۶۸۲ ۱۴- اعطای حکمت
- ۶۸۲ ۱۵- اعطای حکمت به موسی(ع)
- ۶۸۳ ۱۶- اهمیت تعلیم حکمت

- ۱۷- اهمیت حکمت ۶۸۴
- ۱۸- اهمیت حکمت کتاب ۶۸۶
- ۱۹- ایمان به حکمت خدا ۶۸۶
- ۲۰- پاداش حکمت به موسی (ع) ۶۸۸
- ۲۱- پرسش از حکمت خدا ۶۸۸
- ۲۲- تعلیم حکمت ۶۹۰
- ۲۳- تلاوت حکمت در خانه همسران محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۹۱
- ۲۴- جایگاه حکمت ۶۹۲
- ۲۵- حکمت آل ابراهیم ۶۹۲
- ۲۶- حکمت ابراهیم (ع) ۶۹۲
- ۲۷- حکمت الله ۶۹۲
- ۲۸- حکمت انبیا ۶۹۴
- ۲۹- حکمت پادشاه مصر ۶۹۴
- ۳۰- حکمت خدا ۶۹۵
- ۳۱- حکمت خدا در قصه یوسف (ع) ۷۲۸
- ۳۲- حکمت خدا در هدایت ۷۲۹
- ۳۳- حکمت خلقت چهارپایان ۷۳۰
- ۳۴- حکمت داود (ع) ۷۳۰
- ۳۵- حکمت در آیات خدا ۷۳۰
- ۳۶- حکمت در افعال خدا ۷۳۱
- ۳۷- حکمت در انجیل ۷۳۲
- ۳۸- حکمت در اوامر خدا ۷۳۲
- ۳۹- حکمت در تبلیغ ۷۳۴
- ۴۰- حکمت در تورات ۷۳۴
- ۴۱- حکمت در دعوت ۷۳۴
- ۴۲- حکمت در ربوبیت ۷۳۶

- ۴۳- حکمت در رهبری ۷۳۶
- ۴۴- حکمت در فراق بنیامین ۷۳۶
- ۴۵- حکمت در فراق لاوی ۷۳۶
- ۴۶- حکمت در فراق یوسف(ع) ۷۳۸
- ۴۷- حکمت در قانونگذاری ۷۳۸
- ۴۸- حکمت در قرآن ۷۳۹
- ۴۹- حکمت در قضاوت خدا ۷۴۰
- ۵۰- حکمت در قیامت ۷۴۲
- ۵۱- حکمت در کودکی ۷۴۲
- ۵۲- حکمت در مدیریت ۷۴۲
- ۵۳- حکمت در مشیت خدا ۷۴۲
- ۵۴- حکمت در نواهی خدا ۷۴۴
- ۵۵- حکمت عیسی(ع) ۷۴۴
- ۵۶- حکمت قرآن ۷۴۴
- ۵۷- حکمت لقمان ۷۴۷
- ۵۸- حکمت محسنان ۷۴۸
- ۵۹- حکمت محمد(صلی الله علیه و آله) ۷۴۸
- ۶۰- حکمت موسی(ع) ۷۵۰
- ۶۱- حکمت یوسف(ع) ۷۵۰
- ۶۲- درخواست حکمت ۷۵۲
- ۶۳- درک حکمت خدا ۷۵۲
- ۶۴- دلایل حکمت خدا ۷۵۲
- ۶۵- ذکر حکمت ۷۵۴
- ۶۶- ذکر حکمت خدا ۷۵۴
- ۶۷- زمینه تعلیم حکمت ۷۵۶
- ۶۸- زمینه حکمت ۷۵۶

- ۶۹- زمینه حکمت خدا ۷۵۶
- ۷۰- زمینه حکمت یحیی(ع) ۷۵۸
- ۷۱- زمینه حکمت یوسف(ع) ۷۵۸
- ۷۲- زمینه درک حکمت خدا ۷۵۸
- ۷۳- شرایط اعطای حکمت ۷۵۸
- ۷۴- عبرت از حکمت ۷۶۰
- ۷۵- علم و حکمت ۷۶۰
- ۷۶- عوامل زوال حکمت ۷۶۰
- ۷۷- فلسفه اعطای حکمت به لقمان ۷۶۲
- ۷۸- کفر به حکمت خدا ۷۶۲
- ۷۹- محرومان از حکمت ۷۶۲
- ۸۰- مظاهر حکمت خدا ۷۶۲
- ۸۱- منشأ تعلیم حکمت ۷۶۴
- ۸۲- منشأ حکمت ۷۶۴
- ۸۳- منشأ حکمت داود(ع) ۷۶۴
- ۸۴- منشأ حکمت لقمان ۷۶۴
- ۸۵- منشأ حکمت لوط(ع) ۷۶۶
- ۸۶- منشأ حکمت نوح(ع) ۷۶۶
- ۸۷- منشأ حکمت یوسف(ع) ۷۶۶
- ۸۸- موارد حکمت ۷۶۶
- ۸۹- موانع حکمت ۷۶۹
- ۹۰- نزول حکمت ۷۷۰
- ۹۱- نشانه های حکمت ۷۷۰
- ۹۲- نشانه های حکمت خدا ۷۷۰
- ۹۳- نشانه های حکمت قرآن ۷۸۰
- ۹۴- نشانه های حکمت لقمان ۷۸۰

۷۸۲	۹۵- نعمت حکمت
۷۸۲	۹۶- نقش حکمت
۷۸۴	۹۷- نقش حکمت خدا
۷۸۴	۹۸- وسعت حکمت خدا
۷۸۴	۹۹- وعده حکمت به محسنان
۷۸۶	۶- حکومت ها
۷۸۶	۱- انقراض حکومت ها
۷۸۶	۲- تشکیل حکومت ها
۷۸۶	۳- عوامل بقای حکومت ها
۷۸۷	۴- منشأ پیدایش حکومت ها
۷۸۷	۵- نقش حکومت ها
۷۸۸	۷- حکومت اسلامی
۷۸۸	۱- اختیارات حکومت اسلامی
۷۸۸	۲- اهل کتاب در حکومت اسلامی
۷۸۸	۳- اهمیت تقویت حکومت اسلامی
۷۸۹	۴- اهمیت حکومت اسلامی
۷۸۹	۵- حکومت اسلامی
۷۸۹	۶- رد حکومت اسلامی
۷۹۱	۷- زمینه حکومت اسلامی
۷۹۱	۸- زمینه حکومت اسلامی در مدینه
۷۹۱	۹- کافران در حکومت اسلامی
۷۹۱	۱۰- مسؤولیت حکومت اسلامی
۷۹۳	۱۱- مناققان در حکومت اسلامی
۷۹۴	۸- حکومت دینی
۷۹۴	۱- تاریخ حکومت دینی
۷۹۴	۲- حرمت دشمنی با حکومت دینی

- ۳- حکومت دینی ۷۹۴
- ۴- حکومت دینی در دوران ذوالقرنین ۷۹۵
- ۵- ظلم ستیزی حکومت دینی ۷۹۵
- ۶- مسؤولیت حکومت دینی ۷۹۵
- ۷- نعمت حکومت دینی ۷۹۵
- ۹- حکومت ۷۹۷
- ۱- حکومت ۷۹۷
- ۲- آثار حکومت ۷۹۷
- ۳- آثار حکومت بنی اسرائیل ۷۹۷
- ۴- آثار حکومت ظالمان ۷۹۸
- ۵- آثار حکومت فاسد ۷۹۸
- ۶- آثار حکومت فاسدان ۷۹۸
- ۷- آثار حکومت فرعونیان ۷۹۸
- ۸- آثار حکومت مستکبران ۸۰۰
- ۹- آثار علاقه به حکومت ۸۰۰
- ۱۰- آرزوی حکومت ۸۰۰
- ۱۱- آرزوی حکومت بر مؤمنان ۸۰۰
- ۱۲- آسیب شناسی حکومت ۸۰۲
- ۱۳- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون ۸۰۲
- ۱۴- اختناق در حکومت فرعون ۸۰۲
- ۱۵- اختیارات حکومت ۸۰۴
- ۱۶- اختیارات حکومت اسلامی ۸۰۴
- ۱۷- ارزش حکومت ۸۰۴
- ۱۸- اشرافیت در حکومت فرعون ۸۰۴
- ۱۹- اطاعت از حکومت ۸۰۶
- ۲۰- اقتدار حکومت مصرباستان ۸۰۶

- ۸۰۶ ۲۱- اقدامات امنیتی در حکومت یوسف(ع)
- ۸۰۶ ۲۲- امانتداری کارگزاران حکومت
- ۸۰۸ ۲۳- انقراض حکومت فرعون
- ۸۰۹ ۲۴- انقراض حکومت ها
- ۸۱۰ ۲۵- اهل کتاب در حکومت اسلامی
- ۸۱۰ ۲۶- اهمیت تقویت حکومت اسلامی
- ۸۱۰ ۲۷- اهمیت تقویت حکومت اولیاء الله
- ۸۱۱ ۲۸- اهمیت حکومت
- ۸۱۳ ۲۹- اهمیت حکومت اسلامی
- ۸۱۴ ۳۰- ایصال به حکومت جاودان
- ۸۱۴ ۳۱- بازدید از کارگزاران حکومت
- ۸۱۴ ۳۲- برپایی حکومت صالح
- ۸۱۶ ۳۳- برتری حکومت امام عادل
- ۸۱۶ ۳۴- بشارت حکومت مؤمنان
- ۸۱۶ ۳۵- بی ارزشی حکومت فرعون
- ۸۱۶ ۳۶- بی نظیری حکومت سلیمان(ع)
- ۸۱۸ ۳۷- تاریخ حکومت دینی
- ۸۱۸ ۳۸- تثبیت حکومت فرعون
- ۸۱۹ ۳۹- تشکیل حکومت ها
- ۸۲۰ ۴۰- تقوا در حکومت
- ۸۲۰ ۴۱- توطئه براندازی حکومت محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۸۲۰ ۴۲- تهمت حکومت طلبی به موسی(ع)
- ۸۲۲ ۴۳- جن در حکومت سلیمان(ع)
- ۸۲۲ ۴۴- حرمت حکومت کافران
- ۸۲۴ ۴۵- حرمت حکومت منافقان
- ۸۲۴ ۴۶- حرمت دشمنی با حکومت دینی

- ۴۷- حقانیت حکومت خدا ۸۲۴
- ۴۸- حکومت آل ابراهیم ۸۲۴
- ۴۹- حکومت ابراهیم(ع) ۸۲۵
- ۵۰- حکومت اخروی ابرار ۸۲۶
- ۵۱- حکومت استبدادی ۸۲۶
- ۵۲- حکومت استبدادی فرعون ۸۲۶
- ۵۳- حکومت استبدادی قوم عاد ۸۲۸
- ۵۴- حکومت استبدادی مصرباستان ۸۲۸
- ۵۵- حکومت استثماری فرعون ۸۳۰
- ۵۶- حکومت اسلامی ۸۳۰
- ۵۷- حکومت اشرافی فرعون ۸۳۰
- ۵۸- حکومت امام مهدی(ع) ۸۳۰
- ۵۹- حکومت انبیا ۸۳۲
- ۶۰- حکومت اولیاء الله ۸۳۴
- ۶۱- حکومت ایده آل ۸۳۴
- ۶۲- حکومت باطل و علما ۸۳۴
- ۶۳- حکومت بر پدر ۸۳۶
- ۶۴- حکومت بر مادر ۸۳۶
- ۶۵- حکومت بنی اسرائیل ۸۳۶
- ۶۶- حکومت بنی امیه ۸۳۸
- ۶۷- حکومت پادشاهی مصرباستان ۸۳۸
- ۶۸- حکومت جالوت ۸۳۹
- ۶۹- حکومت جهان دینی ۸۴۰
- ۷۰- حکومت جهانی بندگان خدا ۸۴۰
- ۷۱- حکومت جهانی صالحان ۸۴۰
- ۷۲- حکومت داود(ع) ۸۴۰

- ۷۳- حکومت در انجیل ۸۴۲
- ۷۴- حکومت در تورات ۸۴۲
- ۷۵- حکومت در شرایط بحرانی ۸۴۴
- ۷۶- حکومت در مغرب سرزمین ذوالقرنین ۸۴۴
- ۷۷- حکومت دوران اصحاب کهف ۸۴۴
- ۷۸- حکومت دوران خضر(ع) ۸۴۵
- ۷۹- حکومت دوران موسی(ع) ۸۴۶
- ۸۰- حکومت دینی ۸۴۶
- ۸۱- حکومت دینی در دوران ذوالقرنین ۸۴۶
- ۸۲- حکومت ذوالقرنین ۸۴۸
- ۸۳- حکومت سرزمین مصر ۸۴۸
- ۸۴- حکومت سلیمان(ع) ۸۴۸
- ۸۵- حکومت ظالمانه ۸۵۰
- ۸۶- حکومت فرعون ۸۵۰
- ۸۷- حکومت قوم ثمود ۸۵۳
- ۸۸- حکومت محمد(صلی الله علیه و آله) ۸۵۴
- ۸۹- حکومت مصرباستان در دوران یوسف(ع) ۸۵۶
- ۹۰- حکومت ملکه سبأ ۸۵۶
- ۹۱- حکومت منافقان ۸۵۶
- ۹۲- حکومت نامشروع ۸۵۸
- ۹۳- حکومت یوسف(ع) ۸۵۸
- ۹۴- درخواست حکومت ۸۵۸
- ۹۵- درخواست حکومت جاودان ۸۶۰
- ۹۶- درخواست شغل از حکومت شرک ۸۶۰
- ۹۷- درخواست شغل از حکومت کفر ۸۶۰
- ۹۸- درخواست نابودی حکومت فرعون ۸۶۰

- ۹۹- رد حکومت اسلامی ۸۶۲
- ۱۰۰- روش برخورد با کارگزاران حکومت ۸۶۲
- ۱۰۱- روش حکومت فرعون ۸۶۲
- ۱۰۲- روش حکومت فرعونیان ۸۶۴
- ۱۰۳- زمینه انحطاط حکومت فرعون ۸۶۴
- ۱۰۴- زمینه بقای حکومت فرعون ۸۶۴
- ۱۰۵- زمینه حکومت استبدادی ۸۶۴
- ۱۰۶- زمینه حکومت اسلامی ۸۶۶
- ۱۰۷- زمینه حکومت اسلامی در مدینه ۸۶۶
- ۱۰۸- زمینه حکومت صالحان ۸۶۶
- ۱۰۹- زمینه حکومت یوسف(ع) ۸۶۸
- ۱۱۰- زنان در حکومت فرعون ۸۶۸
- ۱۱۱- شخصیتهای مؤثر در حکومت فرعون ۸۶۸
- ۱۱۲- شرایط حکومت ۸۶۸
- ۱۱۳- شرایط گزینش کارگزاران حکومت ۸۷۰
- ۱۱۴- صالحان در حکومت ذوالقرنین ۸۷۰
- ۱۱۵- ظالمان در حکومت ذوالقرنین ۸۷۰
- ۱۱۶- ظلم ستیزی حکومت دینی ۸۷۲
- ۱۱۷- عجز حکومت فرعون ۸۷۲
- ۱۱۸- عزیزی در حکومت مصرباستان ۸۷۲
- ۱۱۹- عوامل بحران در حکومت مصرباستان ۸۷۲
- ۱۲۰- عوامل بقای حکومت فرعون ۸۷۴
- ۱۲۱- عوامل بقای حکومت ها ۸۷۴
- ۱۲۲- عوامل سلطه حکومت های ظالم ۸۷۴
- ۱۲۳- فرار از حکومت خدا ۸۷۴
- ۱۲۴- فرعونیان و حفظ حکومت ۸۷۶

- ۱۲۵- فساد حکومت فرعون ۸۷۶
- ۱۲۶- فساد در حکومت فرعون ۸۷۶
- ۱۲۷- فسق در حکومت فرعون ۸۷۶
- ۱۲۸- قدرت کارگزاران حکومت ۸۷۸
- ۱۲۹- قطع پا در حکومت فرعون ۸۷۸
- ۱۳۰- قطع دست در حکومت فرعون ۸۷۸
- ۱۳۱- کافران در حکومت اسلامی ۸۷۸
- ۱۳۲- گرمسیری مرکز حکومت فرعون ۸۸۰
- ۱۳۳- گسترش حکومت ذوالقرنین ۸۸۰
- ۱۳۴- مبانی حکومت ۸۸۰
- ۱۳۵- محدوده حکومت داود(ع) ۸۸۲
- ۱۳۶- محدوده حکومت سلیمان(ع) ۸۸۲
- ۱۳۷- محدوده حکومت صالحان ۸۸۲
- ۱۳۸- محدوده حکومت فرعون ۸۸۴
- ۱۳۹- محدوده حکومت فرعونیان ۸۸۶
- ۱۴۰- محدوده حکومت مصرباستان ۸۸۶
- ۱۴۱- محدوده حکومت یوسف(ع) ۸۸۶
- ۱۴۲- مستضعفان در حکومت فرعون ۸۸۶
- ۱۴۳- مستکبران در حکومت فرعون ۸۸۸
- ۱۴۴- مسؤولیت پذیری در حکومت شرک ۸۸۸
- ۱۴۵- مسؤولیت پذیری در حکومت کفر ۸۸۸
- ۱۴۶- مسؤولیت حکومت ۸۸۸
- ۱۴۷- مسؤولیت حکومت اسلامی ۸۹۲
- ۱۴۸- مسؤولیت حکومت دینی ۸۹۲
- ۱۴۹- مشاوره در حکومت فرعون ۸۹۲
- ۱۵۰- مشاوره در حکومت ملکه سبأ ۸۹۴

- ۱۵۱- مفسدان و حکومت ۸۹۴
- ۱۵۲- مقهوریت حکومت فرعون ۸۹۴
- ۱۵۳- ملاک ارزش حکومت ۸۹۴
- ۱۵۴- ملاک مشروعیت حکومت ۸۹۶
- ۱۵۵- مناصب حکومت مصر باستان ۸۹۶
- ۱۵۶- منافقان در حکومت اسلامی ۸۹۶
- ۱۵۷- منشأ استحکام حکومت داود(ع) ۸۹۷
- ۱۵۸- منشأ پیدایش حکومت ها ۸۹۸
- ۱۵۹- منشأ حکومت ۸۹۸
- ۱۶۰- منشأ حکومت بنی اسرائیل ۹۰۰
- ۱۶۱- منشأ حکومت داود(ع) ۹۰۱
- ۱۶۲- منشأ حکومت سلیمان(ع) ۹۰۲
- ۱۶۳- منشأ حکومت یوسف(ع) ۹۰۲
- ۱۶۴- منشأ قدرت حکومت سلیمان(ع) ۹۰۲
- ۱۶۵- موقعیت جوی مرکز حکومت فرعون ۹۰۲
- ۱۶۶- مؤمنان در حکومت ذوالقرنین ۹۰۴
- ۱۶۷- نجات از حکومت ظالم ۹۰۴
- ۱۶۸- نجات از حکومت فاسد ۹۰۴
- ۱۶۹- نجات از حکومت فرعون ۹۰۴
- ۱۷۰- نخلستان در مرکز حکومت فرعون ۹۰۶
- ۱۷۱- نشانه های اقتدار حکومت ۹۰۶
- ۱۷۲- نشانه های اقتدار حکومت سلیمان(ع) ۹۰۶
- ۱۷۳- نظارت بر کارگزاران حکومت ۹۰۸
- ۱۷۴- نظام حکومت فرعونى ۹۰۸
- ۱۷۵- نعمت حکومت ۹۰۸
- ۱۷۶- نعمت حکومت دینی ۹۱۰

- ۱۷۷- نعمت نجات از حکومت ظالمانه ۹۱۰
- ۱۷۸- نعمت نجات از حکومت فرعونیان ۹۱۰
- ۱۷۹- نفوذ در حکومت مستکبران ۹۱۰
- ۱۸۰- نقش حکومت ۹۱۲
- ۱۸۱- نقش حکومت ها ۹۱۲
- ۱۸۲- نیاز به حکومت ۹۱۲
- ۱۸۳- وسعت حکومت سلیمان(ع) ۹۱۴
- ۱۸۴- ویژگیهای حکومت ذوالقرنین ۹۱۴
- ۱۸۵- ویژگیهای حکومت سلیمان(ع) ۹۱۶
- ۱۸۶- ویژگیهای حکومت فرعون ۹۱۸
- ۱۸۷- ویژگیهای حکومت فرعونیان ۹۲۱
- ۱۸۸- ویژگیهای حکومت منافقان ۹۲۲
- ۱۸۹- ویژگیهای حکومت یوسف(ع) ۹۲۲
- ۱۹۰- ویژگیهای حکومت فرعون ۹۲۲
- ۱۹۱- یعقوب(ع) هنگام حکومت یوسف(ع) ۹۲۲
- ۱۹۲- یوسف(ع) و حکومت مصر باستان ۹۲۴
- ۱۰- حلال ۹۲۵
- ۱- آثار استفاده از روزی حلال ۹۲۵
- ۲- آثار تغذیه حلال ۹۲۵
- ۳- احکام تحریم حلال ۹۲۵
- ۴- ارزش حلال ها ۹۲۶
- ۵- استفاده از روزی حلال ۹۲۶
- ۶- امکانات دنیوی حلال ۹۲۷
- ۷- اهمیت رعایت حلال ها ۹۲۸
- ۸- بی اعتباری سوگند بر تحریم حلال ۹۲۸
- ۹- پاکیزگی حلال ها ۹۲۸

- ۹۲۹ ۱۰- تحریم حلال
- ۹۳۲ ۱۱- تحریم حلال محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۹۳۴ ۱۲- ترک استفاده از روزی های حلال
- ۹۳۴ ۱۳- چهارپایان حلال گوشت
- ۹۳۶ ۱۴- حرمت تحریم حلال
- ۹۳۶ ۱۵- حلال روزی
- ۹۳۶ ۱۶- حلال زادگی انبیا
- ۹۳۸ ۱۷- حنث سوگند بر ترک حلال
- ۹۳۸ ۱۸- حیوانات حلال
- ۹۳۸ ۱۹- حیوانات حلال گوشت
- ۹۳۸ ۲۰- خوردنیهای حلال
- ۹۴۳ ۲۱- خیریت تجارت حلال
- ۹۴۴ ۲۲- خیریت منافع حلال
- ۹۴۴ ۲۳- ربای حلال
- ۹۴۵ ۲۴- روزی حلال
- ۹۴۶ ۲۵- روزی حلال در ادیان
- ۹۴۷ ۲۶- روزی حلال شعیب(ع)
- ۹۴۸ ۲۷- روزی حلال عیسی(ع)
- ۹۴۸ ۲۸- زمینه تحریم حلال
- ۹۴۸ ۲۹- زمینه محرومیت از حلال
- ۹۴۸ ۳۰- سرزنش تحریم حلال
- ۹۵۰ ۳۱- سوگند بر تحریم حلال
- ۹۵۰ ۳۲- صید حلال
- ۹۵۲ ۳۳- طعام حلال
- ۹۵۲ ۳۴- فلسفه تحریم حلال محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۹۵۲ ۳۵- کسب روزی حلال

- ۳۶- مشرکان و تحریم حلال ۹۵۲
- ۳۷- ملاک حلال ۹۵۴
- ۳۸- ملاکهای روزی حلال ۹۵۴
- ۳۹- منافع حلال ۹۵۴
- ۴۰- منشأ روزی حلال ۹۵۶
- ۴۱- ناپسندی ترک حلال ۹۵۶
- ۴۲- نعمت روزی حلال ۹۵۶
- ۴۳- وحوش حلال ۹۵۶
- ۴۴- حلال ها ۹۵۸
- ۴۵- ارزش حلال ها ۹۵۸
- ۴۶- اهمیت رعایت حلال ها ۹۶۰
- ۴۷- پاکیزگی حلال ها ۹۶۰
- ۱۱- حلق (سرتراشی) ۹۶۱
- ۱- حلق (سرتراشی) در عمره ۹۶۱
- ۲- حلق (سرتراشی) مسلمانان ۹۶۱
- ۳- فضیلت حلق (سرتراشی) ۹۶۱
- ۱۲- حلم ۹۶۲
- ۱- حلم ۹۶۲
- ۲- آثار حلم ابراهیم (ع) ۹۶۲
- ۳- آثار حلم بندگان خدا ۹۶۲
- ۴- آثار حلم خدا ۹۶۳
- ۵- ارزش حلم ۹۶۳
- ۶- اهمیت حلم ۹۶۴
- ۷- پاداش حلم ۹۶۵
- ۸- حلم ابراهیم (ع) ۹۶۵
- ۹- حلم اسماعیل (ع) ۹۶۷

- ۹۶۷ ۱۰- حلم خدا
- ۹۶۷ ۱۱- حلم در انفاق
- ۹۶۹ ۱۲- حلم در معاشرت
- ۹۶۹ ۱۳- حلم در نوجوانی
- ۹۶۹ ۱۴- حلم صالحان
- ۹۷۰ ۱۵- حلم یوسف(ع)
- ۹۷۱ ۱۶- سختی حلم
- ۹۷۱ ۱۷- صبر در حلم
- ۹۷۱ ۱۸- نشانه های حلم اسماعیل(ع)
- ۹۷۳ ۱۹- نشانه های حلم خدا
- ۹۷۴ ۱۳- حلیت
- ۹۷۴ ۱- حلیت آشامیدنیها
- ۹۷۴ ۲- حلیت جنین بز
- ۹۷۴ ۳- حلیت جنین شتر
- ۹۷۵ ۴- حلیت جنین گاو
- ۹۷۵ ۵- حلیت جنین گوسفند
- ۹۷۵ ۶- حلیت چهارپایان
- ۹۷۵ ۷- حلیت خوردنیها
- ۹۷۷ ۸- حلیت زن موهوبه برای محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۹۷۷ ۹- حلیت زینت
- ۹۷۹ ۱۰- حلیت طیبات
- ۹۷۹ ۱۱- حلیت غنایم
- ۹۸۰ ۱۲- حلیت فدیة
- ۹۸۱ ۱۳- حلیت کنیز برای محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۹۸۱ ۱۴- حلیت گوشت بز
- ۹۸۱ ۱۵- حلیت گوشت چهارپایان

- ۹۸۳ ۱۶- حلیت گوشت شتر
- ۹۸۵ ۱۷- حلیت گوشت گاو
- ۹۸۷ ۱۸- حلیت گوشت گوسفند
- ۹۸۹ ۱۹- حلیت معامله
- ۹۸۹ ۲۰- شرایط حلیت خوردنیها
- ۹۹۱ ۲۱- شرایط حلیت ذبیحه
- ۹۹۱ ۲۲- شرایط حلیت صید
- ۹۹۳ ۲۳- فلسفه حلیت آمیزش
- ۹۹۳ ۲۴- فلسفه حلیت روزی
- ۹۹۳ ۲۵- محدوده اصل حلیت
- ۹۹۳ ۲۶- محدوده حلیت مردار
- ۹۹۵ ۲۷- ملاک حلیت
- ۹۹۶ ۱۴- حمایت خدا
- ۹۹۶ ۱- آثار ذکر حمایت خدا
- ۹۹۶ ۲- آثار محرومیت از حمایت خدا
- ۹۹۶ ۳- ابزار حمایت خدا
- ۹۹۷ ۴- حمایت خدا
- ۹۹۷ ۵- شرایط حمایت خدا
- ۹۹۷ ۶- کفر به حمایت خدا
- ۹۹۷ ۷- محرومان از حمایت خدا
- ۹۹۹ ۸- مشمولان حمایت خدا
- ۱۰۰۳ ۹- ملاکهای حمایت خدا
- ۱۰۰۴ ۱۰- شرایط حمایت های خدا
- ۱۰۰۵ ۱۱- محرومان از حمایت های خدا
- ۱۰۰۵ ۱۲- مشمولان حمایت های خدا
- ۱۰۲۰ درباره مرکز

مشخصات کتاب

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن جلد 43

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- حقارت

1- پیروان نوح (ع) و حقارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 27 - 12

12- حقارت و پستی مؤمنان به نوح (ع)، امری آشکار و روشن در نظر اشراف و سران قوم نوح

ما نریک اتبعک إلا الذین هم أراذلنا بادی الرّای

برداشت فوق، براساس این احتمال است که «بادی الرّای» ظرف برای مضمون جمله «هم أراذلنا» باشد؛ یعنی، در یک نگاه ظاهری می توان دریافت که پیروان تو، مردمی پست و حقیرند.

2- حقارت در برابر کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 54 - 16

16 - تهی بودن دل از محبت خدا، بی مهری نسبت به اهل ایمان، احساس کوچکی در برابر کافران، از نشانه های بیماری دل و ضعف ایمان

فتری الذین فی قلوبهم مرض .. اذله علی المؤمنین اعزه علی الکفرین

ارتباط آیه مورد بحث با آیات پیش گویای این است که بیمار دلان (الذین فی قلوبهم مرض) از مصادیق مرتدان می باشند و چون صفات شمرده شده برای مؤمنان واقعی نقطه مقابل مرتدان قرار گرفته؛ است معلوم می شود نبود این صفات در مدعیان اسلام، نشانه بیمار دلی آنان

است.

ص: 1

3- حقارت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 2

2 - ظالمان و منحرفان از حق، مردمی حقیر و فاقد ارزش های انسانی در پیشگاه خداوند

و أمّا القسطون فكانوا لجهنّم حطبًا

«حطب»، به معنای چوب خشک و هیزم است. تشبیه ظالمان و منحرفان از حق به آن، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

4- حقارت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 1

1 - فرعون و سپاهیان وی، عناصری پست و حقیر در پیشگاه خداوند

فأخذنه و جنوده فنبذنهم فی الیمّ

در تعبیر آمده فرعون و سپاهیان، به مستی ریگ تشبیه شده اند که کسی آنها را از زمین برمی گیرد و در آب می اندازد. این تشبیه هم بیانگر حقارت و پستی آنان در پیشگاه الهی و هم نشان دهنده ناچیز بودن قدرت آنان در برابر عظمت قدرت الهی است. برداشت یاد شده بر پایه بیان نخست می باشد.

5- حقارت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 40 - 1

1 - فرعون و سپاهیان وی، عناصری پست و حقیر در پیشگاه خداوند

فأخذنه و جنوده فنبذنهم فی الیمّ

در تعبیر آمده فرعون و سپاهیان، به مستی ریگ تشبیه شده اند که کسی آنها را از زمین برمی گیرد و در آب می اندازد. این تشبیه هم بیانگر حقارت و پستی آنان در پیشگاه الهی و هم نشان دهنده ناچیز بودن قدرت آنان در برابر عظمت قدرت الهی است. برداشت یاد شده بر پایه بیان نخست می باشد.

6- حقارت منحرفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 15 - 2

2 - ظالمان و منحرفان از حق ، مردمی حقیر و فاقد ارزش های انسانی در پیشگاه خداوند

ص: 2

وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا

«حطب»، به معنای چوب خشک و هیزم است. تشبیه ظالمان و منحرفان از حق به آن، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

7- موانع حقارت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 139 - 13

13 - آگاهی مؤمنان به ارزش ایمان ، مانع خودکم بینی

یا ایها الذین امنوا . . . و انتم الاعلون ان کنتم مؤمنین

چون فرض شده که مخاطبین آیه مؤمن هستند و مؤمن برتر است و نباید در مقابل کافران احساس ضعف کند (ولا تهنوا . . .)؛ بنابراین ضعف و اندوه مؤمنان، ناشی از غفلت آنان به ارزش ایمان خواهد بود.

ص: 3

2- حقانیت

1- حقانیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 17،22

17 - شکست ها و حوادث ناگوار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه در مورد حَقَّانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های خدا به پیروزی آنان

طائفه .. یقولون هل لنا من الامر من شیء

22 - انکار حَقَّانیت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و نادرست پنداشتن وعده های الهی به پیروزی ، چیزی است که خودگزینان شرکت کننده در نبرد احد از رسول خدا پنهان می داشتند .

و طائفه .. یخفون فی انفسهم ما لایبدون لک

2- آثار تذکر حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 14

14 - یاد کرد حقانیت نظام هستی ، اندازی به حق گریزان پوچ گرا *

ما خلقنا .. إلا بالحقّ .. و الذین کفروا عمّا أنذروا معرضون

از آن جا که قبل از تعبیر «عمّا أنذروا..»، انذار صریحی در این آیه و آیه قبل نیامده است، احتمال می رود که نفس تذکر به حقانیت هستی، هشدار به کسانی است که هستی را پوچ و بی هدف دانسته و هیچ تعهدی در برابر ارزش ها ندارند.

3- آثار حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 7

7- حق بودن (هدفدار و حکیمانه بودن) نظام آفرینش ، مقتضای برپایی قیامت

و ما خلقنا السموت . . . إلاّ بالحقّ و إن الساعه لأتیه

جمله «إن الساعه لأتیه» به منزله نتیجه استدلال به آیه «و ما خلقنا السموات . . . إلاّ بالحق» است؛ یعنی، چون جهان بر اساس حق آفریده شده است، قهراً برپایی قیامت قطعی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 11

11 - معاد و بازگشت انسان ها ، به پیشگاه عدل الهی برای کیفر و پاداش ، مقتضای آفرینش به حق و هدفمند جهان است .

خلق السموت و الأرض . . . و إلیه المصیر

ذکر معاد انسان ها - پس از بیان آفرینش جهان بر پایه حق و هدفمندی - می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

4- آثار حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 44 - 7

7- ولایت خداوند و حَقّانیت او ، ضامن اعطای بهترین پاداش ها و فرجام ها است .

هنالك الولیه لله الحقّ هو خیر ثواباً و خیر عقباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 1

1 - اداره نظام عالم با گردش همواره شب و روز و جریان دائمی خورشید و ماه ، برخاسته از حق محض بودن خداوند است .

الم تر أنّ الله یولج الیل . . . ذلك بأنّ الله هو الحقّ

5- آثار حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 5

5- ارشاد و راهنمایی در پرتو قوانین حق ، دارای ثمربخشی *

أرسل رسوله بالهدى و دین الحق لیظهره

برداشت بالا بدان احتمال است که هدایت امری علاوه بر دین حق باشد؛ یعنی، هدایت، راهنمایی و ارشاد در کنار قوانین حق،

ص: 5

مکمل یکدیگر بوده و آثار بایسته را در پی دارند.

6- آثار حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 19

19- الهی بودن قرآن و پیراستگی آن از هرگونه باطل ، دلیل ناروا بودن شک و شبهه در راستی و درستی آن

فلاتک فی مریه منه إنه الحق من ربک

جمله «إنه الحق من ربک» به منزله دلیل برای «فلاتک . . .» می باشد.

7- آثار ذکر حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 4

4- توجه به حقانیت قیامت ، زمینه ساز جهت دادن تلاش ها و حرکت ها به سوی خداوند

فمن شاء اتخذ إلی ربه مآباً

«فاء» در «فمن شاء. . .» برای تفریع است. مفاد آیه شریفه این است که چون قیامت حق است، بنابراین باید مقصد را به گونه ای برگزید که به سوی خدا باشد.

8- آثار شک در حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 4

4- شک و تردید نسبت به حقانیت اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عین آگاهی از آن ، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم ارتابوا

9- آثار شک در حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - شك و تردید نسبت به حقانیت اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عین آگاهی از آن، از نشانه های نفاق و اوصاف منافقان

أم ارتابوا

ص: 6

10- آثار شک در حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 17

17 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مصر، از دچار شدن به گمراهی ابدی بر اثر پافشاری بر مخالفت با دعوت موسی (ع) و تردید در حقانیت آن

کذلک یضللّ الله من هو مسرف مرتاب

11- ابزار تشخیص حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 44 - 5

5 - عقل به تنهایی، برای قضاوت در حقانیت تعالیم آسمانی و یا عدم آن، کافی نیست.

و ما ءاتینهم من کتب یدرسونها

12- اثبات حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 118 - 1

1 - عصای موسی (ع) با بلعیدن جادوی ساحران، موجب به کرسی نشستن حق و پوچ گشتن دستاورد های ساحران شد.

فوق الحق و بطل ما کانوا یعملون

دربرداشت فوق ضمیر «کانوا» و «یعملون» به ساحران برگردانده شده است. بر این مبنا مراد از «ما» در «ما کانوا ...» همان ابزار و آلاتی است که با سحر خویش آنها را در چشم بینندگان به صورت جانورانی پر تحرک جلوه داده بودند.

13- ادعای حقانیت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 64 - 7

7 - فرعونیان، در سخنان و تبلیغات خویش، سحر برتر و بی رقیب را، نشانگر حقانیت مرام ساحر و عقاید او قلمداد می کردند.

وقد أفلح اليوم من استعلى

بسیج ساحران برای ابطال ادعاهای موسی (ع)، حاکی از آن است که در نظر فرعونیان، قدرت ساحر میزان حق و باطل بود.

ص: 7

14- اطمینان به حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 6

6 - اطمینان از حقانیت راه، مقتضی اقدام و توکل بر خدا و نهراسیدن از مشکلات

فتوکل علی الله إتك علی الحق المبین

«إتك...» در مقام تعلیل است؛ یعنی، چون تو بر حقی، پس بر خدا توکل کن و از توطئه های دشمنان نهراس.

15- اعلام حقانیت توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 66 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور اعلام در دست داشتن دلایل و برهان های روشن بر بطلان عقیده شرک آلود و درستی آیین توحیدی

إنی نهیت أن أعبد الذین تدعون من دون الله لَمَا جَاءنی البیت

16- اقرار به حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 1

1 - عوام، یهود در حضور مسلمانان به حقانیت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و انطباق نشانه های پیامبر موعود، بر آن حضرت اعتراف می کردند.

و إذا لقوا الذین ءامنوا قالوا ءامنا... قالوا أتحدثونهم بما فتح الله علیکم

جمله «أتحدثونهم...»؛ چرا حقایقی که خدا در اختیار شما نهاده به مسلمانان باز می گوید؟» دلالت بر این دارد که مراد از «آمنا» بیان ویژگیهای پیامبر موعود در تورات و تطبیق آن با رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین «آمنا»؛ یعنی، ما تصدیق می کنیم که محمد (صلی الله علیه و آله) همان پیامبر موعود است و ویژگیهای بیان شده بر او تطبیق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - « عن ابی جعفر (ع) فی قول اللّٰه « لیظهره علی الدین کله . . . » ینکون ان لا ینقی أحد إلا أقرّ بمحمد (صلی الله علیه و آله) ;

از امام باقر (ع) درباره قول خدا «لیظهره علی الدین کله . . . » روایت شده: [زمانی] خواهد بود هیچ کس باقی نمی ماند مگر اینکه به حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) اقرار می کند».

ص: 8

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 10

10 - اذعان درونی کافران صدراسلام ، به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

بل جاءهم بالحقّ و أكثرهم للحقّ كرهون

عبارت «أكثرهم للحقّ كرهون»؛ یعنی، بیشتر آنان حقیقت را خوش ندارند. بنابراین انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن، نه از آن رو است که آنان به حقانیت آن دو یقین ندارند؛ بلکه بدان جهت بود که آن دو حق است و آنها از حق خوششان نمی آید.

17- اقرار به حقانیت تهدیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 4

4- اقرار گرفتن خداوند از کافران ، هنگام مواجهه آنان با آتش دوزخ ، درباره حقانیت تهدید های وحی

و یوم یعرض .. ألیس هذا بالحقّ

به قرینه صدر آیه «هذا» اشاره به آتشی است که کافران در معرض آن قرار گرفته اند.

18- اقرار به حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 5

5- وجود عالمانی در میان مردم عصر نزول و اذعان آنان به حقانیت قرآن پس از شنیدن آن

إن الذین أوتوا العلم من قبله إذا یتلی علیهم یخرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 10

10 - اذعان درونی کافران صدراسلام ، به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن

بل جاءهم بالحقّ و أكثرهم للحقّ كرهون

عبارت «أكثرهم للحقّ كارهون»؛ یعنی، بیشتر آنان حقیقت را خوش ندارند. بنابراین انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن، نه از آن رو است که آنان به حقانیت آن دو یقین ندارند؛ بلکه بدان جهت بود که آن دو حق است و آنها از حق خوششان نمی آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 3

3 - اعتراف ایمان آوردگان اهل کتاب ، به حقانیت و آسمانی بودن قرآن به هنگام شنیدن آیات آن

ص: 9

وإذا يتلى عليهم قالوا .. إنه الحق من ربنا

19- اقرار به حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 4

4- اعتراف شیطان در قیامت به حقانیت وعده های خداوند و پوچی وعده های خود

وقال الشیطن .. إن الله وعدکم وعد الحق و وعدتکم فأخلفتکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 34 - 5

5- اعتراف کافران به حقانیت وعده های الهی ، پس از لمس و مشاهده آن

و یوم یعرض .. ألیس هذا بالحقّ قالوا بلی و ربنا

20- اهل کتاب و حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 9

9 - اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

21- اهمیت تدبیر در حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 1

1 - لزوم تأمل و تدبر انسان ، درباره حقانیت قرآن و پرهیز از مخالفت عجولانه با آن

قل أرءیتم إن کان من عند الله ثم کفرتم به من أضلّ

22- ایمان به حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 15

ص: 10

15- لزوم زدودن شک و شبهه از خویشتن در باره راستی و درستی قرآن

فلاتک فی مریه منه

مراد از ضمیر در «منه» قرآن است و مخاطب جمله «فلاتک...» تک تک انسانهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 11

11- لزوم ایمان به قرآن، الهی بودن و پیراستگی آن از هر گونه باطل

و الذی أنزل إليك من ربك الحق ولكن أكثر الناس لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 1

1 - زدوده شدن شبهات شیطانی از چهره آیات وحی به اراده خداوند، به این دلیل بود تا کسانی که از نعمت معرفت و دانش برخوردار بودند، به حقانیت آن پی ببرند و با آرامش خاطر، به آن ایمان بیاورند.

فینسخ الله ما یلقى الشیطن... و لیعلم الذین أوتوا العلم... فتخبث له قلوبهم

ضمیر در «أنه الحق» به قرآن باز می گردد که در آیه 52 از آن ذکر ضمنی به میان آمده است. «إخبات» (مصدر «تخبث») مشتق از «خَبْتُ» است. «خَبْتُ» به زمین وسیع و همواری گفته می شود که بی فراز و نشیب است. «قلب مخبت»؛ یعنی، قلبی که مطمئن آرام و بی اضطراب و تردید است. آیه یاد شده تعلیل برای جمله «فینسخ الله ما یلقى الشیطن...» است؛ یعنی، خداوند شبهه های شیطان را از آیات وحی می زداید، تا کسانی که از نعمت دانش برخوردارند، بدانند که قرآن حق بوده و از جانب پروردگار نازل شده است و دل هایشان به آن مطمئن شود و آرام گیرد.

23- ایمان به حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 70 - 5

5 - ساحران به جهت تخصص در سحر، حقانیت گفته های موسی (ع) و سحر نبودن کار او را به روشنی درک کردند.

فألقي السحرة سجداً قالوا آمنا

از ظاهر آیه برمی آید، که در میدان مبارزه، تنها ساحران بودند که ایمان خود را اعلام کردند و یا لااقل اولین افراد بودند. این سبقت در ایمان

از سوی ساحران، به جهت شناخت آنان از کار خود و تفاوت آن با معجزه بود.

24- بی اعتنایی به حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 3

ص: 11

3- تویخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن دلایل حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علمؤا بنی إسرءیل

25- بی اعتنایی به حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 197 - 3

3- تویخ مشرکان از سوی خداوند ، به خاطر نادیده گرفتن دلایل حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أولم یکن لهم ءایه أن یعلمه علمؤا بنی إسرءیل

26- تبیین حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 1

1 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند دستور یافت تا مردم را به الهی و حق بودن قرآن توجه داده و آنان را به پذیرش معارف آن دعوت کند .

قل یأیها الناس قد جاءکم الحق من ربکم فمن اهتدی فإنما یتهدی لنفسه

27- تکذیب حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 3

3- کافران مورد سرزنش خداوند به خاطر باور نکردن حقانیت قرآن جز با آمدن قیامت

هل ینظرون إلا تأویله یوم یأتی تأویله

28- جهل به حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 39 - 4

4- بی دانی نسبت به حقانیت هستی و اهداف ارزشی آفرینش ، عامل انکار معاد

إن هی إلاّ موتتنا الأولى . . . و لكنّ أكثرهم لا یعلمون

از ارتباط میان «إنّ هؤلاء لیقولون» با «و لكنّ أكثرهم لا یعلمون» استفاده می شود که انکار معاد، ریشه در جهل نسبت به

ص: 12

حقانیت آفرینش دارد.

29- حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 1

1- خداوند آسمان ها ، زمین و موجودات در فضا را بر اساس حق (حکیمانه و با مقصودی صحیح) آفرید .

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلا بالحقّ

یکی از موارد کاربرد واژه «حق» جایی است که کاری به مقتضای حکمت و بر اساس مصلحت انجام پذیرفته باشد (مفردات راغب). برداشت فوق بر اساس این کاربرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 3 - 4

4- آفرینش حق مدار آسمان ها و زمین ، گواه وحدانیت خدا و نبود شریک برای او

أن أنذروا أنه لا إله إلا أنا فاتقون . خلق السموت و الأرض بالحقّ تعلی عمّا یشر

جمله «خلق السماوات و الأرض» به منزله تعلیل برای مضمون «لا إله إلا أنا» در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 27 - 3

3 - آفرینش جهان ، امری است بایسته ، به اندازه و به جا .

و ما خلقنا السماء و الأرض و ما بینهما بطلاً

«حقّ» کاری است که انجامش ضروری بوده و به اندازه لازم و در زمان خودش تحقق یابد (مفردات راغب) و باطل نقیض حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 22 - 5, 3

3 - برابر انگاشتن مؤمن و کافر در پیشگاه خداوند ، پنداری مغایر با هدفمندی و حقانیت نظام جهان

أم حسب الذين اجترحوا... وخلق الله السموت والأرض بالحقّ

خداوند، هدفمندی و حقانیت نظام جهان را به دنبال طرح عدم تساوی صالح و ناصالح در پیشگاه داوری حق، یاد کرده و از یک مقوله و معنا دانسته است. بر این اساس آیه شریفه را می توان تفسیر و تعلیلی برای آنچه که در آیه قبل بیان شده، دانست.

5 - هدفمندی و حقانیت نظام جهان ، مستلزم برپایی نظام عادلانه کیفر و پاداش

خلق... بالحقّ و لتجزی... و هم لایظلمون

در آیه شریفه پس از طرح حقانیت نظام هستی، به عدل الهی در نظام کیفر و پاداش اشاره شده است. از این نکته استفاده می شود که عدل در مجازات، لازمه حقانیت آفرینش است.

ص: 13

3- کتاب تشریح و نظام تکوین ، هر دو بحق ، حکیمانه و متکی به عزت و توانمندی خداوند

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم . ما خلقنا السموت و الأرض

طرح مسأله حقانیت آفرینش آسمان و زمین و نظام تکوین - در پی بیان نزول کتاب از سوی خداوند عزیز و حکیم - می تواند اشاره به همگونی و هماهنگی کتاب تشریح با نظام تکوین، در حقانیت و استواری و استحکام داشته باشد.

4- نزول کتاب آسمانی ، لازمه حقانیت آفرینش و عبث نبودن آن *

تنزیل الکتب .. ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلاّ بالحقّ

از ارتباط «تنزیل الکتب ..» با «و ما خلقنا السماوات... إلاّ بالحقّ»، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

9- لازمه حقانیت آفرینش ، وجود معاد و عالمی دیگر ، غیر از جهان مادی دنیوی

خلقنا .. إلاّ بالحقّ و أجل مسمّی و الذین كفروا عمّا أنذروا معرضون

چنانچه زندگی انسان، محدود به حیات دنیوی وی باشد، بسیاری از نابرابری ها و بی عدالتی ها جبران نشده و حق حاکم نمی گردد. از این بیان می توان استفاده کرد که لازمه حق بودن آفرینش، وجود جهان دیگری پس از این جهان است.

30- حقانیت آیات خدا

2- آیات الهی ، حق و پیراسته از هرگونه باطل و بیهودگی

نتلوها علیک بالحقّ

برداشت بالا، بر این پایه است که «بالحقّ» حال برای مفعول «نتلو» باشد.

4- تأثیر آیات الهی در قلب ها ، نتیجه حقایق و روشنی آنها است ; نه معلول سحر بودن .

ءابتنا بیئت قال الذین کفروا . . . هذا سحر

31- حقایق آیات قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 1 - 2

2- همه آیات قرآن و تعالیم آن ، متقن و از هرگونه خلل و بطلان پذیری مبرا است .

ص: 14

کت --ب اُحکمت ءای--ته

إحکام (مصدر اُحکمت) به معنای اتقان است. بنابراین ((اُحکمت آیاته)) گویای این است که: آیه های قرآن، متقن است و هیچ خللی نداشته و بطلان در آنها راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 6 - 1

1 - آیات قرآن، منطبق با حقیقت و واقعیت هستی و به دور از هرگونه کذب و افترا

تلک ءایت الله نتلوها علیک بالحقّ

برداشت بالا- بنابراین نکته است که «تلک»، اشاره به آیات قرآن باشد و «بالحقّ» حال برای مفعول «نتلو» و نیز «حقّ» به معنای مطابق با واقع باشد.

32- حقایق آیات منسوخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 7

7- نزول تدریجی قرآن و ناسخ و منسوخ آن، امری به حق و بایسته

و إذا بدلنا ءایه مکان ءایه .. قل نزله روح القدس من ربک بالحقّ

33- حقایق آیات ناسخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 7

7- نزول تدریجی قرآن و ناسخ و منسوخ آن، امری به حق و بایسته

و إذا بدلنا ءایه مکان ءایه .. قل نزله روح القدس من ربک بالحقّ

34- حقایق ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 12،13

12 - بی پایه و اساس خواندن ادیان الهی ، سخنی برخاسته از جهل است .

كذلك قال الذين لا يعلمون مثل قولهم

توصیف مشرکان به بی دانشی، پس از بیان ادعای آنان (بی اساس بودن دین یهود و نصارا) اشاره به این حقیقت دارد که: بی پایه

ص: 15

شمردن ادیان الهی، ریشه در جهل و نادانی دارد.

13 - تمامی ادیان آسمانی، دارای اساسی استوار هستند.

وقالت اليهود... و هم يتلون الكتب كذلك قال الذين لا يعلمون

35- حقانیت ادیان آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7 - قرآن و ادیان الهی، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

36- حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 109 - 14

14 - حقانیت اسلام، حتی در نظر یهودیان و مسیحیان امری روشن و تردیدناپذیر بود.

من بعد ما تبین لهم الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 2,4

2 - معارف و احکام ارائه شده به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، سراسر حق است.

إنا أرسلناك بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «باء» در «بالحق» به معنای «مع» و حال برای ضمیر (ک) باشد. بر این مبنا مقصود از «الحق» احکام و معارفی است که پیامبر به ابلاغ آنها مأمور بود. بنابراین جمله «إنا أرسلناك بالحق»؛ یعنی، ای پیامبر! تو را همراه با احکام و معارفی که سراسر حق، است به سوی مردم فرستادیم.

4 - اتمام حجت خداوند بر حقانیت اسلام و رسالت پیامبر

قد بیّنا الآیة لقوم یوقنون. إنا أرسلناك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 52 - 3

3 - کسانی که حقیقت اسلام را می پوشانند و راه شرک را بهتر از آن می نمایانند ، مورد لعن الهی هستند .

الم تر الى الذين . . . يقولون هؤلاء اهدى من الذين امنوا سبيلا . اولئك الذين لعنه

ص: 16

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 22

22 - پیروزی مسلمانان ، مایه پشیمانی بیماردلان سست ایمان عصر بعثت از شک و تردید نسبت به حقانیت اسلام

فعسى الله ان يأتى بالفتح او . . . فيصبحوا على ما اسروا فى انفسهم ندمين

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «ما اسروا فى انفسهم»، تردید مسلمانان سست ایمان نسبت به حقانیت اسلام باشد. «فى قلوبهم مرض»، این احتمال را تأیید می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 58 - 14

14 - نگاه به دین اسلام با دیدی منطقی و عقلی ، مایه اطمینان به حقانیت ، شایستگی و بایستگی آن

اتخذوها هزواً ولعباً . . . ذلك بانهم قوم لا يعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 6

6 - شریعت اسلام ، تنها دین حق و مورد پذیرش خداوند

و لا يدینون دین الحق

مقصود از دین حق در «لا یدینون دین الحق» دین اسلام است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 4,5,6

4 - اسلام ، تنها دین حق و مورد قبول خدا

هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق

5 - آمدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، همراه با هدایت (قرآن) و دین حق (اسلام) در راستای تکمیل نور الهی و تحقق اراده خداست

و يَأْتِي اللَّهُ إِلَّا أَنْ يَتِمَّ نُورُهُ .. هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَىٰ وَدِينِ الْحَقِّ

6- حق ، پایه و محور احکام و قوانین دین اسلام

هو الذي أرسل رسوله بالهدى ودين الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 81 - 2

2- دین اسلام و راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) حق ، و هر جریانی به جز آن باطل و نابود شونده است .

وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ

به دلیل مکی بودن سوره - چنان که مفسران نیز گفته اند - احتمال دارد مراد از حق دین اسلام و شریعت محمدی و مراد از باطل عقاید موجود در آن عصر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 17

5- شریعت و راه و رسم پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حقی آشکار و انکارناپذیر

إِنك على الحق المبين

بر حق بودن حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) نظر به دو بعد دارد: حقانیت رسالت او و حقانیت راه او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 10

10 - تنها دین اسلام از میان دیگر ادیان الهی، حق بوده و سزاوار پیروی کردن است.

إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ

از این که پیروان ادیان الهی پیشین (اهل کتاب) با آمدن دین اسلام، این دین را حق دانستند و دست از دین گذشته خود برداشته و تسلیم دین اسلام گشتند؛ می توان مطلب یاد شده را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 2

2 - آنچه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به عنوان دین به مردم ارائه فرموده، صددرصد حق است.

بل جاء بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 14

14 - استمرار و گسترش دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آموزه های قرآن، با توجه به سنت خداوند بر محو باطل، نشان دهنده حقانیت اسلام و قرآن است.

أَمْ يَقُولُونَ افترى على الله... و يمح الله البطل و يحق الحق بكلمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 12

12- حق و حقیقت ، منحصر در معارف نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و هو الحقّ من ربّهم

از تقدیم «هو» بر «الحقّ» انحصار و از الف و لام «الحقّ» استغراق و تمامیت استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 3

3- حق ، پایه و محور احکام و قوانین دین اسلام

أرسل رسوله بالهدی و دین الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 18

25 - احکام اسلام، دارای ملاک های واقعی و انسانی؛ نه صرفاً در جهت منافع پیروان خود

و سئلوا ما أنفقتم و ليسئلوا ما أنفقوا

با این که قبلاً لزوم پراخت مخارج مردان کافر در «آتوهم ما أنفقوا» بیان شده، تکرار آن در «و ليسئلوا ما أنفقوا» و نیز طرح حقوق متقابل مؤمن و کافر در مسأله مورد نظر، بیانگر مطلب یاد شده، است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 9 - 7,8

7 - اسلام، تنها دین حق و مورد قبول خداوند

هو الذی أرسل رسولہ .. و دین الحق

8 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آورنده دین حق از سوی خداوند

أرسل رسولہ بالهدی و دین الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 1 - 13

13 - برخی از اهل کتاب و مشرکان، پس از مشاهده برهان حقانیت اسلام، با کفرورزی به آن، راه خویش را از دیگر هم کیشان خویش جدا کردند.

لم یکن الذین کفروا من أهل الکتاب و المشرکین منفکین حتی تأتیهم البینه

این برداشت، بر چهار نکته استوار است: 1. مراد از «الذین کفروا» کسانی اند که پس از ظهور اسلام، به آن کافر شدند؛ 2. حرف «من» در «من أهل الکتاب و المشرکین» برای تبعیض است؛ 3. تعبیر «منفکین» ناظر به جدا شدن کافران، از دیگر اهل کتاب و مشرکانی است که به اسلام گرویده اند؛ 4. آیه شریفه در مقام توبیخ کسانی است که به رغم پیدایش «بینه»، خود را از صف عموم گروندگان به اسلام جدا کرده اند.

37- حقانیت افعال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 23 - 2

2- تمامی افعال خداوند ، حکیمانه ، شایسته و مطابق با حق است .

لا یسل عمّا یفعل

مورد سؤال قرار نگرفتن خداوند، ممکن است به این خاطر باشد که تمامی افعال او شایسته، حکیمانه و مطابق با حق است و جایی برای سؤال و بازخواست وجود ندارد؛ زیرا سؤال از چرایی اعمال کسی روا است که او خطاکار باشد و یا احتمال خطا از او ممکن باشد و خداوند چنین نیست.

ص: 19

38- حقانیت الوهیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 3 - 5

5 - توصیف خداوند به معبود حقیقی و شایسته مردم، از آداب استعاذه به درگاه او است .

قل أعوذ .. إله الناس

39- حقانیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 16

16 - ادعای نبود نشانه ای بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز سایر پیامبران، ادعایی گزاف و دروغین است .

لولا .. تأتینا آیه ... قد بیّنا الآیة لقوم یوقنون

جمله «قد بیّنا الآیة» پاسخ به ادعایی است که جمله «لولا .. تأتینا آیه» آن را بیان می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 183 - 12

12 - شهادت بسیاری از انبیای الهی به دست یهود، علی رغم مشاهده معجزات و علم به حقانیت آنان

قل قد جاءکم رسل من قبلی بالبینات وبالذی قلتم فلم قتلتموهم ان کنتم صادقین

هنگامی به یک دلیل، «بینه» گفته می شود که حق را برای طرف مقابل روشن کند و او را به حقانیت آن آگاه کند. بنابراین یهودیان می دانستند و برای آنان روشن بود که پیامبران واقعی را می کشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 163 - 7

7 - وحی پشتوانه حقانیت پیامبران (ع) در ادعای پیامبری

إنا أوحینا إلیک كما أوحینا إلی نوح والنبین من بعده

13 - از امام هادی (ع) روایت شده است: «... قالت الجهله: كيف لا يبعث إلينا نبياً من الملائكة؟... فأوحى الله عزوجل إلى نبيه (صلى الله عليه وآله): فاسئل الذين يقرؤون الكتاب من قبلك... هل يبعث الله رسولا قبلك إلا وهو يأكل الطعام ويمشي في الأسواق و لك بهم أسوه؛

... جاهلان گفتند: چرا برای ما پیامبری از فرشتگان مبعوث نمی شود...؟ پس خداوند به پیامبر خود وحی نمود: از کسانی که پیش از تو کتاب می خواندند، بپرس آیا چنین نیست که قبلا خداوند هیچ پیغمبری نفرستاد مگر اینکه او طعام می خورده و در بازارها راه می رفته؟ و آنان برای تو اسوه و مقتدا هستند».

40- حقایق انبیای انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 36 - 14 - 7

7 - تأکید سه رسول الهی ، بر رسالت و درستی ادعا های خویش برای مردم انطاکیه

فكذبوهما فعزّزنا بثالث فقالوا إنا إليكم مرسلون

41- حقایق انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 5,7,9

5 - گواهی قرآن بر حقایق تورات و انجیل

امنوا بما نزلنا مصدقاً لما معكم

7 - نزول قرآن ، دلیل و گواه حقایق تورات و انجیل

نزلنا مصدقاً لما معكم

مصدق بودن قرآن می تواند به این معنا باشد که آمدن قرآن از جمله دلایل حقایق تورات و انجیل است. زیرا در آن دو کتاب، وعده آمدن قرآن داده شده است.

9 - تأیید قرآن بر درستی و راستی تورات و انجیل ، نشانه حقایق آن و راهبر اهل کتاب بر ایمان بدان

امنوا بما نزلنا مصدقاً لما معكم

«مصدقاً لما معكم» پس از دعوت اهل کتاب به ایمان به منزله دلیلی است فراروی آنان برای باور به حقایق قرآن و لزوم ایمان بدان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 5,8

5 - گواهی قرآن بر راستی و درستی کتب آسمانی پیشین (تورات و انجیل)

و انزلنا إليك الكتب بالحق مصدقاً لما بين يديه من الكتب

به دلیل آیات گذشته مراد از «ما بین یدیه من الکتب»، تورات و انجیل است.

8- قرآن، نگهبان حقایق و معارف تورات و انجیل

و انزلنا إلیک الکتب بالحق مصداقاً .. و مهیماً علیہ

«مهیمن» به معنای مراقب و محافظ است.

ص: 21

42- حقانیت انذارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 1

1 - سرگذشت قوم نوح، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

خداوند، پس از بیان هلاکت قوم نوح، با پرسشی انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که: «آنان ببینند چگونه عذاب ها و انذارهای ما تحقق پذیرفت و عملی گردید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 1

1 - سرگذشت قوم عاد، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی

خداوند، پس از بیان نابودی قوم عاد، با پرسشی انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که: «ببیند چگونه عذاب ها و انذارهای الهی تحقق پذیرفت و عملی گردید».

43- حقانیت انذارهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 4

4- هلاکت اقوام و تمدن های بسیاری در طول تاریخ در اثر خیره سری در مقابل حق، نشانگر واقعیت داشتن انذار های قرآن است.

و تنذر به .. و کم أهلكنا قبلهم من قرن

طرح مسأله نابودی جوامع در طول تاریخ (در پی بیان وظیفه پیامبر(صلی الله علیه و آله) در انذار مردم لجوج به وسیله قرآن) هشدار به مردم عصر بعثت و دیگر عصرها است که ایستادگی و سرسختی در برابر حق، عواقب زیانبار و تباہ کننده ای برای جوامع در پی دارد.

44- حقانیت انذارهای موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تلاش گسترده مؤمن آل فرعون ، بر ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) و راستی هشدار های او در افکار عمومی قومش

وإن یک کذباً فعلیه کذبہ .. فمّن ینصرنا من بأس اللّٰه إن جاءنا

شیوه سخن مؤمن آل فرعون به فرعونیان (اگر موسی(ع) دروغ گو باشد به ضرر خودش است و اگر راستگو باشد ممکن است

ص: 22

هشدارهای او درباره نزول عذاب درست باشد)، گویای این نکته است که او با ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) در افکار عمومی، در صدد جلب نظر آنان به سود آن حضرت بوده است.

45- حقانیت او امر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 7,9

7 - فرمان خداوند بر پدیدار شدن هر چیزی بر اساس حق و به دور از بیهودگی و بطلان است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

جمله «قوله الحق» می تواند مبتدا و خبر و «یوم» ظرف مقدم شده برای مضمون جمله «قوله الحق» باشد. در این صورت مفاد جمله چنین می شود: روزی که او فرمان به ایجاد چیزی دهد، گفتار او حق است.

9 - فرمان خداوند بر تحقق روز قیامت، فرمانی حق و به دور از بطلان و بیهودگی است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 5,8

5 - فرمان ها و رهنمود های خداوند ، همواره بر اساس حق و مصلحت است .

كما أخرجک ربک من بیتک بالحق

کلمه «كما» بیانگر این است که حقانیت خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای جنگ بدر نمونه و مثالی است از حقانیت تمامی کارها و فرمانهای خداوند.

8 - حکم خداوند درباره انفال ، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول . . . كما أخرجک ربک من بیتک بالحق

46- حقانیت برپایی قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 9

9- فرمان خداوند بر تحقق روز قیامت، فرمانی حق و به دور از بطلان و بیهودگی است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

ص: 23

47- حقانیت بعثت شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 13

13 - شعیب برخوردار از بینه و دلیلی روشن بر حقانیت بعثت و پیام های خویش

قد جاء تکم بینه من ربکم

48- حقانیت بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 10

10- ترسیم های قرآن از بهشت و دوزخ ، نمودی از حقایق سهولت یافته وحی برای بیداری خلق

فإنما یسرنه بلسانک لعلهم یتذکرون

تعبیر «فإنما یسرنه..» پس از مجموعه آیاتی آمده است که ترسیم کننده تفصیلی بهشت و دوزخ و فرجام بهشتیان و دوزخیان است، بنابراین آن آیات نمونه ای بارز برای اثبات آسان بودن قرآن است.

49- حقانیت پیدایش موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 7

7- فرمان خداوند بر پدیدار شدن هر چیزی بر اساس حق و به دور از بیهودگی و بطلان است.

و یوم یقول کن فیکون قوله الحق

جمله «قوله الحق» می تواند مبتدا و خبر و «یوم» ظرف مقدم شده برای مضمون جمله «قوله الحق» باشد. در این صورت مفاد جمله چنین می شود: روزی که او فرمان به ایجاد چیزی دهد، گفتار او حق است.

50- حقانیت تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 15

15 - تشریح و گفتار خداوند ، مطابق با حق و واقعیت است .

والله يقول الحقّ

ص: 24

51- حقانیت تعالیم انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 56 - 9

9- معارف و احکام ارائه شده به پیامبران ، سراسر حق است .

و ما نرسل المرسلین . . . و یجدل . . . لیدحضوا به الحق

توصیف برنامه پیامبران و بشارت و انذار آنان به «الحق» گویای آن است که آنچه آنان می گویند، همه، از حقیقت و تطبیق با واقعیت های هستی برخوردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 5 - 9

9 - تعالیم پیامبران ، مطابق حق بوده و آنان مردم رابه سوی حق فرامی خواندند .

كذبت قبلهم قوم نوح . . . لیدحضوا به الحق

52- حقانیت تعالیم دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 24

24 - احکام قضایی و قوانین الهی ، عادلانه و به دور از هرگونه ستم

و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئك هم الظالمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 11، 10، 11

10 - خداوند آگاه کننده مردم به حقانیت معارف دین در قیامت

ثم إلى ربکم مرجعکم فینبئکم

11 - قیامت روز آگاهی عینی همگان به حقیقت معارف دین*

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

روشن است که خداوند در دنیا حقانیت مسائل مورد اختلاف میان اهل ایمان و شرک را بیان کرده است. بنابراین می توان گفت خبر دادن «فینبئکم»، کنایه از کیفر دهی است، و یا مراد از آن آگاهی ویژه، یعنی آگاهی عینی و ملموس است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

12 - مشرکان در قیامت به حقانیت معارفی که بر سر آن با اهل ایمان اختلاف داشتند، پی خواهند برد.

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

ص: 25

53- حقانیت تعالیم دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 7

7- سست باوران در حقانیت وحی و معارف دینی ، محروم از هدایت و رحمت قرآن

و هدی و رحمه لقوم یوقنون

در صورتی که «قوم یوقنون» نظر به کسانی داشته باشد که دارای یقین بالفعل هستند؛ از مفهوم آیه شریفه مطلب یاد شده استفاده می شود.

54- حقانیت تعالیم سوره هود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 10، 8، 7

7- سوره هود و داستان های نقل شده در آن ، بیانگر حقایق پیراسته از هر گونه باطل

و جاءک فی هذه الحق

مشارالیه «هذه» سوره هود و یا داستانهای پیامبرانی است که در آن بیان شده است. «ال» در «الحق» به اصطلاح برای استغراق صفات است. بنابراین «الحق»؛ یعنی ، حق کامل و بدون هیچ نقص.

8- مطالب مطرح شده در سوره هود و بیان سرگذشت پیامبران در آن ، موجب بروز و ظهور حق برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و جاءک فی هذه الحق

10- سوره هود و داستان پیامبران مطرح شده در آن ، حاوی موعظه هایی ارجمند و مایه تذکار معارف و حقایق دینی است .

جاءک فی هذه الحق و موعظه و ذکری

55- حقانیت تعالیم قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 1 - 2

2- همه آیات قرآن و تعالیم آن ، متقن و از هرگونه خلل و بطلان پذیری مبرا است .

کت--ب اُحکمت ءای--ته

إحکام (مصدر اُحکمت) به معنای اتقان است. بنابراین ((اُحکمت آیاته)) گویای این است که: آیه های قرآن، متقن است و هیچ خللی نداشته و بطلان در آنها راه ندارد.

ص: 26

56- حقانیت تعالیم محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاده ای از جانب خدا به همراه رسالت و معارفی سراسر حق

قد جاءكم الرسول بالحق

در برداشت فوق «باء» در «بالحق» به معنای مصاحبت گرفته شده است و مراد از آن می تواند تعالیم و معارف الهی که همان رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 4,5

4 - محتوای رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پیام ها و رهنمودهایی بود سراسر حق و مبرا از هر سخن یاوه و نادرست

بل جاءهم بالحقّ

عبارت «جاءهم بالحقّ»؛ یعنی، حق را برای آنان آورد.

5 - حقانیت سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله) (پیام ها و رهنمود های او)، گواه برخورداری آن حضرت از روح و اندیشه ای سالم

أم يقولون به جنّ بل جاءهم بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 2

2 - تعالیم ارائه شده از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، سراسر حق است .

إنا أرسلناك بالحقّ

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که «باء» در «بالحقّ» به معنای «مع» و حال برای ضمیر (ک) باشد. بر این مبنا، مقصود از «الحقّ» تعالیمی است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به ابلاغ آنها مأمور بود. بنابراین جمله «إنا أرسلناك بالحقّ»؛ یعنی، ای پیامبر! تو را همواره با تعالیمی که سراسر حق است، به سوی مردم فرستادیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آنچه پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) به عنوان دین به مردم ارائه فرموده ، صددرصد حق است .

بل جاء بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 12

12- حق و حقیقت ، منحصر در معارف نازل شده بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

و هو الحقّ من ربّهم

از تقدیم «هو» بر «الحقّ» انحصار و از الف و لام «الحقّ» استغراق و تمامیت استفاده می شود.

ص: 27

57- حقانیت تغییر قبله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 144 - 16,19,20

16 - عالمان اهل کتاب (یهود و نصارا) به حقانیت تغییر قبله (از بیت المقدس به مسجدالحرام) واقف بودند .

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق

مراد از ضمیر «أنه» نسخ قبله سابق (بیت المقدس) و تعیین قبله فعلی (مسجدالحرام) است.

19 - عالمان اهل کتاب ، حقانیت تغییر قبله را کتمان می کردند .

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق من ربهم و ما الله بغفل عما يعملون

20 - موضعگیری یهود و نصارا درباره تغییر قبله ، علی رغم آگاهی آنها به حقانیت آن

إن الذين أوتوا الكتب ليعلمون أنه الحق من ربهم و ما الله بغفل عما يعملون

جمله «و ما الله ..» - که به تهدید اهل کتاب اشاره دارد - بیانگر موضعگیری اهل کتاب در برابر تغییر به حق قبله و مخالفت ایشان با حکم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 6,7

6 - تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه و حقانیت آن ، موضوعی مطرح شده در تورات و انجیل *

الذين ءاتينهم الكتب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر «يعرفونه» به تغییر قبله بازگردد.

7 - اهل کتاب ، هیچ تردیدی در حقانیت تغییر قبله نداشتند . *

الذين ءاتينهم الكتب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 3

3- تغییر قبله از بیت المقدس به کعبه ، حق و پیراسته و از هرگونه بطلان و ناروایی

الحق من ربك

به دلیل آیات قبل مصداق مورد نظر برای «الحق»، تغییر قبله می باشد.

58- حقانیت توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 28 - 3

3- مشرکان، علی رغم گواهی ضمیرشان بر حقانیت توحید و معاد، آن را پنهان می کنند.

ص: 28

بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

مراد از «ما يخفون»، به قرینه آیات پیشین، حقایق ایمانی، از قبیل توحید و معاد، است که مشرکان آن را در ضمیر خویش پنهان می ساختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 80 - 21

21 - تذکر و زدودن غفلت، برای درک حقانیت توحید و بطلان شرک کافی است.

قال أتجوني في الله وقد هدين . . أفلا تتذكرون

به کار رفتن «تذکرون» به جای «تتفکرون» و مانند آن، بیانگر این نکته است که تذکر و زدودن غبار غفلت برای اقرار به توحید کافی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 16

16 - توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 90 - 4

4 - پیام توحید ، پیامی حق و منطبق با واقعیت های عالم هستی

بل أتینهم الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 7

7 - آشکار نشدن حقیقت توحید برای مشرکان در عالم برزخ *

و یوم . . . و ظنّوا ما لهم من محیص

برداشت یاد شده بدین احتمال است که روشن شدن حقیقت توحید برای مشرکان در روز قیامت، اشعار به این دارد که حتی پس از مرگ و در برزخ نیز حقایق برای آنان روشن نمی شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اخلاص - 112 - 1 - 5

5 - وحدانیت خداوند، حقیقتی ثابت و واقعیته انکارناپذیر است .

هو الله أحد

ترکیبی که بسیاری از ادیبان و مفسران برای آیه شریفه پذیرفته اند، این است که: «هو» ضمیر شأن و جمله «الله أحد» مفسر آن

ص: 29

باشد که در حقیقت مرجع ضمیر خواهد بود. آوردن ضمیر شأن، بیانگر عظمت مطلب و تثبیت آن است؛ یعنی، حقیقت و واقعیت این است که خداوند یکتا است.

59- حقانیت توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 3

3 - توحید (اعتقاد به ربوبیت بی همتای خدا) آیینی حق و یکتاپرستی سلوک راه هدایت است .

فذلکم اللّٰه ربکم الحق فماذا بعد الحق إلا الضلل

60- حقانیت توحید عبادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 6

6 - توحید و یکتاپرستی ، عقیده ای کاملاً حق

إذا قیل لهم لا إله إلا اللّٰه یستکبرون . . . بل جاء بالحقّ و صدّق المرسلین

61- حقانیت تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 101 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آسمانی بودن تورات را تأیید و حقانیت آن را تصدیق می کرد .

مصدق لما معهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 9, 5

5 - گواهی قرآن بر حقانیت تورات و انجیل

امنوا بما نزلنا مصدقاً لما معکم

7- نزول قرآن ، دلیل و گواه حقیقت تورات و انجیل

نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا لِّمَا مَعَكُمْ

مصدق بودن قرآن می تواند به این معنا باشد که آمدن قرآن از جمله دلایل حقیقت تورات و انجیل است. زیرا در آن دو کتاب، وعده آمدن قرآن داده شده است.

ص: 30

9 - تأیید قرآن بر درستی و راستی تورات و انجیل ، نشانه حقایق آن و راهبر اهل کتاب بر ایمان بدان

امنوا بما نزلنا مصداقاً لما معكم

«مصداقاً لما معكم» پس از دعوت اهل کتاب به ایمان به منزله دلیلی است فراروی آنان برای باور به حقایق قرآن و لزوم ایمان بدان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 44 - 17، 16

16 - دانشمندان یهود و عالمان ربانی آنان ، گواهان حقایق تورات و بیان کنندگان حقایق آن

یحکم بها .. و الرینون و الاحبار بما استحفظوا من كتب الله و كانوا عليه شهداء

17 - دانشمندان یهود به دلیل شهادتشان بر حقایق تورات آن را اساس احکام خویش قرار دادند .

یحکم .. بما استحفظوا من كتب الله و كانوا عليه شهداء

چون جمله «كانوا ..» عطف بر «استحفظوا» است، معلوم می شود که دلیل قضاوت ربانیون و احبار بر اساس تورات، اعتقاد آنان به حقایق آن کتاب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 46 - 13، 12، 9، 7، 6

6 - گواهی و تأیید عیسی (ع) بر راستی و درستی تورات موجود در عصر خویش

وقفینا .. بعیسی ابن مریم مصداقاً لما بین یدیه من التوریه

7 - بعثت عیسی (ع) ، گواه و تأییدی بر حقایق تورات

وقفینا .. بعیسی ابن مریم مصداقاً لما بین یدیه من التوریه

با در نظر گرفتن اینکه در تورات نوید بعثت عیسی(ع) داده شده بود، بعثت عیسی(ع) خود گواه راستی و درستی تورات خواهد بود.

9 - گواهی تمامی پیامبران یهود بر حقایق تورات

وقفینا علی ءاثرهم بعیسی ابن مریم مصداقاً لما بین یدیه من التوریه

توصیف عیسی(ع) به تصدیق کننده تورات، پس از بیان پیروی آن حضرت از پیامبران یهود، بیانگر آن است که آنان نیز مصدق تورات بوده

12 - گواهی و تأیید انجیل بر راستی و درستی تورات موجود در عصر عیسی (ع)

و ءاتینه الانجیل . . . مصدقاً لما بین یدیه من التوریه

13 - وجود انجیل ، گواه بر راستی و درستی تورات

و ءاتینه الانجیل . . . و مصدقاً لما بین یدیه من التوریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 5.8

5 - گواهی قرآن بر راستی و درستی کتب آسمانی پیشین (تورات و انجیل)

و انزلنا إلیک الکتب بالحق مصدقاً لما بین یدیه من الکتب

به دلیل آیات گذشته مراد از «ما بین یدیه من الکتب»، تورات و انجیل است.

ص: 31

8- قرآن، نگهبان حقایق و معارف تورات و انجیل

و انزلنا إلیک الکتب بالحق مصداقاً .. و مهیماً علیه

«مهیمن» به معنای مراقب و محافظ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 45 - 3

3- قوم موسی، گرفتار اختلاف در پذیرش تورات و حقانیت آن

و لقد آتینا موسی الکتب فاختلف فیه

62- حقانیت جهاد محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 4

4- اقدام پیامبر (صلی الله علیه و آله) به جنگ بدر، اقدامی به حق و تحت تدبیر و ربوبیت خداوند

كما أخرجک ربک من بیتک بالحق

63- حقانیت جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 58 - 10

10- ترسیم های قرآن از بهشت و دوزخ، نمودی از حقایق سهولت یافته وحی برای بیداری خلق

فإنّما یسرّنه بلسانک لعلمهم یتذکرون

تعبیر «فإنّما یسرّنه ..» پس از مجموعه آیاتی آمده است که ترسیم کننده تفصیلی بهشت و دوزخ و فرجام بهشتیان و دوزخیان است، بنابراین آن آیات نمونه ای بارز برای اثبات آسان بودن قرآن است.

64- حقانیت حاکمیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- نزول قرآن، جلوه ای از بلند مرتبگی و فرمان روایی مطلق خداوند و حقانیت او

و كذلك أنزلناه .. فتعالى الله الملك الحق

«فا» در «فتعالی» برای تفریع است و می رساند دارد که پی بردن به مطالب بعد از آن، نتیجه توجه به ما قبل است.

ص: 32

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 1

1 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقانیت حاکمیت مطلق خداوند رحمان

الملک یومئذ الحق للرحمن

«الحق» صفت برای «الملک» است و این کلمه، یا به معنای ثابت است؛ زیرا در روز قیامت، همه حاکمیت ها از بین خواهد رفت و تنها حاکمیت و پادشاهی خدا پایدار خواهد ماند و یا در برابر باطل قرار دارد و به معنای شیء حقیقت دار و مطابق واقع است؛ چرا که در روز رستاخیز، روشن خواهد شد که پادشاهی و حاکمیت حقیقی از آن خدا است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 1 - 7

7 - فرمان روایی خداوند ، حقیقی است و از غیر او ، اعتباری و مجازی و تحت اراده او است .

له الملک

تقدیم مسند (له) بر مسندالیه (الملک) افاده قصر می کند؛ یعنی، فرمان روایی تنها از آن خداوند است. وجود فرمان روایی های دیگر (مانند آنچه در زمین هست)، قرینه است بر این که مراد از «الملک» در آیه شریفه، ملک حقیقی است و آنچه وجود دارد همگی اعتباری می باشد.

65- حقانیت حسابرسی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 7

7 - سنجش اعمال در قیامت، حق و بر اساس عدل است.

و الوزن یومئذ الحق

برداشت فوق بر این اساس است که «الوزن» به معنای مصدري، یعنی سنجیدن باشد و «الحق» صفت برای خبر محذوف، که تقدیر آن چنین می شود: «الوزن یومئذ الوزن الحق». یعنی: سنجیدن در آن روز، سنجشی حق و بر اساس عدل است.

66- حقانیت حکم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 57 - 16

16 - حکمهای صادره از جانب خداوند بر اساس حق است.

إن الحكم إلا لله يقص الحق

ص: 33

67- حقانیت حکومت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 6

6 - حکومت حق ، مخصوص خداوند است .

الملك الحقّ

68- حقانیت حیات اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 25 - 3

3 - اتمام حجت الهی بر مشرکان ، در زمینه حقانیت معاد و حیات اخروی

وقالوا ما هی إلاّ حیاتنا الدنیا . . . وإذا تتلی علیهم آیتنا بیّت

69- حقانیت حیات برزخی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 7

7 - وجود عالم برزخ و حیات برزخی ، از حقایق هستی است .

و لا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه أموت بل أحياء

70- حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 44 - 3

3- حَقَّانِیَّت و ثبات ، از جمله ویژگی های ذات یگانه خداوند است .

لله الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - خداوند ، حق محض است و هیچ باطلی در او راه ندارد .

ص: 34

فتعلی الله الملك الحقّ

«حقّ» نقطه مقابل باطل است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 6 - 1

1 - تنها خداوند ، حق و پروردگار شایسته پرستش است .

فإنّا خلقناکم . . . و تری الأرض هامده ... ذلك بأنّ الله هو الحقّ

«ذلک» در این جا به دو چیز اشاره دارد: 1- به قدرت نمایی های خدا در آفرینش انسان از خاک بی جان و مراحل رشد او در رحم و خارج از آن (فإنّا خلقناکم من تراب. ..) 2- به جلوه های قدرت خدا در رویش و رشد انواع گیاهان در زمین (و تری الأرض هامده...).

«باء» در «بأنّ الله» سببیه است. «ال» در «الحق» جنسیه و مفید حصر می باشد و روی سخن با مردمی است که گرفتار پندارهای شرک آمیز بودند و گمان می کردند که غیر از خدا، خدایان دیگری نیز در سرنوشت آنها تأثیر می گذارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 9

9 - ظهور کامل حقانیت « الله » در قیامت برای همگان

یومئذ . . . يعلمون أنّ الله هو الحقّ المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 13

13 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقایقی همانند حقانیت خداوند و پوچی اعمال کافران

و الذین کفروا عملهم کسراب بقیعه . . . حتّی إذا جاءه لم یجدہ شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 7, 4, 3, 2

2 - نوسان های مداوم شب و روز ، حرکت منظم و قانون مند خورشید و ماه ، آگاهی خداوند به اعمال انسان ها ، بر حق محض بودن او دلالت دارد .

ألم تر أنّ الله يولج الليل .. و يولج النهار ... و سخر الشمس و ... و أنّ اللّ

«ذلک بأنّ الله ..» می تواند در جایگاه نتیجه برای دلیل های یاد شده باشد.

3 - لازمه حقانیت خدا ، آگاهی وی بر اعمال انسان ها است .

ذلک بأنّ الله هو الحقّ

4 - خالقیت ، مالکیت ، قدرت و علم مطلق خدا ، برخاسته از حقانیت محض و ثبوت ازلی خداوند است .

و لئن سألتهم من خلق السموت و الأرض ليقولنّ الله .. لله ما فی ... إنّ الله عز

مشارالیه «ذلک» می تواند صفات کمالی ذکر شده در آیات پیشین برای خداوند باشد.

7 - خداوند ، تنها حقیقت ثابت و زوال ناپذیر است .

بأنّ الله هو الحقّ

ص: 35

«حقّ» به چیزی اطلاق می شود که ثبات داشته باشد و هیچ گونه بطلانی در آن راه پیدا نکند. لازم به ذکر است که تأکید جمله با «أنّ» و آوردن ضمیر فصل «هو» و معرفه شدن خبر با «ال»، حصر مبتدا در خبر را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 84 - 7

7 - خداوند ، مظهر حق است .

قال فالحقّ و الحقّ أقول

برداشت یاد شده بر این اساس مبتنی است که «فالحقّ» خبر برای مبتدای محذوف (أنا) باشد؛ یعنی، «فأنا الحقّ».

71- حقانیت خلقت آسمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 44 - 5، 1

1 - خداوند ، آسمان ها و زمین را ، به حق ، آفریده است .

خلق الله السموت و الأرض بالحقّ

5 - خلقت هدف دار آسمان ها و زمین ، نشانه و آیه بزرگ خدا برای مؤمنان است .

خلق الله السموت و الأرض . . . إنّ في ذلك لآيه للمؤمنين

72- حقانیت خلقت آسمان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 1

1- خداوند آسمان ها ، زمین و موجودات در فضا را بر اساس حق (حکیمانه و با مقصودی صحیح) آفرید .

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلاّ بالحقّ

یکی از موارد کاربرد واژه «حق» جایی است که کاری به مقتضای حکمت و بر اساس مصلحت انجام پذیرفته باشد (مفردات راغب). برداشت فوق بر اساس این کاربرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- آفرینش آسمان ها و زمین ، آفرینشی بحق ، بایسته ، ارزشمند و هدفدار

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما لعبین . ما خلقنهما إلاّ بالحقّ

2- آفرینش آسمان ها و زمین ، به دور از هرگونه پوچی ، بیهودگی و بطلان

و ما خلقنا السموت و الأرض . . . لعبین ... إلاّ بالحقّ

3- حقانیت آفرینش جهان ، مستلزم وجود معاد

إن هی إلاّ موتتنا الأولى . . . ما خلقنهما إلاّ بالحقّ

از این که حقانیت آفرینش در مقام رد اندیشه منکران معاد مطرح شده، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 1

1 - آفرینش آسمان ها و زمین از سوی خداوند ، آفرینشی به حق و هدفدار

و خلق الله السموت و الأرض

«حق» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت و فلسفه ای بایسته پدید آمده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 1

1- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات هستی ، آفرینشی بایسته و بحق

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 2

2- آفرینش جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، براساس حق و هدفدار و به دور از بیهوده کاری است .

خلق السموت و الأرض بالحقّ

«حقّ» در مقابل باطل قرار دارد. یکی از معانی «باطل» عبث و بیهوده کاری است؛ یعنی، کاری که در آن هدف معقولی لحاظ نشود.

73- حقانیت خلقت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 44 - 3

3 - عالم ، حق و هدف دار خلق شده است .

خلق الله السموت و الأرض بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 11، 2

2- آفرینش جهان (آسمان ها، زمین و . . .)، براساس حق و هدفدار و به دور از بیهوده کاری است .

خلق السموت و الأرض بالحقّ

«حقّ» در مقابل باطل قرار دارد. یکی از معانی «باطل» عبث و بیهوده کاری است؛ یعنی، کاری که در آن هدف معقولی لحاظ

ص: 37

نشود.

11 - معاد و بازگشت انسان ها ، به پیشگاه عدل الهی برای کیفر و پاداش ، مقتضای آفرینش به حق و هدفمند جهان است .

خلق السموت و الأرض . . . وإليه المصير

ذکر معاد انسان ها - پس از بیان آفرینش جهان بر پایه حق و هدفمندی - می تواند گویای نکته یاد شده باشد.

74- حقانیت خلقت زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 1

1- خداوند آسمان ها ، زمین و موجودات در فضا را بر اساس حق (حکیمانه و با مقصودی صحیح) آفرید .

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلا بالحقّ

یکی از موارد کاربرد واژه «حق» جایی است که کاری به مقتضای حکمت و بر اساس مصلحت انجام پذیرفته باشد (مفردات راغب). برداشت فوق بر اساس این کاربرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 44 - 5، 1

1 - خداوند ، آسمان ها و زمین را ، به حق ، آفریده است .

خلق الله السموت و الأرض بالحقّ

5 - خلقت هدف دار آسمان ها و زمین ، نشانه و آیه بزرگ خدا برای مؤمنان است .

خلق الله السموت و الأرض . . . إن في ذلك لآیه للمؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 39 - 2، 1

1- آفرینش آسمان ها و زمین ، آفرینشی بحق ، بایسته ، ارزشمند و هدفدار

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما لعبين . ما خلقنهما إلا بالحقّ

2- آفرینش آسمان ها و زمین ، به دور از هرگونه پوچی ، بیهودگی و بطلان

و ما خلقنا السموت والأرض .. . لعین .. . إلا بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 22 - 1

1 - آفرینش آسمان ها و زمین از سوی خداوند ، آفرینشی به حق و هدفدار

و خلق الله السموت والأرض

«حق» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت و فلسفه ای بایسته پدید آمده باشد.

ص: 38

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 1

1- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات هستی ، آفرینشی بایسته و بحق

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 2

2- آفرینش جهان (آسمان ها ، زمین و . . .) ، براساس حق و هدفدار و به دور از بیهوده کاری است .

خلق السموت و الأرض بالحقّ

«حقّ» در مقابل باطل قرار دارد. یکی از معانی «باطل» عبث و بیهوده کاری است؛ یعنی، کاری که در آن هدف معقولی لحاظ نشود.

75- حقانیت خلقت موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 1

1- آفرینش آسمان ها و زمین و موجودات هستی ، آفرینشی بایسته و بحق

ما خلقنا السموت و الأرض و ما بینهما إلاّ بالحقّ

76- حقانیت دعا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 14 - 1

1- خواندن خدا و دعا کردن به درگاه او امری حق و بجاست .

له دعوه الحق

«دعوه» به معنای خواندن و نیز درخواست کردن می باشد. این کلمه در آیه شریفه موصوفی است که به صفتش (الحق) اضافه شده است ; یعنی: «الدعوه الحقه».

77- حقایق دعوت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 4

ص: 39

4- محتوای دعوت عیسی (ع) و دیگر پیامبران الهی، غیرقابل خدشه و تردیدناپذیر

قال قد جئتکم بالحکمہ

واژه «حکمت» به معنای معارف و احکام متقن و قطعی است.

78- حقانیت دعوت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 4

4- محتوای دعوت عیسی (ع) و دیگر پیامبران الهی، غیرقابل خدشه و تردیدناپذیر

قال قد جئتکم بالحکمہ

واژه «حکمت» به معنای معارف و احکام متقن و قطعی است.

79- حقانیت دعوت‌های موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 29 - 8

8- تلاش گسترده مؤمن آل فرعون، بر ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) و راستی هشدارهای او در افکار عمومی قومش

وإن یک کذباً فعلیه کذبہ .. فمن ینصرنا من بأس اللہ إن جاءنا

شیوه سخن مؤمن آل فرعون به فرعونیان (اگر موسی (ع) دروغ گو باشد به ضرر خودش است و اگر راستگو باشد ممکن است هشدارهای او درباره نزول عذاب درست باشد)، گویای این نکته است که او با ایجاد احتمال درست بودن دعوت موسی (ع) در افکار عمومی، در صدد جلب نظر آنان به سود آن حضرت بوده است.

80- حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- مانده - 5 - 58 - 12

12- نکوهش خداوند از اهل کتاب به خاطر ترک اندیشه و تعقل در حقانیت دین و احکام و شعایر آن

ذلک بانہم قوم لایعقلون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 5

ص: 40

5- دستور های الهی ، حقایقی است مبتنی بر علم و آگاهی خداوند به نیاز های تربیتی بشر

ذَلِك مِمَّا أَوْحَى إِلَيْكَ رَبِّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

«حکمت» وقتی به خداوند نسبت داده شود، به معنای معرفت او به اشیا و به وجود آوردن آنها در نهایت اتقان است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 56 - 9

9- معارف و احکام ارائه شده به پیامبران ، سراسر حق است .

و ما نرسل المرسلین . . . و یجدل . . . لیدحضنوا به الحق

توصیف برنامه پیامبران و بشارت و انذار آنان به «الحق» گویای آن است که آنچه آنان می گویند، همه، از حقیقت و تطبیق با واقعیت های هستی برخوردار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 71 - 5

5- بنیان دین ، نهاده شده بر شالوده حق و نه تمایلات هوس آلود کافران

و اکثرهم للحق کرهون . ولو اتبع الحق أهواءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 3

3- کتاب تشریح و نظام تکوین ، هر دو بحق ، حکیمانه و متکی به عزت و توانمندی خداوند

تنزیل الكتب من الله العزيز الحكيم . ما خلقنا السموات والأرض

طرح مسأله حقانیت آفرینش آسمان و زمین و نظام تکوین - در پی بیان نزول کتاب از سوی خداوند عزیز و حکیم - می تواند اشاره به همگونی و هماهنگی کتاب تشریح با نظام تکوین، در حقانیت و استواری و استحکام داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 4

4- قوانین حق شریعت ، تبلور هدایت الهی نسبت به خلق

أرسل .. بالهدی و دین الحقّ

عطف «دین الحقّ» بر «الهدی» ممکن است عطف تفسیری باشد.

81- حقایق دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 132 - 5,7

ص: 41

5- آیین ابراهیم ، آیینی نیکو و منزّه از هرگونه شائبه باطل و ناهنجار

إن الله اصطفى لكم الدين

«اصطفاء» به معنای گزینش صفوه (خالص و نیکوی) هر چیزی است. «ال» در «الدين» عهد ذکری و اشاره به آیین ابراهیم دارد.

7- منزّه بودن آیین ابراهیم از هرگونه باطلی و گزینش آن از سوی خدا دلیل توصیه ابراهیم و یعقوب به پذیرش آن

و وصی بها ابرهیم بینى إن الله اصطفى لكم الدين فلاتموتن

تفریع جمله «لاتموتن . . .» بر «إن الله . . .» به وسیله حرف «فاء» گویای برداشت فوق است.

82- حقانیت دین محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 1

1- خداوند ، فرستنده رسول خویش (محمد (صلی الله علیه و آله)) ، با دو ارمان هدایت و دین حق

هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحقّ

83- حقانیت ربوبیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 16

16- توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

84- حقانیت رسالت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 14

14 - بهشتیان حقانیت رسالت و وعده های پیامبران را درمی یابند و با سوگند آن را بازگو می کنند .

لقد جاءت رسل ربنا بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 5

ص: 42

5 - منکران حقانیت قرآن ، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن ، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد .

یوم یأتی تأویله یقول الذین نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر مفعولی در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

85- حقانیت رسالت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 48 - 2

2 - معجزات موسی (ع) ، هر یک به تنهایی آیتی بزرگ و کافی برای اثبات حقانیت رسالت آن حضرت *

و ما نریهم من آیه إلا هی أكبر من أختها

جمله «هی أكبر من أختها» ممکن است کنایه از اهمیت و بزرگی هر یک از معجزات باشد (بدون در نظر گرفتن ترتیب در بزرگی)؛ چنان که در فارسی نیز برای بیان کامل بودن افراد گفته می شود: «یکی از دیگری برتر».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 3,5

3 - بنی اسرائیل ، به حقانیت موسی (ع) معرفت و آگاهی داشتند .

و قد تعلمون أنّی رسول الله

5 - بنی اسرائیل ، به رغم آگاهی از رسالت الهی موسی (ع) ، آن حضرت را مورد آزار قرار می دادند .

لم تؤذونی و قد تعلمون أنّی رسول الله إلیکم

86- حقانیت سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 18

18 - راه خدا ، راهی است برپایه حق .

فاحکم بین الناس بالحقّ و لا تتّبع الهوی فیضلّک عن سبیل الله

فرمان حق مداری به داوود(ع) در داوری و سپس توصیه به پرهیز از پیروی هوای نفس، به خاطر ضرر گمراه شدن از راه خدا، حاکی از این نکته است که راه خدا راهی است بر پایه حق.

87- حقانیت سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 43

10 - جواب شفاعت کنندگان به سؤال یکدیگر درباره فرمان خداوند ، این است که هر آنچه خداوند فرموده ، حق است .

قالوا ماذا قال ربكم قالوا الحق

برداشت یاد شده بر این اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «قالوا»ی دوم، شفیعان باشد.

12 - پاسخ شفیعان به سؤال منتظران شفاعت درباره فرمان خداوند نسبت به آن ، این است که خدا حق گفته است .

قالوا ماذا قال ربكم قالوا الحق

بنابراین که مرجع ضمیر فاعلی «قالوا»ی اول، منتظران شفاعت و مرجع ضمیر فاعلی «قالوا»ی دوم، شفاعت کنندگان باشد، نکته یاد شده به دست می آید.

88- حقانیت سخنان انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 3

3 - سخنان رسولان الهی درباره خداوند و هر آنچه به وی نسبت می دهند ، سراسر حق و حقیقت است .

حقیق علی أن لا أقول علی الله إلا الحق

89- حقانیت صیحه آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 42 - 3

3 - فریاد آسمانی در آستانه رستاخیز ، امری بایسته در روند تجدید حیات ، و نه گزاف و بیهوده

یسمعون الصیحه بالحق

برداشت بالا بنابراین نکته است که «بالحق» اشاره به بایستگی و نقش ضروری صیحه آسمانی برای رخداد رستاخیز داشته باشد؛ تا گمان نرود که صیحه صرفاً پدیده ای تشریفاتی است.

90- حقانیت عالم برزخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- وجود عالم برزخ و حیات برزخی ، از حقایق هستی است .

ولا تقولوا لمن يقتل فی سبیل اللّٰه أموت بل أحياء

ص: 44

91- حقانیت عذاب اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 1

1 - برپایی قیامت و عذاب آن ، امری است ممکن و دارای حقیقت .

و نریه قریبًا

92- حقانیت عذاب دنیوی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 11

11 - حکم خداوند به عذاب کافران در دنیا ، مطابق حق است .

فإذا جاء أمر الله قضی بالحقّ

برداشت یاد شده بر این احتمال است که مقصود از «أمر الله» عذاب دنیوی (استیصال) باشد؛ چنان که موارد بسیاری در قرآن به همین معنا آمده است؛ مانند عذاب طوفان نوح که از آن چنین یاد شده است: «قال لا عاصم الیوم من أمر الله . . .»، (هود، آیه 43).

93- حقانیت عذاب قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 64 - 3

3- عذاب قوم لوط ، عذابی بر اساس حق بود .

و أتینک بالحقّ

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از «بالحق» عذاب باشد و از عذاب به «به حق» تعبیر آوردن، می تواند مشعر به نکته یاد شده باشد.

94- حقانیت عذاب کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 41 - 4

4 - عذاب استیصال ، کیفری بر اساس حق و به دور از کمترین بی عدالتی نسبت به کافران و تکذیب گران

فأخذتهم الصيحة بالحقّ

ص: 45

95- حقانیت عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 1

1 - سرگذشت قوم نوح، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

خداوند، پس از بیان هلاکت قوم نوح، با پرسشی انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که: «آنان ببینند چگونه عذاب ها و انذارهای ما تحقق پذیرفت و عملی گردید».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 1

1 - سرگذشت قوم عاد، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی

خداوند، پس از بیان نابودی قوم عاد، با پرسشی انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که: «ببیند چگونه عذاب ها و انذارهای الهی تحقق پذیرفت و عملی گردید».

96- حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 14 - 16

16- لزوم استوار سازی عقاید، بر میزان حق و عدل و پرهیز از هرگونه گرایش به باطل

لن ندعوا من دونه إلهًا لقد قلنا إذا شططًا

در آیه شریف و در گفتار اصحاب کهف، سخنی که متمایل به باطل و دور از حق باشد، محکوم و مردود شمرده شده است. این بیان، در حقیقت، برای گزینش عقاید ملاکی را ارائه کرده است.

97- حقانیت عقیده به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - حاکمیت و مالکیت خداوند بر تمام هستی و علم مطلق او، دلیل حقانیت عقیده مؤمنان به او است .

إلا أن يؤمنوا بالله .. الذي له ملك السموت والأرض و الله على كل شيء شهيد

«سماوات و أرض»، کنایه از تمام هستی است و «الذی . . .» وصف دیگری برای خداوند است و به علت ایمان مؤمنان اشاره دارد.

ص: 46

تصریح به کلمه «اللّه» و نیاوردن ضمیر (در آخرین جمله آیه)، هر چند که نشانگر استقلال این جمله از ماقبل و نظر داشتن آن به کار هر دو گروه است - نه خصوص مؤمنان - ولی علت ایمان مؤمنان را نیز کامل می سازد.

98- حقانیت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 114 - 8

8 - نزول مائده آسمانی از میان برنده شک و تردید در حقانیت مسیح و معجزه ای کافی برای همه مسیحیان

و نعلم ان قد صدقتنا .. انزل علينا مائده من السماء

99- حقانیت غزوه احد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 9

9 - خروج پیامبر (صلی الله علیه و آله) از مدینه برای مقابله با مشرکان در دامنه احد ، حرکتی حق ، همانند خروج وی برای جنگ بدر *

كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

برخی برآنند که «كما ..» متعلق به «یجدلونک ...» در آیه بعد است و آن آیه اشاره به قضایای پیش از نبرد احد دارد. بر این اساس «كما أخرجک ...» چنین معنا می شود: گروهی از مسلمانان درباره حرکت به سوی احد، که حرکتی حق بود، به جدال با پیامبر (صلی الله علیه و آله) پرداختند و آن را مصلحت نمی پنداشتند؛ همان گونه که از حرکت به سوی بدر، که حرکتی حق بود، نیز کراهت داشتند.

100- حقانیت غزوه بدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 5 - 8

8 - حکم خداوند درباره انفال ، حکمی حق و همانند حقانیت فرمان او به خروج از مدینه برای جنگ بدر

قل الأنفال لله و الرسول .. كما أخرجك ربك من بيتك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 6 - 1

1 - گروهی از مسلمانان در صدد بازداشتن پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حرکت به سوی جنگ بدر ، علی رغم وضوح حقانیت آن

یجدلونک فی الحق بعد ما تبین

ص: 47

در وجه ترکیبی «یجدلونک» چند نظر ایراد شده است؛ از جمله اینکه «یجدلونک» حال برای فاعل «لکروهون» و یا همانند «إن فریقا» حال برای مفعول «أخرجک» باشد. بر این دو مبنا، آیه مورد بحث توضیحی درباره قضایای پیش از جنگ بدر است. گفتنی است جدال به معنای منازعه برای غلبه بر اندیشه و رأی طرف مقابل است.

101- حقانیت قبله بودن مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 145 - 3, 2

2 - اهل کتاب (یهود و نصارا) علی رغم اطمینانشان به حقانیت قبله مسلمانان (مسجدالحرام)، آن را نخواهند پذیرفت .

لیعلمون أنه الحق . . . و لئن أتیت الذین . . . ما تبعوا قبلتک

3 - هیچ برهان و معجزه ای نمی تواند اهل کتاب را به پذیرش مسجدالحرام به عنوان قبله حق ، وادارد .

و لئن أتیت الذین أوتوا الکتب بکل ءایه ما تبعوا قبلتک

کلمه «ءایه» به معنای علامت و نشانه است و مقصود از آن معجزه و برهان می باشد.

102- حقانیت قبله شدن مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 149 - 3

3 - تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله ، حکمی حق (حکمت آمیز و به جا) و از ناحیه خداوند

وإنه للحق من ربک

103- حقانیت قبله مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 146 - 8

8 - گروهی از عالمان اهل کتاب علی رغم اطمینانشان به حقانیت قبله مسلمانان ، آن را کتمان می کردند .

وإن فریقاً منهم لیکتمون الحق و هم یعلمون

جمله «و هم یعلمون» اشاره به این معنا دارد که کتمان کنندگان از عالمان دینی اهل کتاب بودند.

104- حقایق قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 48

3 - قرآن کتابی متقن و منزّه از هر گونه زمینه تردید افکن و شبهه ساز در حقانیت آن

لاریب فیه

«ریب» به معنای شک و نیز چیزی که مایه شک باشد، آمده است. برداشت فوق با توجه به معنای دوم استفاده شده است. بر این مبنا «لاریب فیه» یعنی در قرآن مسأله ای که موجب شک در حقانیت آن بشود، هرگز وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 23 - 13، 7

7 - قرآن منزّه از آن است که در آسمانی بودنش، شک و تردید روا باشد.

وإن كنتم فی ریب مما نزلنا علی عبدنا

با وجود اینکه کفر پیشگان در آسمانی بودن قرآن اظهار تردید می کردند و بلکه منکر آن بودند خداوند در بیان تردید آنان جمله شرطیه به کاربرد تا به این حقیقت اشاره کند که: تردید در حقانیت قرآن تنها قابل فرض است و نمی تواند واقعیت داشته باشد.

13 - منکران قرآن به دروغ در حقانیت قرآن و آسمانی بودن آن، اظهار تردید می کردند.

وإن كنتم فی ریب... فأتوا بسوره... إن كنتم صدقین

متعلق «صادقین» به قرینه «إن كنتم فی ریب» شک و تردید مشرکان در آسمانی بودن قرآن است؛ یعنی: إن كنتم صادقین فی انکم مرتابون .
..؛ اگر در اظهار تردید راستگو هستید چنین کنید. این معنا کنایه از دروغگویی آنان در اظهار شک و تردید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 42 - 6، 7

6 - بنی اسرائیل عصر بعثت، حقانیت قرآن را به خوبی شناخته و به حرمت کتمان آن آگاه بودند.

و لا تلبسوا الحق بالباطل و تکتّموا الحق و أنتم تعلمون

فعل «تعلمون» می تواند فعلی متعدی لحاظ شود. بر این مبنا مفعول آن مطالبی است که در آیه مطرح شده است، از جمله حرمت کتمان حق و اینکه چه چیز حق است و چه چیز باطل. گفتنی است که از مصداقهای مورد نظر برای «الحق» - به قرینه آیه قبل - «حقانیت قرآن» است.

7 - کتاب های آسمانی بنی اسرائیل، حاوی بشارت به نزول قرآن و نشانه های حقانیت آن است.

و لا تلبسوا الحق بالبطل و تكتنموا الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 91 - 15

15 - قرآن ، کتابی سراسر حق و پیراسته از هر باطل

و هو الحق

«ال» در «الحق» نظیر ال در «زید الرجل» برای استغراق صفات افراد است؛ یعنی، قرآن در حق بودن کامل است و کاستی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 108 - 4

ص: 49

4 - حَقَائِيت آیات الهی (قرآن)

تلك آیات الله نتلوها عليك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 14

14 - تورات و انجیل ، حاوی آیات و نشانه هایی دالّ بر حَقَائِيت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

انّ من اهل الكتب . . لا يشترون بايات الله ثمناً قليلاً

از رابطه بین ایمان به قرآن و نادیده نگرفتن آیات الهی (تورات و انجیل)، به دست می آید که در آنها بروشنی حَقَائِيت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 9

9 - تأیید قرآن بر درستی و راستی تورات و انجیل ، نشانه حَقَائِيت آن و راهبر اهل کتاب بر ایمان بدان

امنوا بما نزلنا مصدقاً لما معكم

«مصدقاً لما معكم» پس از دعوت اهل کتاب به ایمان به منزله دلیلی است فراروی آنان برای باور به حَقَائِيت قرآن و لزوم ایمان بدان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 6

6 - حَقَائِيت قرآن و پیامبر اسلام ، امانتی الهی که اهل کتاب وظیفه دار بیان آن بودند .

ام يحسدون الناس على ما اتيهم الله من فضله . . انّ الله يأمرکم ان تؤدّوا الام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 82 - 11، 8

8 - محتوای قرآن ، شاهد حَقَائِيت آن

افلا يتدبرون القرآن و لو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً

11 - پیراستگی قرآن از هر گونه اختلاف ، دلیل صدور آن از جانب خداست .

و لو كان من عند غير الله لوجدوا فيه اختلافاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 105 - 3

3 - حقانیت همه جانبه قرآن و مطابقت معارف و تعالیم آن با واقع

إنا أنزلنا إليك الكتب بالحق

کلمه «حق» به معنای مطابقت و موافقت با واقع است و در برداشت فوق، کلمه «بالحق»، توصیف «الکتب» گرفته شده و به تعبیر ادبی، حال برای آن است. یعنی: متلبساً بالحق.

ص: 50

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 13، 7، 5، 1

1 - خداوند و فرشتگان او گواه بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لكن الله يشهد بما أنزل إليك .. و الملائكة يشهدون

در برداشت فوق جمله «و الملائكة يشهدون» عطف بر «الله يشهد» گرفته شده است و در نتیجه متعلق «یشهدون» نیز «بما انزل الیک» خواهد بود.

5 - تجلی علم الهی در قرآن ، گواهی خداوند بر حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

جمله «انزله بعلمه» می تواند تفسیری برای «یشهد» باشد یعنی نزول قرآن که مظهري از علم خداوند است، همان شهادت الهی بر حقانیت قرآن و متعاقباً حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

7 - گواهی خداوند به حقانیت قرآن برخاسته از علم و آگاهی او نسبت به آن

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

13 - شهادت خداوند برای اثبات حقانیت قرآن کافی است .

لكن الله يشهد بما أنزل .. و كفى بالله شهيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 4

4 - قرآن ، کتابی از جانب خدا و سراسر حق

قد جاءكم الرسول بالحق من ربكم

در برداشت فوق کلمه «الحق» به قرآن تفسیر شده است و «من ربکم» حال برای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 2

2- قرآن ، کتابی سراسر حق و پیراسته از هرگونه باطل

و انزلنا إلیک الکتب بالحق

در برداشت فوق «بالحق» حال برای «الکتب» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 83 - 6

6- گرایش مسیحیان عصر بعثت به اسلام ، برخاسته از آگاهی آنان بر حقانیت قرآن

تری اعینهم تفیض من الدمع مما عرفوا من الحق

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الحق» قرآن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 51

1 - ایمان به خداوند یکتا و حقانیت قرآن تنها راه منطقی و درست در دیدگاه مسیحیان عصر بعثت پس از آشنایی با قرآن

يقولون .. لانؤمن بالله وما جاءنا من الحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - ضرورت اقرار زبانی به توحید، رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حقانیت قرآن پس از باور به آن

فائبهم الله بما قالوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - اهل کتاب، قرآن و حقانیت آن را، همانند فرزندان خود، می شناختند.

و أوحى إلى هذا القراء .. الذين ءاتينهم الكتب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم

از احتمالات مطرح در مورد مرجع ضمیر «يعرفونه» قرآن است که در آیه قبل به صراحت به عنوان شاهد بر نبوت و توحید ذکر گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - قبیله و قوم پیامبر (قریش) با وجود حقانیت قرآن و معارف و وعده های آن به تکذیب آن پرداختند.

و كذب به قومك و هو الحق

در آیه 57 «قل إني على بينة» موضوع بحث «قرآن» بود و آیات بعد از آن نیز وعده های قرآن را مطرح ساخته است. بنابراین مرجع ضمیر «به» می تواند «قرآن» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - اهل کتاب (عالمان یهود و نصارا) آگاه به حقانیت قرآن و نزول آن از جانب خدا

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

10 - نزول قرآن بر اساس حق، جلوه ربوبیت الهی نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

أنه منزل من ربک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 7

7 - قرآن خود روشنگر حقانیت خویش و بی نیاز از دلیلی دیگر است.

فقد جاءکم بینہ من ربکم

ص: 52

1 - کافران مکه از خداوند خواستند چنانچه قرآن حقیقتی از جانب اوست ، آنان را سنگباران کند و یا عذاب دردناک دیگری بر آنان فرورستد .

و إذ قالوا .. فأمطر علينا حجاره

2 - نابحق جلوه دادن قرآن با درخواست عذاب از درگاه خدا ، از حيله های کافران مکه در مبارزه با قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و یمکرون .. و إذ قالوا اللهم .. فأمطر علينا حجاره من السماء

برخی در توجیه عذاب خواهی کافران (فامطر علينا ..) چنین گفته اند که آنان برای فریب دیگران و یا افتناع خویش این نفرین را در حق خود روا داشتند تا با اجابت نشدن آن، خویشان را در انکار قرآن و حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) محق بشمارند. آیه قبل که سخن از مکر کافران داشت، می تواند تأییدی برای این نظریه باشد.

3 - قرآن ، کتابی سراسر حق و نازل شده از جانب خداوند

إکان هذا هو الحق من عندک

4 - کافران مکه مردمانی لجوج و دارای عنادی خاص در برابر رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حقانیت قرآن

فأمطر علينا حجاره من السماء أو اتتنا بعذاب أليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان منکران قرآن ، علت مصونیت آنان از عذاب های الهی ، نه حقانیت آنان در انکار قرآن

إن کان هذا هو الحق من عندک فأمطر .. و ما کان الله ليعذبهم و أنت فیهم

جمله «و ما کان .. » پاسخی است به عذاب خواهی منکران قرآن. یعنی وجود پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان جامعه مانع عذاب استیصال است. بنابراین کسی مپندارد که عذاب نشدن منکران قرآن هر چند به تقاضای خود آنان باشد، دلیل حقانیت آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- قرآن، کتابی حق، مبرا از پندارها، تخیلات و نازل شده از جانب خداوند

لقد جاءك الحق من ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- یونس - 10 - 108 - 2

2- قرآن کتابی حق و مبرا از هرگونه پندارها و تخیلات باطل است .

قد جاءكم الحق من ربكم

حق، مقابل باطل و به معنای دارای واقعیت است؛ به این معنا که معارفی که در قرآن آمده، حقایقی است منطبق با واقعیت و از هرگونه پندار و تخیلات واهی خالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 53

18- قرآن ، کتابی سراسر حق و پیراسته از هرگونه باطل

إنه الحق

«ال» در «الحق» به اصطلاح برای استغراق صفات است و دلالت بر کمال دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 103 - 3

3- ایمان نیاوردن اکثر مردم ، ریشه در حق ناپذیری آنان دارد ، نه قصوری از جانب پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تبلیغ و نه ناتمام بودن برهان بر حقایق قرآن

ذلك من أنباء الغیب . . . و ما أكثر الناس و لو حرصت بمؤمنین

آیه قبل بیان داشت که حقایق قرآن و الهی بودن آن امری روشن است و جمله «و لو حرصت» می رساند که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در ابلاغ دین تلاشی پی گیر داشت. این دو حقیقت بیانگر آن است که حجت بر مردم تمام است و ایمان نیاوردن آنان، نشانه حق ناپذیری ایشان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 6

6- قرآن کتابی سراسر حق ، بدون نقص و پیراسته از هرگونه باطل و ناروایی

و الذی أنزل إلیک من ربک الحق

«ال» در «الحق» برای استغراق خصایص افراد است. بنابراین «الحق» ؛ یعنی ، حق کامل که کمترین باطلی در آن راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 1

1- قرآن ، کتابی سراسر حق و پیراسته از هرگونه باطل و ناروا

أنما أنزل إلیک من ربک الحق

«ما» در «أنما» موصول اسمی و به معنای «الذی» است و مراد از آن قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 6

6- قرآن ، کتابی است سراسر حق و به دور از سخنان باطل و بیهوده

قل نزلہ روح القدس من ربک بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 107 - 1

1- ایمان یا بی ایمانی مردم به قرآن ، تأثیری در حقانیت مفاهیم و معارف آن نخواهد داشت .

و بالحقّ أنزلنہ . . . قل ءامنوا به أو لا تؤمنوا

ص: 54

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 10

10- نقش مؤثر و سازنده اندیشه و خردمندی در ره یابی به حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد أنزلنا.. أفلاتعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 54 - 7

7- قرآن ، کتابی است آمیخته به حق و مبرا از هر گونه باطل .

إنَّه الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 70 - 6

6- قرآن ، کتابی آمیخته با حق و مبرا از هر گونه سخن باطل

بل جاءهم بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 48 - 2

2- قرآن ، کتابی آمیخته به حق و مبرا از هرگونه آموزه های باطل

فلمّا جاءهم الحقّ من عندنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 53 - 4

4- قرآن ، کتابی آمیخته به حق و مبرا از هرگونه باطل

إنَّه الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 68 - 7

7 - قرآن ، کتابی سراسر حق است .

أو كَذَّبَ بِالْحَقِّ لَمَّا جَاءَهُ

برداشت بالا براساس این احتمال است که «ال» در «الحق» عهد بوده و به قرینه «لَمَّا جَاءَهُ» اشاره به قرآن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 3 - 4,6

4 - خداوند ، در مقابل تهمت مشرکان (ساختگی بودن قرآن) ایستاده و از حقانیت قرآن ، دفاع کرده است .

ص: 55

أم يقولون افتريه بل هو الحقّ

6- قرآن ، حقّ محض و نازل شده از جانب خداوند است .

بل هو الحقّ من ربّك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 2

2- قرآن ، کتابی نازل شده از جانب خدا و سراسر حق و حقیقت در دیدگاه عالمان

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربّك هو الحقّ

مراد از «الذي أنزل إليك» قرآن کریم است و مصداق کامل و تمام عیار آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 43 - 19

19- قرآن ، کتابی حق است و ساخته و پرداخته [دست] بشر نیست .

وقالوا ما هذا إلاّ إفكّ . . . وقال الذين كفروا للحقّ لما جاءهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 48 - 7

7- قرآن ، کتاب حقی است و ساخته دست بشر نیست .

قالوا ما هذا إلاّ إفكّ مفترى . . . قل إنّ ربّي يقذف بالحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 49 - 2

2- قرآن ، کتاب حقی است .

قل جاء الحقّ

به قرینه این که آیه در سیاق آیاتی است که درباره قرآن کریم و برخورد با مشرکان با آن است، «ال» در «الحقّ» می تواند عهد بوده و به قرآن

بازگردد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 31 - 4

4 - قرآن، کتابی سراسر حق و پیراسته از هر باطل

من الکتب هو الحقّ

«ال» در «الحقّ» - نظیر ال در «زیدالرجل» - برای استغراق صفات است؛ یعنی، قرآن در حق بودن کامل است و کاستی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 69 - 3، 11

ص: 56

3- قرآن، سخنی است سراسر حق و هدف مند و پیراسته از کلام برخواسته از تخیلات و سخنان مبالغه آمیز و خلاف واقع .

و ما علّمناه الشعر

برداشت یاد شده از شعر نبودن قرآن استفاده می شود؛ زیرا شعر برخاسته از تخیلات شاعر و معمولاً توأم با سخنان مبالغه آمیز و خلاف واقع است که شاعران گاهی به منظور حفظ وزن، سجع و قافیه شعر به آن متوسل می شوند.

11 - محتوا، شیوه و نظم موجود در قرآن، روشنگر خدایی بودن آن و پیراستگی آن از تخیلات شاعرانه .

و ما علّمناه الشعر و ما ینبغی له ان هو الا ذکر و قرءان مبین

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که مقصود از روشنگر بودن قرآن به - قرینه صدر آیه (و ما علّمناه الشعر و ما ینبغی له) - این حقیقت باشد که قرآن، خود شاهد و گواه الهی بودن و نیز پیراسته بودنش از تخیلات شاعرانه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 37 - 1

1 - قرآن، کتابی سراسر حق و پیراسته از هرگونه باطل

بل جاء بالحقّ

مقصود از «حق» قرآن است و «ال» در آن، می تواند برای استغراق صفات افراد باشد (مانند «ال» در «زید الرجل»); یعنی، قرآن در حق بودن کامل است و کاستی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 2 - 4

4 - قرآن، کتابی است سراسر حق و به دور از مطالب نادرست و خیال پردازی های باطل .

إنا أنزلنا إليك الكتاب بالحقّ

برداشت یاد شده بر این دیدگاه استوار است که «بالحقّ» متعلق به ظرف مستقر و حال برای «الکتاب» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 32 - 5

5 - قرآن، سخنی سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و کذب بالصدق

«صدق» به معنای امر مطابق با واقع و حق است و آمدن آن به صورت مصدر، برای افاده مبالغه می باشد؛ یعنی، قرآن و دینی که عین حق و نفس صدق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 33 - 7

7- قرآن و ادیان الهی، سراسر راست و مطابق با واقع و حق و حقیقت

و الذی جاء بالصدق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 57

4- قرآن، کتابی است سراسر حق و به دور از مطالب نادرست و تخیلات باطل

إِنَّا أَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ لِلنَّاسِ بِالْحَقِّ

برداشت یاد شده بر این دیدگاه استوار است که «بالحق» متعلق به ظرف مستقر و حال برای «الکتاب» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 28 - 7

7- انکار قرآن، با وجود درک حقانیت آن دشمنی با خدا است .

ذَلِكْ جِزَاءُ أَعْدَاءِ اللَّهِ . . . جِزَاءُ بَمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَجْحَدُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 41 - 8

8- آیات قرآن و معارف آن، حقایقی استوار و تردید ناپذیر

وإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ

«عزیز» به معنای شکست ناپذیر است که مراد از آن در آیه شریفه، استحکام و خلل ناپذیری قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 3،4،12

3- معارف و آموزه های قرآن، سراسر حق و به دور از هر گونه سخن باطل است .

لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ

4- تأثیر نداشتن گذشت زمان، در حقانیت معارف قرآن

لَا يَأْتِيهِ الْبَطْلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ

بنابراین که مراد از «باطل» زوال حقانیت باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

12 - «فِي الْمَجْمَعِ: فِي قَوْلِهِ تَعَالَى «لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ»، قِيلَ فِيهِ أَقْوَالٌ: . . . ثَالِثُهَا: مَعْنَاهُ أَنَّهُ لَيْسَ فِي أَخْبَارِهِ عَمَّا

مضی باطل و لا فی إخباره عما یکون فی المستقبل باطل بل إخباره کلّها موافقه لمخبراتها . و هو المروى عن أبي جعفر و عن أبي عبد الله (ع) ...;

در مجمع البیان در مورد قول خدا «لا یأتیه الباطل من بین یدیه و لا من خلفه» آمده است: اقوالی در تفسیر این آیه گفته شده که سوم آن این است: در خبر دادن قرآن از آنچه گذشته و از آنچه در آینده خواهد آمد، هیچ باطلی نیست؛ بلکه خبرهای قرآن همه مطابق با واقع است و این معنا از امام باقر و امام صادق (ع) روایت شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 6، 1

1 - خداوند ، قرآن و سایر کتاب های آسمانی را به حق و پیراسته از هر گونه باطل فرو فرستاد .

اللّٰه الذی أنزل الکتب بالحقّ

الف و لام در «الکتاب» می تواند برای عهد باشد و نیز می تواند برای جنس باشد که در این صورت شامل همه کتاب های آسمانی

ص: 58

خواهد بود.

6 - حقانیت محتوای قرآن ، نشانگر نزول آن از سوی خداوند (الله)

الله الذي أنزل الكتب بالحق

آیه شریفه بدین معنا است که آن کس که این کتاب را به حق نازل کرده خداست و جز او نمی تواند باشد؛ نظیر این که گفته شود: هنرمند است آن کس که چنین خط زیبا نوشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 24 - 14

14 - استمرار و گسترش دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آموزه های قرآن ، با توجه به سنت خداوند بر محو باطل ، نشان دهنده حقانیت اسلام و قرآن است .

أم يقولون افتري على الله . . . و يمح الله البطل و يحق الحق بكلمته

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 29 - 7

7 - قرآن ، سخنی سراسر حق و حقیقت

حتى جاءهم الحق

برداشت یاد شده، بر این اساس است که مراد از «حق» قرآن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 2 - 5

5 - محتوای قرآن ، حقایقی استوار و ابطال ناپذیر

تنزيل الكتب من الله العزيز الحكيم

آیه شریفه از یک سو نزول قرآن را به خداوند نسبت می دهد و از سویی دیگر او را به وصف عزت توصیف می کند. تناسب بین نزول قرآن و صفت عزت، می تواند اشاره به این نکته داشته باشد که قرآن نیز همچون نازل کننده آن، عزیز و شکست ناپذیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- سرزنش مشرکان عرب از سوی خداوند ، به سبب کفرورزی به قرآن ، علی رغم ایمان برخی غیر عرب به حقانیت آن *

و شهد شهد من بنی اسرائیل علی مثله فامن و استکبرتم

این احتمال در آیه وجود دارد که تذکر قرآن به ایمان فردی از بنی اسرائیل؛ از آن جهت برای مشرکان عرب سرزنش بار باشد که بنی اسرائیل در اصل عرب نبودند و عوامل نژادی و زبانی، مقتضی آن بوده تا در برابر قرآن خاضع نشوند. با این وصف برخی از آنان به قرآن ایمان آوردند؛ در حالی که مشرکان عرب - که قرآن به لغت آنان نازل شده - از پذیرش آن امتناع ورزیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 9,10,7

ص: 59

7- قرآن ، حقایقی نازل شده از سوی خداوند ، بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)

نَزَلَ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ

تصریح به «نزل»، بیانگر این حقیقت است که شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) مفاهیم و حقایق قرآن را ابداع نکرده؛ بلکه قرآن به همین صورت از جانب خداوند بر آن حضرت نازل شده است.

9- قرآن ، حقایق و قوانینی در جهت رشد و تکامل بشر

وَهُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ

با توجه به این که ضمیر «هو» به «ما نزل..» (قرآن) بازمی گردد؛ از تعبیر «من ربهم» استفاده می شود که قرآن نشأت یافته از مقام ربوبیت خدا و در جهت رشد و تکامل انسان ها است.

10- مفاهیم و معارف قرآن ، حق ، و به دور از پوچی و تضاد با ارزش ها و واقعیت های هستی

وَأٰمَنُوا بِمَا نَزَّلَ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَهُوَ الْحَقُّ

از اطلاق واژه «حق» بر قرآن (مانزل علی محمد)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 3 - 6

6- پیام های پروردگار (آیات قرآن) ، سراسر حق و به دور از بطلان و پوچی

الذین کفروا اتَّبَعُوا الْبَطْلَ وَأَنَّ الذِّينَ ءَامَنُوا اتَّبَعُوا الْحَقَّ مِنْ رَبِّهِمْ

از مقابله حق و باطل و این که «حق» مقید به «من ربهم» شده؛ استفاده می شود که «ما نزل علی محمد» جز حق چیزی نیست و باطل به خداوند انتساب ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 5 - 2

2- قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، از نمود های بارز حق

وَالْقُرْءَانَ الْمَجِیدَ . بَلْ عَجَبُوا اَنْ جَاءَهُمْ مُنذِرٌ ... بَلْ كَذَّبُوا بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - قرآن، کتابی آمیخته به حق و مبرّا از هرگونه باطل

و ما نزل من الحقّ

در صورتی که «حقّ» در آیه شریفه، مقابل باطل به کار رفته باشد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 51 - 3، 2، 1

1 - قرآن، کتابی است سراسر حق .

وإنّه لحقّ الیقین

2 - حقانیت قرآن و درستی تعالیم آن، امری است یقینی و تردیدناپذیر .

ص: 60

وإنه لحقّ اليقين

3- وجود مسائل و معارف یقینی و تردیدناپذیر در قرآن

وإنه لحقّ اليقين

105- حقایق قرعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 141 - 6

6- « وقال الصادق (ع) : ما تقارع قوم ، ففوّضوا أمرهم إلى الله تعالى إلاّ خرج سهم المحق وقال : أيّ قضیه أعدل من القرعه إذ فوّض الأمر إلى الله ؟ أليس الله تعالى يقول : « فساهم فكان من المدحضين » ؛

امام صادق(ع) فرمود: هیچ قومی قرعه نزدند و امر خود را به خداوند تعالی واگذار نکردند؛ مگر این که سهم کسی که صاحب حق است از آن بیرون آمد. امام فرمود: چه قضیه ای به عدالت نزدیک تر از قرعه است، آن گاه که کار به خدا واگذار شود؟ آیا خداوند تعالی نفرموده است: «فساهم فكان من المدحضين»؟

106- حقایق قصص قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 13 - 9

9- نقل های تاریخی قرآن ، سراسر حقیقت است و افسانه سرایی در آن راه ندارد .

إذا تتلى عليه آياتنا قال أسطير الأولين

107- حقایق قضاوت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 112 - 2،4

2- داوری های خدا ، بر اساس و محور حق است .

ربّ احکم بالحقّ

برداشت یاد شده بنابراین است که این است که قید «بالحقّ» توضیحی باشد.

4- داوری عادلانه و برحق خداوند ، از شؤون ربوبیت او است .

رَبِّ احْكَم بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 61

6 - قضاوت و داوری خدا درباره کافران و حق ستیزان ، متکی بر موازین حق و عدل و به دور از کمترین سستی و کاستی

إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِ

با این که واژه «یقضی» معنای حکم و داوری را می رساند، آمدن قید «بحکمه» نشانگر این حقیقت است که قضاوت الهی مخصوص به او است به گونه ای که کمترین خلل در آن راه ندارد و بر موازین عدل و حق استوار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 3,5

3 - داوری خداوند بین پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مشرکان ، بر اساس حق است .

ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

5 - ملاک و معیار داوری در نزد خداوند ، حق است .

ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 20 - 1

1 - داوری خداوند ، بر اساس حق است .

وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 11

11 - حکم خداوند به عذاب کافران در دنیا ، مطابق حق است .

فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ

برداشت یاد شده بر این احتمال است که مقصود از «أمر الله» عذاب دنیوی (استیصال) باشد؛ چنان که موارد بسیاری در قرآن به همین معنا آمده است؛ مانند عذاب طوفان نوح که از آن چنین یاد شده است: «قال لا عاصم الیوم من أمر الله . . .»، (هود، آیه 43).

2- قضاوت های خداوند ، حکیمانه ترین قضاوت ها و موافق ترین آنها با حقیقت است .

أليس الله بأحكم الحكمين

اسم تفضیل «أحكم»، ممکن است از «حُکم» به معنای قضاوت باشد؛ یعنی، «أقضى» و نیز می تواند از «حکمه» گرفته شده باشد؛ یعنی، حکیم تر. در برداشت یاد شده، معنای دوم مورد نظر است؛ گرچه «حاکمین» بر معنای «قضاوت کنندگان» تطبیق یافته است.

ص: 62

108- حقانیت قضاوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 49 - 5

5 - داوری پیامبر (صلی الله علیه و آله) بر اساس حق بود .

وإذا دعوا إلى الله ورسوله ليحكم بينهم... وإن يكن لهم الحق

109- حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 30 - 4

4 - منکران معاد در قیامت به حقانیت رستاخیز با سوگند اقرار می کنند.

ولو ترى إذ وقفوا على ربهم قال أليس هذا بالحق قالوا بلى وربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 16، 8

8- برپایی قیامت ، حقیقتی تردیدناپذیر است .

وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبُ فِيهَا

جمله «لأربب فيها» جمله خبریه ای است که از آن، مبالغه در نهی، اراده شده است؛ یعنی، نباید در باره قیامت، تردید کرد؛ چه این که در

موضوع قیامت، جایی برای تردید وجود ندارد!

16- معاد و برپایی قیامت ، وعده حق و تخلف ناپذیر الهی است .

ليعلموا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَأَنَّ السَّاعَةَ لَأَرْبَبُ فِيهَا

عبارت «أَنَّ السَّاعَةَ...» ممکن است تفسیر کننده «أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 11

11 - در روز قیامت ، حقانیت وقوع آن روز ، و نادرستی انکار آن ، به رخ منکران قیامت کشیده می شود .

فهذا يوم البعث و لكنكم كنتم لاتعلمون

عبارت توییحی «فهذا يوم البعث» قرینه است بر این که متعلق «لاتعلمون» حقانیت وقوع قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 6

6 - اهل ایمان ، آگاه به حقانیت رستاخیز و وقوع حتمی آن

و يعلمون أنّها الحقّ

ص: 63

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 5, 2

2- برپایی قیامت، وعده ای به حق از جانب خداوند و رخدادی حتمی و تخلف ناپذیر

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

عطف جمله «الساعة...» بر جمله «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ»، می تواند تفسیری و یا از قبیل عطف خاص بر عام باشد. و در هر صورت، مطلب بالا را افاده می کند.

5- صدور وعده قیامت، از جانب خداوند، خود کافی برای یقین به حقانیت آن

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

برداشت بالا- بدان بدان احتمال است که «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» تمهید و زمینه چینی برای بیان شک ناپذیری مسأله قیامت «لا ریب فیها» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 6

6- برپایی قیامت و تحقق هشدار های الهی، از مصادیق حق

و جاءت سكره الموت بالحقّ .. ذلک يوم الوعيد

چنانچه «باء» در «بالحقّ» برای تعدیه و مرگ و سكرات آن زمینه آشکار شدن حقایق باشد، نفع صور و حیات مجدد اخروی و تحقق هشدارهای الهی بی تردید مصداقی از همان حقایق خواهد بود که بر آدمی مکشوف می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 2 - 2

2- سخن الهی درباره وقوع قیامت و تخلف ناپذیر بودن آن، حق و مبرا از هرگونه کذب و دروغ

لیس لوقعتها کاذبه

«کاذبه» می تواند مصدر باشد (نظیر «عافیة و عاقبة»). در این صورت لام در «لوقعتها»، به معنای «فی» است؛ یعنی، درباره واقع شدن قیامت دروغی وجود ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 1

1 - برپایی قیامت و عذاب آن ، امری است ممکن و دارای حقیقت .

و نریه قریباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 39 - 2

2 - برپایی قیامت ، حتمی و صحنه های آن ، سراسر حق و منزّه از هر گونه باطل است .

ذلک الیوم الحقّ

درباره «حقّ»، معانی گوناگونی گفته شده است از جمله این که این کلمه مصدر و به معنای لزوم و ثبوت است و نیز نقطه مقابل

ص: 64

باطل را «حق» گویند (مصباح). هر گاه مصدری صفت قرار گیرد، بر مبالغه دلالت دارد؛ بنابراین «روز حق»؛ یعنی، روزی سراسر حق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 14 - 2

2 - قیامت ، حقیقت دارد و نباید آن را افسانه پنداشت .

الذین یکذبون بیوم الدین . . . إذا تتلی علیه آیتنا قال أسطیر الأولین . کلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 15 - 1

1 - قیامت ، حقیقت دارد و نباید آن را افسانه پنداشت .

الذین یکذبون بیوم الدین . . . قال أسطیر الأولین . . . کلاً

حرف «کلاً» یا به معنای حقاً و یا برای «ردع» است و مخاطب را از پذیرش گفتار قبل، پرهیز می دهد.

110- حقانیت کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 4

4 - قرآن تصدیق کننده حقانیت کتاب های آسمانی بنی اسرائیل (تورات ، انجیل و . . .)

ءامنوا بما أنزلت مصدقاً لما معکم

مراد از «ما»ی موصوله در «لما معکم»: کتابهای آسمانی بنی اسرائیل است که تورات و انجیل از مصداقهای بارز و مورد نظر آن می باشد. تصدیق (مصدر مصدقاً) نسبت دادن صدق و درستی به کسی یا چیزی است. بنابراین «مصدقاً لما معکم»؛ یعنی: قرآن کتابهای آسمانی شما را، راست و درست می داند و حقانیت آنها را تصدیق می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 3

3 - محتوای کتاب های آسمانی سراسر حق و پیراسته از هر گونه باطل است .

نزل الکتب بالحق

«بالحق» متعلق به کلمه ای همانند «متلبساً» و حال برای «الکتاب» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 15

15 - حقایق محتوای کتاب های آسمانی

و انزل معهم الکتاب بالحق

ص: 65

بنابراینکه «بالحق»، متعلق به عامل مقدر و حال از «الکتاب» باشد؛ یعنی کتابی که مصاحب حق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 18،20

18 - محور قرار دادن کتب آسمانی در قضاوت ها، شهادت بر حقانیت آنهاست.

یحکم بها النبیین... بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

20 - حراست و نگهداری از کتب آسمانی و شهادت بر حقانیت آن، مسؤولیت انبیای الهی *

یحکم بها النبیین... بما استحفظوا من کتب اللّٰه و کانوا علیه شهداء

بنابر اینکه ضمیر در «استحفظوا» به «النبیین» نیز برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 48 - 5،6

5 - گواهی قرآن بر راستی و درستی کتب آسمانی پیشین (تورات و انجیل)

و انزلنا الیک الکتب بالحق مصدقاً لما بین یدیه من الکتب

به دلیل آیات گذشته مراد از «ما بین یدیه من الکتب»، تورات و انجیل است.

6 - وجود قرآن، گواه راستی و درستی کتب آسمانی پیشین

و انزلنا الیک الکتب بالحق مصدقاً لما بین یدیه من الکتب

با در نظر گرفتن اینکه کتابهای آسمانی به آمدن قرآن نوید داده بودند، لذا نزول قرآن دلیل حقانیت آنها خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 25 - 9

9 - کتاب های آسمانی و تعالیم الهی، دارای حقایقی روشن و قابل فهم برای انسان ها

جاءتهم رسلهم... بالکتب المنیر

از توصیف کتاب به «منیر» (روشن و روشنگر)، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 1

1 - خداوند ، قرآن و سایر کتاب های آسمانی را به حق و پیراسته از هر گونه باطل فرو فرستاد .

اللّٰهُ الَّذِي أَنْزَلَ الْكُتُبَ بِالْحَقِّ

الف و لام در «الکتاب» می تواند برای عهد باشد و نیز می تواند برای جنس باشد که در این صورت شامل همه کتاب های آسمانی خواهد بود.

ص: 66

111- حقانیت کلام خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 15

15 - تشریح و گفتار خداوند ، مطابق با حق و واقعیت است .

والله يقول الحقّ

112- حقانیت کیفر اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 3

3 - کیفر های الهی در روز رستاخیز ، بر پایه حق و عدل و به دور از هر شایبه ظلم و بی دادگری

یومئذ یوفّیهم الله دینهم الحقّ

«الحقّ» در جمله «دینهم الحقّ» صفت برای «دین» است؛ یعنی، جزای عادلانه و به حق.

113- حقانیت مثالهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 5،7

5 - مثل های قرآن ، حق (بیانگر واقعیت ها) و همه از جانب خداوند است .

فیعلمون أنه الحق من ربهم

7 - اهل ایمان حقانیت مثل های قرآن و آسمانی بودن آنها را در می یابند و به خوبی می فهمند .

فأما الذين ءامنوا فيعلمون أنه الحق من ربهم

114- حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 76 - 2

2 - یهودیان عصر بعثت ، مطمئن به حقانیت رسالت پیامبر و انطباق علایم پیامبر موعود بر آن حضرت

و إذا لقوا الذين آمنوا قالوا آمنا .. قالوا أتحدثونهم بما فتح الله

عبارت «لیجاجوكم به .. تا به استناد آن حقایق در پیشگاه خدا علیه شما استدلال کنند.» می رساند که مصداق مورد نظر از «ما فتح الله» حقانیت اسلام و رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) است که در تورات بیان شده است. بنابراین همه یهودیان - چه عالمان و چه عوام ایشان - به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) اطمینان داشتند.

ص: 67

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 2

2 - یهودیان ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به نداشتن دلیل و برهانی روشن بر حقانیت رسالتش متهم می کردند .

و لقد أنزلنا إليك آیت بینت

معمولا بیان جمله با تأکید حکایت از آن دارد که مخاطبان، مضمون آن جمله را مورد تردید قرار داده یا انکار می کنند و از آن جا که جمله «و لقد أنزلنا ..» با حرف لام - که حاکی از قسم مقدر است - و نیز با حرف «قد» تأکید شده معلوم می شود که یهودیان مخاطب آیه، مضمون جمله فوق را مورد تردید و یا انکار قرار می دادند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 16، 9

9 - یهود و نصارا نیز همانند مشرکان ، خواهان سخن گفتن خدا با آنان درباره راستی و درستی رسالت پیامبران بودند .

كذلك قال الذين من قبلهم مثل قولهم

در آیه 113 مشرکان با تعبیر «الذین لایعلمون» در قبال یهود و نصارا مطرح شده اند و در آیه مورد بحث مشرکان با همان تعبیر در قبال «الذین من قبلهم» قرار گرفته اند. از این مقایسه معلوم می شود: مقصود از «الذین من قبلهم» یهود و نصارا است.

16 - ادعای نبود نشانه ای بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نیز سایر پیامبران ، ادعایی گزاف و دروغین است .

لولا .. تأتینا آیه ... قد بیّنا الآیت لقوم یوقنون

جمله «قد بیّنا الآیات» پاسخ به ادعایی است که جمله «لولا .. تأتینا آیه» آن را بیان می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 119 - 3، 4

3 - ارسال محمد (صلی الله علیه و آله) به پیامبری ، ارسالی بجا و بایسته ، در نظام هدایتی بشر

إنا أرسلنک بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «بالحق» قید برای ارسال باشد؛ یعنی ، «إنا أرسلنک بالحق»؛ ای پیامبر تو را به سوی مردم به رسالت برانگیختم و این ارسال، بحق و بایسته بود».

4- اتمام حجت خداوند بر حقانیت اسلام و رسالت پیامبر

قد بیّننا الآیة لقوم یوقنون. إنا أرسلناک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 252 - 9

9- بیان بحق تاریخ گذشتگان توسط پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نشانه ای بر حقانیت رسالت وی

تلک آیات اللّٰه .. و انک لمن المرسلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 81 - 20

ص: 68

20 - به گواه گرفتن انبیا بر حقیقت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند ، و گواهی خداوند همراه آنان بر این حقیقت

ثم جاءكم رسول .. قال فاشهدوا وانا معكم من الشاهدين

بنابراینکه مراد از «رسول»، پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 86 - 4

4 - آگاهی و شهادت اهل کتاب ، بر حقیقت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و اسلام

وشهدوا ان الرسول حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 17، 22

17 - شکست ها و حوادث ناگوار ، موجب تردید مسلمانان سست اندیشه در مورد حقیقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های خدا به پیروزی آنان

طائفه .. يقولون هل لنا من الامر من شيء

22 - انکار حقیقت رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و نادرست پنداشتن وعده های الهی به پیروزی ، چیزی است که خودگزینان شرکت کننده در نبرد احد از رسول خدا پنهان می داشتند .

و طائفه .. یخفون فی انفسهم ما لا یبدون لک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 199 - 14

14 - تورات و انجیل ، حاوی آیات و نشانه هایی دال بر حقیقت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

ان من اهل الكتب .. لا یسترون بايات الله ثمناً قليلاً

از رابطه بین ایمان به قرآن و نادیده نگرفتن آیات الهی (تورات و انجیل)، به دست می آید که در آنها بروشنی حقیقت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - حقایق قرآن و پیامبر اسلام، امانتی الهی که اهل کتاب وظیفه دار بیان آن بودند .

ام یحسدون الناس علی ما اتیهم الله من فضله .. ان الله یامرکم ان تؤدوا الام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - قرآن، دلیل حقایق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ارسلناک للناس رسولا و کفی بالله شهیداً .. افلا یتدبرون القرآن

در آیه 79 بیان شد که خدا، شاهد حقایق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و در این آیه چگونگی شهادت را این چنین توضیح

می دهد

ص: 69

که خداوند قرآن را به صورت معجزه بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) فرستاد تا شاهد حقانیت او باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 5

5 - گرفتاری مخالفان رسول خدا به عذاب جهنم ، مشروط به آگاهی آنان به حقانیت رسول خداست .

و من يشاقق الرسول من بعد ما تبين له الهدى .. نصله جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 5

5 - تجلی علم الهی در قرآن ، گواهی خداوند بر حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

جمله «انزله بعلمه» می تواند تفسیری برای «یشهد» باشد یعنی نزول قرآن که مظهري از علم خداوند است، همان شهادت الهی بر حقانیت قرآن و متعاقباً حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 6

6 - بیان حقایق کتمان شده تورات و انجیل ، نشانی بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يبين لكم كثيراً مما كنتم تخفون من الكتب

جمله «يبين لكم» پس از «قد جاءكم رسولنا» اشاره به دلیل حقانیت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) دارد. مؤید این معنا جمله «كنتم تخفون» است که دلالت بر مخفی نگاه داشتن حقایق در همه ادوار گذشته دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 20 - 6

6 - عناد و لجاجت اهل کتاب در مخالفت با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در عین آگاهی کامل از حقانیت آن حضرت

الذين ءاتينهم الكتب يعرفونه كما يعرفون أبناءهم .. فهم لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 33 - 9

9 - لجاجت کفار و مقابله آنها به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در عین آگاهی از حقانیت آن حضرت

فإنهم لا يكذبونك و لكن الظلمين بأيت الله يجحدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 8

8 - تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حقانیت آن حضرت و دعوت او را در قیامت درمی یابند.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

ص: 70

مراد از «الموتی» در آیه، به قرینه جملات قبل، کسانی هستند که به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، پاسخ مثبت نمی دهند، جمله «یبعثهم الله»، گذشته از اینکه خبر بعثت قیامت است، کنایه از این مطلب است که خداوند این مرده دلان را برخواهد انگیزد تا حقانیت دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و وعده های آن حضرت را دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 15

15 - جنگ بدر ، میدان رویارویی جبهه ایمان و کفر ، صحنه تمایز حق و باطل و ثبوت حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یوم الفرقان یوم التقی الجمعان

ال در «الفرقان» برای عهد است و اشاره به جنگ بدر دارد. و فرقان یعنی چیزی که به وسیله آن بین دو یا چند چیز تمایز داده می شود. خداوند از آن رو جنگ بدر را فرقان نامید که در آن نبرد، علی رغم وجود شرایط پیروزی برای مشرکان، مسلمانان پیروز شدند و این نشانه ای بود برای حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین اسلام.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 10

10 - نقش مؤثر و سازنده اندیشه و خردمندی در ره یابی به حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد أنزلنا .. أفلا تعقلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 79 - 3,5

3 - تأیید حقانیت و روشنی راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی خداوند

إِنك على الحقّ المبين

5 - شریعت و راه و رسم پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، حقی آشکار و انکارناپذیر

إِنك على الحقّ المبين

بر حق بودن حضرت رسول (صلی الله علیه و آله) نظر به دو بعد دارد: حقانیت رسالت او و حقانیت راه او.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - سوگند خداوند به قرآن ، مبنی بر حقانیت و درستی رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

و القراءان

برداشت یاد شده مبتنی بر این دیدگاه است که جواب قسم (و القراءان) - به قرینه آیات مشابه مانند «و القرآن الحکیم * إِيَّاكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ» در سوره «یس» و .. - مربوط به رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است و تقدیر آن چنین می باشد: «و القراءان ذی الذکر إِيَّاكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ يَا إِيَّاكَ صَادِقٌ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 12

ص: 71

12 - تأیید پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی راه و حرکت آن حضرت از سوی خداوند

إنک علی صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 19 - 1

1- تذکر خدا، به حقانیت راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و لزوم استواری آن حضرت بر صراط توحید

فاعلم أنه لا إله إلا الله

با توجه به این که خطاب «فاعلم» به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و آن حضرت خود در رأس یکتاپرستان قرار دارد؛ تعبیر «فاعلم» در حقیقت تأیید راه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تشویق ایشان به استوار ماندن در راه توحیدی خود و نیندیشیدن به حرکت های کفرآمیز مخالفان است.

115- حقانیت مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 19 - 4

4- پدیده مرگ در زندگی انسان، براساس حکمت و به دور از پوچی و بیهودگی

و جاءت سکره الموت بالحق

مراد از «بالحق» می تواند این باشد که پدیده مرگ اصولاً پدیده ای است به حق و بایسته و این گونه نیست که فاقد حکمت باشد.

116- حقانیت مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 9

9 - جاهلان (مشرکان و صاحب های آیین های غیر الهی) دین یهود و نصارا را بی پایه و اساس می شمردند .

کذلک قال الذین لا یعلمون مثل قولهم

مقصود از «الذین لا یعلمون» [به گفته مفسران] مشرکان و معتقدان به ادیان غیر الهی هستند.

117- حقانیت مشیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 7 - 10

10 - مشیت های خداوند ، گزاف و ناپسند نبوده و متکی به علم همه جانبه او است .

ص: 72

إلا ما شاء الله إنه يعلم الجهر وما يخفى

118- حقانیت معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 28 - 3

3 - مشرکان، علی رغم گواهی ضمیرشان بر حقانیت توحید و معاد، آن را پنهان می کنند.

بل بدالهم ما كانوا يخفون من قبل

مراد از «ما يخفون»، به قرینه آیات پیشین، حقایق ایمانی، از قبیل توحید و معاد، است که مشرکان آن را در ضمیر خویش پنهان می ساختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 4

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتي تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسلنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «يوم يأتي تأويله»، که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 16

16- معاد و برپایی قیامت ، وعده حق و تخلف ناپذیر الهی است .

ليعلموا أن وعد الله حق وأن الساعة لا ريب فيها

عبارت «أن الساعة..» ممکن است تفسیر کننده «أن وعد الله حق» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 17

17 - مجرمان در قیامت ، به حقانیت وعده های خداوند درباره معاد ، زبان می گشایند .

رَبَّنَا أَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا .. إنا موقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 25 - 3

3 - اتمام حجت الهی بر مشرکان ، در زمینه حقانیت معاد و حیات اخروی

وقالوا ما هي إلا حياتنا الدنيا .. وإذا تتلى عليهم آياتنا بيّت

ص: 73

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 4 - 3

3 - منکران معاد، در قیامت به خطای خود واقف شده و حقانیت معاد را در خواهند یافت.

کلاً سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 4

4 - منکران معاد، در آخرت به حقانیت آن پی خواهند برد.

عمّ یتساءلون .. ثمّ کلاً سیعلمون

119- حقانیت معبودیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 9

9 - معبودیت خداوند، حق، و معبودیت غیر او، باطل است.

ذلک بأنّ اللّٰه هو الحقّ و أنّ ما یدعون من دونه البطل

به قرینه «ما یدعون...» مراد از «حق»، حق بودن در معبودیت است. بنابراین که «ما» در «ما یدعون» موصول باشد، عبارت چنین خواهد بود «الذی یدعون من دونه الباطل».

120- حقانیت معجزه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 45 - 3

3 - معجزه، امری واقعی، و سحر عملی خیالی و فاقد حقیقت و واقعیت است.

فألقى موسى عصاه فإذا هي تلقف ما يأفكون

«إفک» در اصل به سخنی گفته می شود که اصل و ریشه نداشته و دروغ است. بنابراین سحر را بدان جهت «إفک» می نامند که فاقد حقیقت و واقعیت است.

121- حقایق معجزه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 74

2 - حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع)، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 1

1- تذکر موسی (ع) به آگاهی و اعتقاد درونی فرعون به حقانیت معجزات او علی رغم سحر خواندن آنها

إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا رب السموت والأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 46 - 5

5 - وجود نشانه هایی تردیدناپذیر در تفاوت معجزه موسی با هرگونه افسون ، در نظر سحرشناسان

فألقي السحرة سجدين

برداشت یاد شده از سجده بی درنگ ساحران، در پی مشاهده معجزه موسی استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 14 - 1

1 - انکار معجزات الهی ، از سوی فرعونیان با وجود یقین درونی به حقانیت آن

و جحدوا بها و استيقنتها أنفسهم

«جَحَدُوا» (مصدر «جحدوا») به معنای نفی و انکار کردن است. «استيقان» (مصدر «استيقنت») معادل «ایقان» و جمله «استيقنتها أنفسهم» حال برای ضمیر فاعل در «جحدوا» است؛ یعنی، در حالی که جان های آنان به الهی بودن آیات یقین داشت باز آنها را انکار کردند.

122- حقانیت معجزه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - حضرت موسی (ع) برای اثبات نبوت خود و هارون (ع)، معجزه ای بزرگ - که در حق و الهی بودن آن شبهه ای نبود - به فرعون و اطرافیانش ارائه کرد .

فلما جاءهم الحق من عندنا

ص: 75

123- حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 102 - 3

3- مخالفت فرعون با دعوت موسی (ع)، از روی لجاجت و با آگاهی کامل از حقانیت او بود.

فقال له فرعون إني لأظنك يموسى مسحورًا . قال لقد علمت ما أنزل هؤلاء إلا ربّ ا

124- حقانیت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 19 - 3

3 - پیروزی مؤمنان در جنگ بدر حجتی بر حقانیت اهل ایمان و هشدار و عبرتی برای کافران

إن تستفتحوا فقد جاءكم الفتح

مراد از «الفتح» پیروزی اهل ایمان در جنگ بدر است. و جمله «فقد جاءكم الفتح» پاسخ همان تمنای مشرکان است که خواهان پیروزی حامیان دین حق بودند.

125- حقانیت نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - انفطار - 82 - 12 - 2

2- نامه عمل سراسر حقیقت و خالی از هرگونه خطا است .

يعلمون ما تفعلون

تصريح به علم کاتبان نامه عمل، توجه دادن به راستی و درستی آن نامه است.

126- حقانیت نبوت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 166 - 10، 1

1 - خداوند و فرشتگان او گواه بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لكن الله يشهد بما أنزل إليك .. و الملائكة يشهدون

در برداشت فوق جمله «و الملائكة يشهدون» عطف بر «الله يشهد» گرفته شده است و در نتیجه متعلق «یشهدون» نیز «بما انزل اليك» خواهد بود.

10 - قرآن دلیلی کافی برای باور به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 76

لكن الله يشهد بما أنزل إليك أنزله بعلمه

«باء» در «بما أنزل إليك» می تواند سببیه باشد؛ در این صورت متعلق شهادت - به قرینه آیات گذشته - رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهد بود؛ بنابراین مبنا مفاد جمله «یشهد بما أنزل ..» این است که علت شهادت خداوند بر رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، نزول قرآن بر وی است، یعنی هر کس قرآن را ملاحظه کند به حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) شهادت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 174 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) خود حجت و برهانی روشن بر حقانیت رسالت خویش

قد جاءكم برهن من ربكم

مصدق بارز و مورد نظر از «برهان» پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است. که با توجه به آیه 170 و آیات قبل از آن می توان گفت چیزی که برهان بر آن اقامه شده، حقانیت رسالت آن حضرت است. مؤید برداشت فوق فرمایش امام صادق (ع) است که درباره «برهان» در آیه فوق فرمود البرهان، محمد (صلی الله علیه و آله) ...

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 285، ح 308؛ نورالثقلین، ج 1، ص 579، ح 700.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 24 - 3

3 - فرستادن حضرت محمد (صلی الله علیه و آله) به پیامبری، ارسالی به جا و بایسته در نظام هدایتی بشر

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ بِالْحَقِّ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «بالحق» قید برای ارسال باشد؛ یعنی، «إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ إِرسَالاً بِالْحَقِّ؛ ای پیامبر! تو را به سوی مردم به رسالت برانگیختیم و این ارسال بحق و بایسته بود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 1 - 2

2- تأکید خداوند، بر حقانیت رسالت پیامبر اسلام

ق و القرءان المجید . بل عجبوا أن جاءهم منذر

سوگند به قرآن در حقیقت تثبیت حقانیت آن و در نتیجه تأکید بر حقانیت رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) و نوعی تأیید غیر مستقیم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 5 - 2

2- قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، از نمود های بارز حق

و القرءان المجید . بل عجبوا أن جاءهم منذر ... بل كذبوا بالحقّ

ص: 77

127- حقانیت نبوت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 46 - 1

1 - پی بردن ساحران به حقانیت رسالت موسی (ع) ، در پی مشاهده بطلان افسون خود در برابر معجزه موسی

فإذا هي تلقف ما يأفكون . فألقى السحرة سجدين

برداشت یاد شده با توجه به تفریع «ألقى» بر آیه پیش به دست می آید.

128- حقانیت نزول تدریجی قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 102 - 7

7- نزول تدریجی قرآن و ناسخ و منسوخ آن ، امری به حق و بایسته

و إذا بدلنا آیه مکان آیه .. . قل نزله روح القدس من ربك بالحق

129- حقانیت نزول قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 105 - 1

1- فرو فرستادن قرآن از سوی خدا و رسیدن آن به دست پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آدمیان ، بر اساس حق و به دور از کمترین خلل و

باطلی

و بالحق أنزلناه و بالحق نزل

130- حقانیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 6 - 7، 1

1 - عالمان (آشنایان به معارف آسمانی) ، آنچه را که از جانب خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) نازل شده است ، حق می دانند .

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحقّ

7- لازمه علم و آگاهی ، قضاوت صحیح و واقع بینانه درباره تعالیم نازل شده از جانب خداوند است .

و يرى الذين أُوتوا العلم الذي أنزل إليك من ربك هو الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 20 - 7

ص: 78

7- سست باوران در حقانیت وحی و معارف دینی ، محروم از هدایت و رحمت قرآن

و هدی و رحمه لقوم یوقنون

در صورتی که «قوم یوقنون» نظر به کسانی داشته باشد که دارای یقین بالفعل هستند؛ از مفهوم آیه شریفه مطلب یاد شده استفاده می شود.

131- حقانیت ورود شیاطین به جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 85 - 2

2- پر شدن دوزخ از شیطان ها و پیروان آنان ، سخنی حق و تحقق یافتنی است .

فالحقّ و الحقّ أقول . لأملأنّ جهنّم منک و ... منهم أجمعین

برداشت یاد شده بر این دیدگاه است که جمله «لأملأنّ جهنّم ..» با تقدیر «قسمی»، مقسم علیه برای فالحقّ باشد. هم چنین جمله «و الحقّ أقول» جمله معترضه باشد؛ یعنی، فالحقّ قسمی لأملأنّ جهنّم...».

132- حقانیت وعده خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 122 - 9

9- وعده های خداوند حق و سخنان او راست و تخلف ناپذیر است .

وعد الله حقاً و من اصدق من الله قیلا

133- حقانیت وعده عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 67 - 4

4- مشرکان مکه به زودی حقانی وعده های عذاب الهی را درخواست خواهند یافت.

علی أن یبعث . . . لكل نیا مستقر و سوف تعلمون

پس از تهدید مشرکان مکه در آیات قبل به عذاب الهی، گویا از سوی آنان سؤالی مطرح شد که چرا عذاب تحقق نمی یابد. این آیه بدین گونه پاسخ می دهد که وقوع عذاب، حتمی، ولی منوط به زمان مناسب و شرایط خاص است.

134- حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 67 - 6

6 - گذر زمان و حوادث تاریخ همواره تأیید بر حقانیت وعده های قرآن خواهد بود.

لکل نیا مستقر و سوف تعلمون

جمله «سوف تعلمون» تصریح به این نکته است که همواره در آینده حقانیت وعده های قرآن را نشان خواهد داد. و چون این جمله همواره صادق است، پس حوادث هر زمان، تأییدی بر حقانیت قرآن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 3 - 4 - 10

3 - وعده های خدا، حق و تخلف ناپذیر است .

وعد الله حقاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 3 - 5 - 10

3 - وعده های خداوند، حق و تخلف ناپذیر است .

ألا إن وعد الله حق

5 - وعده خداوند به عذاب مشرکان ستمگر، حق و تخلف ناپذیر است .

يقولون متى هذا الوعد .. ألا إن وعد الله حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 5 - 14 - 22

5- در قیامت، حقانیت وعده خداوند در حتمیت وقوع آن و کذب بودن وعده شیطان در عدم وقوع آن آشکار خواهد شد .

وبرزوا لله جميعاً فقال الضعفاء .. قال الشيطان ... إن الله وعدكم وعد الحق و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 21 - 5

5- پدیدار ساختن اصحاب كهف و پرده برداشتن از راز خواب و بیداری آنان ، زمینه ساز آگاهی مردم بر حَقَّائیت وعده های خداوند بود .

و كذلك أَعْرَضْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوا أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

مراد از ضمیر فاعل در «لِيَعْلَمُوا» همان مفعول محذوفی است که برای «أَعْرَضْنَا» در نظر گرفته شده است؛ یعنی: «أَعْرَضْنَا النَّاسَ لِيَعْلَمُوا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 91 - 2

ص: 80

2- عیان شدن وعده ها و وعید های الهی برای مردمان در قیامت

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ . وَبَرَزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 13 - 11

11 - بازگشت موسی (ع) به دامن مادر ، نمود حقانیت و تخلف ناپذیری وعده های خداوند

و لتعلم أن وعد الله حق

برداشت یاد شده بدان احتمال است که مراد از «وعد الله» مطلق وعده های الهی باشد. بنابراین بازگشت موسی (ع) به دامن مادر نمود این است که تمام وعده های الهی، از همین قبیل بوده و تخلف در آن راه ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 3

3 - وعده خداوند به پاداش مؤمنان و کیفر معرضان از آیات خدا ، وعده ای حق و تخلف ناپذیر است .

فبشره بعذاب أليم . . . لهم جنـتـ النعيم ... وعد الله حقاً

«وعد» مفعول مطلق و «حقاً» تأکید آن است و دلالت بر حقانیت و تخلف ناپذیری آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 5 - 2

2 - وعده های خدا ، حق و تخلف ناپذیر است .

إن وعد الله حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 5

5 - کافران در قیامت ، به درستی وعده های خداوند رحمان پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

هذا ما وعد الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 55 - 5

5 - وعده های خداوند ، حق و تخلف ناپذیر است .

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 32 - 5، 2، 1

1 - وعده های خداوند ، حق و تخلف ناپذیر

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ

ص: 81

2- برپایی قیامت، وعده ای به حق از جانب خداوند و رخدادی حتمی و تخلف ناپذیر

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

عطف جمله «الساعة..» بر جمله «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ»، می تواند تفسیری و یا از قبیل عطف خاص بر عام باشد. و در هر صورت، مطلب بالا را افاده می کند.

5- صدور وعده قیامت، از جانب خداوند، خود کافی برای یقین به حقانیت آن

إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَالسَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَا

برداشت بالا- بدان بدان احتمال است که «إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ» تمهید و زمینه چینی برای بیان شک ناپذیری مسأله قیامت «لا ریب فیها» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 28 - 11

11- تحقق وعده خداوند، به ورود پیروزمندانه مسلمانان به مکه، گواه تحقق پذیری وعده او در غلبه اسلام بر تمامی ادیان *

لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ... هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ... لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ

خداوند در آیه قبل، به مؤمنان وعده داد که با ایمنی وارد مکه خواهند شد و این وعده تحقق یافت. حال در این آیه، نوید داده است که اسلام نه بر مشرکان مکه؛ بلکه بر تمامی ادیان غلبه خواهد کرد و این وعده، همانند وعده پیشین تحقق پذیر خواهد بود.

135- حقانیت وعده های قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 2

2- اخبار خداوند از شناخته شدن حقانیت وعده ها و وعید های قرآن

و لتعلمنَّ نبأه بعد حين

برخی از مفسران بر این باوراند که مقصود از «نبأه» (خبر قرآن) مجموعه وعده ها و وعیدهای قرآن است؛ اعم از عذاب ها و شکست های کافران و پیروزی های مؤمنان.

136- حقانیت وعیدهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 91 - 2

2 - عیان شدن وعده ها و وعید های الهی برای مردمان در قیامت

وَأُزْلِفَتُ الْجَنَّةَ لِلْمُتَّقِينَ . وَبَرَزَتُ الْجَحِيمَ لِلْغَاوِينَ

ص: 82

137- حقانیت وعیدهای قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 2

2- اخبار خداوند از شناخته شدن حقانیت وعده ها و وعیدهای قرآن

و لتعلمنّ نبأه بعد حين

برخی از مفسران بر این باوراند که مقصود از «نبأه» (خبر قرآن) مجموعه وعده ها و وعیدهای قرآن است؛ اعم از عذاب ها و شکست های کافران و پیروزی های مؤمنان.

138- حقانیت ولایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- رعد - 13 - 17 - 16

16- توحید ، ولایت خدا و ربوبیت او ، حقایقی است ماندگار و شرک و پرستش غیر خدا باطلهایی است رفتنی و ناپایدار

فأما الزبد فيذهب جفاءً و أما ما ينفع الناس

به قرینه آیات گذشته از مصادیق مورد نظر برای باطل - که به کفها تشبیه شد شرک و پرستش غیر خداست و از مصادیق حق که نافع و ماندگار است - توحید و اعتقاد به ربوبیت و ولایت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 102 - 5

5- ولایت حق و اصیل ، ویژه خدا است .

أفحسب الذين كفروا أن يتّخذوا عبادي من دوني أولياء

139- حقانیت هشدارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 6

6- برپایی قیامت و تحقق هشدارهای الهی ، از مصادیق حق

و جاءت سكره الموت بالحقّ . . . ذلك يوم الوعيد

چنانچه «باء» در «بالحقّ» برای تعدیه و مرگ و سكرات آن زمينه آشكار شدن حقايق باشد، نفخ صور و حیات مجدد اخروی و تحقق هشدارهای الهی بی تردید مصداقی از همان حقايق خواهد بود که بر آدمی مكشوف می شود.

ص: 83

140- حقانیت یهودیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 9

9- جاهلان (مشرکان و صاحب های آیین های غیر الهی) دین یهود و نصارا را بی پایه و اساس می شمردند .

کذلک قال الذین لایعلمون مثل قولهم

مقصود از «الذین لایعلمون» [به گفته مفسران] مشرکان و معتقدان به ادیان غیر الهی هستند.

141- درخواست دلایل حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 33 - 2

2- کافران حق ناپذیر مکه ، در انتظار معجزه آمدن فرشتگان و یا امر ویژه ای از جانب خداوند برای تأیید حقانیت قرآن بودند

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسطر الأولین . . . هل ینظرون إلا أن تأتیهم

برداشت فوق، مبتنی بر این احتمال است که عبارت «تأتیهم الملائکه أو یأتی أمر ربک» (ملائکه برای آنان بیاید و یا امر پروردگارت بیاید)

- به قرینه آیات سابق که درباره قرآن کریم بود - بر آمدن ملائکه یا امر خداوند جهت تأیید قرآن دلالت داشته باشد.

142- دلایل حقانیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 16 - 3

3- گریه و ناله ، نمی تواند دلیل صداقت و حقانیت باشد .

و جاءو أباهم عشاءً یبکون

143- دلایل حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 159 - 5,6

5- تورات و انجیل ، حاوی شواهد و نشانه هایی بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام و معارف اسلام هستند .

من بعد ما بينه للناس في الكتب

برخی بر آنند که مراد از «الکتاب» تورات و انجیل و مقصود از «البينات و الهدی» دلایل و رهنمودهایی است که مردم را به حقانیت نبوت و احکام اسلام هدایت می کنند. آیات گذشته - که درباره کتمان حقانیت تغییر قبله بود - مؤید این احتمال است.

ص: 84

6 - عالمان یهود و نصارا در عصر بعثت ، شواهد و نشانه های حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام اسلام را کتمان می کردند .

الذین یکتومون ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینه للناس فی الکتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 14

14 - حقانیت اسلام ، متکی بر برهان و دلایل روشن

لیهلک من هلک عن بینة و یحیی من حی عن بینة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 11

11 - ارائه نشانه های روشن درباره قرآن و اسلام و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، از سوی خداوند به بنی اسرائیل

و ءاتینهم بینه من الأمر

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «الأمر» اشاره به مسأله حقانیت دین اسلام و رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد؛ که آیات پیشین اساساً درباره آن بود و در آیات بعد نیز مورد توجه قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 2 - 7

7 - فتح مکه ، نشانه حقانیت اسلام و حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در دیدگاه مردم عصر بعثت

إذا جاء نصر الله .. یدخلون فی دین الله أفواجًا

144- دلایل حقانیت امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 44 - 6

6- بهره مندی از نعمت های دنیایی و عمر طولانی جوامع و تمدن ها ، دلیل بر حقانیت و موفقیت آنان نیست .

بل متّعنا هؤلاء و ءاباءهم حتی طال علیهم العمر .. أفهم الغلبون

145- دلائل حقانیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 18

18 - نابودی اقوام مشرک و فسادگر پیشین ، روشنگر حقانیت توحید و رسالت پیامبران الهی است .

قد جاء تکم بینہ من ربکم

ص: 85

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 106 - 3

3 - معجزه ، نشان صداقت انبیا در ادعای رسالتشان

إن كنت جئت بئایه فأت بها إن كنت من الصدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 118 - 4

4 - معجزه پیامبران در راستای اثبات حقانیت آنان و خشی کردن عملکرد مخالفان دین است .

فوقع الحق و بطل ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 13 - 5

5 - پیامبران الهی ، دارای دلایل روشن و براهین غیر قابل انکار بودند .

جاءتهم رسلهم بالبینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 74 - 3

3 - پیامبران بعد از حضرت نوح (ع) پس از روبرو شدن با ایستادگی و تکذیب قومشان ، معجزات و براهین روشنی - که شاهد صدق ادعایشان بود - به مردم ارائه کردند .

ثم بعثنا من بعده رسلا إلی قومهم فجاءوهم بالبینت

«بینات» در این آیه می تواند شامل معجزات نیز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 42 - 7

7 - معجزه ، راهی برای اثبات حقانیت رسالت و نبوت پیامبران

اذهـب أنت و أخوك بـ-آیتی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 21 - 3,6

3 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دو ملاک و معیار برای سنجش درستی ادعای رسالت و پیامبری در دیدگاه مؤمن انطاکیه (حبیب نجار)

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَلِكُمْ أَجْرًا وَ هُمْ مَهْتَدُونَ

6 - اخلاص و مزد نخواستن در ابلاغ رسالت و ره یافته بودن ، دلیل درستی ادعای رسالت و پیامبری

اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ . اتَّبِعُوا مِنْ لَيْسَتَلِكُمْ أَجْرًا وَ هُمْ مَهْتَدُونَ

ص: 86

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 6 - 3

3 - پیامبران ، دارای معجزات و دلایل روشن بر حقانیت رسالت خویش

تأتیههم رسلهم بالبیئت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 3

3 - رسولان الهی ، خود برهانی روشن بر حقانیت مکتب خویش اند .

البیئنه . رسول من الله

146- دلایل حقانیت انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 41 - 2 - 6

6 - قرآن دلیلی بر حقانیت تورات و انجیل *

مصدقاً لما معکم

تصدیق کتابهای آسمانی از سوی قرآن، می تواند به این معنا باشد که: نزول قرآن موجب شد اخبار و پیشگوییهای آن کتابها مبنی بر آمدن قرآن، تحقق یابد. بنابراین نزول قرآن، مایه اثبات راستی و درستی آن کتابها شد.

147- دلایل حقانیت انذارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 2

2 - سرگذشت هلاکت بار قوم ثمود ، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

كذبت ثمود بالتندر . . . فكيف كان عذابي و نذر

خداوند، پس از بیان موضع تکذیب گرانه ثمودیان نسبت به هشدارهای الهی؛ انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که «ببیند چگونه عذاب ها و انذارهای الهی تحقق پذیرفت و عملی گردید».

148- دلایل حقانیت بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 14

14 - آفرینش آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها ، نشانه تحقق وعده های خداوند به برپایی قیامت و وجود بهشت و جهنم است .

أعدّ الله لهم عذاباً شديداً .. جنّـت تجرى من تحتها الأنهر ... الله الذى خلق

یادآوری خلقت آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها - پس از ذکر دو گروه دوزخیان و بهشتیان در آیات گذشته - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

149- دلایل حقانیت توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 85 - 18

18 - نابودی اقوام مشرک و فسادگر پیشین ، روشنگر حقانیت توحید و رسالت پیامبران الهی است .

قد جاء تکم بینه من ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 42 - 13، 11

11 - خداوند به منظور تبیین حقانیت توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جنگ بدر را تحقق بخشید و مسلمانان را به پیروزی رسانید .

ليقضى الله أمرا كان مفعولا ليهلك من هلك عن بينه ويحيى من حى عن بينه

13 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر حجتی روشن علیه شرک و دلیلی واضح بر حقانیت توحید و اسلام

ليقضى الله ... ليهلك من هلك عن بينه ويحيى من حى عن بينه

«لِيَهْلِك» متعلق به «يَقْضَى» است. یعنی هدف از تحقق جنگ بدر این بود که

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 49 - 6

6- نیایش شرک پیشگان به درگاه خداوند ، هنگام گرفتاری و مصیبت ها ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت عقیده توحیدی

فإذا مسّ الإنسان ضرّاً دعانا

برداشت یاد شده از آن جا است که مخاطبان آیه شریفه، مشرکان مکه هستند و این آیه، در مقام بیان یکی از دلایل روشن بر اثبات توحید الهی و پوچی اندیشه شرک است.

ص: 88

150- دلایل حقانیت توحید ربوبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 12 - 6

6 - نیایش خالصانه شرک پیشگان به درگاه خداوند ، به هنگام گرفتاری ها و مصایب ، دلیلی روشن بر پوچی اندیشه شرک و حقانیت توحید ربوبی

وإذا مسّ الإنسان الضرّ دعانا

روی سخن در این سوره با مشرکان مکه است و آیه شریفه در مقام بیان یکی از دلایلی روشن توحید ربوبی و پوچی اندیشه شرک است.

151- دلایل حقانیت تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 41 - 6

6 - قرآن دلیلی بر حقانیت تورات و انجیل *

مصدقاً لما معکم

تصدیق کتابهای آسمانی از سوی قرآن، می تواند به این معنا باشد که: نزول قرآن موجب شد اخبار و پیشگوییهای آن کتابها مبنی بر آمدن قرآن، تحقق یابد. بنابراین نزول قرآن، مایه اثبات راستی و درستی آن کتابها شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 91 - 17، 18

17 - گواهی قرآن بر راستی و درستی تورات ، از نشانه های حقانیت قرآن

و هو الحق مصدقاً لما معهم

توصیف قرآن به تصدیق کننده تورات، پس از ادعای حقانیت قرآن (و هو الحق) استدلالی است برای یهودیان بر لزوم ایمان آوردن به آن.

18 - قرآن ، گواه و دلیلی بر راستی و درستی تورات است . *

و هو الحق مصدقاً لما معهم

تصدیق کتابهای آسمانی اهل کتاب از سوی قرآن، محتمل است به این معنا باشد که: نزول قرآن موجب شد اخبار و پیشگوییهای آن کتاب

ها، مبنی بر آوردن قرآن تحقق یابد. بنابراین نزول قرآن مایه اثبات راستین و درستی آن کتاب هاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 97 - 7،8

7- قرآن ، محتوای تورات را تأیید و راستی و درستی آن را تصدیق می کند .

مصدقاً لما بین یدیه

برداشت فوق مبتنی بر این است که «مصدقاً» حال برای ضمیر مفعولی «نزله» - که مراد از آن قرآن است - باشد. مقصود از «ما

ص: 89

بین یدیه» (کتابی که پیش از قرآن بوده است)، در آیه مورد بحث، تورات است.

8 - وجود قرآن، گواه و شاهدهی بر حقانیت تورات است. *

مصدقاً لما بین یدیه

تصدیق تورات از سوی قرآن (مصدقاً لما بین یدیه) محتمل است به این معنا باشد که: قرآن گواه صدق و درستی تورات است؛ یعنی، نزول قرآن موجب آن شد که اخبار و پیشگوییهای تورات مبنی بر آمدن قرآن تحقق یابد. بنابراین قرآن مایه اثبات راستی و درستی تورات و گواه حقانیت آن است.

152- دلایل حقانیت جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 12 - 14

14 - آفرینش آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها، نشانه تحقق وعده های خداوند به برپایی قیامت و وجود بهشت و جهنم است.

أعدّ الله لهم عذاباً شديداً .. جنّـت تجرى من تحتها الأنهر ... الله الذی خلق

یادآوری خلقت آسمان ها و زمین و تدبیر امور آنها - پس از ذکر دو گروه دوزخیان و بهشتیان در آیات گذشته - می تواند اشاره به مطلب یاد شده باشد.

153- دلایل حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 13 - 4

4 - اتمام حجت خداوند بر انسان ها، از راه ارائه آیات و نشانه هایش بر حقانیت خود

هو الذی یریکم ءایته

یادآوری آیات و نشانه های ارائه شده از سوی خداوند به بشر - پس از ذکر عذاب شدن کافران و منکران - می تواند به منظور اتمام حجت باشد.

154- دلایل حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کتاب های آسمانی ، حاوی احکام و معارف دینی و در بردارنده دلایلی روشن بر حقانیت آنها

ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینہ للناس فی الکتب

2 - خداوند ، احکام و معارف دینی و دلایل حقانیت آنها را نازل کرده و در کتاب های آسمانی بیان داشته است .

ص: 90

ما أنزلنا من البینت و الهدی من بعد ما بینہ للناس فی الکتب

«هدی» به معنای هدایت کننده است و مقصود از آن در آیه شریفه احکام و معارف دین می باشد. «بینات» به معنای دلایل روشن است و مراد از آن در آیه، دلایل و براهینی است که برای معارف و احکام دینی ایراد شده است.

155- دلایل حقانیت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 15

15 - حکومت پهناور و بی نظیر سلیمان (ع) ، از معجزات الهی بر حقانیت رسالت او بود .

و هب لی ملگًا لاینبغی لأحد من بعدی

طبق نظر بیشتر مفسران، خواسته پادشاهی به گونه ای که برای هیچ کس میسر نباشد، در واقع برای اعجاز و نشان دادن الهی بودن این قدرت و اثبات ارتباط سلیمان با خداوند قادر و پیامبری او بود.

156- دلایل حقانیت عذابهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 30 - 2

2 - سرگذشت هلاکت بار قوم ثمود ، دلیلی بر حقانیت عذاب ها و هشدار های خداوند

کذبت ثمود بالتندر . . . فکیف کان عذابی و نذر

خداوند، پس از بیان موضع تکذیب گرانه ثمودیان نسبت به هشدارهای الهی؛ انسان ها را به این حقیقت متوجه ساخته است که «ببیند چگونه عذاب ها و انذارهای الهی تحقق پذیرفت و عملی گردید».

157- دلایل حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 4

4- فراوانی پیروان و سابقه تاریخی یک اندیشه ، دلیل حقانیت آن نیست .

قالوا وجدنا ءاباءنا . . . أنتم و ءاباؤکم فی ضلل مبین

برداشت یاد شده از آن جا به دست می آید که مردم بت پرست در پاسخ به اعتراض حضرت ابراهیم(ع)، مسأله سابقه تاریخی اندیشه بت پرستی و فزونی پیروان اندیشه شرک را مطرح کردند؛ ولی حضرت ابراهیم(ع) با گمراه خواندن آنان و اجدادشان چنین استدلالی را مردود دانست.

ص: 91

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 2 - 4

4 - توان قرآن بر هدایت و تربیت انسان های پرهیزگار ، دلیل و گواهی کافی بر اتقان و حقانیت آن است .

لاریب فیه هدی للمتقین

«هدی للمتقین» به منزله استدلال برای جمله «لاریب فیه» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 91 - 17

17 - گواهی قرآن بر راستی و درستی تورات ، از نشانه های حقانیت قرآن

و هو الحق مصدقاً لما معهم

توصیف قرآن به تصدیق کننده تورات، پس از ادعای حقانیت قرآن (و هو الحق) استدلالی است برای یهودیان بر لزوم ایمان آوردن به آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 4

4 - قرآن ، متضمن آیات و دلایلی روشن بر حقانیت خود و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و لقد أنزلنا إلیک ءایت بینت

مقصود از «آیات» می تواند آیات قرآنی باشد و می تواند معجزات و دلایلی باشد که بر صداقت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آسمانی بودن قرآن دلالت دارد. برداشت فوق ناظر به احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 12

12 - وجود دلایل حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات و انجیل

و الذین ءاتینهم الکتب یعلمون أنه منزل من ربک بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 94 - 3

3 - کتاب های آسمانی پیشین ، سند زنده ای برای اثبات حقانیت و الهی بودن آیات قرآن کریم

فإن كنت في شك مما أنزلنا إليك فسئل الذين يقرءون الكتب من قبلك

تذکر این نکته لازم است که مراد از کتابهای آسمانی پیشین، کتابهایی است که دست تحریف، آنها را دگرگون نکرده است.

ص: 92

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 1 - 10

10- آیات قرآن ، دلیلی است متقن و روشن بر الهی بودن قرآن و درستی حقایق مطرح شده در آن .

کت--بُأحکمت آءی--ته ثم فصلت من لدن حکیم خبیر

کلمه ((آیات)) به معنای نشانه هاست . نامیده شدن بندهای قرآن به این نام سپس توصیف آنها به اینکه از ناحیه خدای حکیم داناست ، اشاره به این دارد که : جملات قرآن ، آیت و نشانی بر الهی ، حکیمانه و عالمانه بودن آنهاست . بنابراین آیه فوق را می توان چنین معنا کرد: این قرآن ، کتابی از ناحیه خدای حکیم و خبیر است و تک تک آیات آن ، دلالت بر این مدعا دارد و این دلالت هم متقن است و هم واضح و روشن .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 64 - 10

10- راه نداشتن نسیان در ذات اقدس خداوند ، پشتوانه حقانیت گزارش های قرآن از تاریخ پیامبران پیشین

و ما نتنزل إلا بأمر ربك . . . و ما كان ربك نسياً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 98 - 6

6- بررسی تاریخ و پیدایش و زوال تمدن ها ، منبعی برای شناخت و عبرت آموزی و درک حقایق قرآن

فإنما يسرناه .. لتنذر به ... و کم أهلکنا قبلهم من قرن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 12

12- قرآن ، بهترین و نیرومندترین دلیل و معجزه بر اثبات حقانیت خود و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

لقد أنزلنا إلیکم کتاباً فیہ ذکرکم أفلا تعقلون

آیه شریفه، می تواند پاسخی باشد به درخواست بهانه جوینان مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر آوردن معجزه بر اثبات حقانیت خویش؛ یعنی، اگر آنان تعقل کنند، خواهند فهمید که قرآن معجزه پیامبر اسلام است. گفتنی است تأکید شدن این حقیقت با لام قسم و حرف تحقیق (لقد) مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 50 - 6

6- قرآن ، به عنوان کتاب بیدارگر و منشأ خیر و برکت ، قابل انکار و تردید نیست .

هذا ذکر مبارک أنزلنه أفأنتم له منکرون

خداوند، قرآن را به عنوان کتاب بیدارگر (ذکر) و مایه خیر و برکت (مبارک) معرفی کرده و سپس انکار این حقیقت از سوی مشرکان را مورد سرزنش قرار داده است. این سرزنش می تواند بیانگر برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 93

1 - آگاهی و اطلاع عالمان بنی اسرائیل از آمدن قرآن، خود دلیل حقانیت آن و صدق پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

أولم یکن لهم آیه أن یعلمه علموا بنی اسرائیل

استفهام در این آیه تویخی است. ضمیر «هم» در «لهم» به مشرکان مکه باز می گردد و «آیه» خبر «لم یکن» و به معنای دلیل روشن می باشد. «أن یعلمه...» نیز اسم «لم یکن» و ضمیر در آن به خبر «قرآن» یا «خبر نزول آن بر پیامبر» باز می گردد؛ یعنی، «أولم یکن علم علماء بنی اسرائیل بخبر القرآن أو خبر نزوله علی سبیل البشاره فی کتب الأنبیاء الماضین آیه للمشرکین علی صحّه نبوتک».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 2

2 - تشریح سخن حق در قرآن در زمینه موضوعات مورد اختلاف بنی اسرائیل، نمود حقانیت آن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنّ هذا القرآن یقصد علی بنی اسرائیل اکثر الذی هم فیہ یختلفون

از مضمون آیه استفاده می شود که بیان حق، نشانگر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. علاوه بر این که سیر آیات گذشته به این صورت است که از مسأله توحید آغاز شده و سپس به حقانیت معاد و اکنون به حقانیت قرآن پرداخته شده است. گفتنی است که حقانیت قرآن مستلزم حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 4

4 - تصدیق و تأیید رسولان پیشین از سوی پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، نشانه درستی رسالت آن حضرت و حقانیت قرآن

بل جاء بالحقّ و صدق المرسلین

خداوند در این آیه به دو مطلب اشاره فرموده است: 1- تأیید حقانیت آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) آورده است (قرآن)؛ 2- توصیف آن حضرت به تصدیق کننده رسولان پیشین. بیان هم زمان این دو مطلب، می تواند دلیلی بر راستی رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و لزوم تصدیق آن حضرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 88 - 1

1 - گذشت زمان و آینده بشریت، بستر کشف حقانیت قرآن

و لتعلمنّ نبأه بعد حين

طبق نظر مفسران، ضمیر در «نبأه» به قرآن بازمی‌گردد و مقصود از «نبأ» خبر حق بودن قرآن است؛ یعنی، به زودی خواهید فهمید که قرآن و گفته‌های آن، حق و مطابق با واقعیت‌ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 3

3 - نشانه‌ها و دلایل حقانیت قرآن، نهفته در متن طبیعت و اسرار وجود آدمی

سنریهم ایتنا فی الأفاق... أنه الحقّ

ص: 94

بنابراین که ضمیر «اَنَّهُ» به قرآن باز گردد، انطباق آیات مربوط به پدیده های طبیعی با واقعیت جهان طبیعت، نشانگر حقانیت قرآن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 17 - 11

11 - ارائه نشانه های روشن درباره قرآن و اسلام و پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، از سوی خداوند به بنی اسرائیل

و ءاتینهم بَیِّنَاتٍ مِنَ الْأَمْرِ

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «الأمر» اشاره به مسأله حقانیت دین اسلام و رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) باشد؛ که آیات پیشین اساساً درباره آن بود و در آیات بعد نیز مورد توجه قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 4،7

4- ایمان و اعتقاد برخی از پیروان ادیان آسمانی به قرآن ، تأییدی بر حقانیت آن

إِنَّ كَانِ مِنَ عِنْدِ اللَّهِ وَكَفَرْتُمْ بِهِ وَشَهِدَ شَهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ

ارزش ایمان اهل کتاب به قرآن و پیام آن برای دیگران، از آن جهت است که آنان با پیام وحی آشنا هستند و ایمانشان به قرآن، بر اساس آگاهی به پیام و محتوای کتاب های آسمانی است. از این جهت می تواند برای دیگران دلیل و حجت باشد.

7- وجود قرینه هایی در متن تورات ، بر حقانیت قرآن *

و شَهِدَ شَهِدٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ عَلَى مِثْلِهِ فَاَمِنْ

مرتب شدن ایمان به قرآن، بر ایمان به تورات و آیین موسی، ممکن است از آن جهت باشد که در تورات، قرینه هایی بر حقانیت قرآن وجود داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 33 - 4

4 - دلایل حقانیت قرآن ، متجلی در متن آن برای حق جویان

أَمْ يَقُولُونَ تَقْوَلُهُ بَلْ لَآ يُؤْمِنُونَ

«بل لایؤمنون»؛ یعنی، اینان نمی خواهند ایمان بیاورند؛ و گرنه حقانیت قرآن و الهی بودن آن، بدان اندازه پنهان نیست که آنها درک نکنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 10

10 - ذکر تعداد نگهبانان دوزخ در قرآن ، زداینده هرگونه شک و تردید ، از دل اهل کتاب و مؤمنان نسبت به حقانیت و درستی قرآن

و لایرتاب الذین أوتوا الکتب و المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 95

1 - درخواست نزول نامه سرگشاده از سوی خداوند ، در تأیید رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بر درستی قرآن ، درخواستی نابجا و نشانه بهانه جویی کافران

بل یرید کل امریء منهم أن یوتی صحفًا منشّره . . . کلاً إنّه تذکره

کلمه «کلا»، تأکید مطلبی است که در آیه پیش (کلا بل لایخافون. .) بیان شده است؛ یعنی، قرآن کریم تذکره است و اگر بنا بود که کافران به سبب آن متذکر شوند، نزول قرآن به همین صورت برای پندآموزی آنان کافی بود. پس درخواست کافران مبنی بر نامه اختصاصی از جانب خداوند، بهانه ای بیش از سوی آنان نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 50 - 4

4 - قرآن ، دارای مضامینی روشن و دلایلی گویا ، بر صدق و درستی خویش

فبأیّ حدیث بعده یؤمنون

از این که ایمان نیاوردن به قرآن، امری شگفت آور تلقی شده است؛ می توان پی برد که راستی و درستی قرآن، آن چنان روشن است که به اثبات از بیرون نیاز ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 25 - 6

6 - دور بودن ساحت قرآن از دخالت شیطان ، ضامن حقانیت و درستی تعالیم آن

إنّه لقول رسول . . . و ما هو بقول شیطن رجیم

159- دلایل حقانیت قضاوت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 20 - 6

6 - شنوایی و بینایی مطلق خداوند ، دلیل به حق بودن داوری او در میان بندگان

والله یقضی بالحقّ . . . إنّ الله هو السميع البصیر

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ»، در مقام تعلیل برای جمله « وَاللَّهُ يَقْضِي بِالْحَقِّ » می باشد.

160- دلایل حقانیت قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 103 - 1

ص: 96

1- عذاب های نازل شده بر امت های کفرپیشه و مشرک ، نشانه ای بزرگ بر وجود قیامت و عذاب های اخروی است .

إن فی ذلک لآیه

«آیه» به معنای نشانه است و متعلق آن - به قرینه «لمن خاف عذاب الآخره» - حقانیت قیامت و عذابهای آن است. نکره آوردن «آیه» برای رساندن بزرگی و عظمت آن می باشد. بنابراین «إن فی ذلک لآیه»؛ یعنی، همانا در آن عذابهای دنیوی، نشانه بزرگی است بر حقانیت قیامت و عذابهای آن.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 33 - 3

3- پدیده حیات و احیای زمین مرده ، نشانه راستی قیامت و دلیل توانایی خداوند بر احیای مردگان است .

و آیه لهم الأرض المیتة أحيینها و أخرجنا منها حَبًّا

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که آیه شریفه پس از طرح مسأله برانگیختن انسان ها - که کافران آن را انکار می کردند - آمده است. و در حقیقت، این آیه درصدد اثبات قیامت و نشان دادن جلوه ای از قدرت خداوند است.

161- دلایل حقانیت کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 33 - 6

6- کافران عصر های پیش از اسلام ، در انتظار آمدن فرشتگان و یا نزول امر ویژه ای از سوی خداوند جهت تأیید حقانیت کتاب آسمانی خود بودند .

و إذا قیل لهم ماذا أنزل ربکم قالوا أسطر الأولین .. قد مکر الذین من قبلهم ...

162- دلایل حقانیت لقاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 23 - 5

5- نزول کتابی آسمانی بر موسی (ع) ، دلیلی بر حقانیت و تحقق لقاء الله است .

فذوقوا بما نسیتم لقاء یومکم هذا .. ولقد آتینا موسی الکتب فلا تکن فی مریه من

احتمال دارد - به قرینه سیاق - مراد از «لقاء»، روز قیامت و معاد باشد و مرجع ضمیر در «لقائه» واژه «بعث» باشد که مستفاد از آیه های ده و چهارده است. بنابراین، معنا چنین می شود: «تو در لقای ربّ - که قرآن درباره آن سخن گفته - تردیدی به خود راه نده! چرا که قرآن - حاوی مسأله لقای ربّ - نازل شده از ناحیه کسی است که تورات را به موسی (ع) داده است.

ص: 97

163- دلایل حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 99 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخوردار از دلایل و معجزاتی روشن بر حقانیت رسالت خویش

و لقد أنزلنا إليك آیت بینت

چون سخن در این بخش از سوره درباره دعوت به رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و قرآن است، می توان گفت متعلق «آیات بینات» (نشانه های روشن) راستی و درستی قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 14, 18, 19

14 - خداوند ، نشانه های بسیاری را برای اثبات حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در اختیار مردم قرار داده است .

قد بیّنا الآیة

«ال» در «الآیات» برای استغراق و شمول است و مقصود از آن در آیه شریفه، کثرت و فراوانی است.

18 - آیات قرآن ، نشانه هایی روشن بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

قد بیّنا الآیة

مراد از «الآیات» می تواند همه نشانه هایی باشد که گواه بر راستی و درستی نبوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است که بارزترین آنها، آیات قرآن می باشد و نیز منظور از آن می تواند خصوص آیات قرآن باشد.

19 - مشرکان بر اثر جهل و لجاجت ، آیات قرآن را نشانه ای بر حقانیت پیامبر نمی شمردند .

قال الذین لایعلمون لولا .. تأتینا آیه ... قد بیّنا الآیة لقوم یوقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 150 - 7, 8

7 - تغییر یافتن قبله از بیت المقدس به مسجدالحرام ، از نشانه های بیان شده در ادیان پیشین برای حقانیت پیامبر موعود

فول وجهک شطر المسجد الحرام . . لئلا یكون للناس علیکم حجه

تعلیل «لئلا- یكون . .» گویای این است که: استمرار مسلمانان بر قبله سابق (بیت المقدس) موجب می شد که مخالفان اسلام علیه حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مسلمانان احتجاج کنند. بنابراین باید تغییر قبله از نشانه های مطرح شده در کتابهای آسمانی پیشین، به عنوان نشانه ای بر حقانیت پیامبر موعود شمرده شده باشد.

8- تعیین کعبه به عنوان قبله مسلمانان ، موجب روشن شدن حقانیت پیامبر اسلام برای گروهی از مخالفان

لئلا یكون للناس علیکم حجه إلا الذین ظلموا منهم

وجود حجت برای ستمگران - که مفاد جمله استثنائیه است - بدان معنا نیست که ستم پیشگان علیه مسلمانان دلیل دارند؛ بلکه مراد تقسیم مخالفان است به دو جناح: جناحی که از سر ظلم و ستم با پیامبر (صلی الله علیه و آله) مخالفت می کردند و جناحی که بر اساس شبهه دست به مخالفت زده اند. دسته اول در هر حال - چه تغییر قبله حاصل می شد، یا نمی شد - به مخالفت و دشمنی ادامه می دادند و دسته دوم به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پی برده و از تبلیغات سوء دست می کشیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 98

5- تورات و انجیل ، حاوی شواهد و نشانه هایی بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام و معارف اسلام هستند .

من بعد ما بينه للناس في الكتب

برخی بر آنند که مراد از «الكتاب» تورات و انجیل و مقصود از «البيانات و الهدى» دلایل و رهنمودهایی است که مردم را به حقانیت نبوت و احکام اسلام هدایت می کنند. آیات گذشته - که درباره کتمان حقانیت تغییر قبله بود - مؤید این احتمال است.

6- عالمان یهود و نصارا در عصر بعثت ، شواهد و نشانه های حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و احکام اسلام را کتمان می کردند .

الذين يكتُمون ما أنزلنا من البينت و الهدى من بعد ما بينه للناس في الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 7 - 6

6- کفرورزی، موجب انکار هر گونه معجزه و آیه (گواه حقانیت پیامبر) هر چند ملموس و قابل حس باشد.

و لو نزلنا عليك . . . لقال الذين كفروا إن هذا إلا سحر مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 20 - 13

13 - عن أبي عبد الله (ع) قال: هذه الآيه نزلت في اليهود و النصارى يقول الله تبارك و تعالى: «الذين آتيناهم الكتاب - یعنی التوراه و الإنجيل - يعرفونه - یعنی رسول الله (صلی الله علیه و آله) . . . لأن الله عز و جل قد أنزل عليهم في التوراه و الإنجيل و الزبور صفه محمّد (صلی الله علیه و آله) ... و مبعثه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 57 - 6

6- مشرکان صدر اسلام دلیل روشن حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (قرآن) را تکذیب می کردند.

قل إني على بينه من ربي و كذبتم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 114 - 5,12

5 - نزول قرآن معجزه ای کافی برای اثبات حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أفغير الله أتبعي حكما وهو الذي أنزل إليكم الكتب مفصلا

12 - وجود دلایل حقانیت قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تورات و انجیل

والذين ءاتينهم الكتب يعلمون أنه منزل من ربك بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 203 - 1

1 - آیات قرآن نشانه و معجزه ای برای حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وإذا لم تأتهم بآيه

ص: 99

کلمه «آیه» به معنای نشانه و دلیل است و مراد از آن آیات قرآن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 14 - 7

7- قرآن ، معجزه و سند حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

أَمْ يَقُولُونَ افتریه .. فَأَلِّمِ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ فاعلموا أنما أنزل بعلم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 10 - 12

12- قرآن ، بهترین و نیرومندترین دلیل و معجزه بر اثبات حقانیت خود و پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)

لقد أنزلنا إلیکم کتابًا فیہ ذکرکم أفلا تعقلون

آیه شریفه، می تواند پاسخی باشد به درخواست بهانه جوینان مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر آوردن معجزه بر اثبات حقانیت خویش؛ یعنی، اگر آنان تعقل کنند، خواهند فهمید که قرآن معجزه پیامبر اسلام است. گفتنی است تأکید شدن این حقیقت با لام قسم و حرف تحقیق (لقد) مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 226 - 3

3 - هماهنگی عمیق گفتار و کردار پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، نمود اصالت پیام های آن حضرت

وأنهم یقولون ما لایفعلون

خداوند - تبارک و تعالی - در مذمت شاعران، سرگردانی و دوگانگی گفتار و رفتار آنان را مطرح ساخته است؛ تا انسان ها در پیام وحی و سخنان و کردار پیامبر (صلی الله علیه و آله) بیندیشند و از هماهنگی گفتار و کردار آن حضرت، به واقعیت و اصالت آن پیام پی برده و دریابند که قرآن وحی آسمانی است، نه بافته هایی شعرگونه و وهمی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 76 - 2

2 - تشریح سخن حق در قرآن در زمینه موضوعات مورد اختلاف بنی اسرائیل ، نمود حقانیت آن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إنّ هذا القرآن يقصّ على بنى إسرائيل أكثر الذی هم فيه یختلفون

از مضمون آیه استفاده می شود که بیان حق، نشانگر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. علاوه بر این که سیر آیات گذشته به این صورت است که از مسأله توحید آغاز شده و سپس به حقانیت معاد و اکنون به حقانیت قرآن پرداخته شده است. گفتنی است که حقانیت قرآن مستلزم حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز هست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 3 - 36 - 2

2- قرآن ، دلیل صدق و گواه راستی رسالت پیامبر اسلام است .

و القرآن الحکیم . إنک لمن المرسلین

ص: 100

برخی از مفسران برآنند که میان آیه شریفه و آیه قبل، ارتباط نزدیکی وجود دارد؛ بدین صورت که هر دو آیه درصدد اثبات راستی رسالت پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) از راه قرآن می باشند؛ منتها این حقیقت در قالب سوگند بیان شده است و انتخاب این قالب، صرفاً برای جلب توجه بیشتر مخاطبان به این امر مهم می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 37 - 4

4 - تصدیق و تأیید رسولان پیشین از سوی پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)، نشانه درستی رسالت آن حضرت و حقانیت قرآن

بل جاء بالحق و صدق المرسلین

خداوند در این آیه به دو مطلب اشاره فرموده است: 1- تأیید حقانیت آنچه پیامبر (صلی الله علیه و آله) آورده است (قرآن)؛ 2- توصیف آن حضرت به تصدیق کننده رسولان پیشین. بیان هم زمان این دو مطلب، می تواند دلیلی بر راستی رسالت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) و لزوم تصدیق آن حضرت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 17 - 11

11 - ارائه نشانه های روشن درباره قرآن و اسلام و پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)، از سوی خداوند به بنی اسرائیل

و آتینهم بآیة من الأمر

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که «الأمر» اشاره به مسأله حقانیت دین اسلام و رسالت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) باشد؛ که آیات پیشین اساساً درباره آن بود و در آیات بعد نیز مورد توجه قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 4

4- هماهنگی محتوای قرآن با تعالیم پیامبران پیشین، گواه آسمانی بودن آن و حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أم یقولون افتریه . . . قل ما كنت بدعاً من الرسل

واژه «بدعاً» می تواند ناظر به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ یعنی، او اولین رسولی نیست که مبعوث شده است؛ بلکه قبل از او نیز رسولان دیگری بوده اند. هم چنین می تواند ناظر به اقوال و افعال پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد؛ یعنی، آن حضرت ابداع کننده اقوال و سخنان تازه ای نیست؛ بلکه سخنان او پیشینه در اقوال و سخنان پیامبران گذشته دارد. برداشت یاد شده براساس احتمال دوم است.

7- قرآن و محتوای آسمانی آن ، کافی برای اثبات حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

صرفنا إلیک .. یستمعون القرآن ... إنا سمعنا کتباً أنزل من بعد موسی ... ینبئ

برداشت بالا با توجه به دو نکته است زیر استفاده شده است: 1- مؤمنان پیشتاز جن، فقط با استماع قرآن به آسمانی بودن آن و حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پی بردند 2- در مقام دعوت قوم، باز بر محتوای پیام قرآن تکیه نمودند؛ نه بر معجزه و نظائر آن.

8 - دعوت مردم از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) به تسلیم و انقیاد در برابر خداوند - و نه فراخوانی آنان به اطاعت خویش - نشانه حقانیت او است .

و من أظلم ممّن افتری علی الله . . . و هو یدعی إلی الإسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 53 - 2

2 - نازل شدن نامه ای سرگشاده از سوی خداوند ، برای یکایک انسان ها در اثبات رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، درخواستی نابجا و غیر منطقی

بل یرید کلّ امریء منهم . . . کلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 54 - 1

1 - درخواست نزول نامه سرگشاده از سوی خداوند ، در تأیید رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بر درستی قرآن ، درخواستی نابجا و نشانه بهانه جویی کافران

بل یرید کلّ امریء منهم أن یوتی صحفًا منّشره . . . کلاً إینه تذکره

کلمه «کلاً»، تأکید مطلبی است که در آیه پیش (کلاً بل لایخافون . . .) بیان شده است؛ یعنی، قرآن کریم تذکره است و اگر بنا بود که کافران به سبب آن متذکر شوند، نزول قرآن به همین صورت برای پندآموزی آنان کافی بود. پس درخواست کافران مبنی بر نامه اختصاصی از جانب خداوند، بهانه ای بیش از سوی آنان نیست.

164 - دلایل حقانیت معجزه موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 69 - 7

7 - بلعیده شدن سحر ساحران به وسیله عصای موسی ، نشانه بطلان سحر و حقانیت معجزه موسی

و ألق ما فی یمینک تلقف ما صنعوا إنّما صنعوا کید سحر

جمله «إنّما صنعوا . . .» تعلیل برای «تلقف» است؛ یعنی، بدان جهت که سحر، کیدی بیش نیست، در برابر حقیقت اعجاز موسی نابود

خواهد شد و به دین وسیله بطلان سحر ساحران و حقانیت معجزه اثبات خواهد گردید.

165- دلایل حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 103 - 3

ص: 102

3- موسی (ع)، برخوردار از دلایلی فراوان بر حقانیت رسالت خویش

ثم بعثنا من بعدهم موسیٰ بنایتنا

کلمه «آیات» به معنای علامتها و نشانه هاست و از مصادیق آن به قرینه «بعثنا»، نشانه های راستی و درستی بعثت موسی خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 5

5- موسی (ع) برای اثبات رسالت الهی خویش برخوردار از دلیلی روشن بود .

قد جئتکم ببینه من ربکم

«با» در «بینه» به معنای مصاحبت است. بنابراین جمله «قد جئتکم ببینه» یعنی من با دلیلی روشن به سوی شما آمدم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 108 - 2

2- سفید گشتن دست موسی (ع) پس از نمایان ساختن آن ، دومین معجزه موسی و آیتی برای حقانیت رسالت او

و نزع یده فإذا هی بیضاء للنظرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 118 - 3

3- معجزه موسی (ع) در صحنه مبارزه با ساحران ، عامل تثبیت حقانیت وی و از میان رفتن تمام دستاورد های دیرینه فرعون و اشراف دربارش شد .

فوقع الحق و بطل ما کانوا یعملون

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ضمیر «کانوا» و «یعملون» فرعون و فرعونیان باشد. بر این مبنا مقصود از «ما» در «ما کانوا» تلاشهای فرعونیان برای تثبیت ربوبیت فرعون و مانند آن خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 101 - 2

2- دعوت حضرت موسی (ع)، همراه با دلایل روشن (معجزات گویا) بر حقانیت رسالتش بود.

و لقد آتینا موسی تسع آیت ینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 4

4- بینات (دلایل روشن) موسی (ع)، برهان هایی واضح بر حقانیت او و باطل بودن ادعاهای فرعون

قالوا لن نؤثرک علی ما جاءنا من البینت

ص: 103

166- دلایل حقانیت نامه عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 29 - 7

7 - مستند بودن نامه اعمال آدمیان ، دلیل حق بودن و کاستی نداشتن آن

ینطق علیکم بالحقّ إنّنا کنا نستنسخ

«إنّا کنا..» در مقام تعلیل است و تکرار ضمایر متکلم و نیز تأکید به وسیله «إنّ»، مطلب بالا را افاده می کند.

167- دلایل حقانیت نبوت نوح(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 71 - 9

9 - حضرت نوح (ع) ، قومش را بر قتل خود تحدی کرد و عدم توانایی آنان را بر انجام این کار ، شاهد درستی ادعای نبوت خود ، اعلام نمود .

إن کان کبر علیکم مقامی .. فأجمعوا أمرکم ... ولا تنظرون

جمله «فعلی اللّٰه توکلت» بیانگر شکست ناپذیری حضرت نوح (ع) به علت متکی بودنش به قدرت لایزال الهی و جمله «أجمعوا أمرکم و شرکاءکم» بیان ناچیزی قدرت قومش می باشد.

168- دلایل حقانیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 16

16 - احاطه ربوبیت خداوند بر هستی ، گواه حقانیت پیام او و هماهنگی آن با قوانین نظام هستی

سنریهم ۱۰۰ حتّٰی یتبین لهم أنّه الحقّ أولم یکف برّبک أنّه علی کلّ شیء

169- دلایل حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 8

8 - پرهیز شعورمندان از کلام دروغین ، دلیل راه نداشتن باطل در حریم وعده های خداوند (آفریدگار شعور) *

إِنَّهٗ لِحَقِّ مِثْلِ مَا أَنْكُم تَنْطِقُونَ

تعبیر «مثل انکم تنطقون» ممکن است در بیان این معنا آمده باشد که اگر انسان شعورمند، از باطل گریزان است و ارزش را در حقیقت می بیند؛ پس چگونه ممکن است که سخن پروردگار آدمیان و خالق نطق (شعور)، بی حقیقت و وعده اش تحقق ناپذیر

ص: 104

باشد.

170- دلایل حقانیت هود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 55 - 5

5- عجز و ناتوانی قوم عاد و خدایانشان ، برای از میان بردن هود (ع) ، دلیل و آیتی بر حقانیت رسالت او

فکیدونی جمیعاً ثم لاتنظرون

(فاء) در «فکیدونی» فصیحه و حاکی از جمله ای مقدر است. آن جمله به قرینه «إن نقول إلاّ اعتریک ...» چنین است: «إن کان کما تقولون فکیدونی ...»؛ اگر تنها چنین نیرویی دارند پس شما و آنها با من به مبارزه برخیزید و کار را یکسره کنید».

171- ذکر حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 7 - 4

4 - توجّه به حقانیت مواضع عقیدتی خویش ، موجب تقویت روح صبر و بردباری در مسیر عقیده و دفاع از آن

فاصبر . . . إنهم یرونه بعیداً . و نریه قریباً

از یادآوری مسأله حقانیت معاد برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) - پس از توصیه به ایشان مبنی بر صبر و مقاومت در انجام رسالت - مطلب یاد شده، استفاده می شود.

172- رفع شبهه از حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 15، 17

15- لزوم زدودن شک و شبهه از خویشتن در باره راستی و درستی قرآن

فلاتک فی مریه منه

مراد از ضمیر در «منه» قرآن است و مخاطب جمله «فلاتک ..» تک تک انسانهاست.

17- درخواست بصیرت از خداوند ، توجه به قرآن و حقایق مطرح شده در آن و مطالعه تورات ، راه های زدودن شک و شبهه درباره

حقانیت قرآن است .

أفمن كان على بينة . . . فلا تك في مريه منه

روشن است که شک و شبهه، همانند علم و یقین که از امور قلبی است، با امر و نهی قابل ایجاد و رفع نیست. بنابراین جمله «فلا تک فی مریه منه» (در حقانیت قرآن شک نداشته باش) ارشاد به فراهم آوردن زمینه هایی است که مایه برطرف شدن شک

ص: 105

می شود و آنها همان حقایقی است که در صدر آیه، بیان شده است.

173- زلیخا و حقانیت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 13

13- زلیخا شهادت زنان اشراف بر پاکدامنی یوسف (ع) را تصدیق کرد و سخن آنان را مایه روشن شدن حقیقت دانست .

قالت امرأت العزیز الثن حصحص الحق

«حصحصه» (مصدر حصحص) به معنای روشن شدن چیزی پس از کتمان آن است. برخی نیز گفته اند به معنای ثبوت و استقرار است.

174- زمینه ظهور حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 6

6- تاریخ ، بستری برای ظهور و تجلی حقانیت دین الهی است .

فترّبصوا فستعلمون من أصحاب الصراط السویّ

مطرح ساختن آینده به عنوان زمان ظهور قطعی حقایق، بیانگر این نکته است که بستر تاریخ ظرفی مناسب برای احقاق حق است که حقایق را به تناسب حوادث، به منصف ظهور می رساند.

175- زمینه فهم حقانیت انذارهای خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 16 - 3

3 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راهگشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 18 - 5

5- اندیشه در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

ص: 106

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 21 - 4

4 - تفکر در تاریخ پیامبران و امت های پیشین ، راه گشای انسان در فهم حقانیت هشدار های خداوند

فکیف کان عذابی و نذر

176- زمینه فهم حقانیت وحی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 5

5 - دانش بشر و دریافت های علمی او ، در پهنه طبیعت و وجود انسان ، هموارکننده راه درک حقانیت پیام وحی

سنریمهم ءایتنا فی الأفاق و فی أنفسهم حتی یتبین لهم أنه الحقّ

خداوند حقایقی را در قرآن در مورد انسان مطرح نموده است. از انطباق آن با واقعیت وجودی انسان، حقانیت قرآن آشکار می گردد. این برداشت در صورتی است که ضمیر در «أنه»، به قرآن باز گردد.

177- سوگند بر حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 3 - 1

1 - سوگند خداوند بر حقانیت و درستی رسالت پیامبر اسلام

إنک لمن المرسلین

178- سوگند بر حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 1

1 - سوگند خداوند ، بر حقانیت و تخلف ناپذیری وعده های خویش

و ما توعدن . فَوَرَبِّ السَّماءِ وَ الْأَرْضِ إِنَّه لَحَقّ

در این که مرجع ضمیر در «إِنَّه» چیست، چند احتمال داده شده است. از جمله آنها این است که ضمیر به «ما توعدون» (در آیه قبل) بازمی‌گردد. برداشت بالا براساس این احتمال است.

ص: 107

179- شک در حقانیت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 55 - 1

1- قوم ابراهیم نسبت به حق بودن سخن ابراهیم (ع) و جدی بودن او در نفی شرک و بت پرستی، تردید داشته و آن را بعید می دانستند.

قالوا أجبنا بالحقّ أم أنت من اللّٰعین

180- شک در حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 3

3 - منافقان صدر اسلام، نسبت به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی اسلام، در شک و تردید به سر می بردند.

أم ارتابوا

«أم» در «أم ارتابوا» منقطعه و به معنای «بل» (اضراب) است.

181- شک در حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 11 - 3

3- گرایش محرومان به قرآن، بهانه مستکبران برای تردید در حقانیت آن

وقال الذین کفروا .. لو کان خیرًا ما سبقونا إلیه

تعبیر «لو کان خیرًا..»، بیان دلیل است و از محتوای آیه استفاده می شود که کافران، از طایفه اشراف مستکبر و مؤمنان از طبقه محروم بودند. بدین جهت مستکبران، ابراز می داشتند اگر قرآن خیری در برداشت، تهی دستان بی هویت بدان روی نمی آوردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیماردلان از سوی خداوند

كذلك يضلّ الله من يشاء و يهدى من يشاء

ص: 108

182- شک در حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 50 - 3

3 - منافقان صدر اسلام، نسبت به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و درستی اسلام، در شک و تردید به سر می بردند.

أم ارتابوا

«أم» در «أم ارتابوا» منقطعه و به معنای «بل» (اضراب) است.

183- شناخت حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 22

22- بیشتر مردم از بصیرتی که آنان را به حقانیت قرآن رهنمون شود، محرومند.

أفمن كان على بينة من ربه .. ولكن أكثر الناس لا يؤمنون

184- شناخت حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 10

10- آگاه شدن از قرآن و محتوای آن، آدمی را به حقایق رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) راهنمایی می کند.

كفى بالله شهيداً .. و من عنده علم الكتب

185- ظهور حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 3 - 11

11- اخبار خداوند به آشکار شدن حقانیت اسلام، برای کافران صدر اسلام در آینده

ربما يوّد الذين كفروا .. فسوف يعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفعول و متعلق علم در «یعلمون» حقانیت اسلام باشد که مورد انکار آنان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 135 - 9

9- حقانیت اسلام و وعده های الهی ، برای همیشه مخفی نمی ماند و در آینده نزدیک برای همگان روشن خواهد شد .

ص: 109

186- علم به حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 13

13 - گواهی اعضا و جوارح بر گفتار و رفتار انسان ها و جزای کامل و عادلانه خدا به آنان ، موجب آگاهی آنان به حقانیت خداوند است .

يوم تشهد عليهم ألسنتهم . . . يومئذ يوفّيهم الله دينهم الحقّ ويعلمون أنّ الله ه

جمله «و يعلمون . . .» عطف بر «یوفّیهم» است و مقصود از «یومئذ» - به قرینه آیه قبل (یوم تشهد . . .) - همان روزی است که اعضای بدن علیه انسان گواهی می دهند. بنابراین معنای آیه چنین می شود: روزی که اعضای بدن انسان، بر رفتار وی گواهی می دهند و مردم به جزای کامل و عادلانه خود می رسند، در چنین روزی است که مردم خواهند فهمید که خدا حق است.

187- علم به حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 1

1 - آگاهی از دلایل روشن الهی بر اثبات حقانیت تعالیم دین (همچون معاد و جزای انسان ها در آن روز) ، مقتضی ایمان به خدا ، رسول او و قرآن است .

فامنوا بالله ورسوله و النور الذی أنزلنا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه به منزله نتیجه برای مطالب یاد شده در آیات پیشین است. آن مطالب عبارت است از ارائه دلایل روشن بر حقانیت تعالیم الهی و نیز اثبات معاد و . . .

188- علمای اهل کتاب و حقانیت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 43 - 13

13- آگاهان به تورات و انجیل در عصر بعثت بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) شهادت می دادند .

و کفی بالله شهیداً . . . و من عنده علم الکتاب

189- فرعون و حقانیت مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 7

7- فرعون، هنگام غرق شدن، به حقانیت دین موسی (ع) و بنی اسرائیل و باطل بودن آیین خود، اعتراف کرد.

حتى إذا أدركه الغرق قال ءامنت أنه لا إله إلا الذي ءامنت به بنوا إسرائيل

190- فرعون و حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 90 - 7

7- فرعون، هنگام غرق شدن، به حقانیت دین موسی (ع) و بنی اسرائیل و باطل بودن آیین خود، اعتراف کرد.

حتى إذا أدركه الغرق قال ءامنت أنه لا إله إلا الذي ءامنت به بنوا إسرائيل

191- کافران و حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 3 - 11

11- اخبار خداوند به آشکار شدن حقانیت اسلام، برای کافران صدر اسلام در آینده

ربما يوّد الذين كفروا... فسوف يعلمون

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مفعول و متعلق علم در «یعلمون» حقانیت اسلام باشد که مورد انکار آنان بود.

192- کتمان حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 20 - 12، 7

7- اهل کتاب، مورد توبیخ خداوند به جهت کتمان حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ایمان نیاوردن به او

الذين ءاتينهم الكتب... الذين خسروا أنفسهم فهم لا يؤمنون

12 - کتمان کنندگان حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) از اهل کتاب، ایمان نخواهند آورد.

الذین ءاتینهم الکتب یعرفونه .. فهم لا یؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 21 - 5

ص: 111

5 - کتمان حقانیت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، مصداق بارز تکذیب آیات الهی و از بزرگترین ظلمهاست.

الذین ءاتینهم الکتب . . . و من أظلم ممن افتری علی الله کذباً أو کذب بایته

در آیه قبل سخن از تکذیب پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود و این آیه در مقام هشدار به تکذیب کنندگان آن حضرت است. چرا که وی مصداقی روشن برای آیات الهی است.

193- گواه حقانیت سخن خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 16

16 - احاطه ربوبیت خداوند بر هستی، گواه حقانیت پیام او و هماهنگی آن با قوانین نظام هستی

سنریهم ءایتنا . . . حتی یتبین لهم أنه الحقّ أولم یکف برّبک أنه علی کلّ شیء

194- گواهان حقانیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 37 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، تأیید کننده رسولان الهی پیشین و گواه بر درستی تعالیم آنان

و صدّق المرسلین

195- گواهان حقانیت انبیای انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 16 - 1

1 - پیامبران مردم انطاکیه، خدا را بر راستی ادعا های خود گواه گرفته و به او سوگند یاد کردند .

قالوا ربّنا یعلم إنّنا إلیکم لمرسلون

جمله «ربّنا یعلم» (پروردگار ما می داند) و نظایر آن (مانند «شهد الله» و «علم الله») در عرف عرب برای گواه گرفتن خدا بر راستی امری و نیز در حکم قسم و جانشین آن است.

196- گواهان حقانیت توحید

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

11 - انبیاء - 21 - 56 - 12

ص: 112

12- حضرت ابراهیم (ع) بر صحت عقاید توحیدی خویش گواهی داد و خود را به آثار و پیامد های این عقیده، ملتزم و متعهد دانست.

وَأَنَا عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ

197- گواهان حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 11 - 5, 2

2- قرآن، خود دلیل و شاهدهی بر راستی و درستی خویش است.

و یتلوه شاهد منه

در اینکه مقصود از «شاهد» چیست، چند نظر ابراز شده است. عبارت «و من قبله کتاب موسی» می تواند این نظر را تأیید کند که: مراد از آن خود قرآن می باشد. مورد شهادت به دلیل «إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ» حقانیت و الهی بودن قرآن است و «تُلُّوْا» (مصدر یتلوه) به معنای در پی آمدن است و در پی آمدن شاهد، کنایه از تأیید کردن و پشتیبانی نمودن می باشد. ضمیر در «یتلوه» به «مَنْ» و ضمیر «منه» به «رب» بر می گردد. بنابراین جمله «أَفَمَنْ ... یتلوه شاهد منه»؛ یعنی، آیا کسی که علاوه بر «بیّنه» از پشتیبانی شهادت قرآن برخوردار است، مانند کسی است که اینگونه نیست؟

5- تورات، دلیلی بر حقانیت قرآن

و یتلوه ... من قبله کتب موسی

«کتاب» عطف بر «شاهد» است و ضمیر در «قبله» به شاهد بر می گردد.

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای بصیرتی الهی بر حقانیت قرآن و برخوردار از شاهدهی ربانی بر الهی بودن آن و آگاه به حقایق تورات

أَفَمَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْتِهِ مِنْ رَبِّهِ ... و من قبله کتب موسی

برخی از مفسران برآنند که مصداق بارز و مورد نظر برای «مَنْ كَانَ عَلَىٰ بَيْتِهِ» پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. این گروه جمله «فلاتک ...» را مؤید این نظر شمرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 10 - 8

8- گواهی دهنده بر حقانیت قرآن از میان بنی اسرائیل، فردی دانا و متشخص بود.

و شهد شهد من بنی اسرائیل علی مثلہ فامن

تکیہ قرآن بر شہادت فردی از بنی اسرائیل و استفادہ از گواہی وی در گرایش دادن مردم بہ ایمان، نشانگر این معنا است کہ وی، فردی متشخص و صاحب نظر و معتبر بودہ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 1 - 3

3- قرآن، خود گواہ حقانیت خویش *

و القرءان المجید

ص: 113

وجود سوگند به «قرآن» در متن آن، در صورتی منطقی خواهد بود که از متن قرآن، بتوان اهمیت و حقانیت آن را استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 11

11 - مسیحیان عصر بعثت پس از پذیرش اسلام با نیایش به درگاه خداوند، خواهان پیوستن به صف شاهدان و گواهان حقانیت قرآن بودند.

ربنا ءامنا فاکتبنا مع الشهدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 10

10 - صالحان، گواهان عینی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

فاکتبنا مع الشهدین .. ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جمله «نطمع ان یدخلنا ..» می تواند اشاره به آرزو و درخواستی باشد که مسیحیان آن را با جمله «فاکتبنا مع الشهدین» از خداوند تقاضا کردند. بنابراین درخواست همراهی با شاهدان همان آرزوی همنشینی با صالحان خواهد بود. و لذا می توان گفت شاهدان همان صالحان هستند.

198- گواهان حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 84 - 10

10 - صالحان، گواهان عینی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

فاکتبنا مع الشهدین .. ان یدخلنا ربنا مع القوم الصالحین

جمله «نطمع ان یدخلنا ..» می تواند اشاره به آرزو و درخواستی باشد که مسیحیان آن را با جمله «فاکتبنا مع الشهدین» از خداوند تقاضا کردند. بنابراین درخواست همراهی با شاهدان همان آرزوی همنشینی با صالحان خواهد بود. و لذا می توان گفت شاهدان همان صالحان هستند.

199- گواهان حقانیت معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 28 - 2

2 - عمق وجدان مشرکان در دنیا گواه بر حقانیت توحید و معاد می دهد.

بل بدالهم ما کانوا یخفون من قبل

ص: 114

200- گواهی بر حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 158 - 3,4

3 - آمدن فرشتگان به عنوان پیامبر و یا تصدیق کننده قرآن امری ناشدنی

هل ينظرون إلا أن تأتيهم الملائكة

با توجه به اینکه آیه مورد بحث ناظر به آیه قبل است و در آن آیه سخن از قرآن و منکران آن بود، معلوم می شود انتظارات مطرح شده در این آیه شرایطی است که برای ایمان به قرآن مطرح شده است. بیان نکردن پیامد نزول ملائکه، در مقابل تحلیل سومین پیشنهاد و بیان نتایج آن، اشاره به ناممکن بودن نزول ملائکه بر عموم مردم دارد.

4 - ظهور خداوند برای تصدیق قرآن و بیان پیامهای خویش به طور مستقیم، ناممکن است.

هل ينظرون إلا أن .. يأتي ربك

«إتيان» در جمله «یاتی ربک» به معنای ظاهر شدن و آشکار گشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 7

7- برخورداران از بصیرت الهی ، دلالت تورات بر حقانیت قرآن را ، به خوبی درمی یابند .

أفمن كان على بينة من ربه .. ومن قبله كتب موسى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 12

12 - مقام علم شهودی و گواهی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جایگاهی والاتر از ایمان

ربنا ءامننا فاكتمنا مع الشهداءين

201- گواهی بر حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 12

12 - مقام علم شهودی و گواهی بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) جایگاهی والاتر از ایمان

ربنا ءامننا فاكتبنا مع الشهداءین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 19 - 16، 7

7 - گواه طلبی مشرکان از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تأیید رسالت آن حضرت*

ص: 115

قل أي شيء أكبر شهده قل الله شهيد بيني وبينكم

16 - قرآن، گواه خداوند بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل الله شهيد بيني وبينكم وأوحى إليّ هذا القرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 111 - 5

5 - اگر تمامی موجودات دسته دسته برانگیخته شوند و بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) شهادت دهند، برخی کافران ایمان نمی آورند.

و حشرنا عليهم كل شيء قبلا ما كانوا ليؤمنوا

«قبلا» در این برداشت جمع «قبیل»، به معنی دسته و صنف گرفته شده است. «و القبيل الجماعه ... من اقوام شتى». (قاموس اللغة).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 92 - 6

6- مشرکان مکه، خواهان حضور یافتن خدا و ملائکه نزد آنان، برای گواهی دادن به حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

أو تأتي بالله والملائكة قبيلاً

«قبیلاً» به معنای «مقابله» (رو در رو شدن) آمده است و در این آیه، می تواند به منظور افاده مطلب فوق باشد.

202- محمد (صلی الله علیه و آله) و حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 17 - 11

11- پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای بصیرتی الهی بر حقانیت قرآن و برخوردار از شاهی ربانی بر الهی بودن آن و آگاه به حقایق تورات

أفمن كان على بينة من ربه ... و من قبله كتب موسى

برخی از مفسران برآنند که مصداق بارز و مورد نظر برای «من كان على بينة» پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. این گروه جمله «فلاتك ...» را مؤید این نظر شمرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 85 - 1

1 - ایمان مسیحیان به خدا و اعترافشان به حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخورداری آنان از بهشت جاودان

فائبهم الله بما قالوا جنت

ص: 116

204- مسیحیان و حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 9

9- یهود و نصارا نیز همانند مشرکان ، خواهان سخن گفتن خدا با آنان درباره راستی و درستی رسالت پیامبران بودند .

كذلك قال الذين من قبلهم مثل قولهم

در آیه 113 مشرکان با تعبیر «الذین لایعلمون» در قبال یهود و نصارا مطرح شده اند و در آیه مورد بحث مشرکان با همان تعبیر در قبال «الذین من قبلهم» قرار گرفته اند. از این مقایسه معلوم می شود: مقصود از «الذین من قبلهم» یهود و نصارا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 85 - 1

1 - ایمان مسیحیان به خدا و اعترافشان به حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) موجب برخورداری آنان از بهشت جاودان

فأثبهم الله بما قالوا جنت

205- مشرکان و حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 6,9, 1,2

1 - مشرکان ، خواهان گفتگوی مستقیم خداوند با آنان درباره حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقال الذين لایعلمون لولا یکلمنا الله

آیه بعد (انا ارسلنا بالحق ..) دلالت بر آن دارد که پیشنهاد اعتراض آمیز مشرکان (لولا یکلمنا الله؛ چرا خدا با ما سخن نمی گوید) درباره حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

2 - مشرکان ، برای پذیرش رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) خواهان نشانه و معجزه ای بر حقانیت او بودند .

وقال الذين لایعلمون لولا .. أو تأتینا آیه

6 - مشرکان ، آیات و نشانه های رسالت پیامبر را نادیده گرفته مدعی نبودن هیچگونه نشانه ای بر حقانیت او بودند .

وقال الذين لایعلمون لولا .. أو تأتینا آیه

9- یهود و نصارا نیز همانند مشرکان ، خواهان سخن گفتن خدا با آنان درباره راستی و درستی رسالت پیامبران بودند .

كذلك قال الذين من قبلهم مثل قولهم

در آیه 113 مشرکان با تعبیر «الذین لایعلمون» در قبال یهود و نصارا مطرح شده اند و در آیه مورد بحث مشرکان با همان تعبیر در قبال «الذین من قبلهم» قرار گرفته اند. از این مقایسه معلوم می شود: مقصود از «الذین من قبلهم» یهود و نصارا است.

ص: 117

206- مکذبان حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 7 - 1

1- کفرپیشگان عصر بعثت ، مدعی نبود معجزه و آیتی بر حقانیت رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و يقول الذين كفروا لولا أنزل عليه آية من ربه

207- مکذبان حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 44 - 1

1 - ناباوری کفرپیشگان به حقانیت وعده های الهی ، حتی با مشاهده نمود های عینی عذاب و سقوط سنگی از آسمان بر آنان

وإن يروا كسفاً .. يقولوا سحاب مركوم

208- ملاک حقانیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 26

26 - پیروزی و فتح یا شکست و شهادت مسلمانان ، نشانه حقانیت و یا باطل بودن اسلام نیست .

ظنّ الجاهلیّه .. يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 1 - 15

15- گرایش و عدم گرایش اکثریت مردم به چیزی ، ملاک حقانیت یا عدم حقانیت آن نیست .

و لكنّ أكثر الناس لا يؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 36 - 13

13- حضرت ابراهیم (ع) الگو و مقتدای انسان ها و سیر و سلوک او، معیار حق و درستی رفتار آنهاست.

فمن تبعنی فإنه منی و من عصانی

از اینکه حضرت ابراهیم(ع) اطاعت و عصیان از فرمانهای خود را ملاک ارزش و خوبی قرار داد و خداوند نیز این نکته را در مقام تحسین از او بیان فرمود، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 118

8- گرایش و عدم گرایش مردم و آرای آنان در حقانیت حق ، بی تأثیر است .

الحق من ربکم فمن شاء فليؤمن ومن شاء فليکفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 20

20 - فرجام امور ، از ملاک های درستی و نادرستی آنها است .

أولوکان الشیطن یدعوهم إلی عذاب السعیر

توجه دادن به فرجام راه شیطان و طرح آن با استفهام انکاری، نشان دهنده این نکته است که بدی و یا خوبی عاقبت کار، خود ملاکی بر درستی و یا نادرستی آن کار است.

209- ملاک حقانیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 4 - 17

17 - گفتار ها و اظهار نظر ها ، وقتی متقن و پذیرفتنی است که مطابق با واقع و حق باشد .

ذلکم قولکم بأفوهکم و اللّٰه یقول الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 5 - 4

4 - باید قسط و عدالت ، ملاک اظهار نظر و سخن گفتن باشد .

ادعوهم لأبأهم هو أقسط عند اللّٰه

210- ملاک حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 4

4 - مطابقت اعمال و عقاید آدمی با حق نشانه وزین و ثقیل بودن آن عقاید است.

و الوزن یومئذ الحق فممن ثقلت موازینہ فأولئک هم المفلحون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 10

10 - تعالیم دین ، معیار حقانیت و بطلان باور ہا و اعمال است .

ص: 119

أنزل الكتب بالحقّ و الميزان

بنابراین احتمال که عطف «المیزان» بر «الکتاب» تفسیری بوده و مراد از «الکتاب» دین باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

211- ملاک حقانیت عمل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 8 - 4

4 - مطابقت اعمال و عقاید آدمی با حق نشانه وزین و ثقیل بودن آن عقاید است.

و الوزن یومئذ الحق فمّن ثقلت موازینه فأولئک هم المفلحون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 10

10 - تعالیم دین ، معیار حقانیت و بطلان باورها و اعمال است .

أنزل الكتب بالحقّ و الميزان

بنابراین احتمال که عطف «المیزان» بر «الکتاب» تفسیری بوده و مراد از «الکتاب» دین باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

212- ملاکهای حقانیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 13

13 - زیبا جلوه کردن کارها نشانه حقانیت و درستی آنها نیست.

فیسبوا الله عدوا بغير علم کذلک زینا لکل أمه عملهم

جاهلانسه بودن اعمال مشرکان، در عین زیبا جلوه نمودن آن برای آنها، نشانگر آن است که جلوه های زیبا نشان حقانیت و درستی چیزی نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 11، 3

3 - ممنوعیت اطاعت رهبران دینی در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خداست .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله

11 - اطاعت از رهبران دینی ، در آنچه بیرون از فرمان و رضایت خدا باشد ، شرک است .

اتخذوا أحبارهم ورهبانهم أرباباً من دون الله .. سبحنه عما يشركون

خداوند اهل کتاب را به خاطر اینکه رهبران دینی خود را به جای خدا «رب» قرار می دادند و از آنان اطاعت می کردند، محکوم کرده و آنان را مشرک خوانده است. بنابراین رب قرار دادن رهبران دینی و اطاعت از آنان به جای اطاعت از فرمانهای الهی، شرک

ص: 120

خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 33 - 6

6 - حق ، پایه و محور احکام و قوانین دین اسلام

هو الذی أرسل رسوله بالهدی و دین الحق

213- ملاکهای حقانیت احکام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 1

1 - احکام و معارفی حق است که از ناحیه خداوند باشد .

الحق من ربک

«ال» در «الحق» جنسیه و مفید استغراق است؛ یعنی، هر آنچه حق است از ناحیه خداوند می باشد. البته به مناسبت مورد، مقصود اصلی احکام و معارف است.

214- ملاکهای حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 145 - 18

18 - معارف و قوانینی شایسته و بایسته پذیرش و پیروی اند که از هواهای نفسانی پیراسته و بر پایه علم بنا شده باشند .

ولئن اتبعت اهواءهم من بعد جاءک من العلم إنک إذا لمن الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 147 - 1

1 - احکام و معارفی حق است که از ناحیه خداوند باشد .

الحق من ربک

«ال» در «الحق» جنسیه و مفید استغراق است؛ یعنی، هر آنچه حق است از ناحیه خداوند می باشد. البته به مناسبت مورد، مقصود اصلی احکام و معارف است.

ص: 121

215- ملاکهای حقانیت معبود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 30 - 6

6 - حق و باطل ، ملاک گزینش و یا عدم گزینش معبود است .

ذلک بأنّ اللّٰه هو الحقّ و أنّ ما يدعون من دونه البطل

تعلیل در آیه، به این که «خداوند حق است و معبودان دیگر، باطل اند»، نشان دهنده این است که حق و باطل، ملاک و معیارند.

216- منافقان و حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 64 - 3

3 - حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و ارتباط او با وحی ، امری ثابت شده برای منافقان

يحذر المنفقون أن تنزل عليهم سورة تنبئهم بما في قلوبهم

بیم منافقان از افشای اسرارشان به وسیله قرآن، تلویحاً می رساند که آنان ارتباط پیامبر (صلی الله علیه و آله) با وحی را امری مسلم می شمردند.

217- منشأ حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 2

2 - حقایق دین ، وابسته به انتساب آن به خداوند است .

البینه . . . من اللّٰه

218- نشانه های حقانیت آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 4

4 - حشر آدمیان به سوی خداوند، نشانه ای از حقانیت آفرینش و راه نداشتن بیهودگی در آن است.

و هو الذی إلیه تحشرون. و هو الذی خلق السموت و الأرض بالحق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 3 - 7

7 - آفرینش انسانِ زیبا صورت و نیکو سیرت ، مظهر و مصداق روشن آفرینش بحق خدا است .

ص: 122

خلق السموت و الأرض بالحقّ و صوّركم فأحسن صوركم

219- نشانه های حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 45 - 5

5- هم آوایی و هماهنگی ادیان آسمانی در دعوت به توحید ، از نشانه های صدق مکتب توحیدی اسلام

و سنل من أرسلنا

220- نشانه های حقانیت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 19

19 - ایمان و اعتقاد پیامبران به خدا و محتوای پیام های خویش ، نشانه صداقت آنان در ادعای نبوت و رسالت است .

رسوله .. الذی یؤمن بالله و کلمته

توصیف پیامبر(صلی الله علیه و آله) به اینکه خود به محتوای پیامهای خویش ایمان داشت، می تواند به منظور دلیلی بر صدق رسالت او ایراد شده باشد.

221- نشانه های حقانیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 7

7- جهان آفرینش و دنیای درون انسان ، کانون تجلی حقانیت خداوند است .

سنرهبهم ءایتنا .. و فی أنفسهم

برداشت یاد شده مبتنی براین است که ضمیر «أنّه» به خداوند باز گردد.

222- نشانه های حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - اصرار بر توحید ، از نشانه های اساسی دین حق و از علامت های مهم آیین هدایت بخش است .

وقالوا... تهتدوا قل بل مله إبرهیم حنیفاً و ما كان من المشركین

ص: 123

جمله «و ما كان من المشركين» در حقیقت بیان علت گزینش آیین ابراهیم، اعلام شایستگی آن برای پیروی و دلیل هدایت بخشی آن است؛ یعنی، به این دلیل که ابراهیم مشرک نبود و آیین او به شرک آمیخته نبود، باید پیروی شود و به همین دلیل آیین او آیینی هدایت بخش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 10

10- پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و بهبود آن ، الزاماً نشانه حقانیت یک اندیشه و آیین نیست .

أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

223- نشانه های حقانیت سخن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 18 - 18

18 - بهترین و برترین سخن ، نشانه حقانیت آن و الزام آور برای انسان

الذين يستمعون القول فيتبعون أحسنه . . . وأولئك هم أولوا الألباب

توصیه خداوند به اهل ایمان مبنی برگزیدن و پیروی کردن بهترین سخن، بیانگر این حقیقت است که هرگاه مؤمنان به چنین سخنی دست یافتند، برای آنان حجت و الزام آور خواهد بود.

224- نشانه های حقانیت عقیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 73 - 10

10- پیشرفت اقتصادی و اجتماعی و بهبود آن ، الزاماً نشانه حقانیت یک اندیشه و آیین نیست .

أَيُّ الْفَرِيقَيْنِ خَيْرٌ مَقَامًا وَأَحْسَنُ نَدِيًّا

225- نشانه های حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 88 - 7

7- پیروزمندی قرآن در صحنه تحدی و مبارزطلبی ، تبلور حقانیت بی چون آن است .

قل جاء الحقّ .. قل لئن اجتمعت الإنس و الجنّ ... لایأتون بمثله

ص: 124

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 53 - 2

2 - غلبه و نصرت قریب الوقوع پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان بر کافران، از نشانه های برجسته حقانیت و اعجاز قرآن

سنریهم ءایتنا .. حتّی یتبین لهم أنّه الحقّ

بنابراین که مراد از آیات آفاقی، پیروزی مسلمانان باشد و ضمیر «آنّه» به قرآن بازگردد، مطلب بالا به دست می آید.

226- نشانه های حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 11

11 - امی بودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) (درس نخواندن و خط نوشتن) نشانه حقانیت رسالت او و علامتی پیشروی اهل کتاب

برای شناسایی او به پیامبری و رسالت

الرسول النبی الأمّی الذی یجدونه مکتوبا عندهم

جمله «یجدونه ..» راهنمای این معناست که صفات ذکر شده در آیه، نشانهایی است که خداوند برای اهل کتاب بیان داشته تا به وسیله آنها پیامبر موعود را شناسایی کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 158 - 17

17 - امی بودن (درس نخواندن و خط نوشتن) پیامبر، نشان صداقت وی در ادعای رسالت

فامنوا باللّه ورسوله النّبّی لامّی

بر اساس این احتمال که توصیف پیامبر (صلی الله علیه و آله) به امی بودن به منظور استدلال بر حقانیت او ایراد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 86 - 10

10 - نداشتن چشمداشت مادی از مردم در امر رسالت و بی تکلف و تصنع بودن پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، نشانه حقانیت آن حضرت است.

قل ما أسئلكم عليه من أجر و ما أنا من المتكلفين

از آیه بعد که قرآن را تنها مایه ذکر برای جهانیان معرفی می کند (إن هو إلا ذكر للعالمین)، استفاده می شود که آیه مورد بحث - با طرح مسأله نداشتن چشم داشت مادی و بی تکلف بودن پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) - درصدد اثبات رسالت و راستی آن حضرت است.

227- نشانه های حقانیت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 125

3- هر یک از عذاب های نازل شده بر فرعونیان به تنهایی آیت و نشانی بر حقانیت رسالت موسی بود .

فأرسلنا عليهم . . . آیت مفصلت

جمع آوردن کلمه «آیت» دلالت دارد که هر کدام از عذابهای ذکر شده به تنهایی آیت و نشان حقانیت موسی بوده است.

6- فرعونیان علی رغم مشاهده آیاتی متعدد بر حقانیت رسالت موسی ، از پذیرش آن سرباز زدند .

فأرسلنا عليهم . . . فاستكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 47 - 4

4- « معجزه » نشانه ای الهی بر حقانیت رسالت و پیام توحیدی موسی (ع)

فلما جاءهم بآيتنا

در قرآن به جای واژه «معجزه»، «آیت و نشانه» به کار رفته است که بیانگر مطلب یاد شده است.

228- وضوح حقانیت اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 25 - 5

5- سرزنش اهل کتاب از سوی خداوند ، به خاطر امتناع از ایمان ، علی رغم آشکار شدن حقانیت اسلام بر ایشان *

إنّ الذين ارتدّوا على أذرهم . . . الشيطان سؤل لهم

برداشت بالا بدان احتمال است که مراد از «الذین ارتدّوا. . .» اهل کتاب باشند؛ زیرا آنان با برخورداری از کتاب آسمانی و وعده های الهی به بعثت رسول خاتم (صلی الله علیه و آله) و عالمان به کتاب، نزدیک ترین گروه و سزاوارترین آنان به شناخت حقانیت اسلام و قرآن بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 2 - 18

18 - دین اسلام ، استوار بر برهانی روشن ، رسالتی الهی و کتابی آسمانی و پاک

تأتیهم البینه . رسول من الله یتلوا صحفًا مطهره

229- وضوح حقانیت دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 8 - 1

1 - آگاهی از دلایل روشن الهی بر اثبات حقانیت تعالیم دین (همچون معاد و جزای انسان ها در آن روز) ، مقتضی ایمان به خدا ، رسول او و قرآن است .

ص: 126

فامنوا بالله ورسوله و النور الذی أنزلنا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه به منزله نتیجه برای مطالب یاد شده در آیات پیشین است. آن مطالب عبارت است از ارائه دلایل روشن بر حقانیت تعالیم الهی و نیز اثبات معاد و... .

230- وضوح حقانیت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 107 - 8

8- وجود دلایل روشن بر توحید و حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مانع هر گونه بهانه ای برای انکار آنها و موجب استحقاق کافران و مشرکان به عذاب های الهی است .

و ما اکثر الناس . . . بمؤمنین ... و ما یؤمن اکثرهم بالله إلا و هم مشرکون. أفأمنو

حرف «فاء» در «أفأمنوا» استحقاق عذاب را بر آیه «ذلک من أنباء الغیب . . .» - که حاوی برهان بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و آیه «و کأین من آیه ...» - که در بردارنده دلیل بر توحید می باشد - مترتب کرده است ؛ یعنی ، چون اتمام حجت شده، عذر و بهانه ای در کار نیست و کفرپیشگان مستحق عذابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 19 - 7

7- حقانیت قرآن امری روشن و واضح است .

أفمن یعلم أنما أنزل إلیک من ربک الحق کمن هو أعمی

نابینا خواندن کسانی که حقانیت قرآن را باور ندارند ، اشاره به این نکته دارد که: حقانیت قرآن امری روشن است. اگر کسی نمی پذیرد خود مقصر است ؛ چشمانش را باز کند تا ببیند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 28 - 6

6 - آشکار بودن حقانیت قرآن ، برای کافران مکه

کانوا بآیتنا یجحدون

واژه «جحد» در مواردی به کار می رود که حقانیت چیزی معلوم باشد و در عین حال مورد انکار قرار گیرد.

231- وضوح حقانیت قضاوت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 3

3 - برتری قضاوت خداوند بر داوری دیگران و حکمت آمیز بودن آن ، حقیقتی روشن و غیر قابل انکار است .

ص: 127

أليس الله بأحكم الحكمين

همزه استفهام در «أليس»، برای تقریر و بیانگر وضوح مفاد آیه است.

232- وضوح حقانیت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 107 - 8

8- وجود دلایل روشن بر توحید و حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مانع هر گونه بهانه ای برای انکار آنها و موجب استحقاق کافران و مشرکان به عذاب های الهی است .

و ما أكثر الناس . . . بمؤمنین . . . و ما يؤمن أكثرهم بالله إلا وهم مشركون. أفأمنو

حرف «فاء» در «أفأمنوا» استحقاق عذاب را بر آیه «ذلک من أنباء الغیب . . .» - که حاوی برهان بر حقانیت قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است و آیه «و کأین من آیه . . .» - که در بردارنده دلیل بر توحید می باشد - مترتب کرده است؛ یعنی، چون اتمام حجت شده، عذر و بهانه ای در کار نیست و کفرپیشگان مستحق عذابند.

233- وضوح حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 23 - 7

7 - حقانیت وعده های الهی مانند قدرت آدمیان بر نطق، روشن و انکارناپذیر است .

و ما توعدون . . . إنه لحقّ مثل ما أنکم تنطقون

بنابراین که ضمیر «إنّه» به «ما توعدون» بازگردد، تمثیل آیه شریفه در جهت بیان این معنا است که تحقق وعده های الهی، همان قدر روشن است که سخن گفتن آدمیان و قدرت ایشان بر نطق واضح می باشد.

234- یقین به حقانیت وعده های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 21 - 13

13- یقین به حقانیت وعده های خداوند و باور به معاد، تکلیفی الهی و معرفتی ارجمند است .

أعثرنا عليهم ليعلموا أنّ وعد الله حقّ وأنّ الساعة لا ريب فيها

ص: 128

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 118 - 9

9- یهود و نصارا نیز همانند مشرکان ، خواهان سخن گفتن خدا با آنان درباره راستی و درستی رسالت پیامبران بودند .

کذلک قال الذین من قبلهم مثل قولهم

در آیه 113 مشرکان با تعبیر «الذین لایعلمون» در قبال یهود و نصارا مطرح شده اند و در آیه مورد بحث مشرکان با همان تعبیر در قبال «الذین من قبلهم» قرار گرفته اند. از این مقایسه معلوم می شود: مقصود از «الذین من قبلهم» یهود و نصارا است.

ص: 129

3- حقایق

1- آثار حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 9

9- حقایق پیراسته از هر گونه باطل ، استوار سازنده دل و آرامش دهنده خاطر است .

ما ثبت به فؤادک و جاءک فی هذه الحق

برداشت فوق، مقتضای ارتباط میان عبارت «ما ثبت به فؤادک» و جمله «جاءک فی هذه الحق» است.

2- آثار درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 4

4- بینایی و شنوایی باطنی انسان (توانایی درک و فهم حقایق) گرایش دهنده او به توحید ، ایمان به قرآن و انجام اعمال صالح

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 7

7- مشاهده برهان الهی (درک حقایقی نظیر ربوبیت خدا ، دریافت زشتی گناه ، باور به عدم رستگاری ظالمان و گنه کاران و . . .) عامل عصمت پیامبران است .

و همّ بها لولا أن رءا برهن ربه

ص: 130

3- آثار ذکر حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16,17

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیماردلان از سوی خداوند

كذلك يضلّ الله من يشاء و يهدى من يشاء

17 - ازدیاد و تقویت ایمان اهل کتاب و مؤمنان، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی، جلوه ای از هدایت گری خداوند

كذلك ... و يهدى من يشاء

4- آثار ذکر ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 4

4 - توجه به ظهور حقایق در قیامت، بازدارنده انسان از تلاش برای پیروزی بر حریفان، در مسابقه ثروت و مقام

الهيكم التكاثر... ثم كلاً سوف تعلمون

5- آثار ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 6

6- ظهور حقایق در رستاخیز، وادارنده انسان به ستایش خدا و بازدارنده او از گستاخی

يوم يدعوكم فتستجيبون بحمده

جمله «تستجیبون بحمده» می رساند که این پاسخ گویی، همراه با زور و اکراه نیست؛ بلکه ممکن است به خاطر مشاهده حقایقی باشد که انسان را به ستایش خدا وامی دارد.

6- آثار یقین به حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - شناخت حقایق در حد یقین ، مانع سرگرمی به تفاخر و برتری جویی

کلاً لو تعلمون علم یقین

به قرینه آغاز سوره، می توان گفت: جواب «لو» محذوف است. در نتیجه مفاد آیه این می شود که اگر به حد «علم یقین» عالم

ص: 131

می شدید، آن دانش، مانع فخر فروشی و مباحثات شما می شد؛ بلکه اگر جمله «لترونّ الجحیم» (در آیه بعد) را جواب «لو» بدانیم، باز هم می توانیم این نکته را از آیه شریفه به دست آوریم.

7- ابزار درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 15

15- تفکر، از ابزار شناخت و درک حقایق است.

و لعلهم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 42 - 17

17 - تفکر و اندیشه وسیله درک درست حقایق الهی

إنّ فی ذلک لآیت لقوم یتفکرون

8- ابزار کشف حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 184 - 5

5- تفکر، روشی ارزشمند در راهیابی به حقایق

أولم یتفکروا

9- ابلاغ حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 3

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله)، معارف غیبی را در انحصار خود قرار نمی داد و از آموختن آن به دارندگان شرایط، امتناع نمیورزید.

و ما هو علی الغیب بضنین

10- اختفای حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 132

5- در قیامت نیز برخی حقایق برای گروهی از مردم مخفی می ماند .

یتخفتون بینهم إن لبثتم إلاّ عشرًا

جمله «یتخفتون» دلالت می کند که مفاد «إن لبثتم إلاّ عشرًا» محور صحبت مجرمان بوده است؛ نه این که بر آن اتفاق نظر داشته باشند و ارائه نظرهای گوناگون، حاکی از مشخص نبودن حقیقت برای برخی از آنان است.

11- ادراک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 16 - 3

3 - اندیشه بشر ، ناتوان از درک برخی حقایق عالم

إذ یغشی السدره مایغشی

از این که پوشش «سدره المنتهی»، به صورت مبهم (آنچه می پوشاند) آمده است؛ مطلب بالا استفاده می شود.

12- ادراک حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 6

6 - وجود حقایقی در عالم ، فراتر از فکر و اندیشه آدمی

بل أحياء و لكن لا تشعرون

13- ارزش علم به حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 31 - 8

8 - علم به حقایق هستی از ارزش های والا است .

إني أعلم ما لا تعلمون. و علم آدم الأسماء كلها

14- اظہار حقایق دین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 160 - 3

ص: 133

3- اصلاح مفاسدی که بر اثر کتمان حقایق دین پدیدار شده و نیز بیان آن حقایق، از شرایط پذیرش توبه کتمان کنندگان است.

إلا الذین تابوا و أصلحوا و بینوا فأولئک أتوب علیهم

15- اهمیت تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 39 - 5

5- تبیین حقایق، امری بس مهم و شایسته اقدام

لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

از اینکه خداوند از جمله دلایل وقوع قیامت را تبیین حقایق معرفی می کند، نکته فوق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- فصلت - 41 - 13 - 4

4- ضرورت تبیین و توضیح حقایق، قبل از تهدید و انذار

قل أنتکم لتکفرون... فإن أعرضوا فقل أندرکم

16- اهمیت درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10- اسراء - 17 - 44 - 19

19- انسان، موظف به تلاش برای فهم حقایق هستی چون تسبیح و حمد موجودات برای خدا

لا تقهون تسبیحهم إنه کان حلیمًا غفورًا

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «إنه کان حلیمًا غفورًا» تهدید مشرکان به خاطر نیندیشیدن درباره تسبیح موجودات باشد. بنابراین، عبارت، اشعار دارد بر اینکه تلاش برای فهم حقایق عالم لازم است.

17- اهمیت درک حقایق اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - خداوند ، خواهان درک عمیق انسان ها نسبت به حقایق اخروی

لوکانوا یفقهون

برداشت فوق مستفاد از به کارگیری کلمه «لو» - که برای تمنی است - می باشد.

ص: 134

18- اهمیت شناخت حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 20

20- تشویق و فراخوانی خداوند به تفکر و اندیشه در طبیعت برای شناخت حقایق الهی

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

19- اهمیت ظهور حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 7

7- آشکار شدن حق در امور اختلافی و برطرف شدن اختلاف ها ، از جمله حکمت های بعثت انبیا

و لقد بعثنا فی کلّ أمّه رسولاً . . . لیبین لهم الذی یختلفون فیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «لام» تعلیل در «لیبین» تعلیل آیه «و لقد بعثنا فی کلّ أمّه رسولاً» باشد. فعل مضارع «یختلفون» - که دلالت بر زمان حال می کند - می تواند قرینه ای باشد بر اینکه تبیین در همین دنیاست.

20- بیان حقایق کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 8

8 - بیان حقایق کتاب های آسمانی ، موجب دستیابی به هدایت و مغفرت الهی است .

إن الذین یتکتمون . . . أولئک الذین اشتروا الضلله بالهدی و العذاب بالمغفره

برداشت فوق از مفهوم آیه به دست می آید.

21- پوچ انگاری حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 16 - 3

3- جدی نگرفتن پیام های وحی و بازی انگاشتن حقایق ، در پی دارنده کیفی سخت و حتمی

بل هم فی شکّ یلعبون . . . یوم نبطش البطشه الکبریٰ إنا منتقمون

ص: 135

22- تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 9

9- قرآن ، روشن و روشنگر و بیان کننده حقایق است .

قد جاءكم من الله نور و كتب مبين

بنابر اینکه مراد از نور و کتاب، قرآن باشد. ارجاع ضمیر مفرد «به» در آیه بعد، این احتمال را تقویت می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 101 - 4

4- عدم تبیین برخی حقایق از سوی خداوند ، به مصلحت جامعه انسانی است .

لا تسئلوا عن اشیاء ان تبدلکم تسؤکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 13

13- بیانگر حق و پندآموز بودن و یادآور شدن حقایق و معارف الهی ، معیار ارزشمندی داستان ها و سرگذشت پیشینیان

جاءك في هذه الحق و موعظه و ذكری للمؤمنين

23- تبیین حقایق بر محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 120 - 8

8- مطالب مطرح شده در سوره هود و بیان سرگذشت پیامبران در آن ، موجب بروز و ظهور حق برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و جاءك في هذه الحق

24- تحقیق از حقایق دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18- لزوم کنکاش برای به دست آوردن ویژگی های انبیا و حقایق دین

فَسئَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

متعلق «لاتعلمون» محذوف است و به قرینه صدر آیه، می تواند انبیا و ویژگیهای آنان باشد و چون بحث از انبیا و عقیده به آن، از

ص: 136

جمله معارف دینی است، می توان استفاده کرد که سایر مسائل دینی هم مشمول آن است.

25- تشبیه حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 10

10- معارف دین در زمینه مسائل و مصادیق « غیب » ، دارای مثال های عینی در جهان محسوس

و أحيينا به .. كذلك الخروج

مسأله معاد از امور غیبی است؛ یعنی، حقیقت آن اکنون بر بشر نامعلوم است. ولی خداوند برای نزدیک کردن این معرفت غیبی به ذهن بشر، نمونه های مثالی از آن را در جهان طبیعت قرار داده است تا راه درک آن را هموارتر سازد.

26- تعلیم روش کشف حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 3

3 - خداوند ، در برابر مثل های باطل و توصیف های غیر واقعی کافران علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بهترین راه کشف حقیقت و تفسیر جریان حق و باطل را به آن حضرت ارائه می کرد .

و لا یأتونک بمثل إلا جئناک بالحق و أحسن تفسیراً

27- تکذیب حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 22 - 7

7- قلب ، مرکز پذیرش و یا انکار حقایق

فالذین لا یؤمنون بالأخره قلوبهم منکره

28- تمثیل در تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 32 - 4

4- بهره بردن از تمثیل در تبیین حقایق معنوی ، از روش های مورد استفاده قرآن است .

واضرب لهم مثلاً رجلین

ص: 137

29- تنوع بیانی در تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 105 - 2

2 - نقش مهم تنوع و گوناگونی بیان در تبیین حقایق

و كذلك نصرَف الأیت . . . لنبینه لقوم یعلمون

30- تنوع در تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 89 - 4

4- تبیین حقایق و تفهیم آنها به توده های بشری ، نیازمند بهره گیری از بیان ها و شیوه های گوناگون است .

و لقد صرّفنا للناس فی هذا القرآن من کلّ مثل

31- تهمت کتمان حقایق به محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 26 - 3

3 - تصور وحی نبودن قرآن و تراوش آن از مغزی مجنون و یا شیطانی مطرود و پندار بخلورزی پیامبر(صلی الله علیه و آله) در بیان حقایق ، کژاندیشی و گم کردن راه حقیقت است .

فأین تذهبون

ممکن است استفهام در آیه شریفه، ناظر به توهماتى باشد که مخالفان درباره قرآن و شخص پیامبر(صلی الله علیه و آله) داشتند. در این صورت پرسش آیه این است که: فکر شما به کجا می رود و چه می پندارید؟! قرآن غیر آنچه گفته شد، نیست.

32- جایگاه درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 59 - 7

7 - قلب ، مرکز و جایگاه دریافت و شناخت حقایق است .

كذلك يطبع الله على قلوب الذين لا يعلمون

این که خداوند، از میان حواس و اعضای شناخت در انسان، تنها قلب را مطرح کرده که مُهر می خورد، حکایت از مرکزیت آن می

ص: 138

کند و با از کار افتادن آن، بقیه، کارایی خود را از دست می دهند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 11 - 3

3 - قلب ، جایگاه رؤیت حقایق نامحسوس

ما کذب الفؤاد مارأی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 3 - 10

10 - دل آدمی ، مرکز درک و فهم حقایق و معارف الهی است .

فطبع علی قلوبهم فهم لایفقهون

33- جهل به حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 10 - 7

7 - بشر ، ناتوان از صعود کامل به تمامی آسمان ها و دستیابی به همه حقایق عالم

فلیرتقوا فی الأسباب

«سبب» (مفرد «أسباب») به معنای ریسمانی است که به وسیله آن فرد از درخت خرما و مانند آن بالا می رود و مقصود از آن می تواند وسیله صعود به آسمان ها باشد. برداشت یاد شده نیز مبتنی بر این احتمال است. گفتنی است: امر «لیرتقوا» در تعجیز به کار رفته است؛ یعنی، به دنبال وسیله های صعود بروید؛ ولی هرگز نمی توانید.

34- حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 7

7 - وجود عالم برزخ و حیات برزخی ، از حقایق هستی است .

ولا تقولوا لمن یقتل فی سبیل اللّٰه أموت بل أحياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 6 - 7

7 - جهان آفرینش ، افزون بر موجودات آشکار و شهودی ، دارای حقایق نهان و غیبی

يعلم السّرّ في السموت و الأرض

ص: 139

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 46 - 9

9- جهان هستی ، متشکل از حقایق غیبی و ناشناخته و امور محسوس و شناختنی

علم الغیب و الشَّهده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 14 - 3

3 - خالقیت خداوند نسبت به انسان و جهان ، نشانه و دلیل احاطه علمی او به تمامی حقایق جهان و نیز راز دل ها و ضمیر انسان ها است

إِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ . أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ

عبارت «أَلَا يَعْلَمُ مَنْ خَلَقَ» در مقام تبیین چگونگی آگاهی خداوند، از راز دل ها و ضمیر انسان ها است؛ یعنی، خداوند چون خالق و آگاه به خلق خویش است، پس به راز دل ها و نهان آدمیان آگاهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 39 - 2،3

2- وجود پدیده ها و حقایق نادیدنی و شناخته نشدنی در جهان برای بشر

و ما لاتبصرون

3- جهان هستی ، دارای پدیده ها و حقایق دیدنی و شناختنی و ناپیدا و ناشناختنی

فَلَا أُقْسِمُ بِمَا تُبْصَرُونَ . و ما لاتبصرون

35- حقایق تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 95 - 1

1- خداوند ، بیانگر راستین حقایق تورات ، در مورد خوردنی های حلال و حرام

كُلّ الطعماء كان .. قل صدق الله

36- حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 77 - 6

6- برپایی قیامت ، از جمله امور غیبی آسمان ها و زمین است .

ص: 140

و لله غيب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 2,6

2- وجود حقایق پنهان از دید انسان ها در آسمان ها و زمین

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

6- آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها ، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عَالِمُ غَيْبٍ...» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2- زمان نزول عذاب ، شکست کافران و برپایی قیامت ، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است .

حَتَّىٰ إِذَا آوَا مَا يُوْعَدُونَ... أَقْرَبَ مَا تُوْعَدُونَ... عِلْمُ الْغَيْبِ

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

37- حقایق غیر قابل ادراک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 154 - 5,6

5 - اندیشه ها ، از درک زنده بودن شهیدان ناتوان است .

بل أحياء ولكن لا تشعرون

6- وجود حقایقی در عالم ، فراتر از فکر و اندیشه آدمی

بل أحياء ولكن لا تشعرون

38- حقایق ناشناخته آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 141

2- وجود پدیده ها و حقایق نادیدنی و شناخته نشدنی در جهان برای بشر

و ما لاتبصرون

3- جهان هستی ، دارای پدیده ها و حقایق دیدنی و شناختنی و ناپیدا و ناشناختنی

فلا أقسم بما تبصرون . و ما لاتبصرون

39- حقایق نامرئی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 10 - 3

3- نیروی نگهدارنده آسمان ها (جاذبه) نمونه ای از حقایق موجود ، اما نامرئی برای بشر است .

بغیر عمد ترونها

قید «ترونها» می تواند احترازی باشد. در این صورت، عبارت إشعار دارد به این که نیروی (ستون مانند) آسمان ها را نگه می دارد و لکن قابل مشاهده نیست.

40- حیا در تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 4

4- شرم و حیا نباید آدمی را از بیان حقایق دینی باز دارد .

إن الله لا يستحي أن يضرب مثلا ما بعوضه

افعال خداوند از منبع لایزال علم و حکمت، صادر گردیده است و آنچه از افعال خداوند در قرآن بیان گردیده برای ما قابل تأسی است (جز مواردی که ممکن نیست مانند «خلق»). بر این اساس از جمله «لایستحیی» می توان این درس را گرفت که: در بیان حقایق نباید از چیزی شرم کرد.

41- خفای حقایق در دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16- مخفی ماندن برخی از حقایق و مسائل مورد اختلاف انسان ها ، در دنیا

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

تردیدی نیست که حق در پاره ای از مسائل مورد اختلاف مردم در دنیا روشن است. بنابراین تبیین حقایق مورد اختلاف در قیامت،

ص: 142

مربوط به مسائلی است که حق در آنها روشن نیست.

42- درک حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 101 - 8,9

8- چشم های نابینا در برابر حق ، در قیامت ، شعله های آتش دوزخ را خواهد دید .

و عرضنا جهنم یومئذ للكفرین عرضاً . الذین كانت أعینهم فی غطاء عن ذکری

عرضه شدن جهنم بر کافران در قیامت و رویت آن، عقوبتی متناسب با بهره نبردن آنان از بینایی برای شناخت خداوند است، همانگونه که گوش ناشنوای آنان نیز صدای جهنم را در خواهد یافت، زیرا، عرضه جهنم، محدود به عرضه بصری نیست.

9- گوش های عاجز از دریافت پیام های خداوند ، در قیامت ، شنوای صدای دوزخ خواهد بود .

و عرضنا جهنم .. الذین ... کانوا لایستطیون سمعاً

43- دعوت به درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 6

6- خداوند ، فراخوان مردم به فهمیدن معارف و حقایق و توجه داشتن به آنها

أفلاتذکرون

متعلق «تذکرون» می تواند مطلق حقایق و معارف باشد و می تواند خصوص حقایقی باشد که در آیه مورد بحث بود. برداشت فوق براساس احتمال اول است. قابل ذکر است که استفهام در «أفلاتذکرون» به داعی امر و ترغیب ایراد شده است؛ یعنی، حقایق را بفهمید و بدانها توجه داشته باشید.

44- ذکر حقایق تاریخ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 7 - 10,11

10 - قضایای جنگ بدر و پیروزی مسلمانان در آن ، نعمتی بزرگ و شایسته و بایسته به یاد داشتن و شامل درسهایی از توحید

إذ يعدكم الله إحدى الطائفتين أنها لكم

مقصود از فرمان خداوند به یادآوری قضایای بدر، یادآوری حاکمیت خداوند بر عوامل طبیعی است. زیرا نیروی برتر و غیر قابل مقایسه مشرکان نسبت به مسلمانان اقتضا می کرد که مشرکان پیروز شوند؛ ولی تقدیر خداوند بر این بود که پیروزی از آن مسلمانان باشد؛ و چنین شد.

ص: 143

11 - لزوم یادآوری حقایق آموزنده تاریخ

إذ يعدكم الله إحدى الطائفتين

45- روش اثبات حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 17 - 7

7- سؤال از وجدان و برانگیختن حس حق جویی، وسیله ای برای هوشیاری و روشی در اثبات حقایق

أفمن یخلق کمن لا یخلق أفلا تذکرون

46- روش تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 3

2 - خداوند، در تبیین برخی حقایق، حشره ای چون پشه و بزرگتر از آن را در مثل های قرآنی به کار برده است.

إن الله لا یستحی أن یضرب مثلاً ما بعوضه فما فوقها

گفتنی است که در لسان العرب آمده است: بعوض از خانواده مگسهاست و بعوضه مفرد آن است.

3 - خداوند در تبیین حقیقت از تمثیل به حشره ای همانند پشه، پروا و شرمی ندارد.

إن الله لا یستحی أن یضرب مثلاً ما بعوضه فما فوقها

«استحیاء» از «حیاء» به معنای خجالت کشیدن و شرم کردن است و «بعوضه» به معنای پشه می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 6

6 - طرح و بیان حقایق به شکل پرسش و پاسخ، از روشهای قرآن

قل لمن ما فی السموت و الأرض قل لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 14 - 19

19 - طرح و بیان حقایق به صورت پرسش و پاسخ، از روشهای هدایتی قرآن

قل أغیر الله .. قل إنی أمرت أن أكون أول من أسلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 19 - 8

ص: 144

8- طرح و بیان حقایق به شکل پرسش و پاسخ، از روشهای قرآن در تبلیغ و هدایت

قل أي شیء أكبر شهده قل الله شهید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 16 - 5

5- بیان حقایق و معارف در قالب پرسش و پاسخ از روش های قرآن برای توجه دادن مردم به آن حقایق

قل من رب السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 17 - 20

20- خداوند برای تبیین حقایق مثل های فراوان می آورد .

كذلك يضرب الله الأمثال

ادات عموم مانند «کل»، «ال» جنس که بر جمع داخل شود و .. گاهی برای استغراق حقیقی است و گاهی حاکی از کثرت و فراوانی است که از آن به عموم عرفی تعبیر می شود. به نظر می رسد معنای دوم از «الأمثال» اراده شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 13

13- مردم ، باید برای فهم و کشف حقایق به پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) مراجعه کنند .

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون . . . و أنزلنا إلیک الذکر لتبیین للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 89 - 4

4- تبیین حقایق و تفهیم آنها به توده های بشری ، نیازمند بهره گیری از بیان ها و شیوه های گوناگون است .

و لقد صرّفنا للناس فی هذا القرءان من کلّ مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- تفهيم حقايق غيبی با بهره گيری از امور حسی ، سبکی مفيد و اسلوبی قرآنی است .

أعثرنا عليهم ليعلموا .. أن الساعة لاريب فيها

آموختن حقايق معاد با نشان دادن بيداری اصحاب كهف پس از خوابی دراز مدّت، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- بهره بردن از تمثيل در تبیین حقايق معنوی ، از روش های مورد استفاده قرآن است .

واضرب لهم مثلاً رجلين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 45 - 1

1- پیامبر ، وظیفه دار استفاده از تمثیل برای بیان حقیقت زندگی دنیا و ناپایداری آن است .

و اضرب لهم مثل الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 54 - 2

2- آوردن مثال و نمونه ، از شیوه های بیانی قرآن و از روش های مناسب در تبلیغ و بیان حقایق است .

و لقد صرّفنا فی هذا القرآن للناس من كلّ مثل

برای «مَثَل» معانی متعددی از جمله: «شبهه و نظیر» و «حدیث (کلام تازه)» و «ضرب المثل» و «صفت» ذکر شده است. در آیه مورد بحث، به مناسبت «و اضرب لهم مثلاً رجلین» - در آیات قبل - ظاهراً، مقصود، ذکر شبهه و نظیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 34 - 5

5 - بهره گیری از حوادث و نمونه های تاریخی به منظور قابل فهم کردن حقایق ، روشی در تبلیغ و هدایت

و مثلاً من الذین خلوا من قبلکم

تردیدی نیست که یاد کردن حوادث و نمونه های تاریخی در قرآن، برای درک بهتر حقایقی است که خداوند در صدد بیان آنهاست. بنابراین می توان از این یاد کرد، روش تبلیغ و هدایت مردم به حقایق را آموخت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 6

6 - استفاده از تشبیه ، برای بیان کردن حقایق ، از روش های بیانی قرآن است .

و الذین كفروا عملهم كسراب بقیعه . . . إذا جاءهم لم یجدہ شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - انتخاب ملموس ترین مثال ، برای تبیین حقایق پیچیده و بلند آسمانی ، شیوه بیانی قرآن کریم است .

ألم تر أن الله يسيح له . . . و الطير صفّـت

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که در آیه شریفه، پرندگان از حیث قابل دسترس بودن و نوع پرواز و اندامشان، مورد تمثیل قرار گرفته اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 50 - 4

4 - قرآن ، حاوی دلایل گوناگون و همراه با اسلوب ها و شیوه های مختلف بیانی در ارائه حقایق به مردم

ص: 146

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مرجع ضمیر مفرد غایب در «صرفناه» - به قرینه آیات متعددی که در این سوره، از جمله آیه نخست و دو آیه بعد (و جاهدهم به جهاداً کبیراً) آمده است - قرآن باشد. بر این اساس مقصود از «صرفناه» یا تغییرات موجود در اسلوب بیانی و شیوه ارائه مطالب قرآن است یا مراد دلایل گوناگونی است، که قرآن بر اثبات ادعاهای خود آورده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 25 - 8

8 - طرح پرسش در احتجاج، برای واداشتن طرف مقابل به اقرار به حق، از روش های قرآن برای تبیین حقایق است.

و لئن سألتهم من خلق السموت والأرض ليقولنَّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 11 - 8

8 - تبیین حقایق و معارف والا، با بیانی ساده و همه فهم، روش هدایتی قرآن

والذی نزل... فأنشرنا به بلده میتاً کذلک تخرجون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 25 - 6

6 - روش وحی، تبیین حقایق با منطق و دلیل روشن و نه الزاماً ارائه نمود های حسّی

و إذا تتلى عليهم آياتنا بينت... قالوا انتوا بابائنا

از این که خداوند، پس از بیان دلایلی روشن، به درخواست مشرکان مبنی بر ارائه نمودهای محسوس ترتیب اثر نداده است، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 24 - 2

2 - لزوم استفاده از شیوه های مختلف تمثیلی و داستانی، برای تفهیم حقایق به مردمان

إنّه لحقّ مثل ما أنکم تنطقون . هل أتیک حدیث ضیف إبرهیم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند در آیه قبل، از تمثیل و در این آیه از بیان سرگذشت میهمانان گرامی ابراهیم(ع) در جهت حقانیت وعده های خویش بهره جسته است.

47- روش درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 21

21- تفکر و اندیشه‌ورزی در طبیعت ، از راه های خداشناسی و درک حقایق هستی است .

ص: 147

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 10

10 - اندیشه و فکر از راه های رسیدن به حقیقت است .

ثم تفکروا ما بصاحبکم من جنّه

48- روش فهم حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 171 - 7

7 - پرسش و جستجو از حقیقت ، راهی برای درک آن است .

بکم... فهم لایعقلون

49- روش کشف حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 5

5 - تعالیم دین و قرآن ، حاوی بهترین راه کشف حقیقت و تفسیر درست جریان حق و باطل

إلا جننک بالحقّ و أحسن تفسیراً

50- زمینه تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 24 - 7

7 - استفاده از پرسش برای ایجاد ذهنیت مساعد جهت تفهیم حقیقت به مخاطب ، از روش های تربیتی قرآن کریم

قل من یرزقکم من السموت و الأرض قل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21 - گذشت زمان ، روشنگر برخی از حقایق و حل کننده بعضی از مشکلات ناپیدا برای بشر

فَطَلَّقُوهُنَّ لِعَدَّتِهِنَّ . . . لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللَّهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذَلِكَ أَمْرًا

ص: 148

برداشت یاد شده، از آن جا است که در فرصت عدّه، حقایقی همچون بدی ها و ضررهای جدایی و تنهازیستی روشن می شود و نیز همسران به عیب های خویش پی می برند و همین موجب رجوع و بازگشت به زندگی مشترک و حل مشکل طلاق گردد.

51- زمینه درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 65 - 9

9- حق شنوی ، زمینه درک حقایق

إن فی ذلک لآیه لقوم یسمعون

52- زمینه فهم حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 3 - 2

2- بیداردلی و هوشمندی ، زمینه لازم برای فهم صحیح حقایق الهی و اثرپذیری از وحی و کتاب های آسمانی

ما یأتیهم . . . لاهیة قلوبهم

53- زمینه محرومیت از درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 66 - 2

2- مصروف داشتن همه تلاش های علمی و فکری در امور دنیایی در پی دارنده خطر محروم شدن از درک حقایق اخروی

بل ادرک علمهم فی الآخره

کافران بدان علت از فهم و درک امور اخروی ناتوان شدند که تمام توان علمی خود را خرج دنیایشان کردند.

54- سوگند برای اثبات حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 3 - 3

3 - سوگند بر اثبات و یا تأکید مطلب حق ، امری مجاز

و القراءان الحکیم . إنک لمن المرسلین

برداشت یاد شده، از سوگند خداوند بر اثبات و تأکید راستی رسالت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) استفاده شده است.

ص: 149

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 3 - 7

7 - جواز سوگند برای اثبات مطالب حق و حقوق مسلم

و الصفّ - ت صفاً . فالزّجرت زجرًا . فالتّليت ذكرًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند برای اثبات توحید الهی، سه بار سوگند یاد کرده است. این سوگند، می تواند دلیل پسندیدگی و جواز آن برای بشر باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 1 - 5

5 - سوگند برای اثبات و یا تأکید مطلب حق ، جایز است .

و القراءان ذی الذکر

از سوگند خداوند برای اثبات راستی رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و الهی بودن قرآن، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 84 - 5

5 - مشروعیت و پسندیده بودن سوگند ، برای اثبات حق

قال فالحقّ و الحقّ أقول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 76 - 6

6 - جواز سوگند برای اثبات حقیقت ، پس از اثر نداشتن دلایل و براهین روشن

و إنّ له لقسم لو تعلمون عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 34 - 3

3 - جواز سوگند ، برای اثبات حقیقت

و القمر . . . و الصبح إذا أسفر

از سوگند خداوند، جواز آن برای بشر استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 5 - 6

6 - سوگند برای اثبات و یا تأکید مطلب حق ، جایز است .

و المرسلت عرفاً . . . فالملقیة ذکراً

از سوگندهای خداوند، برای اثبات تحقق وعده خویش (برپایی قیامت)، مطلب یاد شده استفاده می شود.

ص: 150

55- سوگند به حقایق آفرینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 38 - 1

1 - سوگند مؤکد خداوند، به تمامی پدیده‌ها و حقایق دیدنی و شناختنی جهان هستی

فلا أقسم بما تبصرون

درباره «لا» در «لأقسم» و امثال آن، مفسران توجیحات چندی ذکر کرده‌اند؛ از جمله این که «لا» زاید و برای تأکید «أقسم» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 39 - 1

1 - سوگند مؤکد خداوند، به تمامی پدیده‌ها و حقایق ناشناخته و دیده نشده جهان هستی

فلا أقسم بما... و ما لا تبصرون

56- سوگند در اثبات حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 53 - 4

4 - «سوگند به خدا» برای اثبات حقایق سرنوشت ساز جامعه، مشروع است.

قل ای و ربی إنه لحق

57- شرایط درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 69 - 19

19 - تفکر و اندیشیدن، شرط درک صحیح حقایق و بهره‌گیری از آیات الهی است.

إن فی ذلک لآیه لقوم یتفکرون

58- ظهور حقایق پس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 151

8 - با فرارسیدن مرگ، مشرکان بر پوچی پندار خویش در مورد شفاعت معبودهای خود پی خواهند برد.

و ما نری معکم شفعاء کم الذین زعمتم أنهم فیکم شرکوا .. و ضل عنکم ما کنتم تزعمون

در لسان العرب آمده که یکی از معانی «ضل»، پنهان و غایب شد است. بنابراین معنی جمله «و ضل عنکم ...»، یعنی آنچه را شما می پنداشتید پس از مرگ شفاعت شما را خواهند کرد، غایب و پنهان گشته اند.

9 - چشمان آدمی با مرگ به روی حقایق گشوده خواهد شد.

و ضل عنکم ما کنتم تزعمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 77 - 5

5 - لحظه مرگ، زمان ملاقات انسان با خدا و آشکار شدن حق برای اوست.

یوم یلقونه

مراد از «یوم یلقونه» می تواند مرگ باشد و همچنین می تواند قیامت باشد. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

59- ظهور حقایق در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 109 - 6

6- جهان آخرت، روز عیان شدن سود و زیان واقعی انسان

لاجرم أنهم فی الآخره هم الخسرون

تذکر به خسران اخروی کافران و تأکید بر آن، می تواند ناظر به این باشد که دنیا مجال بروز همه خسرانها نیست و این آخرت است که زیان زیانکاران را حتماً نمایان خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 5 - 5

5- جهان آخرت ، صحنه آشکار شدن سود و زیان انسان ها

و هم فی الآخره هم الأخسرون

60- ظهور حقایق در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 43 - 14

14 - بهشتیان حقانیت رسالت و وعده های پیامبران را درمی یابند و با سوگند آن را بازگو می کنند .

ص: 152

لقد جاءت رسل ربنا بالحق

61- ظهور حقایق در دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 4

4- ظهور کامل حقیقت امور اختلافی ، در دنیا امکان پذیر نیست .

بلی وعدًا علیه حقًا .. لیبین لهم الذی یختلفون فیه

با اینکه برای خداوند امکان تبیین حقایق در دنیا هم وجود دارد، اما از جمله دلایل وقوع حتمی قیامت را ظهور حقایق در آن معرفی می کند و این نشان دهنده آن است که علت فاعلی تبیین حقایق، مشکل ندارد؛ بلکه ظرف، قابلیت چنان امری را دارا نیست.

62- ظهور حقایق در رؤیای محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 11، 14، 9

9- برخی حقایق ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عالم رؤیا ، نمایانده و کشف می شد .

و ما جعلنا الرءیا التی أرینک إلا فتنه للناس

11- حقیقتی که پیامبر (صلی الله علیه و آله) در عالم رؤیا دید ، با اراده و خواست خداوند بود .

و ما جعلنا الرءیا التی أرینک

14- ارائه حقایقی در عالم رؤیا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، جلوه ای از احاطه علمی خداوند است .

إن ربک أحوط بالناس و ما جعلنا الرءیا التی أرینک إلا فتنه للناس

63- ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 113 - 19

19 - حقایق ، در پرتو داوری خداوند در قیامت ، بر همگان آشکار می شود .

فَاللّٰهُ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِىمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

1 - بقرہ - 2 - 165 - 24

ص: 153

24 - قیامت ، روز ظهور و بروز قدرت مطلق خدا و آگاهی همگان به نبود قدرت برای غیر اوست .

إذ يرون العذاب أن القوه لله جميعاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 5

5 - قیامت ، روز آگاهی مشرکان تابع و دنباله رواز گمراهی پیشوایان و بزرگان خویش

إذ تبرأ الذين اتبعوا من الذين اتبعوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 167 - 8

8 - صحنه قیامت ، صحنه مشاهده اعمال دنیوی و دیدن نتایج آن است .

كذلك يريهم الله أعمالهم حسرت

فعل «یری» می تواند از رؤیت به معنای دیدن با چشم باشد. بر این مبنا معنای جمله «کذلک...» چنین می شود: خداوند اعمال مشرکان (و یا نتایج اعمالشان) را به آنان نشان خواهد داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 13

13 - قیامت ، روز ظهور برتری تقواییان بر کافران و روز ظهور ارزش های حقیقی

و الذين اتقوا فوقهم يوم القيمة

چون برتری مؤمنان تقواییان در دنیا نیز حتمی است ؛ بنابراین «یوم القیمه»، ظرف ظهور این برتری خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 9 - 7

7 - قیامت ، روز رسیدن همگان به یقین و برجیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ريب فيه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است. نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست چنانچه در برداشت قبلی آمده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 25 - 6،7

6 - قیامت ، روز رسیدن همگان به یقین و برجیده شدن هر گونه تردید

لیوم لا ریب فیه

مراد از جمله «لا ریب فیه» می تواند این معنا باشد که در آن روز شکی وجود ندارد و آن روز، روز یقین است; نه اینکه در وقوع و تحقق روز قیامت شکی نیست، چنانچه در برداشت قبل آمده است.

7 - همه حقایق در قیامت ، مکشوف و یقینی است .

ص: 154

لیوم لا ریب فیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 30 - 1

1 - تجلی علم و قدرت حق، در روزی که هر کس کردار خویش را حاضر می یابد.

قل ان تحفوا .. يعلمه الله ... والله على كل شيء قدير. يوم تجد كل نفس ما عملت

بنابراینکه «یوم تجد»، ظرف برای «یعلمه الله» و «قدير» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 85 - 8

8 - آخرت، عرصه ظهور واقعی نتایج عقاید و اعمال

و من یتبغ .. و هو فی الاخره من الخاسرین

قید «فی الاخره»، نفی زیان در دنیا نیست؛ لذا حمل بر ظهور زیان در آخرت می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 106 - 2

2 - قیامت، عرصه آشکار شدن اعمال انسان ها در چهره های آنان

یوم تبیض وجوه و تسود وجوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 7

7 - تجسم رفتار ناپسند خیانتکاران در روز رستاخیز

و من یغلل یأت بما غلّ یوم القیمه

برخی برآنند که مراد از «ما غلّ»، آن مالی که در دنیا مورد خیانت واقع شده، نیست؛ بلکه گناه خیانتکاری در قیامت تجسم می یابد و خیانتکار همراه آن گناه مجسم در صحنه قیامت حاضر می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 180 - 19،29

19 - قیامت ، صحنه ظهور خیر و شرّ واقعی

و لا یحسبنّ . . . هو شرّ خیراً لهم بل هو شرّ سیطوّقون . . . یوم القیمه

29 - آویخته شدن اموال مانعان زکات به گردنشان در قیامت ، به صورت اژدهایی از آتش

سیطوّقون ما بخلوا به یوم القیمه

از امام صادق (ع) درباره «سیطوّقون ما بخلوا به . . .» سؤال شد، آن حضرت فرمود: ما من احد یمنع من زکاه ماله شیئاً الا جعل الله عزّوجلّ ذلک یوم القیمه ثعباناً من نار مطوّقاً فی عنقه.

ص: 155

کافی، ج 3، ص 502، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 414، ح 449 و 452.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 42 - 10، 9، 1

1 - نیستی و نابودی، آرزوی کافران و عصیانگران بر پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قیامت

یومئذ یوّد الذین کفروا و عصوا الرسول لو تسوّی بهم الارض

«لو» در «لو تسوّی» به معنای لیت (ای کاش) است، و جمله «لو تسوّی . . .» کنایه از هیچ و پوچ شدن است.

9 - مردم در قیامت، هیچ حقیقتی را از خداوند پنهان نخواهند ساخت .

و لا یکتُمون الله حدیثاً

بنابر اینکه جمله «و لا یکتُمون» عطف بر «یوّد» باشد، نه عطف بر «تسوّی».

10 - قیامت، روز بروز نهفته های درونی انسان

و لا یکتُمون الله حدیثاً

بر این مبنا که جمله «و لا یکتُمون» عطف بر «یوّد» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 14 - 20

20 - آگاه شدن امت ها از کرده های خویش در قیامت

إلی یوم القیمه و سوف ینبئهم الله بما کانوا یصنعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 36 - 4

4 - قیامت، صحنه بروز کارساز نبودن ثروت دنیا برای زراندوزان بی ایمان

إنّ الذین کفروا لو أنّ لهم ما فی الارض جمیعاً و مثله معه . . . ما تقبل منهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - صحراى محشر عرصه حسابرسى مردم براى تعيين ميزان پاييندى آنان به احكام الهى

احل لكم . . . حرم عليكم صيد البر ما دمتم حراماً و اتقوا الله الذى إليه تحشرون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5 - انعام - 6 - 12 - 13

13 - قيامت، روز ظهور حقايق و از بين رفتن هر گونه تردید

ليجمعنكم إلى يوم القيمة لا ريب فيه

مرجع ضمير «فيه» می تواند «يوم القيامة» باشد، يعنى قيامت ظرف تردید نیست و در آن روز تردید از آدمی رخت بر می بندد.

ص: 156

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 22 - 11، 7

7 - قیامت، روز استهزای مشرکان و نمایاندن ناتوانی و بطلان خدایان دروغین آنهاست.

و یوم نحشرهم جميعا ثم نقول للذين أشركوا أين شركاؤكم الذين كنتم تزعمون

11 - قیامت، روز ظهور حقانیت توحید، حتی برای مشرکان

ثم نقول للذين أشركوا أين شركاؤكم الذين كنتم تزعمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 23 - 7، 4

4 - قیامت، روز رسوایی مشرکان و آشکار شدن بطلان عقاید شرک آلود آنان

ثم لم تکن فتنتهم... و الله ربنا ما كنا مشرکین

7 - قیامت، صحنه بروز ملکات و خصلتهای تثبیت شده و پنهان آدمی

و الله ربنا ما كنا مشرکین

مشرکان در قیامت دروغ می گویند، حال آنکه برای آنان فایده ای ندارد. دلیل این کار، به فرموده صاحب المیزان، رسوخ خصلت دروغگویی در آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 24 - 3، 4، 6

3 - ظهور بطلان شرک و پوچی معبودهای دروغین در قیامت

و ضل عنهم ما كانوا یفترون

از کاربردهای فعل «ضل» جایی است که چیزی از بین رفته است و باطل شود. در لسان العرب آمده است: «ضل الشیء إذا ضاع»

4 - ظهور بی پایگی و پوچی عقیده شرک در قیامت، صحنه ای در خور تأمل و درس آموز

انظر کیف کذبوا علی أنفسهم و ضل عنهم ما كانوا یفترون

6- قیامت، روز تجلی حقایق و از میان رفتن پرده های اوهام است.

و ضل عنهم ما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 31 - 6

6- قیامت، هنگامه ظهور زیانکاری منکران معاد و ملاقات پروردگار است.

حتى إذا جاءتهم الساعة بغتة قالوا یحسرتنا علی ما فرطنا فیها

منادا قرار گرفتن حسرت، گویای مشهود و عیان بودن آن در صحنه قیامت است. به گونه ای که مورد «نداء» قرار می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 36 - 8

8- تکذیب کنندگان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حقانیت آن حضرت و دعوت او را در قیامت درمی یابند.

ص: 157

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

مراد از «الموتى» در آیه، به قرینه جملات قبل، کسانی هستند که به دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله)، پاسخ مثبت نمی دهند، جمله «یبعثهم الله»، گذشته از اینکه خبر بعثت قیامت است، کنایه از این مطلب است که خداوند این مرده دلان را برخواهد انگیزد تا حقانیت دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) و وعده های آن حضرت را دریابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 60 - 14، 16

14 - خداوند در قیامت آدمیان را به کردارهای دنیویشان آگاه می کند.

ثم إلیه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

16 - قیامت، روز بروز حقیقت اعمال دنیوی آدمیان است.

ثم إلیه مرجعکم ثم ینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 73 - 10، 11

10 - روز دمیده شدن در صور، مالکیت مطلق و حاکمیت انحصاری خداوند، ظهور خواهد یافت.

وله الملك یوم ینفخ فی الصور

«له الملك» بیانگر انحصار ملک در روز نفخ صور برای خداوند است. و چون این مالکیت اکنون نیز وجود دارد، بنابراین مفاد حصر، ظهور این مالکیت در آن روز به گونه ای که جای هیچ انکار برای کسی نماند، است.

11 - تمامی مالکیتها و حاکمیتهاى اعتباری در روز نفخ صور از میان خواهد رفت.

وله الملك یوم ینفخ فی الصور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 108 - 17، 19

17 - بازگشت همگان به سوی خداوند و آگاهی یافتن آنان از حقیقت کرده های خویش در قیامت، پرتوی از ربوبیت الهی است.

ثم إلی ربهم مرجعهم فینبئهم بما کانوا یعملون

19 - قیامت روز ظهور و برملا شدن اعمال آدمی و حقیقت آن است.

كذلك زينا لكل .. فينبئهم بما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 15

15 - گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا علی أنفسهم أنهم كانوا کفرین

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

ص: 158

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 135 - 4

4 - کافران در روز قیامت در خواهند یافت که فرجام نیک از آن مؤمنان است.

فسوف تعلمون من تكون له عقبه الدار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 10

10 - خداوند در قیامت خلافاکاران را به اعمال ناپسندشان آگاه خواهد ساخت.

ثم ينبئهم بما كانوا يفعلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 164 - 10، 11، 12، 13

10 - خداوند آگاه کننده مردم به حقانیت معارف دین در قیامت

ثم إلى ربكم مرجعكم فينبئكم

11 - قیامت روز آگاهی عینی همگان به حقیقت معارف دین*

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

روشن است که خداوند در دنیا حقانیت مسائل مورد اختلاف میان اهل ایمان و شرک را بیان کرده است. بنابراین می توان گفت خبر دادن «فینبئکم»، کنایه از کیفر دهی است، و یا مراد از آن آگاهی ویژه، یعنی آگاهی عینی و ملموس است. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است.

12 - مشرکان در قیامت به حقانیت معارفی که بر سر آن با اهل ایمان اختلاف داشتند، پی خواهند برد.

فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

13 - قیامت ظرف ظهور و انکشاف ربوبیت مطلق خدا برای همگان

أغیر الله أبغی ربا و هورب کل شیء... فینبئکم بما کنتم فیه تختلفون

از مصادیق مورد نظر برای «ما کنتم فیه تختلفون»، به دلیل «أغیر الله أبغی ربا»، ربوبیت خداوند بر هستی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 9 - 1

1 - قیامت روز ظهور و بروز خسارت و زیانکاری تکذیب کنندگان آیات خداوند است.

و من خفت موزینه فأولئک الذین خسروا أنفسهم بما کانوا بآیتنا یظلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 11، 5، 4، 3، 2

2 - قیامت ، روز تأویل و بروز حقایق مطرح شده در قرآن

هل ینظرون إلا تأویله یوم یأتی تأویله

مراد از «یوم» به دلیل فرازهای بعد روز قیامت است.

ص: 159

3 - کافران مورد سرزنش خداوند به خاطر باور نکردن حقانیت قرآن جز با آمدن قیامت

هل ينظرون إلا تأويله يوم يأتي تأويله

4 - منکران قیامت با برپایی آن به درستی و راستی گفتار انبیا درباره معاد پی خواهند برد و بدان اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتي تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

ضمیر مفعولی در «نسوه» می تواند به «کتب» در آیه قبل برگردد. بر این مبنا «ال» در «الحق» جنسیه است و مراد از آن حقانیت رسالت انبیاست. و نیز می تواند آن ضمیر به «یوم یأتی تأویل» که همان روز قیامت است، برگردانده شود. در این صورت «ال» در «الحق» عهدیه است و اشاره به حقانیت روز قیامت دارد. برداشت فوق بر اساس احتمال دوم است.

5 - منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد .

يوم يأتي تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسل ربنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر مفعولی در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

11 - کافران به قرآن، در قیامت، اندیشه ها و باور های خودباخته و مخالف تعالیم دین را سرایی بر باد رفته خواهند دید .

ضل عنهم ما كانوا يفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 172 - 14

14 - آدمی در قیامت به علم حضوری درمی یابد که خداوند پروردگار اوست .

إنا كنا هذا غفلين

اشاره به ربوبیت خدا با کلمه «هذا» گویای آن است که انسان در قیامت خود را در پیشگاه خداوند حاضر می یابد. یعنی علم حضوری و شهودی به او پیدا می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 94 - 21

21 - قیامت، روز حضور انسان در برابر خدا و آگاه شدن او از تمامی کرده هایش و نیز روز محاکمه و تعیین سرنوشت

ثم تردون إلى علم الغيب والشهادة فينبئكم بما كنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 105 - 10

10 - باخبر شدن انسان ها در قیامت از حقیقت و بازتاب اعمال دنیوی خویش

فینبئکم بما کنتم تعملون

مراد از «ما کنتم تعملون» می تواند ظاهر اعمال نباشد ; چه اینکه انسانها از ظاهر اعمال خویش باخبرند و آنچه را نمی دانند، حقیقت اعمالشان می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 30 - 9

9 - قیامت ، روز ظهور مولویت و مالکیت به حق و پروردگاری بی همتای خداوند و بر ملا شدن بطلان اندیشه مولویت و ربوبیت غیر

ص: 160

او برای شرک پیشگان

و یوم نحشر هم جمعاً .. و ردوا إلى الله مولیهم الحق و ضل عنهم ما كانوا یفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 29 - 16

16- قیامت ، روز تمایز مؤمنان راستین از مدعیان دروغین

بل نطنکم کذبین .. إنهم ملقوا ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 105 - 2

2- روز قیامت ، روز بروز و ظهور حاکمیت مطلق خداوند بر بندگان

یوم یأت لاتکلم نفس إلا یاذنه

از آن جا که در دنیا هیچ فعل و انفعالی صادر نمی شود مگر اینکه اذن خدا را همراه دارد ، می توان گفت مقصود از «لاتکلم نفس إلا یاذنه» این است که: در آخرت این حقیقت برای همگان مکشوف می شود و انسانها آن را لمس خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 5,6

5- در قیامت ، حقانیت وعده خداوند در حتمیت وقوع آن و کذب بودن وعده شیطان در عدم وقوع آن آشکار خواهد شد .

و برزوا لله جمعاً فقال الضعفا .. قال الشیطن ... إن الله وعدکم وعد الحق و

6- قیامت ، روز بروز و ظهور حقیقتها

و برزوا لله جمعاً .. سواء علینا أجزعنا أم صبرنا ... إن الله وعدکم وعد الحق و

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 48 - 9

9- ظهور و بروز حقیقت انسان و نهان و آشکار وی به هنگام حضور در پیشگاه خداوند در روز رستاخیز

یوم تبدل الأرض . . . وبرزوا لله الواحد القهار

یکی از معانی «بروز» کشف و ظهور حقیقتی است که قبلاً پنهان و در خفا بوده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 51 - 7

7- کیفر دادن خداوند در قیامت، عینیت یافتن رفتار خود آدمی و آینه تمام نمای آن است.

لیجزی الله کلّ نفس ما کسبت

آمدن جمله «ما کسبت» به جای «بما کسبت» (در مقابل کسب و تلاش)، می تواند مشعر به این حقیقت باشد که میان کیفرهای الهی و رفتار آدمی وحدت کامل وجود داد و بلکه می توان گفت که عین یکدیگرند.

ص: 161

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 96 - 4

4- قیامت ، روز کشف حقایق و روشن شدن حق و باطل است .

الذین يجعلون مع الله إلهًا آخر فسوف يعلمون

برداشت فوق مبتنی بر این نکته است که زمان «دانستن»، روز قیامت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 27 - 8

8- در قیامت ، پوچی و بطلان خدایان مشرکان بر ملا می شود .

يقول أين شركاءى الذين كنتم تشقون فيهم

از اینکه خداوند در قیامت در مؤاخذه مشرکان، از آنها می پرسد: خدایان ادعایی تان کجاست؟ و آنان جوابی نمی دهند، حکایت از آشکار شدن پوچی معبودهای مشرکان می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 13

13- کافران پس از مرگ ، به حقایقی دست می یابند و از اعمال گذشته خود نگران می شوند .

الكفرین . الذین تتوفّهم الملائكة ظالمی أنفسهم ... ما كنّا نعمل من سوء

از اینکه کافران پس از مرگ، بی آنکه حرفی زده شود، به دفاع از خود می پردازند و منکر کارهای زشت خود می شوند، به دست می آید که آنان به چیزهایی از جمله به وضعیت بد خود و اینکه کردارشان باعث گرفتار شدن آنان به عذاب می شود، دست می یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 39 - 8، 3، 2، 1

1- خداوند ، انسان ها را پس از مرگ زنده می کند تا حقایق را برای آنان تبیین نماید .

بلى وعداً عليه حقّاً .. ليبيّن لهم الذی يختلفون فيه

2- ظهور حقیقت امور اختلافی ، از دلایل زنده شدن انسان ها در قیامت است .

بلی وعداً علیه حقاً .. لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

3- قیامت ، روز ظهور حقایق

بلی وعداً علیه حقاً .. لیبئن لهم الذی یختلفون فیه

8- آگاهی یافتن کافران بر دروغ گویی خویش ، از جمله دلایل احیای مجدد انسان ها در قیامت

بلی وعداً علیه حقاً .. و لیعلم الذین کفروا أنهم کانوا کذبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 84 - 5

5- قیامت ، روز آشکار شدن اعمال ، انگیزه ها و ماهیت همه انسانها

ص: 162

و یوم نبعث من کلّ أُمَّه شهیداً

برداشت فوق از آن جاست که با گواهی دادن گواهان، پرده از تمامی اعمال، انگیزها و .. انسانها - که تا روز قیامت از منظرها پنهان بود - برداشته خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 89 - 2

2- لزوم توجه انسان ها ، به حقایقی که ناگزیر در قیامت با آن روبه رو خواهند شد .

و یوم نبعث فی کلّ أُمَّه شهیداً

مقصود از «یوم» روز قیامت است، توصیه خداوند به یادآوری این روز که از امر «اذکر» مقدر به دست می آید، حاکی از مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 92 - 12

12- خداوند ، تحقیقاً حقایق مورد اختلاف انسان ها را در قیامت ، بیان خواهد کرد .

و لیبیننّ لکم یوم القیمه ما کنتم فیه تختلفون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 48 - 12

12- منکران معاد ، با مشاهده حضور خود در صحنه قیامت ، به عمق نادرستی پندار خویش پی می برند .

بل زعمتم ألنّ نجعل لکم موعداً

تعبیر «بل زعمتم ..» در حقیقت، بازگو کننده حال کسی است که علی رغم باور خویش ، خود را در صحنه قیامت می بیند و از این جهت شرمسار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 52 - 9

9- در قیامت ، کارآمد نبودن معبودان مشرکان و بطلان شرک ، آشکار خواهد شد .

فدعوهم فلم يستجيبوا لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 105 - 4

4- قیامت، روز فرو افتادن همه حجاب ها و یقین آدمیان به خداوند یکتا است .

أعینهم فی غطاء .. کفروا بأیت ربهم ولقاءه

مقصود از لقای پروردگار، مسلماً برخورد حسی نیست (لاتدرکه الأبصار) بلکه مقصود، آن است که آدمی، در قیامت، به حَقَّانیت یکتایی خداوند پی خواهد برد، گرچه کافران، چنین ملاقاتی را منکر باشند.

ص: 163

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 110 - 11

11- قیامت ، روز لقای پروردگار و مشاهده نمود های روشن وی است .

فمن كان يرجو لقاء ربّه

مسلم است که مراد از لقای پروردگار، برخوردی حسّی با او نیست؛ چون، چنین امری هم از نظر عقل و هم از نظر متون دینی، محال است (لاتدرکه الأبصار). بنابراین، به قرینه «فلیعمل عملاً صالحاً»، مراد از لقای پروردگار، مواجه شدن با رضایت و پاداش های او در روز قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 37 - 6

6- در قیامت ، گواہانی بر بطلان پندار فرزندی عیسی (ع) برای خداوند شهادت خواهند داد .

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 2،4

2- قیامت ، روز ظهور و بروز حقایق است .

أسمع بهم و أبصر یوم یأتوتنا

4- رویه رو شدن با حقایق و درک و لمس آن ، از جمله عذاب های کافران در روز قیامت است .

فویل للذین کفروا من مشهد یوم عظیم . أسمع بهم و أبصر یوم یأتوتنا

در آیه قبل، دشواری و سنگینی روز قیامت برای کافران مطرح گردید. در این آیه یکی از عوامل آن دشواری ها مطرح گردیده که همان درک و فهم حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 20

20- قیامت ، روز ظهور حقایق

وإما الساعة فسيعلمون من هو شرّ مكاناً وأضعف جنداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 82 - 2،7

2- معبود های مشرکان در قیامت ، بطلان و بیهودگی عبادت های مشرکان را برملا کرده و از آن براءت خواهند جست .

سیکفرون بعبادتهم و یکنونون علیهم ضدّاً

در مورد ضمیرهای موجود در آیه، احتمالاتی ذکر شده است؛ از جمله آن که ضمیر «یکفرون» و «یکنونون» به «ءالهه» بازمی گردد و ضمیر «بعبادتهم» و «علیهم» به مشرکان. برداشت یاد شده مبتنی بر این وجه است. گفتنی است که «کفر» در معانی مختلفی از جمله انکار و براءت استعمال شده است (لسان العرب). در این آیه نیز به قرینه «و یکنونون علیهم ضدّاً» به معنای براءت جستن و سلب مسؤولیت است.

ص: 164

7- قیامت، روز ظهور حقایق و بطلان شرکورزی و بروز ناتوانی معبود های ساختگی مشرکان از عزت بخشیدن به آنها

لیکونوا لهم عَزًّا .. سیکفرون بعبادتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 86 - 4

4- قیامت، روز ظهور تفاوت وضعیت مجرمان و متقین

یوم نحشر .. و نسوق المجرمین إلی جهنم وردًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 4

4- قیامت، روز ظهور اعمال دنیوی انسان است.

من أعرض عنه فإِنَّه یحمل یوم القیمه وزرًا

«وزر»، به معنای بار سنگین است و به گناه از آن جهت که بار سنگینی بر دوش گنه کار است، «وزر» اطلاق می گردد (مفردات راغب).
«حمل وزر» حاکی از آن است که در قیامت، گناه به صورت باری بر دوش گناهکار ظهور خواهد یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 104 - 7

7 - ملکات و تفاوت های انسان ها، در قیامت نیز بروز و ظهور خواهند داشت.

إذ یقول أمثلهم طریقه

«أمثلهم طریقه» بیانگر خصلت شخصی است که نظریه «یک روز» را مطرح ساخته است. حدوث این خصلت برای وی در آخرت بعید به نظر می رسد. بنابراین باید گفت این ویژگی، بروز و ظهور ملکاتی است که در دنیا برای او تحصیل شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 108 - 4,7

4 - ظهور حاکمیت مطلق خداوند، در قیامت

یومئذ یتبعون الداعی

7- قیامت ، روز تجلی و ظهور رحمانیت خداوند

و خشعت الأصوات للرحمن

«رحمان»؛ یعنی، دارای رحمت گسترده و فراگیر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 7

7 - حقایق در قیامت ، آشکار خواهد شد .

و نحشره یوم القیمه أعمی

ص: 165

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 5،10

5- آدمیان در قیامت، کمبودها و کاستی های خویش را درک و احساس خواهند کرد.

قال ربّ لم حشرتني أعمى

10 - انسان در قیامت، به خاطرات زندگانی خود در دنیا و ویژگی های جسمی خویش در آن دوران آگاه خواهد بود.

قال ربّ لم حشرتني أعمى وقد كنت بصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 47 - 7

7- اعمال آدمیان - حتی خردترین آنها - در روز قیامت، حضور و بروز پیدا خواهند کرد.

وإن كان مثقال حبه من خردل أتينا بها

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که از عبارت «أتینا بها» معنای ظاهری آن اراده شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 17 - 5

5- قیامت، روز داوری و تمیز حق از باطل و سره از ناسره

إنّ الله يفصل بينهم يوم القيمة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 113 - 4

4- دوزخیان در قیامت، به اشتباه خود در دل بستن به زندگی محدود دنیا پی خواهند برد.

قالوا لبثنا يوماً أو بعض يوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 4

4- پی بردن دوزخیان در قیامت به ناچیزی زندگی دنیوی، امری بی ثمر به حال آنان

إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنتُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

«لو» در عبارت «لو اَنتُمْ كنتم تعلمون» برای تمنی است؛ یعنی، ای کاش! این حقیقت را از پیش می دانستید تا کارتان به دوزخ نمی کشید؛ اما اکنون که در دوزخ هستید، این اعتراف ثمری برای شما ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 24 - 5,7,9

5- تمامی رفتار و گفته های آدمی در دنیا، در روز رستاخیز آشکار و بر ملا خواهد شد.

یوم تشهد علیهم ألسنتهم... بما كانوا یعملون

با شهادت و گواهی اعضا و جوارح انسان بر گفته ها و رفتارهای او، تمامی آنها در روز قیامت بر ملا و آشکار خواهد شد.

ص: 166

7 - جهان آخرت ، جهان عینیت یافتن شعور و آگاهی برخی از پدیده ها و آشکار شدن حقایق ناشناخته دنیا

یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . بما كانوا یعملون

از آیه شریفه، چنین استفاده می شود که اعضا و جوارح، دارای نوعی شعوراند و اعمال آدمی را درک کرده و با خود نگه می دارند. البته این حقیقت در عالم دنیا، برای همگان عینیت ندارد و تنها در جهان آخرت، همگان شاهد تحقق عینی این معنا خواهند بود.

9 - تهدید شدن سازندگان « افک » به محاکمه ای سخت در قیامت و آشکار شدن توطئه های پنهانی آنان با شهادت غیر قابل انکار اعضا و جوارح خود آنها

إن الذین یرمون المحصنات . . . یوم تشهد علیهم ألسنتهم . . . بما كانوا یعملون

برداشت یاد شده، بر این اساس است که این آیه از جمله آیات مربوط به ماجرای «افک» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 25 - 9

9 - ظهور کامل حقانیت « الله » در قیامت برای همگان

یومئذ . . . یعلمون أن الله هو الحق المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 12، 13

12 - کافران ، به هنگام اطلاع از پوچی اعمالشان در قیامت ، به حقانیت خداوند پی خواهند برد .

و الذین کفروا أعملهم کسراب بقیعه یحسبه الظمأن ماء حتی إذا جاءه لم یجده شیئاً و

13 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقایقی همانند حقانیت خداوند و پوچی اعمال کافران

و الذین کفروا أعملهم کسراب بقیعه . . . حتی إذا جاءه لم یجده شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 64 - 9، 10

9 - خداوند ، انسان را از نتیجه و حقیقت کارهایی که در دنیا انجام می دهد آگاه خواهد ساخت .

و یوم یرجعون إلیه فینبئهم بما عملوا

10 - قیامت ، روز آگاه شدن انسان از حقیقت و نتیجه اعمال خویش

و یوم یرجعون إلیه فینبئهم بما عملوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 26 - 3، 2، 1

1 - قیامت ، روز ظهور و بروز حقانیت حاکمیت مطلق خداوند رحمان

الملک یومئذ الحقّ للرحمن

«الحق» صفت برای «الملک» است و این کلمه، یا به معنای ثابت است؛ زیرا در روز قیامت، همه حاکمیت ها از بین خواهد رفت و تنها حاکمیت و پادشاهی خدا پایدار خواهد ماند و یا در برابر باطل قرار دارد و به معنای شیء حقیقت دار و مطابق واقع است؛ چرا که در روز رستاخیز، روشن خواهد شد که پادشاهی و حاکمیت حقیقی از آن خدا است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال دوم

ص: 167

است.

2- قیامت ، عرصه ظهور حاکمیت پایدار خدای رحمان

الملك يومئذ الحق للرحمن

3- قیامت ، روز جلوه رحمانیت خداوند

الملك يومئذ الحق للرحمن

برداشت فوق، از اختصاص به ذکر یافتن وصف «رحمان» برای خداوند در عرصه قیامت به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 5

5- قرار گرفتن خصوصیات هر فرد در معرض دید همگان در روز رستاخیز

و لاتخزنی يوم يبعثون

فرض رسوایی و شرمساری، در صورتی صحیح است که دیگران از خصوصیات آدمی با خبر شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 90 - 3

3- ظهور ارزش تقوا و مقام متقین در رستاخیز

و أُولَئِكَ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 91 - 1،2

1- قیامت روز نمودار شدن دوزخ برای گمراهان

و بَرَزَتِ الْجَحِيمِ لِلْغَاوِينَ

2- عیان شدن وعده ها و وعید های الهی برای مردمان در قیامت

و أُولَئِكَ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ . و بَرَزَتِ الْجَحِيمِ لِلْغَاوِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 93 - 2

2- آشکار گشتن پوچی عقاید شرک آلود، برای مشرکان در قیامت

وقیل لهم این ما کنتم . . . هل ینصرونکم أو ینتصرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 101 - 3

3- آشکار گشتن پوچی دوستی های مبتنی بر جرم و گناه در قیامت

و ما أضلنا إلاّ المجرمون . . . و لاصدیق حمیم

ص: 168

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 102 - 3

3 - ظهور ارزش واقعی ایمان و مؤمنان در صحنه قیامت

فلو أن لنا كرة فنكون من المؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 90 - 9

9 - قیامت ، روز تجسم اعمال آدمیان

هل تجزون إلا ما كنتم تعملون

از این که نفس عمل آدمی به عنوان جزا معرفی شده، مطلب بالا قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 63 - 3

3 - قیامت ، عرصه آشکار شدن بطلان شرک و تجلی کردن وحدت و یگانگی خداوند

و یوم ینادیهم .. قال الذین حَقَّ علیهم القول ربنا

اعتراف پیشوایان شرک به ربوبیت خداوند بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 75 - 9

9 - بر ملا شدن حقانیت توحید برای جوامع شرک پیشه در قیامت

فعلموا أن الحق لله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 13 - 9

9 - قیامت ، روز ظهور و تجلی حقایق است .

و یوم تقوم الساعة . . . و كانوا بشركائهم کفرین

ذکر کفر مشرکان به معبودان خویش در قیامت، به عنوان یکی از رخداد‌های آن، می تواند به جهت نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

یومئذ یصدّعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

ص: 169

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 55 - 7

7 - خصلت های تثبیت شده انسان ها ، در روز قیامت بروز می کند .

و یوم تقوم الساعة یقسم المجرمون ما لبثوا غیر ساعه کذلک کانوا یؤفکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 11

11 - در روز قیامت ، حقانیت وقوع آن روز ، و نادرستی انکار آن ، به رخ منکران قیامت کشیده می شود .

فهذا یوم البعث و لکنکم کنتم لاتعلمون

عبارت توییحی «فهذا یوم البعث» قرینه است بر این که متعلق «لاتعلمون» حقانیت وقوع قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 12 - 17، 18، 16، 11

11 - همه حقایق و وعده های الهی ، در قیامت برای مجرمان به گونه ای ملموس آشکار می شود .

و لو تری إذ المجرمون .. ربنا أبصرنا و سمعنا

16 - در قیامت ، اهمیت عمل صالح برای همه انسان ها ، آشکار می شود .

فارجعنا نعمل صلحًا

17 - مجرمان در قیامت ، به حقانیت وعده های خداوند درباره معاد ، زبان می گشایند .

ربنا أبصرنا و سمعنا .. إنا موقنون

18 - قیامت ، عرصه کشف و بروز حقایق است .

ناکسوار عوسهم عند ربهم ربنا أبصرنا و سمعنا فارجعنا نعمل صلحًا إنا موقنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 3

3 - کافران در قیامت ، در می یابند که منشأ عذاب ، خداوند است .

رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 26 - 4

4 - تحقق قیامت ، به منظور جدا شدن و شفاف گردیدن صفوف حق مداران از باطل گرایان است .

قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبَّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 18

18 - قیامت ، روز آشکار شدن حقایق بر انسان ها

ص: 170

و لو ترى إذ الظلمون موقوفون عند ربهم يرجع بعضهم إلى بعض القول . . . لولا أنتم لك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - سبأ - 34 - 40 - 1

1 - در روز قیامت ، همه مشرکان به منظور مؤاخذه و روشن شدن حقایق گردآوری خواهند شد .

و یوم یحشرهم جمیعاً ثم یقول للملئکه أهؤلاء إیتاکم کانوا یعبدون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - یس - 36 - 52 - 9، 5

5 - کافران در قیامت ، به درستی وعده های خداوند رحمان پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

هذا ما وعد الرحمن

9 - کافران در قیامت ، به صراحت و راست گفتاری رسولان الهی پی برده و به آن اعتراف خواهند کرد .

قالوا یویلنا . . . و صدق المرسلون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - یس - 36 - 59 - 3

3 - قیامت ، روز جدایی صف اهل حق و باطل است .

و امتزوا الیوم أیها المجرمون

برداشت فوق از آن جا است که جدا شدن صف مجرمان از مؤمنان به دلیل باطل و حق بودن آن دو صف است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - صافات - 37 - 21 - 2

2 - قیامت ، روز شناخته شدن حق و باطل و خوب و بد و گروندگان به آنان

هذا یوم الفصل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

5- قیامت ، محل اصلی تجلی خوب و بد سرنوشت و سعادت و شقاوت انسان ها

إِنَّ لِلْمُتَّقِينَ لِحَسَنٍ مَّأْتَابٍ .. هَذَا وَإِنَّ لِلطَّغْيَانِ لَشَرَّ مَّأْتَابٍ

از این که خدا نیک فرجامی و بدفرجامی را در رابطه با آخرت و معاد انسان ها مطرح ساخته است، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- پی بردن طغیان گران در دوزخ ، به نادرستی پندار خود نسبت به مؤمنان در دنیا

ص: 171

وقالوا ما لنا لانرى رجلاً كُنَّا نعدّهم من الأشرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 13 - 10

10 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق و رخداد های بس بزرگ و هولناک

عذاب یوم عظیم

توصیف روز قیامت به عظیم بودن، می تواند به خاطر بزرگی رخدادها و عظمت حقایق آن روز باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 15 - 10، 3

3 - مشرکان و کافران در عرصه قیامت ، سرمایه عمر خود را تباه شده می بینند و خویش را از حمایت خانواده شان ، محروم می یابند .

قل إنّ الخسرین الذین خسرو أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه

مقصود از «أنفس» سرمایه های عمر و مراد از «أهل» خانواده می باشد. بر این اساس خسارت نفس، به معنای تباه ساختن و بهره کافی نگرفتن از سرمایه عمر است. خسارت اهل نیز به معنای از کف دادن حمایت خانواده و بهره نجستن از آنان می باشد. گفتنی است برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که مخاطبان آیه شریفه کافران و مشرکان هستند.

10 - قیامت ، صحنه بروز و ظهور سعادت واقعی و سودبخشی و یا خسارت آفرینی عمر آدمی

إنّ الخسرین الذین خسرو أنفسهم و أهلیهم یوم القیمه ألا ذلک هو الخسران المبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 26 - 9

9 - نتیجه و پیامد اصلی عقاید باطل و رفتار زشت انسان ، در قیامت ظهور و بروز پیدا خواهد کرد .

و لعذاب الآخره أكبر لو کانوا یعلمون

«عذاب» نتیجه طبیعی عقاید باطل و کردار ناپسند انسان است. بر این اساس بزرگ تر بودن عذاب اخروی در مقایسه با عذاب دنیایی، بیانگر این حقیقت است که نتیجه اصلی عقاید و رفتار زشت، در آخرت ظاهر خواهد شد و آنچه در دنیا مشاهده می شود تنها ظهور بخشی از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 47 - 5

5- پی بردن مشرکان و ظالمان به بی ارزشی دنیا، هنگام رویه رو شدن با عذاب قیامت

ولو أن للذین ظلموا ما فی الأرض . . . لاقتدوا به من سوء العذاب یوم القیمه

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که مشرکان و ستمگران، بیشتر برای تقویت دنیای خود از آخرت روی گردان هستند و در صورت مشاهده عذاب الهی حاضر می شوند تمامی دنیا را فدای نجات خود کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 172

16 - زمر - 39 - 48 - 3، 1

1 - ظهور و بروز تمامی اعمال و دستاورد های بد و زشت ستمگران در قیامت

و بدا لهم سیئات ما کسبوا

3 - تمامی کردار و رفتار آدمیان در روز رستاخیر ، در نظر آنان مجسم و ظاهر خواهد شد .

و بدا لهم سیئات ما کسبوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 1

1 - ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن) ، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أن الله هدینی لکنت من المتّین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 58 - 5

5 - ظهور ارزش احسان ، برای کافران و گنه کاران در قیامت

لو أن لی کره فأکون من المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 67 - 6

6 - ظهور و بروز قدرت مطلقه خداوند بر جهان در قیامت

و الأرض جمیعاً قبضته یوم القیمه و السموت مطویّـت بیمینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 69 - 2، 4، 6

2 - زمین ، در قیامت عرصه روشن شدن حقایق الهی

و أشرقّت الأرض بنور ربّها

برخی از مفسران بر این عقیده اند که چون خاصیت نور، روشن کردن هر چیزناپید است. بنابراین مقصود از روشن شدن زمین به نور پروردگار، روشن شدن حقایق در عرصه قیامت است و اضافه نور به خداوند اضافه تشریفی و از باب تعظیم می باشد.

4- روشن شدن زمین و حقایق مربوط به اهل آن در قیامت ، جلوه ربوبیت الهی است .

وأشرق الأرض بنور ربها

6- تمامی اعمال بندگان ثبت و درج شده و در قیامت به صورت نوشته ای ظاهر خواهد شد .

ووضع الكتب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 16 - 1

1- قیامت ، روز بروز و ظهور حقیقت و باطن انسان ها و نمایان شدن اسرار آنان

ص: 173

طبق نظر بیشتر مفسران مقصود از نمایان شدن انسان ها، بروز و ظهور حقیقت و باطن آنان و کشف اسرار ایشان است؛ نه ظاهر شدن جسم آنان؛ مانند مفاد آیه «یوم تبلی السرائر»، (سوره طارق (86) آیه 9).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 70 - 5

5 - قیامت ، روز کشف حقایق

فسوف يعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 71 - 3

3 - کافران حق ستیز و ستیزه جو ، هنگام گرفتار شدن به عذاب الهی ، به عمق بطلان راه خود و پیامد رفتارشان آگاه خواهند شد .

فسوف يعلمون . إذ الأغلال فی أعنقهم و السلسل یسحبون

برداشت یاد شده، از آن جا است که ظرف «إذ الأغلال . . .» متعلق به «یعلمون» می باشد. «یسحبون» نیز حال از ضمیر «هم» در «فی أعناقهم» است؛ یعنی، به زودی می دانند آن گاه که غل در گردن هایشان باشد و با زنجیر کشان کشان برده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 4

4 - قیامت ، روز کشف حقایق و روشن شدن عقاید « درست و نادرست » و « حق و باطل »

قالوا ضلّوا عنّا بل لم نكن ندعوا من قبل شیئاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 78 - 12

12 - قیامت ، روز کشف زیان کاری اهل باطل

و خسر هنالک المبطلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 19 - 7

7 - ضرورت یادآوری اوضاع خفت بار دشمنان خدا ، در عرصه قیامت برای کفرپیشگان

و یوم یحشر أعداء الله إلى النار فهم یوزعون

«یوم» مفعول به برای فعل محذوفی مانند «ذکرهم» یا «أندرهم» و امثال آن می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 21 - 7

ص: 174

7- آخرت، صحنه بروز و ظهور حیات و شعور موجودات *

قالوا أنطقنا الله الذي أنطق كل شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 2

2- کشف و ظهور ربوبیت بی همتای الهی در قیامت، برای کافران

وقال الذين كفروا ربنا

از اقرار کافران به ربوبیت الهی (ربنا)، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 47 - 20

20- قیامت، صحنه کشف حقایق جهان هستی است.

و یوم ینادیهم این شرکاءى قالوا اذن-ک ما منّا من شهید

بنابراین که جمله «آذناک» برای انشا و ایجاد اعلام باشد (اعلام می کنیم) می توان استفاده کرد که این اعلام براساس کشف حقایق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 48 - 4

4- قیامت، صحنه آشکار شدن بطلان شرک و باور های شرک آلود

و ضلّ عنهم ما كانوا یدعون من قبل

بنابراین که مراد از «ما» آرا و ادعاهایی باشد که مشرکان در ارتباط با خدایانشان مطرح می کردند، مطلب بالا قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 50 - 18

18 - کشف حقیقت و باطن اعمال، برای انسان در آخرت

فلننبئن الذين كفروا بما عملوا

بنابراین که «ما» در «ما عملوا» مای حقیقیه باشد - با الغای خصوصیت از کافران - استفاده می شود که انسان ها، از حقیقت اعمال خویش بی اطلاع اند و در روز قیامت برای آنان آشکار خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 10 - 2

2- قیامت ، صحنه روشن شدن حقایق و حل اختلافات انسان ها به وسیله خداوند

و ما اختلفتم فیه من شیء فحکمه إلی اللّٰه

برداشت یاد شده بنابر این نکته است که حکم الهی در «فحکمه» جنبه عینی و واقعی داشته باشد؛ یعنی، آشکارکردن حقایق در مورد اختلافات، با توجه به آیات پیشین - که در زمینه قیامت بود - به دست می آید.

ص: 175

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 20 - 16

16 - ظهور قدرت و شکست ناپذیری خداوند برای کافران، در جهان آخرت

و هو القویّ العزیز... و ما له فی الآخره من نصیب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 10

10 - قیامت، «کلمه فصل» الهی و صحنه نهایی جداسازی حق و باطل

الذین یمارون فی الساعه... و ما له فی الآخره من نصیب... و لولا کلمه الفصل لقضی

از آن جا که محور این چند آیه، مسأله ایمان به قیامت و محاسبه آن در معادلات رفتاری و اعتقادی است، عنوان «کلمه الفصل» بر این معنا منطبق است؛ یعنی، اگر قیامتی نبود می بایست دنیامداران در همین دنیا به کیفر کفرشان می رسیدند؛ ولی چون قیامت هست، عذاب دردناک آنان به آخرت وانهاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 22 - 8

8 - تجسم اعمال انسان در قیامت

مما کسبوا و هو واقع بهم

بنابراین که مراد از «ما» عمل باشد و «هو» به آن باز گردد، برداشت بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 11

11 - عجز و پشیمانی ستمکاران در قیامت، آشکار و نمایان است.

و تری الظلمین... یقولون

از واژه های «تری» و «یقولون»، استفاده می شود که ظالمان ندامت و آرزوی بازگشت را پنهان نمی دارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 12

12 - قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إِنَّ الْخٰسِرِيْنَ الَّذِيْنَ خَسَرُوْا اَنْفُسَهُمْ وَاٰهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 3

3 - قیامت ، صحنه بروز ولایت مطلقه الهی است .

وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ اَوْلِيَاءٍ يَنْصُرُوْنَهُمْ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

ص: 176

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 47 - 9

9 - انکار و پرده پوشی گناهان در قیامت ، امکان ندارد .

و ما لکم من نکیر

«نکیر» - چنان که برخی گفته اند - مصدر و به معنای «انکار» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 6,7

6 - قیامت ، عرصه ظهور حقایق ، برای انسان ها

و یحسبون . . . حتّی إذا جاءنا قال یلیت

7 - قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و یحسبون أنّهم مهتدون . حتّی إذا جاءنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 67 - 4

4 - آشکار شدن آثار زیانبار دوستی و مودّت بی تقوایان در روز قیامت

الأخلاء یومئذ بعضهم لبعض عدوّ إلاّ المتّقین

دوستانی که دوستی خویش را بر غیر تقوا بنا نهاده اند، در قیامت خواهند فهمید که چه اثرات شومی را به واسطه آن متحمل شده اند و در نتیجه با یکدیگر دشمن خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 8

8 - قیامت ، صحنه حقیقت و واقعیت است ؛ نه بازیگری و هوسرانی .

فذرهم یخوضوا و یلعبوا حتّی یلقوا یومهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 12 - 4

4- پایان یافتن تردیدها و سست انگاری های منکران وحی ، با تحقق وعده های الهی در قیامت

بل هم فی شکّ .. فارتقب یوم تأتي السماء بدخان مبین ... إنا مؤمنون

بنابراین که آیات پیشین در رابطه با قیامت باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 40 - 2,3

2- قیامت ، روز داوری و حلّ و فصل نهایی امور و کشف حقیقت برای همگان

ص: 177

ولكن أكثرهم لا يعلمون . إن يوم الفصل ميقتهم أجمعين

3- قیامت ، روز جدایی حق از باطل و تمایز حق مداران از باطل گرایان

إن يوم الفصل ميقتهم أجمعين

مراد از «فصل»، ممکن است جدا شدن صفوف حق و حق مداران، از باطل و باطل گرایان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 50 - 2

2- شهود حسی دوزخیان در قیامت ، نسبت به حقایق مورد تشکیک خود در دنیا

إن هذا ما كنتم به تمترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 28 - 3,4

3 - ظهور حاکمیت و قدرت یگانه خداوند برای آدمیان در قیامت

ولله ملك السموت والأرض . . . و تری کلّ أمّه جائیه ... الیوم تجزون

با توجه به آیه قبل - که سخن از مالکیت و حاکمیت مطلق خدا به میان آورد - به زانو نشستن امت ها در قیامت - که در این آیه مطرح شده - می تواند نشانگر ظهور قدرت و حاکمیت خداوند در آن روز باشد.

4 - اضطرار و ناتوانی همه امت ها در روز قیامت ، امری نمایان و قابل مشاهده

و تری کلّ أمّه جائیه

تعبیر «تری» مشهود بودن آن صحنه را افاده می کند و «جائیه» می تواند کنایه از اضطرار و ناتوانی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 30 - 5

5 - قیامت ، صحنه نمود حاکمیت اراده خداوند

فأما الذين ءامنوا و عملوا الصلحت فيدخلهم ربهم

تعبیر به «یدخلهم» گویای این حقیقت است که بهره مند ساختن مردم از رحمت اخروی، کار خدا و وابسته به او است. در غیر این صورت، می فرمود: «یدخلون فی رحمته...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 33 - 1,3

1 - آشکار گشتن زشتی های اعمال کافران ، برای آنان در قیامت

و بدا لهم سیئات ما عملوا

3 - قیامت ، صحنه ظهور عواقب گناه و بدکاری

و بدا لهم سیئات ما عملوا

چنانچه قبل از «سیئات» مضاف حذف شده و تقدیر آن «جزاء یا عقوبه سیئات..» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

ص: 178

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 20 - 4

4- قیامت ، روز تحقّق هشدارها و انذارهای الهی برای کافران و حق ستیزان

و نفخ فی الصور ذلک یوم الوعد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 5

5- ربوبیت انکارناپذیر الهی ، متجلی برای همگان در قیامت

قال قرینه ربّنا ما أطغیته

التجای قرین کافران به ربوبیت عام الهی در روز قیامت، می رساند که ربوبیت خداوند در آن روز، چنان آشکار است که هیچ کس، قادر به نادیده گرفتن آن نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 14 - 1

1 - مواجه گشتن تکذیب گران ، با حقایق مورد انکار خویش در قیامت

هذه النار الّتی کنتم بها تکذّبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 46 - 3

3- تجلی توحید و ظهور حاکمیت یگانه حق ، در صحنه قیامت

یوم لایغنی عنهم کیدهم شیئاً و لا هم ینصرون

برداشت یاد شده با توجه به دو مطلب زیر به دست می آید: 1- «یوم لایغنی..» نظر به قیامت داشته باشد 2- این که هیچ نیرویی در قبال نیروی حق، کارساز نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 58 - 4

4- قیامت ، روز ظهور حاکمیت مطلقه خداوند و بروز ناتوانی غیر او

لیس لها من دون الله کاشفه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 26 - 5

5- ظهور ماهیت زشت حق ستیزان منکر پیامبران ، در روز قیامت *

سيعلمون غداً من الكذاب الأشر

احتمال دارد «غداً» اشاره به روز قیامت داشته باشد.

ص: 179

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 33 - 1

1 - ظهور حاکمیت الهی بر جن و انس ، به هنگام برپایی قیامت

یمعشر الجنّ و .. لاتتفزون

مفاد آیه - به قرینه سیاق و ارتباط آیات قبل و بعد - درباره قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 6

6 - ظهور و تجلی اقتدار الهی بر خلق ، در صحنه قیامت

یرسل علیکم .. فلاتنتصران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 41 - 1,2,3

1 - شناخته شدن مجرمان به وسیله علامت های چهره آنان در قیامت

يعرف المجرمون بسیمهم

«سیما» به معنای مطلق علامت است. مراد از آن در آیه شریفه علامتی است که در چهره مجرمان دیده می شود.

2 - مشخص و محرز بودن گناهان جن و انس در قیامت ، بدون بازجویی

فیومئذ لایسل عن ذنبه إنس و لاجانّ .. يعرف المجرمون بسیمهم

3 - قیامت ، روز آشکار شدن اسرار و عیان گشتن نهان ها

يعرف المجرمون بسیمهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 3 - 1

1 - قیامت ، روز دگرگونی و زیرورو شدن طبقات مردم

«خفض» به معنای فرود آوردن و به زیر کشیدن و «رفع» به معنای بالا بردن و برافراشتن است؛ یعنی، واقعه قیامت، به زیر آوردن اقوامی و بالا آوردن اقوامی دیگر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 13 - 13

13 - قیامت، روز جلوه گر شدن حقیقت نورانی ایمان و عمل صالح

قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نورًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 6 - 6

ص: 180

6 - تک تک اعمال انسان - با وجود این که خود وی آنها را فراموش می کند - در نزد خداوند محفوظ بوده و در قیامت به او ارائه خواهد شد .

فَيَنْبَغِيهِمْ بِمَا عَمَلُوا أَحْصِيهِ اللَّهُ وَ نَسُوهُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 6

6 - قیامت روز گسسته شدن پیوند ها و جدایی خویشاوندان و فرزندان از والدین

لَنْ تَنْفَعَكُمْ . . . يَوْمَ الْقِيَمَةِ يَفْصَلُ بَيْنَكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 8 - 8

8 - آگاهی یافتن انسان در دادگاه الهی در قیامت ، به تمامی اعمال گذشته خویش

فَيَنْبَغِيكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 9 - 5

5 - قیامت ، روز ظهور و بروز غبن و خسارت کافران

ذَلِكَ يَوْمَ التَّغَابِنِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 43 - 1

1 - ظهور و بروز ذلّت و ترس ، در دیدگان کافران و مشرکان در عرصه قیامت

خَشَعَهُ أَبْصَرَهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 18 - 3,4

3- قیامت، روز کشف حقایق و بروز و ظهور تمامی ابعاد وجودی انسان‌ها (نیات، انگیزه‌ها، افکار و رفتارها)

لاتخفی منکم خافیه

4- بروز و به نمایش در آمدن شخصیت حقیقی و واقعی انسان‌ها (نقص و کمال و خوبی و بدی آدمیان)

لاتخفی منکم خافیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 47 - 3

3- لحظه مرگ و جهان پس از آن، زمان کشف حقایق الهی برای بشر

حتی أتینا الیقین

ص: 181

برداشت یاد شده، براساس این احتمال است که نام گذاری مرگ به «یقین»، ممکن است به این لحاظ باشد که پس از مرگ، حقایق بسیاری - از جمله وجود معاد و... - برای بشر روشن و عینی خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 13 - 1

1 - آگاه شدن انسان ها در قیامت ، از تمامی کرده های خویش در دنیا ، از نخستین تا آخرین آنها

يَبْتَوُوا الْاِنْسَانَ يَوْمَئِذٍ بِمَا قَدَّمَ وَاٰخِر

مفسران در تبیین «بما قَدَّمَ وَاٰخِر» سه احتمال بیان کرده اند: 1- مقصود از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در آغاز زندگی انجام داده نشده و مراد از «اٰخِر» انجام دادن عمل در پایان عمر است. 2- مراد از «بما قَدَّمَ» اعمالی است که در دنیا پایان می پذیرد (مانند نماز) و مقصود از «اٰخِر» اعمالی است که ثواب آنها پایان ندارد (مانند صدقه جاریه و سنت حسنه). 3- مقصود از «بما قَدَّمَ» اقدام به عمل و مراد از «اٰخِر» به تأخیر انداختن و انجام ندادن آن است. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 14 - 3

3 - مجموعه رفتار ها و کردار های هر انسانی در قیامت ، برای او آن چنان روشن است که نیازی به دلیل و گواه دیگران نیست .

بَلِ الْاِنْسَانِ عَلٰى نَفْسِهِ بَصِيْرَةٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مرسلات - 77 - 39 - 3

3 - ظهور ناتوانی کامل بشر ، در برابر خداوند در عرصه قیامت

فَاِنْ كَانَ لَكُمْ كَيْدٌ فَكَيْدُوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 4 - 6, 3

3 - منکران معاد ، در قیامت به خطای خود واقف شده و حقانیت معاد را در خواهند یافت .

كَلَّا سَيَعْلَمُوْنَ

6- جهان آخرت، جایگاه کشف حقایق و رفع اختلافات است .

مختلفون ... سیعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 5 - 3,4,5

3- با وقوع معاد در آینده ای نزدیک، حقایق برای کافران کشف شده و اختلاف آنان درباره حوادث پس از مرگ، برطرف خواهد شد .

الذی هم فیہ مختلفون ... ثم کلاً سیعلمون

4- منکران معاد، در آخرت به حقایق آن پی خواهند برد .

ص: 182

عَمَّ يَتَسَاءَلُونَ... ثُمَّ كَلَّا سَيَعْلَمُونَ

5- شبهه افکنان در مورد معاد ، پاسخ خود را تنها با مشاهده قیامت خواهند یافت .

یتساءلون... ثم کلا سيعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 38 - 10

10 - ظهور سلطه کامل خداوند بر تمام موجودات ، در قیامت

لا یتکلمون إلا من أذن له الرحمن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 40 - 16، 13، 10، 9

9- قیامت ، روز تجسم اعمال و ظهور دست مایه ها و تلاش های انسان

یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه

10 - انسان ، خود ناظر دسترنج خویش در قیامت

یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه

13 - کافران در قیامت با مشاهده کردار خویش ، عذاب خود را حتمی خواهند دانست .

عذاباً قریباً یوم ینظر المرء ما قدّمت یداه و یقول الکافر یلینتی کنت ترّباً

از آن جایی که کافران با نگاه به اعمال خویش، آرزوی خاک بودن می کنند؛ می توان پی برد که آنان، گرفتاری به عذاب را بر خود قطعی دیده اند.

16 - کافران در قیامت ، به پستی خود و شرافت خاک بر آنان ، پی خواهند برد .

و یقول الکافر یلینتی کنت ترّباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 12 - 3

3 - منکران معاد در قیامت ، زیان کاری خود را مشاهده کرده و به یکدیگر بازگو خواهند کرد .

قالوا تلک إذا کره خاسره

برداشت یاد شده، ناظر به احتمال صدور سخن منکران معاد در قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 35 - 1

1 - تمام انسان ها ، در صحنه قیامت حاضر شده ؛ کردار های فراموش گشته خویش و اهداف آن تلاش ها را به خاطر خواهند آورد .

یوم یتذکر الإنسن ما سعی

«ما» در «ما سعی» موصول و عائد آن حذف شده است؛ یعنی، «ما سعی له». این تعبیر بر اهدافی منطبق است که سعی انسان، برای دستیابی به آن بوده است. ممکن است «ما» مصدریه باشد؛ یعنی، «سعیه». در این صورت آنچه به یاد انسان خواهد آمد،

ص: 183

نفس سعی و تلاش او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 46 - 3

3 - صحنه قیامت، آشکار و مکشوف در برابر دیدگان تمام انسان ها

کاتهم یوم یرونها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 14 - 1

1 - قیامت، روز آگاهی انسان ها به کردار دنیایی خویش و آثار و نتایج آن

علمت نفس ما أحضرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 34 - 7

7 - قیامت، روز ظهور حقایق و بر ملا شدن خطای کافران در گمراه دانستن مؤمنان

قالوا إن هؤلاء لضالون... فالیوم الذین ءامنوا من الکفار یضحکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطفین - 83 - 36 - 4

4 - کردار بدکاران در قیامت، به صورت کیفر برای آنان ظاهر خواهد شد.*

هل توب الکفار ما کانوا یفعلون

«ما» در «ما کانوا..» مفعول دوم برای «توب» است؛ یعنی، کافران با همان کردار خود، کیفر داده شدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - طارق - 86 - 9 - 4

4 - حقایق کتمان شده، در قیامت آشکار خواهد شد و مخفی نگه داشتن آن امکان پذیر نیست.

گرچه «ابلاء» به معنای آشکار ساختن نیست؛ ولی لازمه اختبار و آزمایش سریره ها، بر ملا شدن ویژگی های آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 23 - 9، 10

9 - قیامت ، روز آشکار شدن حقایق برای همگان

یومئذ یتذکر الإنسن

10 - کوبیده و نرم شدن زمین ، احساس حضور در پیشگاه خداوند و صفوف فرشتگان و مشاهده جهنم ، برطرف سازنده غفلت های انسان و احیاگر حس پندپذیری در او است .

ص: 184

إذا دكَّت الأرض .. . يومئذ يتذكَّر الإنسن

«يومئذ»، بدل برای «إذا» در «إذا دكَّت الأرض .. .» و جمله «يتذكَّر الإنسان» جزا برای آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 3 - 6

6 - قیامت ، زمان ظهور حقایق و پی بردن انسان ها به نیک و بد اعمال خویش

کلاً سوف تعلمون

وعدہ «سوف تعلمون» - به قرینه «لستئلفنّ یومئذ عن النعیم» - ناظر به زمان برپایی قیامت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 4 - 3

3 - خداوند ، با تهدید رقابت کنندگان در امتیازات مادی ، بر ظهور حقیقت و مواجه شدن آنان با کیفر اخروی تأکید کرده است .

ثمّ کلاً سوف تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکاثر - 102 - 6 - 5

5 - مشاهده جهنم در قیامت ، موجب آگاهی از نادرست بودن تفاخر و زیاده نمایی و سود نبخشیدن امتیازات مادی است .

سوف تعلمون .. . لتروّن الجحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - همزه - 104 - 6 - 2

2 - دوزخیان در قیامت ، به حاکمیت اراده خداوند بر آتش جهنم ، به روشنی پی خواهند برد .

نار الله

استناد «نار» به «الله»، بیانگر آن است که، استناد آتش جهنم به خداوند، بر کسی پوشیده نخواهد ماند، گرچه درباره آتش های دنیا، این حقیقت مخفی مانده و استناد آن به اسباب و علل مادی، انسان را از آن غافل ساخته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 53 - 5، 2، 1

1 - تنها راه ایمان به قرآن برای منکران قرآن، تحقق تهدیدها و بروز حقایق آن است.

و لقد جننهم بكتب... هل ينظرون إلا تأويله

ضمیر در «تأویله» به «کتب» در آیه قبل برمی گردد. و مراد از تأویل کتاب الهی، به قرینه فرازهای بعد، بروز و ظهور حقایق قرآن و تحقق تهدیدها و وعده های آن است. و جمله «هل ينظرون...» با توجه به اینکه ناظر به آیه قبل است، چنین معنا می شود:

ص: 185

برای منکران قرآن جهت تصدیق آن راهی جز ظهور حقایق قرآنی، که در قیامت تحقق می یابد، نیست.

2- قیامت، روز تأویل و بروز حقایق مطرح شده در قرآن

هل ينظرون إلا تأويله يوم يأتي تأويله

مراد از «یوم» به دلیل فرازهای بعد روز قیامت است.

5- منکران حقانیت قرآن، در روز قیامت و بروز حقایق قرآن، به حقانیت رسالت پیامبران اعتراف خواهند کرد.

يوم يأتي تأويله يقول الذين نسوه من قبل قد جاءت رسلنا بالحق

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر مفعولی در «نسوه» به «کتب» در آیه قبل برگردانده شود.

65- ظهور حقایق معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 4

4- لحظه مرگ، زمان آشکار شدن حقایق معنوی برای تمامی انسانها *

وإن من أهل الكتاب إلا ليؤمننّ به قبل موته

66- ظهور حقایق هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 57 - 1

1- ظهور ارزش تقوا و نقش هدایت الهی (قرآن)، هنگام عذاب و در قیامت برای کافران و گنه کاران

أو تقول لو أن الله هدینی لکنت من المّتّین

67- ظهور حقایق هنگام مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 99 - 7

7- پی بردن انسان در هنگام مرگ، به دست اندرکاری عوامل و کارگزاران الهی (ملائکه) در مرگ و حیات او

حتّى إذا جاء أحدهم الموت قال ربّ ارجعون

کلمه «ارجعون» می تواند خطاب به خداوند بوده و جمع آمدن آن از باب تعظیم باشد. هم چنین می تواند بدان جهت باشد که انسان، در آن لحظه حضور ملائکه و کارآیی آنان را مشاهده می کند و با التجا به خدا، از آنان می خواهد که او را به دنیا بازگردانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 186

3- سكرات مرگ ، زداينده ابهام از چهره حقايق هستي

و جاءت سكره الموت بالحقّ

بنابراين كه باء در «بالحقّ» براي تعديه باشد، برداشت بالا به دست مي آيد؛ يعني، سكرات مرگ حق را مي آورد و حقايق را خواه نا خواه بر انسان آشكار مي سازد.

68- عاجزان از درك حقايق

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - اسراء - 17 - 47 - 6

6- متهم كردن پيامبر (صلى الله عليه و آله) به سحرشديكي ، نمودي از مستوري قلب كافران و ناتواني آنان از درك حقايق است .

و جعلنا في قلوبهم اكنه ان يفقهوه و في اذانهم وقرا . . . اذ يقول الظلمون ان

69- عجز از حقايق آفرينش

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - جاثيه - 45 - 20 - 3

3 - انسان ، بدون روشنگري هاي وحى ، ناتوان از درك عميق بسياري از حقايق هستي

هذا بصائر للناس

70- علم به حقايق پنهاني

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

6 - اعراف - 7 - 62 - 11، 12

11 - خداوند نوح (ع) رابه حقايقى پوشيده بر مردم آگاه ساخت .

و أعلم من الله ما لا تعلمون

من در «من الله» مي تواند براي ابتدای غایت باشد. در این صورت «أعلم من الله ...» یعنی علم من از جانب خداست و خدا مرا به حقايقى آشنا کرده است. و نیز مي تواند «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد. یعنی من حقايقى را درباره خدا و صفات او مي دانم كه

شما نمی دانید. برداشت فوق بر اساس احتمال اول است.

12 - نوح (ع)، آگاه به حقایق پوشیده از مردم درباره خداوند

و أعلم من الله ما لا تعلمون

برداشت فوق بر این اساس است که «من الله» به معنای «درباره خدا» باشد.

ص: 187

71- علمای اهل کتاب و کتمان حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 174 - 10

10 - عالمان اهل کتاب ، بخشی از احکام تورات و انجیل (حلیت برخی خوراکی ها و حرمت برخی دیگر) را کتمان می کردند .

إن الذین یکتُمون ما أنزل اللّٰه من الکتب

مفسران مصداق مورد نظر برای «الذین یکتُمون . . .» را علمای یهود و نصارا دانسته اند.

72- عوامل تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 43 - 13

13- علم ، عامل هوشیاری انسان و آگاه شدن وی به حقایق

فسئلوا أهل الذکر إن کنتم لاتعلمون

«ذکر» در لغت بودن چیزی (صورت علمی) در قلب است و طبق این معنا «ذکر» ضد غفلت و نسیان خواهد بود. مراد از «أهل الذکر» به قرینه «لاتعلمون» اهل علم است. با توجه به اینکه از علم به «ذکر» تعبیر شده است، می توان نکته یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 44 - 17

17- تفکر در آیات قرآن ، عامل کشف حقایق و روا بودن نزول وحی بر بشر

و ما أرسلنا من قبلك إلا رجلاً نوحی إلیهم . . . و أنزلنا إلیک الذکر لتبیین للناس

احتمال دارد متعلق «یتفکرون» شبهه ای باشد که از سوی مشرکان درباره عدم امکان نزول وحی بر بشر، القا و مطرح می شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 10 - 11

11- کاربرد اعجاز در راستای روشن سازی حقایق ، حتی برای پیامبران

ءايتك ألا تكلم الناس ثلث ليال

ص: 188

73- عوامل تکذیب حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 38 - 12

12- جهل و نادانی ، عامل انکار حقایق

و أقسموا بالله .. لا یبعث الله من یموت بلی وعداً علیه حقاً و لكن أكثر الناس

74- عوامل ظهور حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 5 - 5

5 - ظهور بطلان ولایت غیر خدا برای مشرکان با آمدن عذاب الهی

و لا تتبعوا .. فما كان دعویهم إذ جاء بأسنا إلا ان قالوا إنا كنا ظلمین

با توجه به جمله «و لا تتبعوا من دونه أولیاء» معلوم می شود که مشرکان با نزول عذاب استیصال، حقیقت امر را دریافته و خود را به سبب پذیرش ولایت غیر خدا ستمگر خواندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 42 - 4

4- بروز باطن انسان و حقیقت ایمان وی ، در مراحل دشوار و تکالیف سخت الهی (همانند جنگ و جهاد)

لو كان عرضاً قريباً و سفراً قاصداً لا تبعوک و لكن بعدت علیهم الشقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 28 - 14

14- مرگ ، عامل کشف حقایقی برای انسان

الذین تتوفّ - هم المملئکه .. فألقوا السلم ما کنا نعمل من سوء

75- عوامل کشف حقایق

5- گذشت زمان و مشاهده فرجام مؤمنان و کافران ، تنها راه کشف حقایق برای برخی از کفرپیشگان است .

قل کلّ متربّص فترّبصوا فستعلمون

فرمان به «انتظار» نشانگر از آن دارد که دیگر امیدی به تنبّه یافتن مخاطبان نیست و تنها گذشت زمان، می تواند حقیقت را برای آنان آشکار سازد.

ص: 189

76- عوامل محرومیت از درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 2

2- عملکرد خود آدمیان (کفر و دنیاگرایی) ، عامل محرومیت آنان از درک حقایق معنوی است .

من كفر بالله .. بأنهم استحبوا الحيوه الدنيا ... أولئك الذين طبع الله على قل

الذين طبع الله ..) در مقام بیان مجازات کسانی است که با اختیار خود به کفر گرویدند و دنیا را بر آخرت ترجیح دادند که در آیه قبل از آن سخن به میان آمده است. بنابراین همین گزینش و انتخاب - که عملی است اختیاری - موجب مجازات «طبع قلب» می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 46 - 8

8 - کوردلی ، موجب محرومیت از فهم حقایق و پندپذیری

أفلم یسیروا .. فإتھا لاتعمی الأبصر و لکن تعمی القلوب التي فی الصدور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 11

11 - تکبر و تجاوزگری ، موجب محرومیت از درک صحیح حقایق الهی و مانع از پذیرش آن می شود .

كذلك یضللّ الله .. كذلك یطبع الله على كل قلب متکبر جبار

77- عوامل مؤثر در تشخیص حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 39 - 9

9- امیال و خواسته های انسان ، در تشخیص درستی و نادرستی واقعیت ها تأثیر دارد .

كسراب بقیعه یحسبه الظمان ماء حتی إذا جاءه لم یجدہ شیئاً

برداشت فوق از آن جا استفاده شده است که انسان تشنه، برای سیراب شدن - که از خواسته های او است - دچار خطا شده و به جای رفتن به طرف آب واقعی، به سوی سراب حرکت می کند.

78- فلسفه ظهور حقایق در رؤیای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 18، 12

12- حقیقت نمایانده شده در رؤیا به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وسیله آزمایش مردم بود.

و ما جعلنا الرؤیا التي أرينك إلا فتنة للناس

18- حقیقتی که در رؤیا به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ارائه شد و نیز طرح شجره ملعونه در قرآن، به منظور انذار و ترساندن مردم است.

و ما جعلنا الرؤیا التي أرينك إلا فتنة... و الشجره الملعونه فی القرءان و نحو

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که مفعول بیواسطه ای برای «نحوّفهم» در تقدیر باشد همانند «بذلک». بنابراین معنا چنین می شود: ما به وسیله اینها، مردم را انذار می کنیم.

79- فلسفه ظهور حقایق در محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 13

13- نمایانده شدن برخی حقایق به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در معراج، وسیله آزمایش مردم بود.*

و ما جعلنا الرؤیا التي أرينك إلا فتنة للناس

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «رؤیا» به معنای خواب نباشد؛ بلکه به معنای مشاهده در بیداری باشد کما اینکه در لغت آمده رؤیا، گاهی در بیداری است (لسان العرب). و نیز اشاره به اولین آیه سوره، یعنی معراج پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

80- فلسفه ظهور حقایق در معراج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 60 - 13

13- نمایانده شدن برخی حقایق به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در معراج، وسیله آزمایش مردم بود.*

و ما جعلنا الرؤیا التي أرينك إلا فتنة للناس

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «رؤیا» به معنای خواب نباشد؛ بلکه به معنای مشاهده در بیداری باشد کما اینکه در لغت آمده

رؤیا، گاهی در بیداری است (لسان العرب). و نیز اشاره به اولین آیه سوره، یعنی معراج پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشته باشد.

81- قبول حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 22 - 7

ص: 191

7- قلب ، مرکز پذیرش و یا انکار حقایق

فالذین لایؤمنون بالآخره قلوبهم منکره

82- قرآن و تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 46 - 10، 11، 12

10 - ضرورت تأمل و اندیشه در کیفیت بیان توحید و ارائه حقایق به شکلهای گوناگون در آیات قرآن

انظر کیف نصراف الآیت

تصریف به معنی دگرگون ساختن و گرداندن است و در آیه شریفه به معنی ارائه صورتها و طرحهای گوناگون کلام برای ارائه حقایق است.

11 - بیان قرآن و تنوع و گوناگونی آن برای هدایت انسان کافی است.

انظر کیف نصراف الآیت ثم هم یصدفون

دعوت به نگرش در چگونگی بیان آیات و همچنین اظهار شگفتی از رویگردانی برخی مردم از هدایتهای قرآن، بیانگر کارسازی و نقش مؤثر آن در هدایت انسان است.

12 - اعراض مشرکان از توحید و حقایق آسمانی، با وجود بیان روشن و مستدل قرآن، امری شگفت انگیز

انظر کیف نصراف الآیت ثم هم یصدفون

83- کتمان حقایق انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 3، 4، 6

3 - اهل کتاب (یهود و نصارا) ، همواره بسیاری از حقایق تورات و انجیل را مخفی می کردند .

مما کنتم تخفون من الکتب

با توجه به آیات پیشین، مراد از اهل کتاب هم یهودیان هستند و هم نصارا. بنابراین مقصود از «الکتب» تورات و انجیل خواهد بود.

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بیانگر بسیاری از حقایق مخفی شده از تورات و انجیل

رسولنا یبین لکم کثیراً مما کنتم تخفون

6 - بیان حقایق کتمان شده تورات و انجیل ، نشانی بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یبین لکم کثیراً مما کنتم تخفون من الکتب

جمله «یبین لکم» پس از «قد جاءکم رسولنا» اشاره به دلیل حقانیت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) دارد. مؤید این معنا جمله «کنتم تخفون» است که دلالت بر مخفی نگاه داشتن حقایق در همه ادوار گذشته دارد.

ص: 192

84- کتمان حقایق تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 15 - 3,4,6

3 - اهل کتاب (یهود و نصارا) ، همواره بسیاری از حقایق تورات و انجیل را مخفی می کردند .

مما کنتم تخفون من الکتب

با توجه به آیات پیشین، مراد از اهل کتاب هم یهودیان هستند و هم نصارا. بنابراین مقصود از «الکتب» تورات و انجیل خواهد بود.

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بیانگر بسیاری از حقایق مخفی شده از تورات و انجیل

رسولنا یبین لکم کثیراً مما کنتم تخفون

6 - بیان حقایق کتمان شده تورات و انجیل ، نشانی بر حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یبین لکم کثیراً مما کنتم تخفون من الکتب

جمله «یبین لکم» پس از «قد جاءکم رسولنا» اشاره به دلیل حقانیت رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) دارد. مؤید این معنا جمله «کنتم تخفون» است که دلالت بر مخفی نگاه داشتن حقایق در همه ادوار گذشته دارد.

85- کفر به حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 12

12- کافران به حقایق نازل شده از سوی خداوند ، ظالم ، و سزاوار آتش اند .

الحق من ربکم . . . و من شاء فلیکفر إنا أعتدنا للظالمین ناراً

86- محرومان از درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 1

1- خداوند ، قلب و قوای شنوایی و بینایی کافران دنیاگرا (مرتدان) را ، مهر کرده و از درک حقایق محرومشان ساخته است .

استحبوا الحياه الدنيا .. الكفرين . أولئك الذين طبع الله على قلوبهم ... و أ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - نور - 24 - 40 - 5

5 - كافران ، چنان در ظلمت و گمراهی فرورفته اند که حتی ملموس ترین حقایق الهی را درک نمی کنند .

والذين كفروا أعمالهم ... أو كظلمت في بحر لجّی يغشيه موج من فوقه موج من فوقه س

ندیدن دست خویش - با آن که دست از ملموس ترین چیز برای انسان است - (إذا أخرج يده لم يكد يرها) حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

ص: 193

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 35 - 10

10 - خداوند ، بر قلب هر متکبر تجاوزگری ، مهر می زند و او را از فهم درست حقایق الهی محروم می سازد .

كذلك يطبع الله على كل قلب متكبر جبار

به هر متجاوزی که از قانون بگذرد، «جبار» گویند. (قاموس المحيط).

87- محرومان از درک حقایق اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 19

19 - منافقان ، مردمانی محروم از درک حقایق اخروی

لو كانوا يفقهون

به کارگیری کلمه «لو» - که برای تمنی است - حکایت از آن دارد که منافقان از درک حقایق اخروی ناتوانند.

88- محرومیت از حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 5

5 - عملکرد نادرست و تخلف از فرمان های الهی ، زمینه ساز مهر شدن قلب انسان و دست نیافتن وی به درک عمیق حقایق

رضوا بأن يكونوا مع الخوالب و طبع على قلوبهم

89- محرومیت از درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 108 - 43

90- مرکز درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- حس شنوایی ، وسیله دستیابی به حقایق و قلب مرکز درک و فهم آنهاست .

ص: 194

علی قلوبهم أکنه أن یفقهوه و فی ءاذانهم وقرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطنفین - 83 - 14 - 5

5- قلب ، مرکز دریافت حقایق و رهنمود های الهی و پیدایش گرایش ها و اعتقادات است .

ما یکذب .. قال أسطیر الأولین . کلاً بل ران علی قلوبهم

91- ملاکهای تشخیص حقایق دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 111 - 15

15 - محک زدن باور ها با دلیل و برهان ، راه شناسایی حقایق دینی از خیالات و آرزو های وارده شده در حوزه عقاید دینی

تلک أمانتہم قل هاتوا برهنکم

92- ملائکه و کتمان حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 33 - 11، 13

11 - فرشتگان در جریان خلقت و خلافت آدم (ع) ، امری را در ضمیر خویش پنهان می داشتند و از ابراز آن خودداری می کردند .

و أعلم ما تبدون و ما کنتم تکتمون

13 - فرشتگان ، توانا بر اخفای امور خویش بر دیگران فرشتگان

أعلم ما تبدون و ما کنتم تکتمون

93- منافقان و درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 87 - 7

7 - ناتوانی منافقان از درک عمیق زشتی مواضع و عملکرد خویش و نیز ارزش جهاد در راه خدا

وطبع... فهم لا يفقهون

ص: 195

94- منشأ تبیین حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 22 - 10

10- ارشاد مردم به ترك اظهار نظر های بی پایه در باره حقایق و احاله علم آن به خداوند ، وظیفه ای است برعهده رهبران الهی .

سیقولون .. قل ربی أعلم بعدتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 5

5 - بعثت پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله) ، در ادامه تبیین حقایق و زدایش اختلافات دیرین دینی *

فما اختلفوا إلا من بعد .. ثم جعلناك على شریعه من الأمر

طرح رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) (جعلناك على شریعه) در پی یادکرد اختلاف بنی اسرائیل، می تواند پیامدار این معنا باشد که: پیدایش و گسترش آن اختلاف ها، مقتضی آمدن رسول جدید و به منظور تبیین حقایق و پایان بخشیدن به تفرقه ها بوده است.

95- منشأ حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 1

1- تنها ، خداوند سرچشمه حقایق و معارف صحیح است .

الحق من ربکم

«من ربکم» خبر است برای «الحق» و برخی گفته اند که «الحق» خبر برای مبتدای محذوف است. «ال» در «الحق» برای استغراق است، یعنی: «تمامی حقایق. بنابراین جمله «الحق من ربکم» در حقیقت، دلالت بر حصر می کند. این حصر، در برابر رهنمودهای هواپرستان است که آیه قبل اطاعت آنان را ناروا دانست.

96- منشأ ظهور حقایق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 22 - 3

3- کنار رفتن پرده های غفلت از برابر چشمان آدمی ، به اراده الهی در قیامت

فکشفنا عنک غطاءک

ص: 196

97- موانع درک حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 45 - 6

6- درک حقایق معنوی و ارزش های الهی با کفر به آخرت ، امکان پذیر نیست .

و جعلنا بینک و بین الذین لایؤمنون بالأخره حجاباً مستوراً

ذکر صفت «لایؤمنون» برای «الذین» مشعر به این معناست که آنان، شایستگی درک و فهم آیات قرآن را نداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 46 - 11

11 - انگیزه های ناخالص نفسانی و جو ناسالم فکری جامعه ، از موانع شناخت درست حقایق

أن تقوموا لله مثنی و فردی ثم تتفکروا

توصیه به قیام برای خدا، حاکی از رد انگیزه های ناخالص است و «مثنی و فردی» دعوت به پرهیز از جو زندگی است. این می رساند که ناخالصی و غوغاسالاری، به فهم درست آسیب می زند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 16 - 6,9

6- کفر ، مانع درک و پذیرش حق ، حتی از زبان پیامبر (صلی الله علیه و آله)

یستمع إلیک حتی إذا خرجوا من عندک قالوا . . ماذا قال أئناً

«ماذا قال. .» ممکن است پرسش حقیقی باشد و ناتوانی کافران از فهم کلام وحی را برساند.

9- هواپرستی و ناتوانی از درک حقایق معنوی ، دو عنصر به هم پیوسته

طبع الله علی قلوبهم و اتبعوا أهواءهم

عطف دو جمله، ارتباط و پیوستگی تنگاتنگ میان محتوای آن دورا می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - مردمی که دل هایشان مهر شده، از درک حقایق و معارف دینی و الهی محروم اند .

فطیع علی قلوبهم فهم لایفقهون

98- ناپسندی تکذیب حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 9

9 - انکار اموری که احتمال حقانیت آن می رود امری ناروا است .

قل أراءیتم إن کان من عند اللّٰه ثم کفرتم به من أضلّ

ص: 197

99- نشانه های حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 99 - 5

5- وجود علایمی برای رهیافت انسان به حقایق غیبی ، در متن جهان طبیعت و عالم محسوسات

أولم یروا أن الله الذی خلق السموت و الأرض قادر علی أن یخلق مثلهم

آسمانها و زمین (عالم طبیعت)، همان آیاتی است که با دقت در آنها، اعجاب انسان نسبت به حقایق غیبی و از جمله حیات دوباره انسان رفع می شود.

100- وارونه نمایی حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 48 - 7

7 - وارونه جلوه دادن واقعیت های اجتماعی ، نشانه فتنه انگیزی است .

لقد ابتغوا الفتنه من قبل و قبلوا لک الأمور

101- یعقوب (ع) و کشف حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 18 - 15

15- یعقوب (ع) برای کشف حقیقت آنچه فرزندانش درباره یوسف (ع) ابراز می کردند ، از خداوند کمک خواست .

والله المستعان علی ما تصفون

«وصف» (مصدر تصفون) به معنای بیان کردن است و مراد از «ما» سخنان دروغین برادران یوسف می باشد. کمک گرفتن از خدا بر سخنان و گزارشهای غیر واقعی ، به معنای کمک گرفتن از او در کشف حقیقت است.

102- یقین به حقایق پس از مرگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 99 - 3

3- انسان ، پس از مرگ به حقایق آشنا شده و به آنها یقین پیدا می کند .

واعبد ربك حتى یأتیک الیقین

ص: 198

برداشت فوق، از وجه تسمیه مرگ به «یقین» استفاده می شود؛ یعنی، از این رو به مرگ «یقین» گفته می شود که حقایق برای انسان آشکار شده و او به آنها یقین پیدا می کند.

103- یهود و کتمان حقایق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 42 - 3

3 - کتمان حقیقت، هدف یهود و نصارا از آمیختن حق و باطل

و لا تلبسوا الحق بالباطل و تکتّموا الحق

تکرار نکردن «لا»ی ناهیه در «تکتّموا» به این معنا اشاره دارد که: هدف یهود و نصارا در آمیختن حق به باطل، مخفی نگاه داشتن حق بوده است.

حقایق غیبی

104- ابلاغ حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 24 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، معارف غیبی را در انحصار خود قرار نمی داد و از آموختن آن به دارندگان شرایط، امتناع نمیورزید.

و ما هو علی الغیب بضنین

105- تشبیه حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 11 - 10

10- معارف دین در زمینه مسائل و مصادیق «غیب»، دارای مثال های عینی در جهان محسوس

و أحيينا به .. كذلك الخروج

مسأله معاد از امور غیبی است؛ یعنی، حقیقت آن اکنون بر بشر نامعلوم است. ولی خداوند برای نزدیک کردن این معرفت غیبی به ذهن بشر، نمونه های مثالی از آن را در جهان طبیعت قرار داده است تا راه درک آن را هموارتر سازد.

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 199

6- برپایی قیامت، از جمله امور غیبی آسمان ها و زمین است.

و لله غیب السموت و الأرض و ما أمر الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 38 - 2,6

2 - وجود حقایق پنهان از دید انسان ها در آسمان ها و زمین

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ

6 - آگاهی خداوند به نیت ها و راز دل ها، دلیل آگاهی کامل او از حقایق پنهانی تمامی جهان

إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ إِنَّهُ عَلِيمُ بِذَاتِ الصُّدُورِ» در مقام تعلیل برای «إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ» می باشد؛ یعنی، چون خداوند به نیت ها و راز دل ها - که پنهانی ترین امور جهان است - آگاه می باشد، پس نسبت به امور غیبی جهان نیز آگاه خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 26 - 2

2 - زمان نزول عذاب، شکست کافران و برپایی قیامت، از امور غیبی و تنها در اختیار خداوند است.

حَتَّىٰ إِذَا آوَا مَا يُوعَدُونَ... أَقْرَبَ مَا تُوَعَّدُونَ... عِلْمُ الْغَيْبِ

تعریف «الغیب» برای استغراق است؛ یعنی، تمامی امور و حقایق غیبی و «عالم الغیب» خبر برای مبتدای محذوف (هو) است. تعریف مسند و مسندالیه، مفید قصر می باشد؛ یعنی، تنها خداوند عالم به امور غیبی است. گفتنی است از مصادیق مورد نظر در امور غیبی - به قرینه آیات پیشین - مسأله برپایی قیامت، شکست کافران و نزول عذاب بر آنان است.

107- نشانه های حقایق غیبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- وجود علایمی برای رهیافت انسان به حقایق غیبی ، در متن جهان طبیعت و عالم محسوسات

أولم يروا أن الله الذي خلق السموت والأرض قادر على أن يخلق مثلهم

آسمانها و زمین (عالم طبیعت)، همان آیاتی است که با دقت در آنها، اعجاب انسان نسبت به حقایق غیبی و از جمله حیات دوباره انسان رفع می شود.

ص: 200

108- حقایق معنوی

ظهور حقایق معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 159 - 4

4 - لحظه مرگ ، زمان آشکار شدن حقایق معنوی برای تمامی انسانها *

وإن من أهل الكتف إلا ليؤمننّ به قبل موته

ص: 201

4- حقوق

1- حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 14,15

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به گذشت از حقوق خویش بر مردم و طلب آمرزش برای آنان نسبت به حقوق الهی

فاعف عنهم و استغفر لهم

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یکسو مأمور به گذشت از مردم و از سوی دیگر مأمور به طلب مغفرت برای آنان از خدا می شود، می توان به دست آورد که مراد از «فاعف»، گذشت از حقوق خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مراد از «فاستغفر»، طلب مغفرت در مورد حقوق خداوند است.

15 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای حقوقی بر مردم و آنان وظیفه دار رعایت آن حقوق هستند .

فاعف عنهم و استغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 15,18

15 - ناروایی تبعیض بین مرد و زن ، در اجرت کاری یکسان *

اِنَّی لا اضعی عمل عامل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض

18 - یکسانی زن و مرد در ماهیّت و حقیقت انسانی ، فلسفه تساوی آنان در برخورداری از اجر و پاداش اعمال نیک

اِنَّی لا اضعی عمل عامل منکم من ذکر او انثی بعضکم من بعض

2- آثار تفریط در حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 202

1 - کوتاهی در حق خداوند ، موجب حسرت و پشیمانی شدید انسان

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرْتِي عَلَى مَا فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ

«حسرت» به معنای پشیمانی شدید است و عبارت «یا حسرتی» در صورتی گفته می شود که انسان از انجام و ترک کاری به شدت پشیمان شده و بخواهد آن را اظهار کند. «تفریط» (مصدر «فَرَطْتُ») به معنای تقصیر و کوتاهی و کلمه «جنب» به معنای جهت و ناحیه است که در این آیه کنایه از حق می باشد. پس «ما فَرَّطْتُ فِي جَنْبِ اللَّهِ»؛ یعنی، آنچه در حق خدا کوتاهی کردم.

6 - تمسخر تعالیم الهی (قرآن) ، کوتاهی در حق خدا و موجب حسرت و پشیمانی انسان در دنیا و آخرت است .

أَنْ تَقُولَ نَفْسٌ يَحْسَرْتِي .. . وَإِنْ كُنْتَ لِمَنْ السَّخِرِينَ

3- احسان در حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 17

17 - حقوق اسلامی آمیخته با اخلاق و احسان

کتاب علیکم القصاص .. . فمن عفى له من أخيه شيء فاتباع بالمعروف وأداء إليه بإحسان

4- احقاق حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 4

4 - دو مرد از کسانی که شهادت دروغین شاهدان بر وصیت ، بر ضرر آنان تمام شده می توانند در مقام شهادت برآمده و شهادت خویش را ادا کنند

فاخران يقومان مقامهما من الذين استحق عليهم الأولين

مفعول «استحق» کلمه «اثماً» می باشد که به قرینه فراز قبل حذف شده است و «اولیان» فاعل آن می باشد. بنابراین و با توجه به آنچه درباره «استحقاً اثماً» گفته شده «من الذين استحق ...» چنین معنا می شود آن دو مرد جایگزین در امر شهادت باید از کسانی باشند که شاهدان پیشین با حق جلوه دادن شهادت دروغین خویش ضرری را متوجه آنان کرده اند.

5- اخلاق و حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 18

18 - نظام اخلاقی ، پایگاه و پشتوانه برای عمل به نظام حقوقی ، در اسلام

ص: 203

با توجّه به اینکه خداوند، احسان - که از مقوله اخلاق است - را زمینه پذیرش احکام حقوقی و عمل به آنها قرار داده است.

6- ادای حقوق ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 2،6

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تبذیر

و ءات ذالقربی حَقَّهُ و المسکین و ابن السبیل و لا تبذّر تبذیرًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

6- پرداخت حق مساکین و در راه ماندگان، امری لازم و واجب است .

و ءات . . . و المسکین و ابن السبیل

7- ادای حقوق خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 1،2

1- ادای حق خویشاوندان، امری واجب و لازم است .

و ءات ذالقربی حَقَّهُ

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تبذیر

و ءات ذالقربی حَقَّهُ و المسکین و ابن السبیل و لا تبذّر تبذیرًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 2

2- مؤمنان، وظیفه دار پرهیز از بخل و خودداری از ادای حق خویشان و مستمندان

وءات ذالقربى حقه . . . ولاتجعل يدك مغلوله الى عنقك

8- ادای حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 29 - 2

ص: 204

2- مؤمنان ، وظیفه دار پرهیز از بخل و خودداری از ادای حق خویشان و مستمندان

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ . . . وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً إِلَىٰ عُنُقِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 35 - 4

4- انجام دادن دائم نماز ، ادای حق سائلان و محرومان جامعه ، تصدیق روز جزا و هراس از عذاب الهی ، از موجبات ورود به بهشت

إِلَّا الْمَصْلِينَ . . . وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ . . . وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ . . . أُولَ

9- ادای حقوق متکدیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 35 - 4

4- انجام دادن دائم نماز ، ادای حق سائلان و محرومان جامعه ، تصدیق روز جزا و هراس از عذاب الهی ، از موجبات ورود به بهشت

إِلَّا الْمَصْلِينَ . . . وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ . . . وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ . . . أُولَ

10- ادای حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 108 - 7،8

7- تقوای پیشگی اجرا کنندگان احکام شهادت و تسلیم بودن آنان در برابر احکام الهی ایشان را به اثبات و ایفای حقوق مردم به طور صحیح می رساند .

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا

در برداشتهای گذشته مخاطبان «اتقوا و اسمعوا» شاهدان گرفته شده بود ولی احتمال دیگری نیز وجود دارد و آن اینکه مخاطبان در این دو فراز حاکمان و قاضیان که متصدیان اجرای احکام هستند، باشند.

8- تعهد در برابر احکام الهی ، هموار سازنده جریان صحیح اثبات و ایفای حقوق اجتماعی

وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاسْمَعُوا

11- ادای حقوق مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 2,6

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان ، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تبذیر

ص: 205

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

6- پرداخت حق مساکین و در راه ماندگان، امری لازم و واجب است.

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ

12- ادای حقوق مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 8

8 - برخورد شایسته با زنان مطلقه، ادای حق آنان و انتخاب دو شاهد عادل بر امر طلاق یا رجوع، از موعظه های الهی به مردان و زنان مؤمن

لَا تَخْرُجُوهُنَّ مِنْ بَيْوتِهِنَّ... وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلَّهِ ذَلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ

«ذلک» اشاره به مجموعه رهنموهای الهی در دو آیه این سوره است.

13- اعتدال در ادای حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تبذیر

وَأَتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمَسْكِينِ وَابْنَ السَّبِيلِ وَلَا تَبْذُرْ تَبْذِيرًا

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

14- اولویتها در حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 4

4- رعایت حقوق خویشاوندان پس از ادای حق والدین، بر سایر حقوق اجتماعی، اولویت دارد.

و بالولدين إحسنًا . . . و آت ذالقربی حقه و المسكين

فاصله شدن «حَقِّه» میان «ذالقربی» و دو مورد بعد و نیز تقدمش بر آن دو، می تواند إشعار به تمایز «ذی القربی» و اولویت مرتبه آن داشته باشد.

ص: 206

15- اهمیت ترک تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 15

15 - توصیه به ایمان و عمل صالح و پرهیز از تجاوز به حقوق یکدیگر ، از بهترین رهنمود ها به بشر

وإن كثيراً من الخطاء ليبيغي . . . إلا الذين آمنوا وعملوا الصلحت و قليل ما

16- اهمیت حقوق انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 42 - 2

2 - حقوق تمامی انسان ها - حتی غیر مؤمنان - محترم است .

إنما السبيل على الذين يظلمون الناس

از ذکر «الناس» به جای «الذين آمنوا»، می توان استفاده کرد که تجاوز به انسان های غیر مؤمن نیز مطرود و ناروا است.

17- اهمیت حقوق خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 9

9 - رعایت حقوق خویشاوندان - اگر چه دشمن باشند - لازم است .

وإن يظهروا عليكم لا يرقبوا فيكم إلا

خداوند مشرکان را به خاطر رعایت نکردن حق خویشاوندی خود با مسلمانان که در حال ستیز و دشمنی با آنان بودند محکوم کرد و آنها را متجاوز خواند (هم المعتدون); این می رساند که حق خویشاوندی را در هر شرایط (جنگ و دشمنی و . . .) باید رعایت کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 4

4 - رعایت حقوق خویشاوندان ، واجب است .

آیه فوق که در توصیف مشرکان است، رعایت نکردن حق خویشاوندان را از خصوصیات مشرکان شمرده و به همین خاطر آنان را انسانهای متجاوز معرفی کرد (هم المعتدون) این توصیف، حکایت دارد که رعایت حق خویشاوندان امری لازم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 4

4- رعایت حقوق خویشاوندان پس از ادای حق والدین ، بر سایر حقوق اجتماعی ، اولویت دارد .

ص: 207

و بالولدين إحسنًا . . و آت ذالقربى حقه و المسكين

فاصله شدن «حقه» میان «ذالقربی» و دو مورد بعد و نیز تقدمش بر آن دو، می تواند إشعار به تمایز «ذی القربی» و اولویت مرتبه آن داشته باشد.

18- اهمیت حقوق کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 14

14 - رعایت انصاف و حقوق مالی انسان ها ، حتی کافران ، در احکام شریعت

و آتوهم ما أنفقوا

19- اهمیت حقوق کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 9

9 - توجه به مصالح و منافع نوزادان و نیز رعایت موازین شرعی و عقلی ، باید اساس و مبنای مشاوره و هم فکری مردان و زنان مطلقه باشد

و أتمروا بینکم بمعروف

«معروف» اسم برای هر کاری است که از نظر عقل و شرع، حسن و خوبی آن شناخته شده باشد (مفردات راغب).

20- اهمیت حقوق مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 7

7- مادر ، دارای حقی فزون تر از پدر ، در برخورداری از احسان و خدمات فرزند

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا حملته أمه کرهًا و وضعته کرهًا و حمله و فصله

خداوند، در آغاز احسان به پدر و مادر را توصیه کرده است؛ ولی در بیان فلسفه آن صرفاً از زحمات مادر یاد نموده است. این در حقیقت

تأکید بر حق مادر و توصیه فزون تر در مورد او است.

21- اهمیت حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 208

23 - اهمیت حقوق مردم و خطیر بودن مسؤولیت داوری میان آنان

فاستغفر ربّه و خرّ راکعاً و أناب

استغفار، سجده و انابه داوود(ع) به درگاه الهی، پس از گمان به رخ دادن یک خطا در داوری میان دو گروه متخاصم (خطایی که مسلماً در نتیجه حکم هیچ تأثیری نداشت) می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 14

14 - رعایت انصاف و حقوق مالی انسان ها ، حتی کافران ، در احکام شریعت

و ءاتوهم ما أنفقوا

22- اهمیت حقوق مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 14

14 - اهتمام اسلام به حقوق زنان مطلقه و دفاع از آنان در استیفای آن

فطلّقوهنّ لعدّتهنّ . . . فأمسکوهنّ بمعروف . . . أسکنوهنّ . . . فأنفقوا علیهنّ . . . سیح

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که آیه شریفه، آخرین آیه ای است که درباره زنان مطلقه و تکالیف شوهرانشان در برابر آنها می باشد و در تمام آیات گذشته، مردان مورد خطاب قرار گرفته اند و از آنان خواسته شده که حقوق همسران خود را (از قبیل مسکن، نفقه و اجرت شیردادن و . . .) پرداخت نمایند و نیز با آنان به طور شایسته و مطابق با موازین عقل و شرع رفتار کنند.

23- اهمیت حقوق مظلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 6

6- خداوند ولی کسی را که به ناحق و مظلومانه کشته شود ، بر قاتل او ، سلطه بخشیده است .

و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطناً

24- اہمیت حقوق والدین

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 6

ص: 209

6- پدر و مادر، دارای بالاترین و مهم ترین حق، در میان مجموعه حقوق انسان ها بر یکدیگر

وقضی ربک .. بالولدين احسنًا

از اینکه خداوند در مقام بیان حقوق متقابل گروههایی از انسانها، حق والدین را مقدم بر همه آنها و پس از حق خویش قرار داده است، نکته یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 4

4- رعایت حقوق خویشاوندان پس از ادای حق والدین، بر سایر حقوق اجتماعی، اولویت دارد.

و بالولدين احسنًا .. وءات ذالقربی حقه و المسکین

فاصله شدن «حقه» میان «ذالقربی» و دو مورد بعد و نیز تقدمش بر آن دو، می تواند إشعار به تمایز «ذی القربی» و اولویت مرتبه آن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 6,4

4- انسان ها در همه ادیان آسمانی، موظف به رعایت حقوق والدین و احسان به ایشان

و وصینا الإنسن بولدیه احسنًا

ماضی آمدن واژه «وصینا» و نیز اطلاق و شمول واژه «الإنسان»، می رساند که این فرمان مخصوص نسل یا امتی نیست؛ بلکه مطلق انسان ها مأمور به آن بوده و هستند.

6- انسان، مکلف به رعایت هر چه بیشتر حقوق والدین و احسانی فراتر از رفع نیاز های اولیه آنان *

و وصینا الإنسن بولدیه احسنًا

در واژه «إحساناً»، نوعی خدمت فزون تر از حد ضرورت نهفته است. به علاوه تنوین «إحساناً» بر بزرگی و تقخیم دلالت دارد.

25- اهمیت حقوق همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 12

12 - اهمیت مسائل خانوادگی (ازدواج ، طلاق ، حقوق همسران و ...) ، در میان موضوعات اسلامی و آموزه های قرآنی

إذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. اتَّقُوا اللَّهَ ... مَنْ يَتَّقِ اللَّهَ ... يَعِظْ لَهُ أَجْرًا

26- اهمیت حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 1

ص: 210

1 - ممنوعیت ازدواج با دختران یتیم ، در صورت ترس از بی عدالتی نسبت به آنان

و ان خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فانکحوا ما طاب لکم من النساء

جزای شرط «ان خفتم» حذف شده و «فانکحوا»، جانشین آن جزاست. یعنی: «ان خفتم الا تقسطوا فی الیتامی فلا تنکحوهن و انکحوا». و این نهی بنابر آنچه در شأن نزول آمده ناظر به ازدواج برخی از مردم با یتیمان، بدون پرداخت مهریه مناسب به آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 20

20 - حفظ حقوق یتیمان و استیفای کامل آن ، وظیفه ای همگانی

و ان تقوموا للیتمی بالقسط

27- اهمیت رعایت حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 26

26 - لزوم احترام به حقوق انسان ها ، حتی دشمنان کینه توز

و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم

28- اهمیت رعایت حقوق خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 16

16- رعایت عدالت ، احسان ، ادای حق خویشاوندان و دوری از فحشا ، اعمال زشت و ستم ، از موعظه های خداوند به انسان است .

ان الله یأمر بالعدل . . . و ینهی عن الفحشاء . . . یعظکم

29- اهمیت مراعات حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 3

3 - مراعات و حقوق مردم، در برخورد اخلاقی، دارای اهمیتی ویژه است.

و لا تصعّر خدک للناس

«لام» در «لنّاس» برای تعلیل است؛ یعنی، روی خود را متکبرانه به خاطر اعراض از مردم، برنگردان. چنین دستوری حکایت از

ص: 211

آن دارد که مردم، در برخورد اخلاقی، دارای حقوق لازم الرعایه اند.

30- برتری حقوق مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 11

11 - مادران، دارای حقی فزون تر از پدران، بر گردن فرزند هستند.*

ووصینا الإنسن بولدیه حملته أمه وهنأ علی وهن و فصله فی عامین أن اشکر ..

تعلیل آوردن حکم تشکر از والدین، به این که مادر، سختی های بارداری را متحمل شده و فرزند را تا مدت دو سال شیر می دهد، می تواند به فزونی حق مادر اشاره داشته باشد.

31- بنی اسرائیل و حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 22

22 - بنی اسرائیل، جز اندکی از آنان به پرستش غیر خدا گرویدند و حقوق والدین، خویشان، یتیمان و مساکین را ضایع ساختند.

لا تعبدون إلا الله و بالوالدین احساناً .. ثم تولیتم إلا قليلاً منکم

32- بی اعتنایی به حقوق خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 8 - 19

19 - عدم رعایت حقوق خویشاوندی، برخاسته از روحیه فسق و حق گریزی است.

لا یرقبوا فیکم إلا .. و اکثرهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 1

1 - شرک پیشگان صدر اسلام، درباره هیچ مؤمنی به رعایت حق خویشاوندی، ملتزم نبودند.

«رقبه» و «رُقبان» (مصدر یرقبون) به معنای حفظ و نگهداری و «إلّ» به معنای قرابت و خویشاوندی است. قابل ذکر است که لفظ «مؤمن» و «إلّ» هر دو نکره در سیاق نفی و مفید عمومند؛ یعنی، مشرکان درباره هیچ مؤمنی حرمت قرابت و خویشاوندی را

نگه نمی دارند.

33- پاسداری از حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 12

12 - نقش بسزای قاضیان در سلامت اقتصاد جامعه و حفظ حقوق مردم

و لاتأكلوا أموالكم بينكم بالباطل و تدلوا بها إلى الحکام .. و أنتم تعلمون

34- تأمین حقوق همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 1 - 65 - 7

7 - نقش سازنده خداترسی و تقوایبشگی ، در تضمین حقوق همسران و رفع اختلاف های آنان

إذا طلقتم النساء .. و اتقوا الله ربکم

مطلب یاد شده، از توصیه خداوند به تقوایبشگی در بیان اولین حکم مربوط به طلاق استفاده می شود.

35- تجاوز به حقوق انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 60 - 20

20 - تجاوز به حقوق و مزایای دیگران ، از جلوه های فسادگری است .

كلوا و اشربوا .. و لاتعتثوا فی الأرض مفسدین

36- تجاوز به حقوق حاجیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 8

8 - ممانعت از ورود حاجیان به مکه ، تجاوز به حقی است که خدا برای آنان قرار داده است .

و يصدّون ... الذي جعله للناس

ص: 213

37- تجاوز به حقوق در بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 93 - 6, 5

5 - بنی اسرائیل در عین برخورداری از زندگی مناسب، به جای اتحاد و حفظ حقوق یکدیگر، آگاهانه به اختلافات داخلی دامن زده و به حقوق یکدیگر تجاوز می کردند.

و لقد بؤنا بنی اسرائیل مبراً صدق .. فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

6 - بنی اسرائیل، با وجود در اختیار داشتن تورات و برخورداری از زندگی مناسب، کفران نعمت کرده و به اختلاف و تجاوز به حقوق یکدیگر پرداختند.

و لقد بؤنا بنی اسرائیل مبراً صدق .. فما اختلفوا حتی جاءهم العلم

برداشت فوق مبتنی بر این است که مراد از «العلم» کتاب آسمانی تورات باشد.

38- تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 12

12 - ممنوعیت هرگونه انحراف از حق و تجاوز به حقوق دیگران، در محیط مسجدالحرام

و من یرد فیه بالحد بظلم نذقه من عذاب الیم

«إلحاد» به معنای انحراف و کج روی است. از نکره آوردن «إلحاد» و «ظلم» استفاده می شود که مردم در مسجدالحرام و محدوده آن، باید در امنیت و آرامش مطلق باشند و در این راستا از کم ترین و کوچک ترین انحراف و تجاوز به حقوق آنان، چشم پوشی نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 1

1 - نجوای آلوده به گناه، تعدی به دیگران و نافرمانی از پیامبراکرم (صلی الله علیه و آله)، از القانات شیطان است.

إنما النجوی من الشیطن

الف و لام «النجوی» برای عهد است و به نجوای منافقان اشاره دارد که آلوده به «إثم»، «عدوان» و «معصیت الرسول» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 11 - 3

3 - برخورداری از امکانات مادی و قدرت ، زمینه ساز طغیان و تعرض به حقوق دیگران

الذین طغوا فی البلد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 19 - 2

ص: 214

2 - تجاوز به حق ارث دیگران ، ناروا و نکوهیده است .

و تأکلون التراث أكلاً لما

39- تجاوز به حقوق دیگران در مسجد الحرام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 14

14 - انحراف از حق و تجاوز به حقوق دیگران در محیط مسجد الحرام ، گناهی است بس بزرگ و کج روان و ستم کاران باید در انتظار کیفر سخت دنیوی باشند .

و من یرد فیه بالحد بظلم نذقه من عذاب الیم

برداشت یاد شده بر این اساس است که مقصود از «عذاب الیم» کیفر دنیوی نیز باشد.

40- تجاوز به حقوق زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 38

38 - هشدار خداوند به مردان ستمکار و متجاوز به حقوق همسران خویش

فلا تبغوا علیهنّ سییلاً انّ الله کان علیاً کبیراً

جمله «انّ الله ..» در مقام تهدید شوهران ستمکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 10

10 - تجاوز به حقوق زنان یتیم ، در عصر بعثت

فی یتمی النساء التی لا تؤتونهن ما کتب لهن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 7

7- لواط ، تجاوز به حقوق زنان در جامعه است .

شهوة من دون النساء بل أنتم قوم مسرفون

ص: 215

41- تجاوز به حقوق شریک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 4,5

4- رواج ستم و تجاوز به حق ، در میان بسیاری از شریکان در عصر داوود (ع)

وإن كثيراً من الخلقاء ليغني بعضهم على بعض

5- بسیاری از شریکان ، آلوده به اجحاف و تجاوز به حقوق یکدیگراند .

وإن كثيراً من الخلقاء ليغني بعضهم على بعض

آنچه از ظاهر آیه شریفه استفاده می شود، این نکته است که کلام داوود(ع) یک قانون کلی است و شامل تمامی شرکا می شود و منحصر به شریکان عصر او نیست.

42- تجاوز به حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 75 - 16،15،13،12،11،10،8،7

7- قیام مداوم علیه تضييع کنندگان حقوق اجتماعی و فردی ، راهی برای بازگرداندن آن

و منهم من ان تأمنه بدینار الا یؤده الیک الا مادمت علیه قائماً

8- تضييع حقوق دیگران توسط برخی از اهل کتاب (یهود) ، ناشی از روحیه خودبرتربینی آنان

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل

10 - عدم احساس مسؤولیت برخی از اهل کتاب در برابر حقوق غیر همکیشان خود

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل

11 - پندار باطل برخی از اهل کتاب به جواز تصرف در اموال دیگران و تضييع آنها ، عامل خیانتشان به حقوق غیر همکیشان خود

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سبیل

12 - نژادپرستی و خودبرتربینی ، زمینه ای برای تضييع حقوق دیگران

و منهم من ان تأمنه . . . ذلك بأنهم قالوا ليس علينا في الامّين سبيل

13 - اهل كتاب به دروغ ، برتری خویش را بر غیر همکیشان خود و نیز جواز تصرف در اموال آنان را به خدا نسبت می دادند .

ذلك بأنهم قالوا ليس علينا في الامّين سبيل و يقولون على الله الكذب

15 - نسبت دادن برتری نژادی و مشروعیت تصبیح حقوق دیگران به خدا ، نسبتی دروغ و نارواست .

ذلك بأنهم قالوا ليس علينا في الامّين سبيل و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

16 - بدعتگذاری ، وسیله ای برای توجیه ستم و نقض تعهدات اجتماعی

و منهم من ان تأمنه بدینار لا يؤدّه الیک . . . و يقولون على الله الكذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 78 - 12

12 - نافرمانی خدا و پیامبران و استمرار تجاوز به حدود الهی و حقوق مردمان ، موجب کفر و گرفتاری به لعنت الهی

ص: 216

لعن الذين كفروا .. ذلك بما عصوا و كانوا يعتدون

در برداشت فوق «ذلک» علاوه بر اشاره به لعنت اشاره به کیفر نیز گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 107 - 10

10 - شهادت به ناحق و قسم دروغ ، تجاوز به حقوق دیگران و ستمکاری در حق ایشان است .

و ما اعتدینا إنا إذا لمن الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 3

3 - پرهیز شاهدان وصیت از خیانت در شهادت و تجاوز به حقوق دیگران ، تکلیفی الهی بر عهده ایشان و نشان تقوایبستگی آنان است .

ذلک ادنی ان یأتوا بالشهده علی وجهها .. و اتقوا الله و اسمعوا

43- تجاوز به حقوق مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 8 - 4

4 - توصیه به گناه ، تعدی به حقوق مسلمین و نافرمانی از پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، محتوای نجوا های منافقان

و یتنجون بالإثم و العدون و معصیت الرسول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 9 - 3

3 - نهی خداوند ، از نجوای آلوده به گناه ، تعدی به حقوق مسلمین و نافرمانی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

فلا تتنجوا بالإثم و العدون و معصیت الرسول

44- تجاوز به حقوق مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رعایت نکردن احکام و حدود الهی درباره طلاق از سوی همسران ، ظلم به نفس و زیان رساندن به خویشتن است .

فَطَلَّقُوهُنَّ لَعَدَّتْهُنَّ . . . و من يتعدّ حدود الله فقد ظلم نفسه

ص: 217

45- تجاوز به حقوق وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 33 - 14

14 - هشدار خداوند به کسانی که نسبت به پرداخت حقوق ورثه کوتاهی می نمایند .

و لكل جعلنا موالی . . ان الله كان على كل شیء شهیداً

جمله «ان الله» می تواند به منظور تهدید کسانی باشد که احکام الهی را عمل نمی کنند و حقوق بیان شده در آیه شریفه را به اهل آن نمی رسانند.

46- تجاوز به حقوق همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 22

22 - رعایت نکردن حقوق شوهر از سوی همسر ، نشوز است .

الرّجال قوّامون . . قانتات ... و الّتی تخافون نشوزهنّ

47- تجاوز به حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 13، 5

5 - هشدار خداوند نسبت به عدم رعایت حقوق یتیمان

ولبخش الذّین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً . . فلیتّقوا الله

13 - حکمت حرمت اجحاف در مال یتیم ، ادامه حیات و استقلال وی و مصون ماندن نسل انسان از آثار سوء آن اجحاف

ولبخش الذّین

امام رضا (ع) فرمود: . . . ففی تحریم مال الیتیم استبقاء الیتیم و استقلاله بنفسه و السلامه للعقب ان یصیبه ما اصابهم . . .

عیون اخبار الرضا (ع)، ج 2، ص 92، ح 1، ب 33؛ نورالثقلین، ج 1، ص 447، ح 72.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 10, 11, 12

10 - تجاوز به حقوق زنان یتیم، در عصر بعثت

فی یتمی النساء التي لا تؤتونهن ما كتب لهن

11 - رغبت به ازدواج با دختران یتیم، به قصد پایمال کردن حقوق آنان، در عصر بعثت

ص: 218

فی یتیمی النساء التي لا تؤتونهن ما كتب لهن و ترغبون ان تنكحوهن

بنابر اینکه بعد از «ترغبون»، حرف «فی» در تقدیر باشد که در این صورت «رغبت» به معنای تمایل است.

12 - مذمت ازدواج با دختران یتیم ، به قصد پایمال ساختن حقوق آنان

فی یتیمی النساء التي لا تؤتونهن ما كتب لهن و ترغبون ان تنكحوهن

لحن آیه دلالت بر مذمت و محکومیت چنین عملی دارد.

48- تساوی حقوق انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 5

5 - استخدام طبیعت و بهره گیری از منافع آن ، حق مشروع و مساوی همه انسان ها

ألم تر أن الله سخر لكم ما في الأرض

رام قرار داده شدن آنچه در زمین است برای انسان، مستلزم این حقیقت است که همه انسان ها در بهره برداری از زمین و آنچه در آن است، از حق برابری برخوردار می باشند و هیچ کس حق ندارد، دیگری را از این حق باز دارد.

49- تساوی حقوق مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 7

7 - تمامی مسلمانان (مکی و آفاقی) ، نسبت به مسجدالحرام از حق مساوی برخوردارند .

الذی جعلناه للناس سواء العکف فیه و الباد

«سواء» به معنای «مستوی» و حال برای «الناس» است. «عاکف» به معنای مقیم (منظور اهل مکه) است. «بادی» یعنی اهل بادیه و مقصود از آن مردمی است که بیرون مکه و در سرزمین های دیگر زندگی می کنند؛ یعنی، ما مسجدالحرام را برای همه انسان ها قرار دادیم و در بهره مندی از آن، مکی و آفاقی برابردارند و کسی را بر دیگری امتیازی نیست.

50- تساوی حقوق موجودات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- تمامی موجودات زمین، دارای حقی برابر در تأمین نیازمندی های خویش از زمین

وقدر فیها .. سواء للسائلین

برداشت بالا با توجه به دو نکته است: 1- «سواء» مفعول مطلق برای فعل مقدر باشد؛ یعنی، «إستوت الأوقات المقدره سواء

ص: 219

للسائلین». 2- مراد از سائلین تمامی موجودات باشد.

51- تساوی حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 17

17- حضور هر یک از پدر و مادر سالخورده به تنهایی و یا هر دوی آنها نزد فرزند، تأثیری در مقدار احترام به آنها نداشته و هر دو از حقوق مساوی برخوردارند.

و بالوالدین إحساناً إِمَّا یبلغنَّ عندک الکبر أحدهما أو کلاهما

52- تساوی در حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 11 - 3,5

3- مسلمانان، برادران دینی یکدیگر بوده و از حقوق و مزایای اجتماعی برابر برخوردارند.

فإن تابوا... فإخونکم فی الدین

5- کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از حقوق و مزایای اجتماعی مساوی برخوردار می شوند.

فإن تابوا... فإخونکم فی الدین

53- تشویق به رعایت حقوق مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 28 - 3

3- ترغیب و برانگیخته شدن باغداران یمنی، از سوی برادر عاقل و معتدل خویش، بر رعایت حقوق مستمندان و پرهیز از محروم ساختن آنان از محصولات باغ

أن لا یدخلنَّها الیوم علیکم مسکین... قال أوسطهم ألم أقل لکم لولا تسبیحون

54- تزییع حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - ضایع کردن کار دیگران ، نارواست . *

اِتی لا اَضیع عمل عامل منکم

چون خداوند ضایع نکردن اعمال نیک را به عنوان خویی پسندیده مطرح کرده است.

55- تَضِیع حَقُوقِ خَویْشَاوَنَدِی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 8 - 9

7 - شرک پیشگان صدر اسلام در صورت پیروزی بر مسلمانان ، از زیر پا گذاشتن حقوق خویشاوندی و شکستن پیمان ، باکی نداشتند .

وإن یظہروا علیکم لایرقبوا فیکم إلاّ و لاذمه

56- تَضِیع حَقُوقِ مَادِر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 12

12 - حق مادر ، در معرض تَضِیع از سوی فرزند است .

و وصینا الإنسن بولدیه حملته أمه وهنّا علی وهن . . . أن اشکرلی ولولدیك

این که خداوند، در ضمن توصیه به رعایت حقوق پدر و مادر، تنها مشقّات و زحمت های مادر را در دوران بارداری و شیر دادن یادآوری می کند، احتمال دارد به خاطر نکته یاد شده باشد.

57- تَضِیع حَقُوقِ مَرْدَم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 106 - 25، 26

25 - تَضِیع حَقُوقِ مَرْدَمَان ، بدون هیچ تردید گناه است .

لانشتری به ثمنّا و لو کان ذا قریبی . . . إنا اذا لمن الاثمین

26 - دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشاوندان ، نمی تواند مجوز پایمال سازی حقوق دیگران باشد .

58- تضييع حقوق مساكين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 83 - 22

22 - بني اسرائيل ، جز اندكى از آنان به پرستش غير خدا گرويدند و حقوق والدين ، خویشان ، یتیمان و مساكين را ضايع ساختند .

لا تعبدون إلا الله و بالوالدين احساناً .. ثم توليتم إلا قليلاً منكم

59- تضييع حقوق والدين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 83 - 22

22 - بني اسرائيل ، جز اندكى از آنان به پرستش غير خدا گرويدند و حقوق والدين ، خویشان ، یتیمان و مساكين را ضايع ساختند .

لا تعبدون إلا الله و بالوالدين احساناً .. ثم توليتم إلا قليلاً منكم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - لقمان - 31 - 14 - 15، 18

15 - انسان ، در معرض ناسپاسی نسبت به نعمت های الهی و حقوق والدين و نیازمند به تذکر است .

و وصينا الإنسن بولديه .. أن اشكرلى و لولديك

18 - هشدار الهی به انسان ها ، درباره تضييع حقوق والدين

أن اشكرلى و لولديك إلى المصير

جمله «إلى المصير» پس از توصیه به رعایت حال والدين و فرمان به سپاسگزاری از آنها، ناظر به این نکته است که انسان ها، در صورت

رعایت نکردن توصیه و فرمان یاد شده، مورد بازخواست قرار خواهند گرفت.

60- تضييع حقوق یتيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 83 - 22

22 - بنی اسرائیل، جز اندکی از آنان به پرستش غیر خدا گرویدند و حقوق والدین، خویشان، یتیمان و مساکین را ضایع ساختند.

لا تعبدون إلا الله و بالوالدین احساناً .. ثم تولیتم إلا قليلاً منكم

ص: 222

61- تفویض حق تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 6

6 - حق تشریح و قانون گذاری ، قابل تفویض از سوی خداوند

شرعوا لهم من الدين ما لم يأذن به الله

از مفهوم «ما لم يأذن به الله» مطلب بالا استفاده می شود.

62- تقدم حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 14

14 - حقّ مبدأ فیض (خداوند) ، مقدّم بر حق مجاری فیض است .

أن اشكرلی و لولدیك

مقدم داشتن شکر خدا بر تشکر از والدین ، در یک فرمان ، احتمال دارد به خاطر حقیقت بالا باشد.

63- تقصیر در حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 25 - 10

10- انسان ها حتی صالحان ، در معرض لغزش و کوتاهی نسبت به حقوق پدر و مادرند .

واخفض لهما جناح الذلّ... ربکم أعلم... إن تكونوا صلحین فإنه کان للأویین غفو

64- توصیه به ترک تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 14

14 - موعظه و رهنمود داوود (ع) به دو برادر متخاصم ، با توصیه به ایمان و نیک کرداری و پرهیز از تجاوز به حقوق یکدیگر

وإن كثيراً من الخلقاء ليبغي . . . إلا الذين آمنوا . . . وقليل ما هم

بیان این نکته مهم و کلی که «بسیاری از شریکان در حق یکدیگر ستم می کنند و تنها مؤمنان نیک کردار چنین نیستند»؛ می تواند نوعی رهنمود و موعظه از سوی داوود(ع) به دو برادر متخاصم باشد. گفتنی است که درخواست رهنمود از داوود(ع) از سوی آن دو نفر (و اهدنا إلی سواء الصراط) مؤید برداشت یاد شده است.

ص: 223

65- حفظ حقوق همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 19، 21، 14

14 - همسران شایسته ، حافظ حقوق شوهران خویش در غیاب آنان

فَالصَّالِحَاتِ .. حافظات للغیب

در برداشت فوق مفعول «حافظات» - به مناسبت حکم و موضوع - حقوق شوهران و لام در «لغیب» به معنی «فی» گرفته شده است.

19 - اطاعت از شوهر و حفظ حقوق وی ، وظیفه زن در برابر حق سرپرستی و تأمین زندگی وی از سوی مرد است .

الرجال قوامون .. و بما انفقوا ... فالصَّالِحَاتِ قانتات حافظات للغیب بما حفظ اللّ

مراد از «بما حفظ اللّ»، حقوقی است که خداوند برای زنان مقرر کرده و آنها را بر عهده مردان قرار داده است. و «باء» مقابله در «بما حفظ» می رساند که لزوم اطاعت و حفظ حقوق شوهران در مقابل تعهداتی است که خداوند بر عهده شوهران قرار داده است.

21 - مسؤولیت زن در حفظ حقوق شوهر و اطاعت از او ، در چهارچوب قوانین الهی است . *

قانتات حافظات للغیب بما حفظ اللّ

بر این مبنا که مراد از «ما حفظ اللّ» قوانین الهی و «باء» در «بما حفظ اللّ» برای مصاحبت باشد، معنای آیه چنین می شود: زنان باید با رعایت قوانین الهی، از شوهران خویش اطاعت و حقوق آنان را حفظ کنند.

66- حق مالکیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 13

13- امکان انفکاک حق مالکیت از حق تصرف

و لا تقربوا مال الیتیم .. حتی یبلغ أشده

از اینکه یتیم، علی رغم مالک بودنش، حق تصرف قبل از بلوغ را ندارد و اولیای وی، علی رغم مالک نبودنشان، حق تصرف در مال یتیم را دارند، به دست می آید که مالکیت و جواز تصرف، انفکاک پذیر هستند.

67- حق اطاعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

و این جهداک لتشرک بی . . . فلا تطعهما

ص: 224

68- حق الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 14

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به گذشت از حقوق خویش بر مردم و طلب آموزش برای آنان نسبت به حقوق الهی

فاعف عنهم و استغفر لهم

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یکسو مأمور به گذشت از مردم و از سوی دیگر مأمور به طلب مغفرت برای آنان از خدا می شود، می توان به دست آورد که مراد از «فاعف»، گذشت از حقوق خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مراد از «فاستغفر»، طلب مغفرت در مورد حقوق خداوند است.

69- حق الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 4

4 - مسکین ، دارای سهم غذا در اموال مردم *

طعام المسکین

اضافه «طعام» به «مسکین»، نشانگر استحقاق است، زیرا دلالت می کند که آن غذا، طعام خود مسکین است.

70- حق امر به معروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 5، 4

4 - امر به معروف و نهی از منکر ، حقی است برخاسته از شأن ولایت و سرپرستی عموم مؤمنان به یکدیگر .

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

5 - امر به معروف و نهی از منکر ، تبلور ولایت و محبت جامعه ایمانی نسبت به یکدیگر

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

71- حق انتخاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 8 - 6

ص: 225

6 - همه موجودات ، ناگزیر از اطاعت خداوند و تنها انسان دارای حق انتخاب آگاهانه

و النجم و الشجر يسجدان . . . و وضع الميزان . ألا تطغوا في الميزان

خداوند، در آیات پیشین «نجم» و «شجر» را تسلیم بی چون و چرای فرمان حق شمرده و هستی را مسخر قوانین دانسته است؛ اما تنها از انسان می خواهد که خود با اختیار و انتخاب سر بر آستان معیارها بساید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 6

6 - آدمی برخوردار از حق انتخاب و گزینش، پس از رویارویی با حق و باطل است.

قد جاءكم بصائر من ربكم فمن أبصر فلنفسه و من عمى فعليها

72- حق بر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 3

3- تأمین روزی موجودات زنده ، حق آنها بر خداست .

و ما من دابة في الأرض إلا على الله رزقها

73- حق تشریح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 3

3 - تعیین تکلیف برای خلق ، در حیطة اختیار خداوند

و ربك يخلق ما يشاء و يختار

جمله «يخلق ما يشاء» بیانگر مشیت و اراده تکوینی خدا و جمله «يختار» بیانگر اراده تشریحی او است؛ یعنی، «و یختار للخلق ما يشاء».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 6

6 - علم همه جانبه خداوند به نهان و آشکار مردمان ، دلیل انحصار حق تشریح و انتخاب پیامبر به او

و ربّك یخلق ما یشاء و یختار . . . و ربّك یعلم ما تكفّ صدورهم و ما یعلنون

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه در مقام بیان علت منحصر بودن حق قانون گذاری و حق برگزیدن پیامبر به خداوند باشد که در آیه قبل، از آن سخن به میان آمده است؛ یعنی، چون خداوند به نهان و آشکار انسان ها آگاهی کامل دارد؛ پس تنها او شایسته قانون گذاری برای ایشان است.

ص: 226

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 70 - 7

7 - حکم و فرمان (تعیین تکلیف برای خلق و امر و نهی به آنان) ، تنها در حیطة اختیار خداوند است .

وله الحکم

تقدیم «له» (مسند) بر «الحکم» (مسندالیه) مفید حصر می باشد؛ یعنی، «لیس الحکم إلا لله»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 2

2 - حق تشریح و قانون گذاری و نظام بخشی به باور ها ، تنها از آن خداوند است .

من الدین ما لم یأذن به الله

74- حق تصرف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 34 - 13

13- امکان انفکاک حق مالکیت از حق تصرف

ولا تقربوا مال الیتیم .. حتی یبلغ أشده

از اینکه یتیم، علی رغم مالک بودنش، حق تصرف قبل از بلوغ را ندارد و اولیای وی، علی رغم مالک نبودنشان، حق تصرف در مال یتیم را دارند، به دست می آید که مالکیت و جواز تصرف، انفکاک پذیر هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 32 - 2

2- انسان ، دارای حق تصرف و بهره برداری در تمام محصولات طبیعت

متعاً لکم

75- حق تمتع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 4,5

4 - همه انسان ها دارای حق بهره گیری از مواهب طبیعی و نعمت های الهی هستند .

فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

5 - همه انسان ها ، دارای حق تصرف در گسترده زمین هستند .

ص: 227

الذی جعل لکم الأرض فرشاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 4

4 - همه انسان ها دارای حق بهره گیری از مواهب زمین

خلق لکم ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 6

6 - بهره برداری از زمین حق همه انسانهاست و اختصاص به گروه و یا امتی خاص (مسلمان و یا ...) ندارد.

یأیها الناس کلوا مما فی الأرض حللاً طیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 33 - 6

6 - همه انسان ها (مؤمن و کافر) دارای حق بهره‌وری از طبیعت

الله الذی خلق ... رزقاً لکم ... و سخّر لکم الشمس و القمر دائبین و سخّر لکم ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 65 - 5

5 - استخدام طبیعت و بهره‌گیری از منافع آن ، حق مشروع و متساوی همه انسان ها

ألم تر أن الله سخّر لکم ما فی الأرض

رام قرار داده شدن آنچه در زمین است برای انسان، مستلزم این حقیقت است که همه انسان ها در بهره برداری از زمین و آنچه در آن است،

از حق برابری برخوردار می باشند و هیچ کس حق ندارد، دیگری را از این حق باز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 10 - 9

9- تمامی موجودات زمین، دارای حقی برابر در تأمین نیازمندی های خویش از زمین

وقدر فیها .. سواء للسائلین

برداشت بالا با توجه به دو نکته است: 1- «سواء» مفعول مطلق برای فعل مقدر باشد؛ یعنی، «إستوت الأوقات المقدره سواء للسائلین». 2- مراد از سائلین تمامی موجودات باشد.

76- حق حیات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 228

5- هر انسانی، دارای حق حیات است و سلب کننده آن در قیامت باید پاسخگو باشد.

و إذا الموءودة سئلت

ذکر «موءوده» (دختر زنده به گور شده) به جهت پیشگیری از ارتکاب این جنایت بوده است؛ و گرنه حرمت گرفتن جان دیگران، اختصاص به این نوع خاص ندارد.

77- حق دفاع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 3، 15

3 - جنگ و پیکار آوارگان با زورگویانی که آنان را به جرم ایمان و خداخواهی از سرزمین شان بیرون کردند، حقی است مشروع که خدا به آنان داده بود.

أذن للذين يقتلون... الذين أخرجوا من ديارهم

15 - دفاع، حقی مشروع در تمامی شریعت های آسمانی

و لولا دفع الله... لهدمت... و مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 21 - 9

9 - لزوم اعطای فرصت به متخلف برای دفاع از خود

لأعدبته... أو ليأتيني بسلطن مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 29 - 2

2 - تأکید هابیل بر پیشدستی نکردن در قتل برادر، در عین حفظ حق دفاع از خویش در برابر تهاجم وی

انی ارید ان تبوا باثمی

چنانچه مراد از «اثمی»، گناهی باشد که از کشته شدن احتمالی قاییل به دست هاییل صورت گیرد، معلوم می شود هاییل خاطر نشان ساخته است که من اگرچه قصد کشتن تو را ندارم ولی از خود دفاع می کنم، هر چند به کشتن ناخواسته تو بینجامد.

78- حق سکونت در وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 4

4- سکونت در زادگاه و موطن ، حق مشروع انسان ها

ص: 229

الذین أخرجوا من دیرهم بغير حقّ

79- حق طعام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 2

2 - مسکین ، دارای سهم غذا در اموال مردم *

طعام المسکین

اضافه «طعام» به «مسکین»، بیانگر استحقاق است.

80- حق عتق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بلد - 90 - 13 - 6

6 - خداوند ، حق آزاد شدن را از هیچ برده ای سلب نکرده و کسی را به بردگی همیشگی ، محکوم نکرده است .

فکّ رقبه

81- حق قابل عفو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 10، 9، 8

8 - اولیای مقتول می توانند قاتل را از قصاص عفو کنند .

فمن عفی له من أخیه شیء

مراد از «من» قاتل و مقصود از «أخیه» ولی مقتول می باشد. ضمیرهای «له» و «أخیه» به «من»، یعنی قاتل باز می گردد و «شیء» عبارت است از حق قصاص. بنابراین جمله «فمن عفی ...» چنین معنا می شود: پس آن قاتلی که از طرف ولی مقتول چیزی از حق قصاص بر او بخشیده شود ...

9 - قصاص حقی است قابل گذشت نه حکمی غیر قابل اسقاط .

فمن عفی له من أخیه شیء

10 - حق قصاص حتی با عفو یکی از اولیای مقتول ساقط می شود .

فمن عفی له من أخیه شیء

مراد از «شیء» چنانچه گذشت حق قصاص است. نکره آوردن «شیء» اشاره به این دارد که: اگر بخشی از حق قصاص نیز مورد عفو قرار گیرد، قاتل قصاص نمی شود و این فرض در صورتی است که اولیای مقتول متعدد بوده و برخی از آنها قاتل را عفو کنند.

ص: 230

11 - ولیّ مقتول، بهتر است قاتل را عفو کرده و از حق خویش (قصاص) درگذرد.

فمن عفی له من أخیه شیء

ترغیب ولیّ مقتول به گذشت از حق قصاص، از جمله اهدافی است که می توان از کاربرد کلمه «أخیه» به جای ولیّ مقتول استفاده کرد.

82- حق قانونگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 4

4- تشریح دین و قانون گذاری، حق اختصاصی خداوند است.

وله الدین واصبًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 13

13- تنها خداوند دارای حق قانون گذاری و تشریح احکام است.

إن الحكم إلا لله

برداشت فوق بر این مبناست که مقصود از «حکم» حکم تشریحی باشد.

83- حق قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 11، 9

9- قصاص حقی است قابل گذشت نه حکمی غیر قابل اسقاط.

فمن عفی له من أخیه شیء

11 - ولیّ مقتول، بهتر است قاتل را عفو کرده و از حق خویش (قصاص) درگذرد.

فمن عفی له من أخیه شیء

ترغیب ولیّ مقتول به گذشت از حق قصاص، از جمله اهدافی است که می توان از کاربرد کلمه «أخیه» به جای ولیّ مقتول استفاده کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 33 - 16، 11

11- اولیای مقتول ، دارای حق قصاص و کشتن قاتل

جعلنا لولیة سلطناً فلا یسرف فی القتل

ص: 231

16- تشریح حق قصاص و سلطه برای اولیای مقتول، حمایت الهی از آنان است.

و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطاناً .. إنه کان منصوراً

برداشت فوق، بنابراین نکته است که ضمیر «إنه» به ولیّ مقتول باز گردد.

84- حق مالکیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 33 - 3

3- حق مالکیت انسان بر دام ها (شتر، گاو و گوسفند) و بهره برداری از آنها، از حقوق پذیرفته شده در اسلام

لأنعمکم

«أنعام» (جمع «نعم») به شتر، گاو و گوسفند گفته می شود. کلمه «نعم» به شتر اختصاص دارد؛ زیرا بزرگ ترین نعمت نزد عرب است (مفردات راغب). اضافه شدن «أنعام» به ضمیر «کم»، حاکی از حق تصرف و مالکیت انسان بر دام ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 32 - 2

2- انسان، دارای حق تصرف و بهره برداری در تمام محصولات طبیعت

متعاً لکم

85- حق مسکن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4- داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است. *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیار کم = خانه های تان و وطن تان) این حقیقت را امضا و تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - « عن سعد بن أبي خلف قال : سألت أبا الحسن موسى بن جعفر (ع) : . . . أليس الله عز وجل يقول : « لا تخرجوهن من بيوتهن و لا يخرجن » قال : فقال إنما عنى بذلك التي تطلق تطيقه بعد تطيقه فتلك التي لا تُخْرَج و لا تُخْرَج حتى تطلق الثالثة فإذا طلقت الثالثة فقد بانت منه و لا نفقه ل ها ، و المرأة التي يطلقها الرجل تطيقه ثم يدعها حتى يخلوا أجلها فهذا أيضاً يقعد في منزل زوجها و ل ها النفقه و السكنى حتى تنقضى عدتها ؛

ص: 232

سعدبن ابی خلف گوید: از امام کاظم (ع) پرسیدم.. [و] گفتم: آیا خداوند عزوجل فرموده: «لاتخرجهنّ و لایخرجن» حضرت فرمود: خداوند [در این دستور] زنی را قصد کرده که دو بار [به طلاق رجعی] طلاق داده می شود. این زن [نباید در زمان عدّه] از خانه خارج شود و نباید شوهر او را خارج کند تا این که طلاق سوم واقع شود. پس آن گاه که برای بار سوم، طلاق داده شد از شوهر جدا می شود و برای او نفقه نیست. و زنی که شوهر او یک بار طلاق داده و او را رها نموده تا این که عدّه اش تمام شود، او نیز در منزل شوهرش می نشیند [و نباید خارج شود] و حق نفقه و سکنی دارد تا عدّه اش تمام شود».

86- حق نهی از منکر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 4,5

4 - امر به معروف و نهی از منکر، حقی است برخاسته از شأن ولایت و سرپرستی عموم مؤمنان به یکدیگر.

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

5 - امر به معروف و نهی از منکر، تبلور ولایت و محبت جامعه ایمانی نسبت به یکدیگر

و المؤمنون و المؤمنات بعضهم أولیاء بعض یأمرون بالمعروف و ینهون عن المنکر

87- حق وطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4 - داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است. *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه های تان و وطن تان) این حقیقت را امضا و تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

88- حق ولایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 4

4 - امر به معروف و نهی از منکر، حقی است برخاسته از شأن ولایت و سرپرستی عموم مؤمنان به یکدیگر.

والمؤمنون و المؤمنت بعضهم أولياء بعض يأمرون بالمعروف و ينهون عن المنكر

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 233

3 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر جمله «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ» بیانگر این معنا است که: اگر قبول دارید من رسول الهی و امین هستم؛ پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و امین هستم، پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

وَأَطِيعُوا

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ)، بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول خدا هستم، بر شما لازم است که تقوای او را پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 4

4 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 3

3 - پیامبران الهی، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول الهی ام، بر

ص: 234

شما لازم است که تقوای الهی را رعایت کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 4

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ); بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و امین هستم، پس بر شما لازم است که ضمن رعایت تقوای الهی از من اطاعت کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای حق ولایت بر مردم ، در پرتو جعل و تفویض الهی

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ

اطاعت رسول (صلی الله علیه و آله)، به فرمان الهی جعل و تفویض او واجب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 6

6 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، دارای حق ولایت و فرماندهی بر انسان ها

و من يطع الله ورسوله يدخله جنّات

89- حق همبستری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 3,4,7,9,12,13

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختیار دارد که در تماس با همسرانش ، به اختیار خود ، برخی را مقدم بدارد و برخی دیگر را به تأخیر بیندازد .

ترجی من تشاء منهّن و تئوی إلیک من تشاء

احتمال دارد که مراد از «حق اختیار تأخیر و تقدیم» - چنان که برخی از مفسران نیز گفته اند - «حق همبستری» باشد.

4 - واگذاری حق تصمیم و اختیار درباره همبستری با همسران ، به خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر رفع مشقت از آن حضرت است .

لکیلا یكون علیک حرج . . . ترجی من تشاء منهّن

7 - بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) روا و جایز است که تصمیم خود را درباره به تأخیر انداختن همبستری با یکی از همسران خود ، تغییر داده و آن را مقدم بدارد .

ترجی من تشاء منهّن . . . و من ابتغیت ممّن عزلت فلاجناح علیک

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مراد از «ترجی» و «تئوی» تقدیم و تأخیر در همبستری با یکی از همسران باشد. بنابراین مراد از «من عزلت» آن کسی خواهد بود که فعلاً از او کناره گیری شده است. و به عبارتی، همبستری با او به تأخیر افتاده است.

ص: 235

9 - واگذار شدن تقدیم و تأخیر همخوابگی با همسران ، به تصمیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منظور فراهم آوردن رضایت آنان است .

ترجی من تشاء منه . . . ذلك أدنی أن تقر أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین

12 - همسران پیامبر ، به موضع و تصمیم عادلانه آن حضرت درباره تأخیر و تقدیم همخوابگی با هر یک از آنان ، اطمینان خاطر داشتند .

ذلك أدنی أن تقر أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما ءاتیتهنّ کلهنّ

از این که خداوند، در فلسفه واگذاری اختیار تصمیم گیری در همخوابگی با همسران و یا رد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هبه می کنند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گفته است: «چنین حقی، به خاطر جلب رضایت همسران است» حکایت می کند که آنان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در تصمیم و موضع گیری اش در قبال آنان، عادل می دانسته اند.

13 - خدایی بودن حق تصمیم گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره همخوابگی با همسران ، مایه شادمانی آنان و موجب رفع نگرانی شان است .

ترجی من تشاء منه . . . ذلك أدنی أن تقر أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما ءاتیتهنّ

احتمال دارد که مشاؤالیه «ذلک» اصل حکمی باشد که آن حضرت، با آن، حق پیدا کرد تا مجاز به چنان رفتاری با همسران خود باشد. در این صورت، رضایت و رفع نگرانی از آنان، باز می گردد به این که آنان، چون به حکم خداوند تن در می دهند، و آنچه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رسد تابع حکم خدا است از آنان راضی اند.

90- حقوق ابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 9

9 - مسکنت و در راه ماندن ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای مساکین و در راه ماندگان است .

فأت . . . و المسکین و ابن السبیل

91- حقوق اجتماعی برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 16

16 - لزوم حفظ حقوق اقتصادی و اجتماعی بردگان

بعضکم من بعض . . . اتوهنّ اجورهنّ

92- حقوق اجتماعی تازه مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 236

7 - توبه - 9 - 11 - 5

5 - کفار محارب با گرویدن به اسلام، برادران دینی مسلمانان محسوب شده و از حقوق و مزایای اجتماعی مساوی برخوردار می شوند.

فإن تابوا... فإخونکم فی الدین

93- حقوق اجتماعی زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 5

5- زن، برخوردار از حق مشارکت در مسائل سیاسی، اجتماعی و دینی

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعْنَكَ... فَبَايِعِهِنَّ

از آن جا که بیعت خود نوعی مشارکت است، مطلب بالا استفاده می شود.

94- حقوق اجتماعی مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 11 - 3

3 - مسلمانان، برادران دینی یکدیگر بوده و از حقوق و مزایای اجتماعی برابر برخوردارند.

فإن تابوا... فإخونکم فی الدین

95- حقوق اقتصادی برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 16

16 - لزوم حفظ حقوق اقتصادی و اجتماعی بردگان

بعضکم من بعض... اتوهنّ اجورهنّ

96- حقوق اقتصادی زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - اهتمام اسلام به رعايت حقوق اقتصادى زنان

ص: 237

97- حقوق انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 108 - 3

3 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر جمله «إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ» بیانگر این معنا است که: اگر قبول دارید من رسول الهی و امین هستم؛ پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 126 - 4

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و امین هستم، پس بر شما لازم است که تقوای الهی پیشه کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 131 - 3

3 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 144 - 4

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

وَأَطِيعُونَ

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُونَ» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ)، بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول خدا هستم، بر شما لازم است که تقوای او را پیشه کنید و از من فرمان برید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 150 - 4

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَ أَطِيعُونَ

ص: 238

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 163 - 3

3 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ) بیانگر این معنا است که با توجه به این که من رسول الهی ام، بر شما لازم است که تقوای الهی را رعایت کنید و از من فرمان ببرید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 179 - 4

4 - پیامبران الهی ، دارای حق ولایت و اطاعت بر مردم

فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا

تفریح «اتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا» بر آیه قبل (إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ)؛ بیانگر این حقیقت است که با توجه به این که من رسول الهی و امین هستم، پس بر شما لازم است که ضمن رعایت تقوای الهی از من اطاعت کنید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 6 - 7

7 - «فیء» حق منصب رسالت است؛ نه ملک شخصی پیامبر (صلی الله علیه و آله). *

و ما أفاء الله على رسوله

ذکر عنوان رسالت برای پیامبر(صلی الله علیه و آله)، می تواند بدان منظور باشد که پیامبر(صلی الله علیه و آله) از آن جهت که عهده دار منصب رسالت است، «فیء» به آن حضرت تعلق دارد.

98- حقوق انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 177 - 12

12 - اعتبار مالکیت شخصی در اسلام و پذیرش تفاوت در مقدار مالکیت

وَأَتَى الْمَالَ عَلَى حُبِّهِ ذَوِي الْقُرْبَىٰ . . . وَالسَّائِلِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 18

18 - انسان ها ، دارای منزلتی برابر در برخورداری از حق حیات

من قتل نفساً . . فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

جزای یکسان برای کشتن هر فرد و پاداش مساوی برای احیای وی، حاکی از برابری تمامی انسانها در حق حیات است.

ص: 239

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 104 - 6

6 - آدمی برخوردار از حق انتخاب و گزینش، پس از رویارویی با حق و باطل است.

قد جاءكم بصائر من ربكم فمن أبصر فلنفسه و من عمى فعليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 34 - 5

5 - اصل مالکیت مردم بر اموال، اصلی پذیرفته شده در اسلام

ليأكلون أموال الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 33 - 6

6- همه انسان ها (مؤمن و کافر) دارای حق بهره‌وری از طبیعت

الله الذی خلق .. رزقاً لكم ... و سخّر لكم الشمس و القمر دائبين و سخّر لكم ال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 32 - 2,3

2- انسان، دارای حق تصرف و بهره برداری در تمام محصولات طبیعت

متعاً لكم

3 - حق مالکیت انسان بر دام ها (شتر، گاو و گوسفند) و بهره برداری از آنها، از حقوق پذیرفته شده در اسلام

لأنعمکم

«أنعام» جمع «نعم» است. این کلمه در مورد شتر، گاو و گوسفند به کار می رود؛ هر چند مفرد آن تنها در مورد شتر کاربرد دارد (لسان العرب). اضافه شدن «أنعام» به ضمیر «کم»، حاکی از حق تصرف و مالکیت انسان بر دام ها است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 22 - 4,5

4 - همه انسان ها دارای حق بهره گیری از مواهب طبیعی و نعمت های الهی هستند .

فأخرج به من الثمرت رزقاً لكم

5 - همه انسان ها ، دارای حق تصرف در گسترده زمین هستند .

الذی جعل لكم الأرض فرشاً

ص: 240

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 29 - 4

4 - همه انسان ها دارای حق بهره گیری از مواهب زمین

خلق لکم ما فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4 - داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است . *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه های تان و وطنتان) این حقیقت را امضا و تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 125 - 5

5 - حضور در خانه خدا (کعبه) حقی برای عموم مردم است .

إذ جعلنا البیت مثابه للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 168 - 6

6 - بهره برداری از زمین حق همه انسانهاست و اختصاص به گروه و یا امتی خاص (مسلمان و یا . . .) ندارد .

یأیها الناس کلوا مما فی الأرض حللاً طیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 15، 4

4 - سکونت در زادگاه و موطن ، حق مشروع انسان ها

الذین أخرجوا من دیرهم بغير حقّ

15 - دفاع، حقی مشروع در تمامی شریعت های آسمانی

و لولا دفع الله... لهدمت... و مسجد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 48 - 4

4 - آزادی در انتخاب راه و عقیده، حق مسلم هر انسان است.

فما أرسلنک علیهم حفیظاً

این که حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) وظیفه ای جز تبلیغ دین ندارد و در فرض روی گردانی باید مشرکان را به حال خود واگذارد، نشان می دهد که انسان در انتخاب عقیده آزاد است.

ص: 241

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 8 - 5

5 - هر انسانی ، دارای حق حیات است و سلب کننده آن در قیامت باید پاسخگو باشد .

و إذا الموءودة سئلت

ذکر «موءوده» (دختر زنده به گور شده) به جهت پیشگیری از ارتکاب این جنایت بوده است؛ و گرنه حرمت گرفتن جان دیگران، اختصاص به این نوع خاص ندارد.

100- حقوق اولیای مقتول

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 8

8 - اولیای مقتول می توانند قاتل را از قصاص عفو کنند .

فمن عفی له من أخیه شیء

مراد از «من» قاتل و مقصود از «أخیه» ولی مقتول می باشد. ضمیرهای «له» و «أخیه» به «من»، یعنی قاتل باز می گردد و «شیء» عبارت است از حق قصاص. بنابراین جمله «فمن عفی ...» چنین معنا می شود: پس آن قاتلی که از طرف ولی مقتول چیزی از حق قصاص بر او بخشیده شود ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 32

32 - آزاد کردن بنده مؤمن در قتل خطائی ، ادای حق خداوند و پرداخت دیه آن ، ادای حق اولیای مقتول است .

و من قتل مؤمناً خطأً فتحریر رقبه مؤمنه و دیه مسلّمه الی اهله

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: اما تحریر رقبه مؤمنه فمیما بینه و بین الله و اما الدیه المسلمه الی اولیاء المقتول ..

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 262، ح 217؛ نورالثقلین، ج 1، ص 530، ح 473.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- خداوند ولی کسی را که به ناحق و مظلومانه کشته شود، بر قاتل او، سلطه بخشیده است .

و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطناً

7- ولی مقتول بحق (کسی که مطابق قانون الهی کشته شده) فاقد هرگونه سلطه بر قاتل است .

و لا تقتلوا .. إلا بالحقّ و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لولیه سلطناً

8- تصمیم گیری درباره قاتل، مخصوص اولیای مقتول است و باید در جهت منافع آنان باشد .

فقد جعلنا لوليّه سلطناً

برداشت فوق، با توجه به لام در «لولیّه» است که اختصاص و منفعت را افاده می کند.

10- زیاده روی اولیای مقتول، در انتقام گیری از قاتل، ممنوع و حرام است.

فلايسرف في القتل

11- اولیای مقتول، دارای حق قصاص و کشتن قاتل

جعلنا لوليّه سلطناً فلايسرف في القتل

16- تشریح حق قصاص و سلطه برای اولیای مقتول، حمایت الهی از آنان است.

و من قتل مظلوماً فقد جعلنا لوليّه سلطناً .. إنه كان منصوراً

برداشت فوق، بنابراین نکته است که ضمیر «إنه» به ولیّ مقتول باز گردد.

101- حقوق اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 4 - 8

8 - حق سکونت و زندگی اهل کتاب در جامعه اسلامی، مشروط به عدم ستیزه جویی و معارضه با حاکمیت اسلام است.

هو الذی أخرج الذین کفروا من أهل الکتاب .. ذلک بأنهم شاقوا الله ورسوله

از تعلیل «ذلک بأنهم ..» استفاده می شود که اگر یهود بنی نضیر، به معارضه با خدا و حکومت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی پرداختند، محکوم به تبعید نمی شدند و همچون گذشته در کنار مسلمانان زندگی می کردند.

102- حقوق برده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 9

9 - مردم، در صدر اسلام، با نظام برده داری آشنا بودند و همسان نبودن حقوق برده با مالک اش را قبول داشتند.

هل لکم من ما ملکتم ایمنکم من شرکاء فی ما رزقکم فأنتم فیہ سواء

103- حقوق بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 21 - 3

3 - سکونت قوم موسی (ع) در سرزمین مقدس ، حقی برای ایشان از جانب خداوند

التي كتب الله لكم

ص: 243

104- حقوق بین الملل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 90 - 14

14 - جایگاه مهم حفظ روابط صلح آمیز با اقوام و ملت ها ، در حقوق بین الملل اسلامی

الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ... وَتَقُوا إِلَيْكُمْ السَّلَامَ فَمَا جَعَلَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 91 - 9

9 - جایگاه مهم روابط صلح آمیز با اقوام و ملت ها ، در حقوق بین الملل اسلامی

فَأَنْ لَّمْ يَعْتَدِلْكُمْ وَيَلْقُوا إِلَيْكُمْ السَّلَامَ... فَخَذُوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ

105- حقوق پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 63 - 11، 12

11- پدران دارای حق امر و نهی به فرزندان خویش

فَأَرْسَلْ مَعَنَا أَخَانَا

12- گوش سپاری به فرمان ها و خواسته های پدران از وظایف فرزندان و از آداب معاشرت با ایشان

فَأَرْسَلْ مَعَنَا أَخَانَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 11

11 - مادران ، دارای حقی فزون تر از پدران ، بر گردن فرزند هستند . *

وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَىٰ وَهْنٍ وَفَصَلَّهُ فِي عَمَامِينَ أَنْ اشْكُرْ...

تعلیل آوردن حکم تشکر از والدین، به این که مادر، سختی های بارداری را متحمل شده و فرزند را تا مدت دو سال شیر می دهد، می

تواند به فزونی حق مادر اشاره داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 7

7- مادر، دارای حقی فزون تر از پدر، در برخورداری از احسان و خدمات فرزند

و وصینا الإنسن بولدیه إحسنًا حملته أُمّه کرهًا و وضعته کرهًا و حمله و فصله

ص: 244

خداوند، در آغاز احسان به پدر و مادر را توصیه کرده است؛ ولی در بیان فلسفه آن صرفاً از زحمات مادر یاد نموده است. این در حقیقت تأکید بر حق مادر و توصیه فزون تر در مورد او است.

106- حقوق ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 15

15 - قوانین الهی، حامی و تأمین کننده حقوق فقیران و ثروتمندان

ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

هدف از ایراد جمله «فالله اولی بهما» (خداوند به رعایت حال آنان سزاوارتر است) پس از الزام اهل ایمان به اقامه قسط و شهادت به حق، می تواند این معنا باشد که تنها با رعایت قوانین الهی، حقوق انسانها - چه غنی و چه فقیر - تأمین خواهد شد.

107- حقوق جنبندگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 6 - 2,3

2- هر موجود زنده ای، دارای حق تغذیه در دوران حیات خویش

و ما من دابّه فی الأرض إلاّ علی الله رزقها

3- تأمین روزی موجودات زنده، حق آنها بر خداست.

و ما من دابّه فی الأرض إلاّ علی الله رزقها

108- حقوق جوامع جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 84 - 4

4 - داشتن وطن و سرپناه از حقوق ملت ها و جوامع بشری است . *

من دیرکم

قرآن با اضافه کردن کلمه «دیار» به «کم» و نسبت دادن خانه و وطن به انسانها (دیارکم = خانه هایمان و وطنمان) این حقیقت را امضا و

تثبیت می کند که: هر ملت و طایفه ای این حق را دارد که در سرزمینی سکنا گزیند و محلی را برای زندگی انتخاب کند.

ص: 245

109- حقوق حر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 28 - 9

9- مردم، در صدر اسلام، با نظام برده داری آشنا بودند و همسان نبودن حقوق برده با مالک اش را قبول داشتند.

هل لكم من ما ملكت أيمانكم من شركاء في ما رزقكم فأنتم فيه سواء

110- حقوق خانواده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 223 - 16، 13

13 - هشدار الهی به مردان، نسبت به رعایت احکام الهی در محیط خانواده

نساؤکم حرث لکم . . . و اتقوا الله و اعلموا انکم ملاقوه

امر به تقوا و توجه دادن انسانها به ملاقات خدا (روز پاداش و کیفر) پس از بیان احکامی درباره زندگی خانوادگی، می تواند هشدار باشد به آنان که احکام الهی را مراعات نمی کنند.

16 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مأمور بشارت به مؤمنانی که تقوا و حدود الهی را در زندگی زناشویی و محیط خانواده مراعات می کنند و با یکدیگر رفتاری پسندیده دارند.

نساؤکم حرث لکم . . . و اعلموا انکم ملاقوه و بشر المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 229 - 16

16 - احتمال و ترس معقول و متعارف از مراعات نکردن حدود الهی در خانواده، مُجَوِّز طلاق خُلَع *

فان خفتنم ألا یقیموا حدود الله

با توجه به اینکه «ان خفتنم»، خطاب به عموم مردم است، معلوم می شود نگرانی زن و شوهر باید به نحوی باشد که عموم مردم نیز در صورت آگاهی، این نگرانی را داشته باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تأمین نیازها و پوشاک مادران به مقدار متعارف ، وظیفه شرعی پدر

و علی المولود له زرقههّن و کسوتههّن بالمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 17

17 - لزوم اطاعت زن از شوهر و حفظ حقوق وی ، مشروط به تأمین زندگی او از سوی مرد

و بما انفقوا من اموالهم فالصّالحات قانتات حافظات

ص: 246

ظاهراً «فالسَّالِحَاتِ ..» نتیجه ای است مترتب بر جمله «الرجال ... بما انفقوا». بنابراین اطاعت زن از شوهر در موردی است که شوهر، زندگی او را تأمین کند.

111- حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 32

32 - آزاد کردن بنده مؤمن در قتل خطائی، ادای حق خداوند و پرداخت دیه آن، ادای حق اولیای مقتول است.

و من قتل مؤمناً خطأً فتحرير رقبة مؤمنة و ديه مسلّمه الى اهله

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: اما تحرير رقبة مؤمنة ففيما بينه و بين الله و اما الدية المسلّمه الى اولياء المقتول..

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 262، ح 217؛ نورالثقلین، ج 1، ص 530، ح 473.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 13

13- تنها خداوند دارای حق قانون گذاری و تشریح احکام است.

إن الحكم إلا لله

برداشت فوق بر این مبناست که مقصود از «حکم» حکم تشریحی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 52 - 4,6,7

4- تشریح دین و قانون گذاری، حق اختصاصی خداوند است.

و له الدين واصباً

6- یگانگی خداوند، مستلزم اختصاص یافتن حق تشریح دین به او

إنما هو إله وحد .. و له الدين واصباً

اینکه خداوند در پی دستور به اجتناب از عقیده به ثنویت، برخی ویژگیها و اختصاصات خود، از جمله اختصاص داشتن دین را یادآوری می کند؛ احتمال دارد برای بیان نکته یاد شده باشد.

7- جزا دادن به بندگان (کیفر و پاداش)، حق اختصاصی و دائمی خداوند است.

وله الدین واصبًا

«دین» دارای چند معناست و از جمله آنها جزاست. برداشت فوق بر اساس این معنا می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 56 - 5

ص: 247

5- خداوند، دارای حق بر انسان‌ها است و آنان در برابر آن مسؤول اند.

یحسرتی علی ما فرّطت فی جنب الله

112- حقوق خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 14

14 - مسؤولیت انسان بالاخص دارندگان ثروت، درباره پدر و مادر و سایر خویشاوندان *

الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 8 - 1, 2

1 - لزوم بهره مند ساختن نزدیکان نیازمند، یتیمان و مساکین از اموال میت، در صورت حضور آنان هنگام تقسیم ارث

و اذا حضر القسمة اولوا القربی و الیتامی و المساکین، فارزقوهم منه

ذکر «اولوا القربی» در ردیف یتیم و مسکین، حاکی از آن است که مراد از «اولوا القربی» خویشان نیازمند هستند نه خویشان ثروتمندی که با یتیمان و مساکین تناسبی ندارند. ذیل آیه که ترغیب به عطوفت و برخورد نیک با آنان است، این معنا را تأیید می کند.

2- لزوم برخورد نیک با خویشاوندان، یتیمان و مساکین به هنگام بهره مند ساختن آنان از میراث

و اذا حضر القسمة .. فارزقوهم منه و قولوا لهم قولاً معروفاً

113- حقوق خویشاوندان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 15, 2

2- پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به ادای حقوق خویشاوندان، مساکین و در راه ماندگان با رعایت اعتدال و اجتناب از تذبذیر

و ءات ذاالقربی حقّه و المسکین و ابن السبیل و لاتبذّر تبذیراً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مخاطب در آیه پیامبر(صلی الله علیه و آله) باشد، هر چند دیگران را نیز شامل می شود.

15- « عن أبي الحسن موسى (ع) : . . . ان الله تبارك و تعالی لما فتح علی نبیه (صلی الله علیه و آله) فدک . . . فأنزل الله علی نبیه (صلی الله علیه و آله) « وءات ذالقربی حقه » فلم یدر رسول الله (صلی الله علیه و آله) من هم . . . فأوحی الله إلیه أن ادفع فدک إلی فاطمه (ع) . . . »

از ابی الحسن موسی بن جعفر (ع) روایت شده است: .. آنگاه که خداوند - تبارک و تعالی - فدک را برای پیامبرش فتح کرد ... پس بر او این آیه را نازل فرمود: « وءات ذالقربی حقه ». پس رسول خدا (صلی الله علیه و آله) ندانست نزدیکان چه کسانی اند ... پس خداوند به او وحی کرد که فدک را به حضرت فاطمه (س) بدهد (...).

ص: 248

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 17

17 - « فی مجمع البیان : روی ابوسعید الخدری و غیره آنّه لَمَّا نزلت هذه الآية على النبيّ (صلى الله عليه وآله) أعطى فاطمه (س) فدكاً وسلّمه إليها . وهو المروى عن أبي جعفر وأبي عبد الله (ع) . . . » ;

در مجمع البیان آمده است که ابوسعید خدری و دیگران، روایت کرده اند که هنگامی که این آیه بر پیغمبر نازل گشت «فآت ذا القربى حقه» آن حضرت، فدک را به فاطمه (علیها السلام) داد و آن را به وی تسلیم کرد. همین مطلب، از امام باقر و امام صادق (ع) نیز روایت شده است.».

114- حقوق خویشاوندان نسبی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 8

8 - خویشاوندان نسبی ، در حقوق مقرر شده ، بر دیگران ترجیح دارند .

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض في كتب الله

115- حقوق خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 3

3- پیوند خویشاوندی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه میان انسانهاست .

وآت ذاالقربى حقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 14

14 - استفاده از خوراکی های موجود در منازل خویشاوندان ، بدون اذن خواستن از ایشان ، از حقوق خویشاوندی است .

ليس على الأعمى حرج . . . ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم ...

مجاز بودن استفاده از خوراکی های منازل پدر، مادر، برادر، خواهر، عمو و .. - که از خویشاوندان محسوب می شوند - و بدون هیچ

اذنی از آنان، حاکی از حقی است میان آنان که باید رعایت شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 6

6 - پیوند خویشاوندی، منشأ پیدایش حقوقی ویژه، میان انسان ها است.

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ

ص: 249

آوردن «حقّه» پس از «ذا القربی» و نیاوردن آن پس از «ابن السبیل»، ممکن است به این جهت باشد که خویشاوندان، به خاطر قرابت، حقوق خاصی پیدا می کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 12

12 - قرآن، به عنوان کتاب الهی، منبعی برای تشریح قوانین مربوط به حقوق خویشاوندی است.

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض فی کتب اللّٰه

116- حقوق دایه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 37

37 - خداترسی و توجّه به نظارت او بر اعمال، عامل رعایت حقوق متقابل مادر، پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا اللّٰه و اعلموا ان اللّٰه بما تعملون بصیر

117- حقوق دختران یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 12، 14، 15

12 - مذمت ازدواج با دختران یتیم، به قصد پایمال ساختن حقوق آنان

فی یتیمی النساء التي لا تؤتونهن ما کتب لهن و ترغبون ان تنکحوهن

لحن آیه دلالت بر مذمت و محکومیت چنین عملی دارد.

14 - نکوهش خداوند از نادیده گرفتن حق ازدواج دختران یتیم

لا تؤتونهن ما کتب لهن و ترغبون ان تنکحوهن

بنابر اینکه «رغبت» به معنای اعراض باشد، جمله «و ترغبون . . .» در حقیقت بیان مصداقی است از جمله «لا تؤتونهن ما کتب لهن».

15 - لزوم حمایت از دختران یتیم و حقوق آنان

فی یتمی النساء . . . و إن تقوموا للیتمی بالقسط

با توجه به اینکه «و ان تقوموا . . .»، عطف به «فیهن» است؛ یعنی «لله یفتیکم ان تقوموا...» بنابراین قیام برای قسط درباره یتیمان، فتوا و حکم الهی است و از جمله آنان، زنان یتیم هستند.

ص: 250

118- حقوق در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 161 - 12

12 - در قیامت به حق هیچ کس ظلمی نخواهد شد .

و هم لا یظلمون

119- حقوق دشمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 26,28,44

26 - لزوم احترام به حقوق انسان ها ، حتی دشمنان کینه توز

و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم

28 - حرمت تجاوز و تعدی ، حتی به دشمنان

و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم .. ان تعتدوا

44 - ضرورت رعایت تقوا حتی نسبت به دشمنان

لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم عن المسجد الحرام ان تعتدوا .. واتقوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 8 - 10,22

10 - اهتمام اسلام به لزوم اجرای عدالت و قسط ، حتی در مورد دشمنان

شهداء بالتقسط و لایجرمنکم شئان قوم علی الا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی

22 - هشدار الهی به مؤمنان نسبت به عدم اجرای عدالت ، حتی در مورد دشمنان

اعدلوا .. واتقوا الله ان الله خبیر بما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- انكار لزوم برپايي عدالت و عدم اجراي آن ، حتى نسبت به دشمنان ، از مصاديق كفر و تكذيب آيات الهى است . *

و لايجر منكم شننان . . . و الذين كفروا و كذبوا

120- حقوق دشمنان در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 190 - 4,8

ص: 251

4- ضرورت رعایت حقوق دشمنان حتی در جنگ با آنان

و قتلوا فی سبیل اللّٰه الذین یقتلونکم و لاتعتدوا

8- مجاهدان، در صورتی که از حدود الهی در جنگ تجاوز کنند و یا حقوق دشمنان را رعایت ننمایند، از محبت خداوند محروم خواهند شد.

إن اللّٰه لایحب المعتدین

121- حقوق دوستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 15

15 - استفاده از خوراکی های موجود در منازل دوستان، بدون اذن خواستن از ایشان از حقوق دوستی است.

لیس علی الأعمی حرج... و لا علی أنفسکم أن تأکلوا من بیوتکم... أو ما ملکتم مفات

122- حقوق ذوی القربای محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 41 - 7

7 - یتیمان، مساکین و در راه ماندگان در صورتی می توانند از خمس استفاده کنند که از وابستگان پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند.*

و الیتیمی و المسکین و ابن السبیل

برداشت فوق مبتنی بر این است که «ال» در «الیتامی» و... جانشین مضاف إليه باشد; یعنی یتامی الرسول و... .

123- حقوق زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 226 - 13

13 - دفاع اسلام از حقوق زنان

للذین یؤلون من نسائهم تربص اربعه اشهر فان فاءو فان اللّٰه غفور رحیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 14, 17, 21

14 - رجوع شوهر آنگاه که به قصد آزار و اذیت زن مطلقه اش باشد ، بی اثر و فاقد اعتبار است .

و بعولتهن احق بردهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

ص: 252

حق رجوع در آیه مشروط به اصلاح است؛ بنابراین مفهوم شرط، آن رجوعی که به قصد اصلاح نباشد و به طریق اولی اگر به قصد اضرار باشد، حقانیت و اعتبار آن سلب می شود.

17 - دفاع اسلام از حقوق زنان

و بعولتهنّ احق بردهنّ ان ارادوا اصلاحاً و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

بی اعتباری رجوع مرد بدون قصد اصلاح زندگی و نیز شناسایی حقوق زنان همانند حقوق مردان، خاصه با در نظر گرفتن محیط جاهلی، نشانگر دفاع اسلام از حقوق زنان است.

21 - تصمیم به رعایت حقوق متعارف زن مُطلّقه، شرط حق رجوع شوهر به او

ان ارادوا اصلاحاً و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

بیان حقوق زنان بر مردان پس از مقید کردن حق رجوع به اصلاح، این نتیجه را در بردارد که از مصادیق اراده اصلاح (ارادوا اصلاحاً)، تصمیم مرد بر رعایت حقوق زن مُطلّقه خویش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 24، 14، 12، 9، 7، 6، 4، 2

2 - نامحدود بودن دفعات طلاق رجعی در جاهلیت و محدود شدن آن در اسلام

الطّلاق مرّتان

با توجّه به شأن نزول: كان الرجل فی الجاهلیّه اذا طلق امرأته ثم راجعها قبل ان تنقضی عیدتها ... و ان طلقها الف مرّه ... فذکرت ذلک لرسول اللّٰه (صلی اللّٰه علیه و آله) فنزلت: «الطلاق مرّتان ...». (مجمع البیان، ذیل آیه).

4 - لزوم تعهد شوهر به رعایت حقوق شناخته شده همسر خویش

فامساک بمعروف

مراد از «معروف» (شناخته شده) حقوقی است که بر اساس عقل، فطرت و شرع در بین مردم متدین و سلیم الفطره، مورد شناسایی قرار گرفته است. اگر چه آیه درباره زن مُطلّقه ای است که شوهرش به او رجوع کرده بود؛ ولی به طور کلی بیانگر حقوق تمامی زنان است.

6 - رفتار مرد با زن خود پس از رجوع در طلاق، باید بر اساس موازین شناخته شده عقل و شرع باشد.

الطلاق مرّتان فامساک بمعروف

7 - رجوع مرد در ایّام عدّه، نباید به قصد اضرار به زن باشد.

9- رها ساختن زن (طلاق) باید علاوه بر رعایت حقوق او ، آمیخته با احسان و نیکی و به دور از اضرار به وی باشد .

او تسریح باحسان

کلمه «احسان» گویای معنایی است فراتر از «معروف»؛ یعنی باید نسبت به زنان، افزون بر حقوق شناخته شده آنان، نیکی شود.

12- هنگام طلاق ، حرام است مالی را که شوهر به زن داده (مهریه و . . .) بازپس گیرد .

ولا یحل لکم أن تأخذوا مما اتیموهنّ شیئاً

14- چشمپوشی زن از مال خود (مهریه) و گرفتن طلاق ، بهتر از زندگی زناشویی بدون رعایت حدود الهی است .

ولا یحل لکم ان تأخذوا مما اتیموهنّ شیئاً الا ان یخافا الاّ یقیما حدود الله

24- حمایت و دفاع اسلام از حقوق زنان

الطلاق مرتان فامساک بمعروف او تسریح باحسان و لا یحل لکم . . . فاولئک هم الظالمون

ص: 253

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 231 - 2

2 - لزوم رعایت موازین شناخته شده شرعی و عرفی در طلاق و یا ادامه زندگی از سوی مردان

فامسکوهن بمعروف او سرحوهن بمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 232 - 5

5 - شوهر ، حق جلوگیری از ازدواج زن مطلقه خویش را پس از انقضای عده ندارد .

و اذا طلقتم النساء فبلغن اجلهن فلا تعضلوهن

بنابراینکه «فلا تعضلوهن» خطاب به شوهر سابق باشد، بر این مبنا مراد از «ازواجهن» نیز مردی غیر از شوهر سابق خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 9،12

9 - تأمین مخارج متعارف زنان مطلقه در زمان شیردهی به نوزاد ، بر عهده پدر است .

و علی المولود له زرقهن

بنابراینکه مراد از «والدات» به قرینه آیات قبل و بعد، زنان مطلقه باشند.

12 - میزان متعارف نفقه و مخارج واجب بر شوهران ، باید به اندازه توانایی مالی آنان باشد .

و علی المولود له زرقهن و کسوتهن بالمعروف لا تکلف نفس الا وسعها

به نظر می رسد جمله «لا تُکَلَّفُ . . .» تبیین کلمه «معروف» باشد؛ یعنی نباید حدّ متعارف، بدون در نظر گرفتن توانایی مالی شوهر تعیین شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 234 - 8،9،10،11

8 - پس از عده وفات ، زن در گرفتن هر تصمیم شایسته برای خویش آزاد است .

فاذا بلغن اجلهنّ فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن بالمعروف

9 - عدم لزوم نظارت بر زنان شوهر مُرده ، پس از انقضای عدّه وفات شوهر

فلا جناح عليكم فيما فعلن

10 - جلوگیری از حقوق متعارف زنان شوهر مُرده - مانند ازدواج - پس از انقضای عدّه وفات ، جایز نیست .

فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن بالمعروف

11 - پس از عدّه وفات ، زن در انتخاب شوهری شایسته آزاد است .

فلا جناح عليكم فيما فعلن في انفسهن

مراد از «فما فعلن»، به قرینه جمله «یتربّصن» که ممنوعیت ازدواج در زمان عدّه است، انتخاب شوهر خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 254

6 - لزوم پرداخت متاعی مناسب و پسندیده از سوی شوهران ، به زنان مُطلَّقه ای که برای آنان مهریه تعیین نشده است .

و متَّعوهنَّ ... متاعاً بالمعروف

ظاهر این است که ضمیر در «متَّعوهنَّ»، به طایفه دوّم از زنان مُطلَّقه برگردد؛ یعنی زنانی که مهر برای آنان تعیین نشده است.

7 - لزوم پرداخت متاعی مناسب و پسندیده از سوی شوهران ، به زنانی که قبل از آمیزش با آنان ، طلاق داده شوند .

ان طلَّقتم النساء ... و متَّعوهنَّ ... بالمعروف

بنابراین احتمال که ضمیر در «متَّعوهنَّ»، علاوه بر اینکه به طایفه دوّم ارجاع شود، شامل طایفه اوّل (یعنی زنانی که با آنان آمیزش نشده) نیز شود.

14 - پرداخت کالای مناسب به زنان مُطلَّقه ، حَقّی ثابت بر عهده نیکوکاران

حقّاً علی المحسنین

15 - پرداخت کالای مناسب به زنان مُطلَّقه ، نشانه احسان و نیکوکاری مرد

حقّاً علی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وجوب پرداخت نصف مهریه تعیین شده به زن مُطلَّقه از سوی شوهر ، در صورت عدم آمیزش جنسی با او

و ان طلَّقتموهنَّ من قبل ان تمسوهنَّ و قد فرضتم لهنَّ فریضه فنصف ما فرضتم

مفسران برآنند که جمله «ان تمسوهنَّ»، کنایه از آمیزش جنسی است ؛ نه مُجرّد لمس.

3 - سقوط وظیفه شوهران از پرداخت مهر به همسرانی که قبل از آمیزش طلاق داده می شوند ، در صورت عفو و گذشت زنان از آن

و ان طلَّقتموهنَّ من قبل ... إلا ان یعفون

4 - عدم وجوب پرداخت نصف مهر تعیین شده از سوی شوهر ، در صورت گذشتن ولیّ زن از حقّ وی

او یعفوا الذی بیده عقده النکاح

چون آیه در مقام بیان وظیفه ضروری شوهران در قبال زنان مُطلّقه است، ظاهر این است که «الّا»، بیانگر موارد استثناء و سقوط این وظیفه است و این معنا در آن صورت است که «الذی . . .» حمل بر ولیّ زن شود؛ نه شوهر.

7 - چشمپوشی زن، شوهر و ولیّ زن از حقوق خویش (مهریه)، به تقوا نزدیکتر است.

و ان تعفوا اقرب للتعوی

در صورتی که خطاب «ان تعفوا» به کلیّه افراد - اعم از زن و مرد و ولیّ - باشد.

10 - استحباب پرداخت تمامی مهریه معین شده به زنی که قبل از آمیزش طلاق داده شود.

و ان طلّتموهنّ . . . و ان تعفوا اقرب للتعوی

11 - ولیّ زن مُطلّقه می تواند از حقّ وی (نصف مهر)، صرفنظر کند.

او یعفوا الذی بیده عقده النکاح

برخی مفسران برآنند که مراد از «الذی . . .» ولیّ زن است؛ البته این حکم در صورتی است که زن، ولیّ شرعی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 255

3 - لزوم وصیت مردان برای پرداخت هزینه یکسال به همسران خویش

و الذین یتوفون منکم و یذرون ازواجاً وصیه لازواجهم متاعاً الی الحول

4 - حق سکونت در خانه شوهر و نیز بهره گیری از اموال او به مدت یکسال، از جمله حقوق زنان شوهر مُرده است.

وصیه لازواجهم متاعاً الی الحول غیر اخراج

ظهور کلمه «غیر اخراج» در این است که نباید زن شوهر مرده را از خانه شوهر بیرون کرد و لازمه این معنا حق سکونت برای اوست.

6 - باقی ماندن زن در خانه شوهر، شرط پرداخت هزینه زندگی وی تا یکسال

متاعاً الی الحول غیر اخراج

بنابراینکه «غیر اخراج» علاوه بر بیان حق سکونت برای زن، قیدی باشد بر حکم سابق (لزوم پرداخت متاع). یعنی آنگاه زن شوهر مرده می تواند از مال شوهر بهره گیرد که از خانه وی خارج نشده باشد.

7 - جواز خروج زن از خانه شوهر وفات یافته، پیش از اتمام سال

غیر اخراج فان خرجن فلا جناح علیکم

8 - جواز هر گونه اقدام مشروع و شایسته (ازدواج) از سوی زنان شوهر مرده پس از خروج از خانه وی

فان خرجن فلا جناح علیکم فی ما فعلن فی انفسهنّ من معروف

برخی بر آنند که مراد از «من معروف» ازدواج است؛ بر این اساس، جامعه ایمانی و یا ورثه میّت می توانند از ازدواج زن به مدت یکسال بر فرض سکونت در منزل شوهر متوفی، ممانعت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - لزوم پرداخت کالای شایسته و مناسب به زنان مُطلّقه

و للمطلّقات متاع بالمعروف

2 - شوون اجتماعی زن و مرد، تعیین کننده مقدار و خصوصیات متاعی که باید به زن مُطلّقه پرداخت شود. *

به نظر می‌رسد بدون در نظر داشتن شؤون اجتماعی زن و مرد، نمی‌توان مقدار و یا خصوصیات کالای معروف و شایسته را تعیین کرد.

4- پرداخت کالای مناسب و شایسته به زنان مُطلَّقه، وظیفه تقوایندگان و نشانه تقواست.

و للمطلَّقات .. حقاً علی المتَّمین

6- تقوایندگان، رعایت کنندگان حقوق زنان مُطلَّقه در میان افراد جامعه

حقاً علی المتَّمین

با توجه به اینکه اصل حکم مربوط به تمام افراد است؛ ولی حکم را بر متَّمین بار نموده است.

7- ارزش والای توجّه به مسائل حقوقی زنان مُطلَّقه

حقاً علی المحسنین .. و ان تعفوا اقرب للتقوی .. حقاً علی المتَّمین

از مجموع آیات درباره زنان مُطلَّقه، خاصه اینکه با الفاظ گوناگونی از قبیل «حقاً علی المتَّمین»، «حقاً علی المحسنین»، «و ان تعفوا اقرب للتقوی» و .. بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 195 - 15، 18

15 - ناروایی تبعیض بین مرد و زن ، در اجرت کاری یکسان *

اِنِّیْ لَا اَضِیْعُ عَمَلْ عَامِلْ مِنْکُمْ مِنْ ذَکَرٍ اَوْ اُنْثٰی بَعْضُکُمْ مِنْ بَعْضٍ

18 - یکسانی زن و مرد در ماهیّت و حقیقت انسانی ، فلسفه تساوی آنان در برخورداری از اجر و پاداش اعمال نیک

اِنِّیْ لَا اَضِیْعُ عَمَلْ عَامِلْ مِنْکُمْ مِنْ ذَکَرٍ اَوْ اُنْثٰی بَعْضُکُمْ مِنْ بَعْضٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 4 - 15، 9، 6، 4، 3، 2، 1

1 - وجوب پرداخت مهریه زنان

و اتوا النّساء صدقاتهنّ

کلمه «صدقات» جمع «صدقه»، به معنای مهریه است.

2 - زنان ، مالک مهریه خویش هستند .

و اتوا النّساء صدقاتهنّ

3 - استقلال مالی زن در نظام خانواده

و اتوا النّساء صدقاتهنّ

4 - لزوم پرداخت مهریه به خود زنان ، نه به فردی دیگر

و اتوا النّساء صدقاتهنّ

از اینکه فرمود: «و اتوا النّساء صدقاتهنّ» و فرمود: «اتوا صدقات النساء»، معلوم می شود که مهریه زنان را باید به خود آنان پرداخت نه به پدر یا برادر و . . . ، بر خلاف آنچه در جاهلیت مرسوم بوده است.

6 - مهریه ، دینی است برای زنان بر عهده مردان

و اتوا النّساء صدقاتهنّ نحله

«نحله» بنا بر گفته برخی از مفسران به معنای فریضه است که در برداشت فوق از آن تعبیر به دین شده است؛ زیرا فریضه مالی در حقیقت دین است.

9 - حرمت تصرف شوهران در مهریه زنان، بدون جلب رضایت کامل آنان

واتوا النساء .. فان طبن لکم عن شیء منه نفساً فکلوه

از مفهوم جمله «فان طبن لکم ..» (اگر رضایت داشتند از مهریه بخورید و در آن تصرف کنید)، حرمت تصرف بدون رضایت به دست می آید.

15 - شوهر، مجاز به استفاده از دارایی زن، در صورت رضایت خاطر وی

فان طبن لکم عن شیء منه

امام صادق یا امام کاظم (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: یعنی بذلک اموالهنّ التی فی ایدیهنّ مما ملکن.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 219، ح 16؛ نورالثقلین، ج 1، ص 441، ح 46.

ص: 257

3 - لزوم طلاق همسر در صورتی که وی از زندگی کردن با شوهر خویش ناخشنود است و شوهر نیز هیچ نیازی به زندگی کردن با وی ندارد. *

لا یحلّ لکم ان ترثوا النّساء کرهاً

2 - «کرهاً» به معنای «کارهات»، حال برای «النساء» باشد. گفتنی است که «ان ترثوا» می رساند که هدف شوهر از زندگی با زن ارث بردن از اوست. یعنی نیاز دیگری به وی ندارد.

4 - به ارث بردن زنان، حرام و امری ناخوشایند است. *

لا یحلّ لکم ان ترثوا النّساء کرهاً

در برداشت فوق «النساء» به معنای زنان، نه همسران، و «کرهاً»، مفعول مطلق برای فعلی مقدر گرفته شده است؛ مثل «اکرھوه کرها». یعنی چنین کاری (به ارث بردن زنان) را ناپسند بشمارید.

5 - حرمت به ارث بردن زنان، به دلیل کراهت آنان

لا یحلّ لکم ان ترثوا النّساء کرهاً

بنابر اینکه «کرهاً» به معنای «کارهات» و حال برای «النساء» باشد. یعنی زنان را به ارث نبرید در حالی که آنان از این کار کراهت دارند. لازم به ذکر است که بر این مبنا، «کرهاً» قید توضیحی غالبی است. یعنی زنان غالباً از این کار کراهت دارند.

6 - حرمت منع کردن زنان از ازدواج به طمع ارث بردن از آنان *

لا یحلّ لکم ان ترثوا النّساء کرهاً

این برداشت بر این اساس است که مراد از «النساء»، مطلق زنان باشد. (مانند دختر و خواهر و ...) نه همسران. و مقصود از «آن ترثوا» به ارث بردن اموال ایشان باشد. بنابراین معنای آیه، حرمت بازداشتن زنان از ازدواج به طمع ارث بردن از اموال ایشان است. زیرا در صورت ازدواج، اکثر اموال زن با مرگ او، به فرزندان و شوهرش منتقل می شود.

8 - حرمت سختگیری مرد بر همسر خویش به انگیزه پس گیری حتی بخشی از مهریه

ولا تعضلوهنّ لتذهبوا ببعض ما ایتیموهنّ

«لا تعضلوهنّ» از «عضل» به معنای سختگیری است. مراد از «ما ایتیموهنّ»، مهریه ای است که مردان به همسران خویش می دهند.

18 - حرمت نگهداشتن و آزار رساندن به همسری که برای ادامه زندگی مورد نیاز مرد نیست ، به منظور گرفتن بخشی از اموال وی .

و لا تعضلوهنّ لتذهبوا ببعض ما اتيتموهنّ

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: انّه الرّوح امره اللّهُ بتخلیه سبیلها اذا لم یکن له فیها حاجه و ان لا یُمسکها اضراً بها حتی تقتدی ببعض ما لها.

مجمع البیان، ج 3، ص 40؛ نورالثقلین، ج 1، ص 459، ح 139.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 20 - 5

5 - کراهت مرد از همسر خویش و علاقه به ازدواجی دیگر ، مجوّز پس گیری حتّی اندکی از مهریه به هنگام طلاق نمی شود .

ص: 258

فان کرهتموهنّ . . . و ان اردتم استبدال ... فلا تأخذوا منه شيئاً

جمله «ان اردتم» پس از جمله «فان کرهتموهنّ»، اشاره به این دارد که هر چند دلیل «استبدال» ناخوشایندی از همسر موجود و علاقه به ازدواجی دیگر باشد، این امر، مجوّز پس گیری مهریه نمی تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 21 - 11، 2، 1

1 - بازپس گیری مهریه زنان، دور از انسانیّت و خلاف انصاف است .

و کیف تأخذونه و قد افضى بعضکم الی بعض

در آیه قبل، بازپس گیری مهریه، ظلم و گناه شمرده شد و این آیه با طرح سؤال، وجدان انسانی را به قضاوت برمی انگیزاند.

2 - حرمت بازپس گیری حتی اندکی از مهریه زنان، پس از آمیزش

و کیف تأخذونه و قد افضى بعضکم الی بعض

بنابر اینکه «و قد افضى»، کنایه از آمیزش باشد.

11 - مهریه، حقی برای زن در قبال آمیزش و پیمان زناشویی

و کیف تأخذونه و قد افضى

جمله «و قد افضى»، که کنایه از آمیزش است، و جمله «اخذن منکم»، که دلالت بر عقد زناشویی می کند، بیانگر این است که زن در قبال آن دو، مالک مهریه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 15

15 - حمایت اسلام از حقوق اقتصادی زنان

ان تبتغوا باموالکم . . . فاتوهنّ اجورهنّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 13، 9

9 - حق مساوی زن و مرد در مالکیت و بهره‌وری از کار و تلاش خویش

للرجال نصيب مما اكتسبوا وللنساء نصيب مما اكتسبن

13 - زن و مرد، دارای حق کسب و کار

للرجال نصيب .. و للنساء نصيب مما اكتسبن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 25، 34، 20

20 - خداوند، حافظ حقوق زنان، با جعل قوانین خانواده

بما حفظ الله

مراد از «ما»، حقوق زنان است که خداوند با جعل قوانین، مانند الزام به تأمین زندگی و .. آن را حفظ کرده است.

25 - همخوابگی، از حقوق زنان بر همسران خویش

ص: 259

گویا لزوم همخوابگی با همسران را بر عهده شوهران فرض کرده است و در حال نشوز، ترک آن را مجاز شمرده است. جمله «فلا تبغوا...» پس از فرض اطاعت زنان، لزوم همخوابگی را تأیید می کند.

34 - مرد، هیچ حقی در آزار دادن همسر صالح و مطیع خویش ندارد.

و اضربوهنّ فان اطعنکم فلا تبغوا علیهنّ سیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 2,5,8,9,12,14,15,21,23,24

2 - حقوق زن، مورد بحث و گفتگوی مسلمانان صدر اسلام

و یستفتونک فی النساء قل الله یفتیکم فیهنّ

از سؤال مکرر، که فعل مضارع دلالت بر آن دارد و صیغه جمع، که دلالت بر تعدد سؤال کنندگان دارد، می توان فهمید که حقوق زنان مورد بحث و گفتگوی مسلمانان بوده است.

5 - وعده خداوند به مردم، مبنی بر پاسخ استفتای آنها درباره حقوق زنان

قل الله یفتیکم فیهنّ

8 - اهمیت حقوق زن در اسلام و اهتمام خداوند نسبت به آن

و یستفتونک فی النساء قل الله یفتیکم فیهنّ . . . ما کتب لهن

تصریح به تبیین احکامی درباره زنان از سوی خداوند، دلالت بر اهمیت آن دارد.

9 - زن، دارای حقوقی ویژه در اسلام

ما کتب لهن

12 - مذمت ازدواج با دختران یتیم، به قصد پایمال ساختن حقوق آنان

فی یتمی النساء التی لا تؤتونهنّ ما کتب لهنّ و ترغبون ان تنکحوهنّ

لحن آیه دلالت بر مذمت و محکومیت چنین عملی دارد.

14 - نکوهش خداوند از نادیده گرفتن حق ازدواج دختران یتیم

لا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كَتَبَ لِهِنَّ وَ تَرغِبُونَ أَنْ تُنكحوهنَّ

بنابر اینکه «رغبت» به معنای اعراض باشد، جمله «و ترغبون...» در حقیقت بیان مصداقی است از جمله «لا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كَتَبَ لِهِنَّ».

15 - لزوم حمایت از دختران یتیم و حقوق آنان

فی یتیمی النساء... و إن تقوموا للیتمی بالقسط

با توجه به اینکه «و ان تقوموا...»، عطف به «فیهن» است؛ یعنی «لله یفتیکم ان تقوموا...» بنابراین قیام برای قسط درباره یتیمان، فتوا و حکم الهی است و از جمله آنان، زنان یتیم هستند.

21 - خداوند، خواستار احیای حقوق زنان، یتیمان و مستضعفان

قل الله یفتیکم فیهنّ... و إن تقوموا للیتمی بالقسط

23 - رعایت حقوق زنان، یتیمان، مستضعفان و اقامه قسط، از مصادیق بارز خیرات و نیکیها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

«من خیر» می تواند اشاره به تکالیفی باشد که در آیه آمده است.

ص: 260

24 - اعتقاد انسان به علم الهی ، زمینه ساز رعایت حقوق زنان ، یتیمان و مستضعفان

و المستضعفین من الولدن . . . و ما تفعلوا من خیر فإن الله کان به علیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 5,6,20

5 - جواز صرف نظر کردن زن از بعض حقوق خود ، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

و این امر اخافت من بعلها نشوزاً . . . ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

6 - اهمیت حفظ آرامش و امنیت در خانواده و تقدم آن بر حقوق شخصی زن و شوهر

و این امر اخافت . . . ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

20 - جواز گذشت زن از برخی حقوق خویش ، به انگیزه جلوگیری از ناسازگاری شوهر و رخ ندادن طلاق

و این امر اخافت من بعلها نشوزاً او اعراضاً

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از معنای آیه فوق فرمود: هذا تكون عنده المراه لاتعجبه فیرید طلاقها فتقول له: امسكنی و لاتطلقنی و ادع لك ما علی ظهرك و اعطیک من مالی و احللک من یومی و لیلتی فقد طاب ذلك له كله .

کافی، ج 6، ص 145، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 558، ح 600.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 5,18

5 - بلا تکلیف رها ساختن زن (نه زندگی کردن و نه طلاق دادن وی) ، کاری ممنوع و حرام بر شوهران

فلا تمیلوا کل المیل فتذروها کالمعلقه

18 - حرمت بلا تکلیف گذاشتن زن بگونه ای که نه از مزایای شوهرداری بهره مند باشد و نه از مزایای بی همسری

فلا تمیلوا کل المیل فتذروها کالمعلقه

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام درباره معنای «کالمعلقه» در آیه فوق روایت شده که فرمودند: التی هی لا ذات زوج ولا ایم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 349؛ نورالثقلین، ج 1، ص 559، ح 603.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 176 - 15

15 - ثبوت مالکیت و حق ارث برای زنان در نظام حقوقی اسلام

فلها نصف ما ترک و هو یرثها .. فلهما الثلثان مما ترک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 20، 22، 23

20 - حلیت ازدواج با زنان، در صورت پرداخت مهریه آنان

الیوم احل .. و المحصنت من الذین اوتوا الکتب من قبلکم إذا ءاتیتموهن اجورهن

ص: 261

22 - مهریه از آن خود زن و اجرتی در قبال ازدواج با اوست .

ءاتیتموهن اجورهن

23 - لزوم مراعات حقوق زنان اهل کتاب

و المحصنت من الذین اوتوا الکتب من قبلکم إذا ءاتیتموهن اجورهن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 139 - 13

13 - ضرورت پرهیز از تبعیضهای ناروا و جاهلانه در قوانین مربوط به زن و مرد

وقالوا ما فی بطون هذه الأنعم خالصه لذكورنا و محرم علی أزوجنا . . . سیجزیهم و صفهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 59 - 13

13 - دفاع اسلام از شخصیت و حقوق زنان و دختران

ألا ساء ما یحکمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 8 - 1

1 - زن متهم به زنا ، پس از تحقق لعان از سوی شوهرش ، متقابلاً حق لعان دارد .

و یدروا عنها العذاب أن تشهد أربع شهادات بالله

124 - حقوق سفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 17

17 - تدوین قانون باید به گونه ای باشد که راه اجحاف بر سفیهان و ناتوانان را مسدود نماید .

فان كان الذی علیه الحق . . . فلیملل ولیه بالعدل

125- حقوق سیاسی زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 12 - 5

5- زن ، برخوردار از حق مشارکت در مسائل سیاسی ، اجتماعی و دینی

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يَبَايِعْنَكَ... فَبَايِعْهُنَّ

ص: 262

از آن جا که بیعت خود نوعی مشارکت است، مطلب بالا استفاده می شود.

126- حقوق شوهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 49 - 4

4 - عده ننگه داشتن زنان مطلقه، به نفع مردان، و از حقوق آنان است.

فما لكم عليهنّ من عده

مخاطب «لکم» در آیه، مردانی اند که زنانی را به ازدواج درآورده و آنها را مطلقه کرده اند. قرار دادن عده برای آنان، به مصلحت و سود آنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 11

11 - نقش سازنده تقوایی، در حفظ کانون گرم خانواده ها و رعایت شدن حقوق همسران

إذا طَلَّقتِ النساءَ... و اتَّقوا الله... من يتَّق... يعظم له أجرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند در ضمن پنج آیه مربوط به مسائل طلاق و اختلافات خانوادگی، چهاربار، به رعایت تقوا توصیه فرموده است.

127- حقوق صاحب قصاص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 45 - 25، 9

9 - صاحبان حق قصاص، مختار در گزینش قصاص و چشمپوشی از آن

فمن تصدق به فهو كفاره له

25 - آمرزش گناهان صاحب حق قصاص از جانب خداوند، به اندازه گذشت وی از گناه جانی

فمن تصدق به فهو كفاره له

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از «فمن تصدق به فهو كفاره له» فرمود: يكفر عنه من ذنوبه بقدر ما عفا... .

كافى، ج 7، ص 358، ح 1؛ نورالثقلين، ج 1، ص 637، ح 226 و 227

128- حقوق ضعفا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 263

17 - تدوین قانون باید به گونه ای باشد که راه اجحاف بر سفیهان و ناتوانان را مسدود نماید .

فان كان الذى عليه الحقّ . . . فليملل وليّه بالعدل

129- حقوق غیر مسلمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - حُسن رعایت حال غیر مسلمانان در جامعه اسلامی

لیس علیک هدیهم . . . و ما تنفقوا من خیر

130- حقوق فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1,17,18,19,20,22,24,25,26,36,39,42

1 - وجوب شیر دادن مادران به فرزندان خویش

و الوالدات يُرضعن اولادهنّ

جمله «یرضعن . . .»، جمله ای است خبری در مقام انشا.

17 - پدر و مادر، حق ضرر زدن به فرزند خویش را ندارند . حتی بر فرض وقوع طلاق .

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

بنابراینکه «لا تضارّ» به صیغه معلوم باشد یعنی پدر و مادر ضرر نزنند.

18 - نباید مادر - حتی پس از طلاق - با امتناع از شیر دادن به فرزند، موجب ضرر او شود .

لا تضارّ والده بولدها

19 - خودداری مادر از شیر دادن به کودک خویش، از مصادیق بارز اضرار به فرزند

نهی از زیان رسانی به کودک پس از الزام مادر به شیر دادن، اشاره به این معناست که از مصادیق بارز ضرر به کودک، خودداری از شیر دادن به اوست.

20 - خودداری پدر از تأمین مخارج مادر، موجب زیان کودک خویش

و علی المولود له زرقههّن . . . لا تضارّ . . . و لا مولود له بولده

نهی از زیان رسانی پدر به کودک خویش، پس از الزام او به تأمین مخارج مادر، اشاره به این معناست که امتناع از تأمین مخارج مادر نهایتاً منجر به زیان کودک خواهد شد.

22 - پدر نباید با محروم کردن همسر خود از تأمین مخارج حتی پس از طلاق او، موجب ضرر فرزند شود.

لا تضارّ . . . و لا مولود له بولده

24 - وارثان پدر باید تأمین مخارج زنی که فرزند میّت را شیر می دهد، بر عهده بگیرند.

و علی الوارث مثل ذلک

ظاهر این است که مراد از «وارث»، وارثان پدر کودک هستند.

25 - وارثان پدر نباید به فرزند شیرخوار مورّث با عدم رعایت حقوق وی ضرر بزنند.

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده و علی الوارث مثل ذلک

جمله «و علی الوارث مثل ذلک»، تمامی تکالیفی را که پدر کودک باید نسبت به او رعایت کند، بر عهده وارث پدر گذاشته که از جمله، عدم اضرار به کودک (لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده) است.

26 - جواز گرفتن فرزند از شیر قبل از دو سال، به شرط رضایت، مشورت و توافق پدر و مادر

فان ارادا فصالا عن تراض منهما و تشاور فلا جناح علیهما

چون حدّ کمال شیر دادن دو سال است، بنابراین «فصال» پس از دو سال طبیعی است و نیاز به مشورت و توافق ندارد؛ لذا مراد از «فصال» در آیه شریفه، «فصال» قبل از دو سال است.

36 - لزوم رعایت تقوا در حقوق نوزادان و آنچه مربوط به شیردهی آنان است.

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

محور اصلی آیه، تأمین حیات و رشد نوزادان است. بنابراین مصداق بارز تقوا در آیه شریفه، رعایت حقوق آنان خواهد بود.

39 - خداترسی و توجه به آگاهی او، عامل رعایت مصالح نوزادان و مسائل مربوط به شیردهی آنان از سوی پدر، مادر، وارثان پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

42 - وارث پدر حق ندارد با جدا کردن طفل از مادر، به مادر زیان رساند.

و علی الوارث مثل ذلک

امام صادق (ع): . . . لا ینبغی للوارث ان یضارّ المرأه فیقول لادع ولدها یا تیها . . .

131- حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 135 - 15

15 - قوانین الهی ، حامی و تأمین کننده حقوق فقیران و ثروتمندان

ان یکن غنیاً او فقیراً فالله اولی بهما

هدف از ایراد جمله «فالله اولی بهما» (خداوند به رعایت حال آنان سزاوارتر است) پس از الزام اهل ایمان به اقامه قسط و شهادت به حق، می تواند این معنا باشد که تنها با رعایت قوانین الهی، حقوق انسانها - چه غنی و چه فقیر - تأمین خواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 31 - 17

ص: 265

17- « عن أبي عبدالله (ع) قال: ... ولكن الله عزّوجلّ فرض في أموال الأغنياء حقوقاً غير الزكاة... وقد قال الله عزّوجلّ: « ينفقوا ممّا رزقناهم سرّاً وعلانيه »...» ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: ... ولی خداوند - عزّوجلّ - در اموال ثروتمندان، حقوقی را به غیر از زکات واجب کرده است ... و خداوند - عزّوجلّ - فرموده: ینفقوا ممّا رزقناهم سرّاً وعلانيه...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 3

3 - نیازمندان سائل و محرومان ، دارای حق در مال ثروتمندان جامعه

و فی أموالهم حق للسائل والمحروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 18 - 12

12 - « عن أبي عبدالله (ع) قال إنّ الله عزّوجلّ . . . فرض في أموال الأغنياء حقوقاً غير الزكاة فقال عزّوجلّ: « . . . أقرضوا الله قرضاً حسناً » و هذا غير الزكاة . . . » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که خدای عزّوجلّ . . . در اموال صاحبان ثروت، حقی غیر زکات واجب نموده... و فرموده است: «...أقرضوا الله قرضاً حسناً» و این «قرض حسن» غیر از زکات است...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 8

8 - گرسنگان و بینوایان ، دارای حق تغذیه از اموال توانمندان

و لايحضّ علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 24 - 5،2

2 - نیازمندان ، دارای حق در اموال توانگران و شریک ثروت آنان

و الذین فی أموالهم حقّ معلوم

تعبیر «حق»، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

5 - « عن محمد بن مروان عن جعفر بن محمد (ع) قال : إني لأطوفُ بالبيت مع أبي (ع) إذ أقبل رجلٌ . . . فقال : . . . فأخبرني عن قوله : « وفي أموالهم حق معلوم » ما هذا الحقّ المعلوم ؟ قال : هو الشيء يخرجهُ الرجلُ من ماله ليس من الزكاة فيكون للنائبه و الصّله . . . »

محمد بن مروان از امام صادق (ع) روایت نموده است که فرمود: با پدرم در حال طواف خانه خدا بودیم که مردی به طرف ما آمد . . . و گفت: ... مرا از سخن خداوند: «و فی أموالهم حقّ معلوم» آگاه کن که این «حق معلوم» چیست؟ فرمود: آن حق چیزی است که شخص از مال خود، خارج می کند و جزء زکات نیست؛ بلکه آن را برای رفع گرفتاری ها و پیشامدها و بخشش و احسان، از مال خود جدا می کند...».

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 2

2 - سائلان و محرومان جامعه ، دارای حق در اموال توانگران و شریک ثروت آنان

و الذین فی أموالهم حقّ معلوم . للسائل و المحروم

132- حقوق فقیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 280 - 2

2 - حمایت اسلام از حقوق طبقات ضعیف اجتماع

و ان کان ذو عسره فنظره الی میسره

133- حقوق کارگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 57 - 15

15 - ندادن اجر کامل در برابر عمل ، ظلم است .

و اللّٰه لا یحبّ الظالمین

بنابراینکه جمله «و اللّٰه لا یحبّ الظالمین»، تعلیل برای جمله «فیوفیهم اجرهم» باشد.

134- حقوق کافر ذمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 8 - 8

8 - کافران غیر حربی ، برخوردار از حقوق اجتماعی در جامعه اسلامی

لاینهاکم اللّٰه عن الذین لم یقتلوکم

135- حقوق کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 15,24

15 - حق مالکیت کافران غیر محارب ، محترم و رعایت عدل درباره ایشان ضروری است .

ص: 267

و ءاتوهم ما أنفقوا

از شأن نزول آیه، استفاده می شود که حکم پرداخت مهریه و نیز احترامی که اسلام برای مالکیت کافران قائل است، مربوط به کافران غیر محارب است؛ چنان که آیه شریفه مسائل پس از صلح حدیبیه را بیان می کند. بنابراین رعایت این عدل با آنچه از مفهوم «أن تبرّوهم و تقسطوا...» - که نهی از قسط درباره کافران حربی بود - منافات ندارد.

24 - کافران، دارای حق مطالبه مهریه همسر خود، در صورت پیوستن همسر ایشان به جمع مؤمنان

و لیستلوا ما أنفقوا

136- حقوق کلیدداران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 16,18

16 - استفاده کلید داران از خوراکی های موجود در منازل، بدون اجازه خواستن از صاحبان آنها، حقی است برای آنان .

لیس علی الأعمی حرج... و لا علی أنفسکم أن تأکلوا من بیوتکم... أو ما ملکتم مفات

18 - سپردن کلید های خانه ها به هر شخصی، منشأ پیدایش حق برای آن شخص

لیس علی الأعمی حرج... و لا علی أنفسکم أن تأکلوا من بیوتکم أو بیوت ءابائکم...

137- حقوق کنیز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 25 - 11,14

11 - مبارزه اسلام با تحقیر کنیزان و ننگ دانستن ازدواج با آنان

من فتیاتکم المؤمنات... بعضکم من بعض

14 - وجوب پرداخت اجرت (مهریه) به کنیزان بر طبق معیار های متعارف جامعه

واتوهنّ اجورهنّ بالمعروف

138- حقوق کودک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کسانی که خواهان رعایت حقوق کودکان یتیم خویش از طرف جامعه هستند ، باید حقوق کودکان یتیم دیگران را رعایت کنند .

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

ص: 268

جمله «فليَتَّقُوا اللَّهَ»، به قرینه جمله قبل (لو تركوا من خلفهم ذريه ضعافاً) چنین معنا می شود: فليَتَّقُوا اللَّهَ فِي امر الذريه الضعاف; یعنی کسانی که نگران رعایت حقوق فرزندان خویش پس از مرگ خود هستند، باید تقوای الهی را در مورد فرزندان ضعیف (یتیمان) دیگر مردمان رعایت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 17

17 - قرآن حاوی احکامی خاص ، درباره اطفال ناتوان و مستضعف

يفتيكم فيهنّ و ما يتلى عليكم في الكتب . . . و المستضعفين من الولدن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 6

6 - دوران شیرخوارگی کودک ، تا دو سال است .

و فصله فی عامین

«فصال» در لغت، به معنای «جدا کردن کودک از شیر» است (مفردات راغب). لازم به ذکر است که «فی» (حرف ظرف) دلالت می کند بر این که مدّت شیرخوارگی، دو سال است و جدا کردن کودک از شیر، می تواند در خلال آن دو سال باشد.

139- حقوق مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 4,14,29,30,41

4 - عدم وجوب شیر دادن به نوزاد به مدّت دو سال بر مادر *

لمن اراد ان يتمّ الرضاعه

چون حکم (ارضاع به مدّت دو سال) را تعلیق به اراده مادر کرده است، به نظر می رسد ارضاع به مدّت دو سال واجب نباشد؛ اگر چه اصل ارضاع واجب باشد.

14 - مادر ، دارای حق حضانة و شیردهی کودک خویش حتی در دوران جدایی و طلاق از همسر .

و الوالدات یرضعن اولادهنّ

مخاطب جمله «والدات . . .» علاوه بر مادران، پدران نیز می باشند؛ یعنی پدران نیز نباید ارضاع را از عهده مادران خارج کنند؛ و لازمه این معنا، حق اولویّت مادر در شیر دادن و حضانت کودک است.

29 - جواز گرفتن دایه برای فرزند، به شرط عدم تضييع حق اولویّت مادر در شیر دادن فرزند

والدات يُرضعن . . . و ان اردتم ان تسترضعوا اولادکم فلا جناح

با توجه به اینکه صدر آیه حق اصلی شیر دادن را از مادر می داند، معلوم می گردد که دایه گرفتن پدر در صورتی جایز است که این حق ضایع نشود و ثانیاً بازداشتن مادر از شیر دادن کودک منوط به رضایت اوست و دایه گرفتن مصداقی از این بازداشتن است. پس باید با رضایت او، یعنی مراعات حق اولویّت او، به سراغ دایه رفت.

30 - پرداخت کامل حقوق مادر، شرط جواز دایه گرفتن برای کودک

ص: 269

و ان اردتم ان تسترضعوا .. اذا سلّمتم ما اتيتم بالمعروف

بنابراینکه مراد از «اذا سلّمتم ..» تسلیم اجرت به مادر باشد؛ یعنی آنگاه که حقوق مادر را پرداختید، سراغ دایه روید.

41- اولویّت زن مُطلّقه در شیر دادن به فرزندش و دریافت أجره المثل از پدر

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

امام صادق (ع): الحبلی المُطلّقه .. و هی احق بولدها ان ترضعه بما تقبله امرأه اخرى انّ الله عزّ و جل يقول: «لا تضار والده بولدها ...»

کافی، ج 6، ص 103، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 227، ح 884.

140- حقوق مالی خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 4

3 - بستگان نزدیک ، در اموال و دارایی انسان دارای حقوق شرعی اند .

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ

امر «آت» و نیز اضافه شدن «حق» به ضمیر «ه»، دلالت بر نکته بالا می کند.

4 - خویشاوندان نزدیک ، در اعطای حقوق مالی و انفاق ، در اولویت اند . *

فَأْتِ ذَا الْقُرْبَى حَقَّهُ

141- حقوق مالی زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 49 - 8

8 - زنان با عقد ازدواج ، حقّ مالی به عهده شوهر پیدا می کنند ، و لو با آنان آمیزشی صورت نگیرد .

إذا نكحتم المؤمنت ثم طلقتموهن من قبل أن تمسوهنّ .. فمتّعهنّ

142- حقوق متقابل همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 29، 20، 16، 15

15 - برخورداری زنان و شوهران از حقوقی متقابل و همانند، به صورت معروف و متعارف (بر اساس موازین عقلی و شرعی)

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

16 - لزوم تعهد زنان و شوهران نسبت به رعایت حقوق متقابل و همانند یکدیگر

ص: 270

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

20 - عدالت ، اساس وضع قوانین الهی برای زندگی زناشویی

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف و للرجال علیهنّ درجه

جمله «للرجال . . .»، قیدی است متمم «لهنّ . . .» یعنی حقوق همانند زن و شوهر به معنای تساوی مطلق نیست؛ چون مردان بر حسب آفرینش ویژگیهایی دارند که بر اساس آن، حقوقی ویژه خواهند داشت. بر این اساس، عدالت فیما بین رعایت می شود.

23 - عدم مراعات حقوق متقابل زن و شوهر ، از عوامل طلاق

و المطلقات یتربصن بانفسهنّ ثلثه قروء . . . و لهنّ مثل الذی علیهنّ

29 - هشدار و تهدید الهی به همسرانی که حقوق یکدیگر را نادیده می انگارند .

و المطلقات . . . و لهنّ مثل الذی . . . و الله عزیز حکیم

تذکر به «عزیز» بودن خداوند پس از بیان احکام، می تواند به منظور تهدید متخلفان باشد.

143- حقوق متکدیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 19 - 3

3 - نیازمندان سائل و محرومان ، دارای حق در مال ثروتمندان جامعه

و فی أموالهم حق للسائل و المحروم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 25 - 2

2 - سائلان و محرومان جامعه ، دارای حق در اموال توانگران و شریک ثروت آنان

و الذین فی أموالهم حقّ معلوم . للسائل و المحروم

144- حقوق متهمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- لزوم فرصت دادن به متهمان برای دفاع از خود

لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی إتی خشیت

ص: 271

145- حقوق مجاهدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 1

1 - خداوند از انصار و مهاجران نخستین خواست تا کسانی را که در آینده ایمان می آورند و هجرت می کنند و به جهاد می پردازند ، از خود بدانند و حقوق ولایت را درباره آنان رعایت کنند .

و الذين آمنوا من بعد و هاجروا و جهدوا معكم فأولئك منكم

مخاطبان آیه، انصار و مهاجران نخستین هستند. مضاف إليه کلمه «بعد»، کلمه «ایمانکم» و یا «الهجره الاولى» است. جمله «فأولئك منكم» اشاره به این دارد که تمام قوانین و حقایقی که درباره انصار و مهاجران نخستین بیان شده درباره آنان نیز عیناً وجود دارد.

146- حقوق محصولات کشاورزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 141 - 17,19,20,21

17 - عن أبي عبدالله(ع): لاتصرم بالليل و لاتحصد بالليل ... و إن حصدت بالليل لم يأتك السؤال و هو قول الله تعالى: «وأتوا حقه يوم حصاده» ... یعنی القبضه بعد القبضه إذا حصدته و إذا خرج فالحفنه بعد الحفنه ...

از امام صادق(ع) روایت شده است: میوه را در شب نچین و شبانه درو نکن ... زیرا اگر در شب، درو کنی فقیران نزد تو نمی آیند و این سخن خداوند متعال است که می فرماید: «حق محصول را روز درو پردازید» ... یعنی هنگام درو، دسته دسته و هنگام جدا شدن دانه، مشت مشت پردازید ...

19 - عبدالله بن سنان عن أبي عبدالله(ع) قال: سألته عن قوله: «وأتوا حقه يوم حصاده» قال: اعط من حضرک من المسلمین و إن لم يحضرک إلا مشرک فاعطه.

عبدالله بن سنان گوید: از امام صادق(ع) درباره «وأتوا حقه يوم حصاده» سؤال کردم، فرمود: اگر کسی از مسلمانان هنگام برداشت محصول حضور داشت، حق الحصاد را به او بده و اگر کسی غیر از مشرک نبود، به او پرداز.

20 - عن أبي عبدالله(ع) فی قوله: «وأتوا حقه يوم حصاده» قال: حقه يوم حصاده عليك واجب و ليس من الزكاه ...

از امام صادق(ع) درباره آیه «وأتوا حقه يوم حصاده» روایت شده است: پرداخت حق الحصاد در روز درو، بر تو واجب است و این حق، غیر از زکات است ...

21 - عن النبي(صلى الله عليه و آله) فی قوله: «وأتوا حقه يوم حصاده» قال: ما سقط من السنبيل.

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) در توضیح آیه «وأتوا حقه یوم حصاده» روایت شده است: خوشه های بر زمین ریخته شده در هنگام درو، حق الحصاد است.

147- حقوق محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 272

14 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) موظف به گذشت از حقوق خویش بر مردم و طلب آموزش برای آنان نسبت به حقوق الهی

فاعف عنهم و استغفر لهم

از اینکه پیامبر (صلی الله علیه و آله) از یکسو مأمور به گذشت از مردم و از سوی دیگر مأمور به طلب مغفرت برای آنان از خدا می شود، می توان به دست آورد که مراد از «فاعف»، گذشت از حقوق خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مراد از «فاستغفر»، طلب مغفرت در مورد حقوق خداوند است.

15 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) دارای حقوقی بر مردم و آنان وظیفه دار رعایت آن حقوق هستند .

فاعف عنهم و استغفر لهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 4

4 - مقام نبوت ، برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) حق ولایت و تصمیم گیری ایجاد کرده است .

النبيّ أولى بالمؤمنين من أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 33 - 4

4- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای حق ولایت بر مردم ، در پرتو جعل و تفویض الهی

أطيعوا الله و أطيعوا الرسول

اطاعت رسول (صلی الله علیه و آله)، به فرمان الهی جعل و تفویض او واجب شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 17 - 6

6 - پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، دارای حق ولایت و فرماندهی بر انسان ها

و من يطع الله ورسوله يدخله جنّات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 23 - 8

8- عامل های رشد و تربیت انسان ، حقی بزرگ بر گردن او دارند .

وقضی ربک ألا تعبدوا إلاّ إیّاه وبالولدین إحسنًا

ذکر احسان به پدر و مادر پس از موضوع ربوبیت یگانه خدا (وقضی ربک ..) می تواند از آن جهت باشد که آنان نیز در رشد و تربیت انسان مؤثرند.

ص: 273

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 227 - 1

1 - تصمیم در طلاق ، با مرد است .

و ان عزموا الطلاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 9،10،13،18،19

9 - حق رجوع شوهر به زن مُطلَّقه خویش در مدت عدّه

و بعولتهنّ احق بردهن فی ذلک

ذلک، اشاره به تربّص است؛ یعنی سه طهری که زمان عدّه می باشد.

10 - حق رجوع شوهر به همسر مُطلَّقه خویش ، مشروط به قصد اصلاح در زندگی خانوادگی است .

و بعولتهنّ احق بردهن فی ذلک ان ارادوا اصلاحاً

یعنی اگر شوهر - مثلاً - در رجوع خویش قصد دارد که زن هنگامی که از عدّه خارج نشده است به وی رجوع کند و پس از رجوع، دوباره او را طلاق دهد تا بدین وسیله به او آزار رساند، رجوع با چنین قصدی به حکم ظاهر آیه مشروع نیست.

13 - حق رجوع مرد به همسر مُطلَّقه خود ، با انقضای مدّت عدّه ساقط می شود .

و بعولتهنّ احق بردهن فی ذلک

از مفهوم کلمه «فی ذلک» استفاده می شود.

18 - برتری مردان بر همسران خویش

و للرجال علیهنّ درجه

19 - مردان ، دارای امتیاز حقوقی بر همسران خویش هستند . *

و للرجال علیهنّ درجه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 5

5 - حق طلاق و رجوع، با مرد است .

فامساک بمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 230 - 3

3 - اختیار طلاق با مرد است .

فان طلقها

ص: 274

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 32 - 13، 9

9 - حق مساوی زن و مرد در مالکیت و بهره‌وری از کار و تلاش خویش

للرّجال نصیب مما اکتسبوا و للنساء نصیب مما اکتسبن

13 - زن و مرد، دارای حق کسب و کار

للرّجال نصیب .. و للنساء نصیب مما اکتسبن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 6

6 - اهمیت حفظ آرامش و امنیت در خانواده و تقدم آن بر حقوق شخصی زن و شوهر

وإن امراه خافت .. ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

150 - حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 16

16 - نیکوکاران (محسنین)، موظف به رعایت حقوق دیگران

متّعوهنّ .. حقاً علی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 241 - 5

5 - رعایت حقوق دیگران، وظیفه تقوایبندگان و نشانه تقواست .

و للمطلقات .. حقاً علی المتّین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 15، 36، 39

15 - تقوای الهی عاملی برای رعایت حقوق افراد جامعه و مانعی در برابر تضییع حقوق آنان

و لیتق الله ربه و لا یبخس منه شیئاً

36 - رعایت و اجرای احکام الهی در ثبت اسناد، موجب تأمین عادلانه حقوق افراد

ذلکم اقسط عند الله

39 - مراعات نکردن عدالت در حقوق افراد جامعه و بی ثباتی در تعیین حدود روابط اقتصادی، از عوامل مفسده انگیز در روابط اجتماعی

ذلکم اقسط عند الله و اقوم للشَّهاده و ادنی الا ترتابوا

چون «ذلکم اقسط . . .» بیان علّت احکام ذکر شده است، نشانگر یک قاعده کلی است. یعنی عدالت اجتماعی و ثبات حدود و

ص: 275

روابط اقتصادی، یک اصل و قانون است که با عدم رعایت آن، جامعه رو به فساد خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 8

8 - مراعات عدل و داد در قضاوت ، حق تمامی انسانها

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 26

26 - لزوم احترام به حقوق انسان ها ، حتی دشمنان کینه توز

و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 5

5 - هشدار الهی به مؤمنان ، نسبت به رعایت تقوا ، در زمینه ادعای مالی خویش و پرداخت حقوق دیگران

فاتوا الذین ذهبت أزوجهم . . . واتقوا الله

امر «اتقوا الله..» احتمالاً نظر به دو زمینه دارد: 1- مؤمنی که می بایست مهریه صرف کرده برای همسر کافرش را از غنایم بردارد. در این صورت او نباید بیش از آنچه خرج کرده ادعا کند. 2- مجموعه مؤمنان اند که در پرداخت حق مؤمن از غنایم، کوتاهی نورزند.

151- حقوق مساکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 38 - 9

9 - مسکنت و در راه ماندن ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای مساکین و در راه ماندگان است .

فأت . . . والمسکین وابن السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- گرسنگان و بینوایان ، دارای حق تغذیه از اموال توانمندان

و لایحض علی طعام المسکین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 18 - 2

ص: 276

2 - مسکین ، دارای سهم غذا در اموال مردم *

طعام المسکین

اضافه «طعام» به «مسکین»، بیانگر استحقاق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ماعون - 107 - 3 - 4

4 - مسکین ، دارای سهم غذا در اموال مردم *

طعام المسکین

اضافه «طعام» به «مسکین»، نشانگر استحقاق است، زیرا دلالت می کند که آن غذا، طعام خود مسکین است.

152- حقوق مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 23، 24، 21، 17

17 - قرآن حاوی احکامی خاص ، درباره اطفال ناتوان و مستضعف

یفتیکم فیهنّ و ما یتلی علیکم فی الکتب . . . و المستضعفین من الولدن

21 - خداوند ، خواستار احیای حقوق زنان ، یتیمان و مستضعفان

قل الله یفتیکم فیهنّ . . . و ان تقوموا للیتمی بالقسط

23 - رعایت حقوق زنان ، یتیمان ، مستضعفان و اقامه قسط ، از مصادیق بارز خیرات و نیکیها

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

«من خیر» می تواند اشاره به تکالیفی باشد که در آیه آمده است.

24 - اعتقاد انسان به علم الهی ، زمینه ساز رعایت حقوق زنان ، یتیمان و مستضعفان

و المستضعفین من الولدن . . . و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

153- حقوق مسلمانان

7 - تمامی مسلمانان (مکی و آفاقی) ، نسبت به مسجدالحرام از حق مساوی برخوردارند .

الذی جعلنه للناس سواء العکف فیه و الباد

«سواء» به معنای «مستوی» و حال برای «الناس» است. «عاکف» به معنای مقیم (منظور اهل مکه) است. «بادی» یعنی اهل بادیه و مقصود از آن مردمی است که بیرون مکه و در سرزمین های دیگر زندگی می کنند؛ یعنی، ما مسجدالحرام را برای همه انسان ها قرار دادیم و در بهره مندی از آن، مکی و آفاقی برابrand و کسی را بر دیگری امتیازی نیست.

ص: 277

154- حقوق مسلمانان مکه مکّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 7

7 - تمامی مسلمانان (مکی و آفاقی) ، نسبت به مسجدالحرام از حق مساوی برخوردارند .

الذی جعلنه للناس سواء العکف فیہ و الباد

«سواء» به معنای «مستوی» و حال برای «الناس» است. «عاکف» به معنای مقیم (منظور اهل مکه) است. «بادی» یعنی اهل بادیه و مقصود از آن مردمی است که بیرون مکه و در سرزمین های دیگر زندگی می کنند؛ یعنی، ما مسجدالحرام را برای همه انسان ها قرار دادیم و در بهره مندی از آن، مکی و آفاقی برابرد و کسی را بر دیگری امتیازی نیست.

155- حقوق مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 241 - 7

7 - ارزش والای توجّه به مسائل حقوقی زنان مطلقه

حَقًّا عَلَی الْمُحْسِنِیْنَ . . . و ان تعفوا اقرب للتقوی ... حَقًّا عَلَی الْمُتَّقِیْنَ

از مجموع آیات درباره زنان مطلقه، خاصه اینکه با الفاظ گوناگونی از قبیل «حَقًّا عَلَی الْمُتَّقِیْنَ»، «حَقًّا عَلَی الْمُحْسِنِیْنَ»، «و ان تعفوا اقرب للتقوی» و . . . بیان شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 1 - 24، 11، 10

10 - مردان ، حق ندارند زنان مطلقه خود را در ایّام عدّه ، از خانه هایشان بیرون کنند .

لاتخرجنهنّ من بیوتهنّ

انتساب خانه ها به زنان (بیوتهنّ) گویای این نکته است که زنان مطلقه، باید در همان منازلی زندگی کنند که پیش از اقدام به طلاق در آن جا بوده اند.

11 - محل سکونت زنان مطلقه در ایّام عدّه ، همان محل پیش از طلاق است و مردان حق ندارند آن را تغییر دهند .

15 - احكام مربوط به زنان مطلقه ، از حدود الهی است .

تلک حدود اللّٰه

24 - « عن سعدبن أبي خَلف قال : سألت أبا الحسن موسى بن جعفر (ع) : . . . أليس الله عزّوجلّ يقول : « لاتخرجوهنّ من بيوتهنّ و لا يخرجنّ » قال : فقال إنّما عنى بذلك التي تطلق تطيقه بعد تطيقه فتلك التي لاتخرج و لاتخرج حتى تطلق الثالثه فإذا طلقت الثالثه فقد بانت منه و لانفقه ل ها ، و المراه التي يطلق ها الرجل تطيقه ثم يدع ها حتى يخلوا أجل ها فهذا أيضاً يقعد فى

ص: 278

منزل زوج ها و اول ها النفقه و السكنى حتى تنقضى عدت ها ;

سعدبن ابى خلف گوید: از امام کاظم (ع) پرسیدم. .. [و] گفتم: آیا خداوند عزوجل نفرموده: «لا تخرجوهنّ و لا یخرجن» حضرت فرمود: خداوند [در این دستور] زنی را قصد کرده که دو بار [به طلاق رجعی] طلاق داده می شود. این زن [نباید در زمان عدّه] از خانه خارج شود و نباید شوهر او را خارج کند تا این که طلاق سوم واقع شود. پس آن گاه که برای بار سوم، طلاق داده شد از شوهر جدا می شود و برای او نفقه نیست. و زنی که شوهر او یک بار طلاق داده و او را رها نموده تا این که عدّه اش تمام شود، او نیز در منزل شوهرش می نشیند [و نباید خارج شود] و حق نفقه و سكنى دارد تا عدّه اش تمام شود».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 5 - 1

1 - احکام طلاق و عدّه زنان مطلقه و ادای حقوق آنان (همچون مسکن ، هزینه زندگی و برخورد شایسته) فرمان های نازل شده از سوی خداوند

إذا طلقتم النساء فطلقوهنّ لعدتهنّ . . . ذلك أمر الله أنزله إليكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 6 - 1,2,3,4,5,6,12,17

1 - مسکن زنان مطلقه در ایام عدّه ، برعهده همسرانشان است .

أسكنوهنّ

2 - مسکن زنان مطلقه ، باید در بخشی از همان محل سکونت و منزل همسرانشان باشد ; نه در منزل و محل دیگر .

أسكنوهنّ من حيث سكنتم

گفتنی است «من» در «من حيث سكنتم» برای تبعیض است؛ یعنی، در بخشی از منزل مسکونی خویش، همسران را اسکان دهید.

3 - مسکن زنان مطلقه از نظر کمیت و کیفیت ، باید به مقدار دارایی و توانایی همسرانشان باشد ; نه کمتر از آن .

أسكنوهنّ من حيث سكنتم من وجدكم

«وجد»، به معنای وسع و طاقت (توانایی) است.

4 - مردان حق ندارند با گزند رساندن و سخت گیری کردن ، عرصه را بر زنان مطلقه خویش تنگ سازند و زندگی آنان را در خانه خود ، غیر قابل تحمل کنند .

و لا تضاروهنّ لتضيّقوا عليهنّ

5- نفقه (هزینه زندگی) زنان مطلقه تا وقت تولد فرزند ، برعهده همسرانشان است .

وإن كنّ أولت حمل فأنفقوا عليهنّ حتى يرضعن حملهنّ

6- مردان باید به زنان مطلقه ، بابت شیردادن فرزندان خود اجرت پردازند .

فإن أرضعن لكم فاتوهنّ أجورهنّ

12- زنان مطلقه ، دارای حق تقدّم و اولویت در شیردادن به نوزادان خود

فإن أرضعن لكم .. و إن تعاسرتم فسترضع له أختی

برداشت یاد شده، با توجه این نکته است که صورت شیردادن مادران مطلقه به نوزادان خود، در آغاز مطرح شده است. سپس صورت اختلاف و دایه گرفتن برای نوزادان، بیان گردیده است.

ص: 279

17 - « عن أبي عبدالله (ع) قال : لا يضار الرجل امرأته إذا طلقها فيضيّق عليها حتّى تنتقل قبل أن تنقضى عدّتها ، فإنّ الله عزّ وجلّ قد نهى عن ذلك فقال : « ولا تضارّوهنّ لتضيّقوا عليهنّ » ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: مرد نباید به همسر مطلقه خود ضرر برساند و او را [از نظر مسکن و نفقه] در مضیقه قرار دهد تا [مجبور شود] قبل از تمام شدن عدّه، از خانه شوهر به جای دیگر انتقال یابد؛ زیرا خداوند از این کار نهی کرده و فرموده است: و لا تضارّوهنّ لتضيّقوا عليهنّ».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 10، 4، 3، 2، 1

1 - مردان متمکن و توانگر ، باید به میزان توانایی و فراخ دستی خویش ، هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - بپردازند .

لینفق ذو سعه من سعته

در این که حکم انفاق در این آیه، اختصاص به دوران شیردادن زنان مطلقه به نوزادشان دارد و یا شامل دوران عدّه نیز می شود، میان مفسران اختلاف هست. برداشت یاد شده، مبتنی بر احتمال نخست است.

2 - مردان متمکن و توانا ، باید به میزان توانایی و فراخ دستی خویش ، هزینه زندگی زنان مطلقه خود را در دوران عدّه بپردازند .

لینفق ذو سعه من سعته

3 - مردان تنگ دست ، باید به مقدار توانایی خویش هزینه زندگی زنان مطلقه را در دوران شیردادن به نوزادان - افزون بر پرداخت اجرت شیردادن - بپردازند .

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

4 - مردان تنگ دست ، باید به میزان توانایی خویش ، هزینه زندگی زنان مطلقه را در ایام عدّه بپردازند .

و من قدر علیه رزقه فلینفق ممّا آتیه الله

10 - نوید خداوند به امکان رفع مشکل زنان مطلقه و همسرانشان ، در صورت رعایت تعالیم و رهنمود های الهی

لینفق ذو سعه من سعته . . . سیجعل الله بعد عسر يسرا

156- حقوق مظلوم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - مظلوم، مجاز به دشنام دادن ظالم و افشاگری علیه اوست .

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

6 - مظلوم، مجاز به هتك حرمت ظالم و آشکار ساختن خصلت های ظالمانه وی، برای مردم

لايحب الله الجهر بالسوء من القول إلا من ظلم

مناسبت حکم و موضوع اقتضا می کند که گفته شود مراد از اظهار عیوب ظالم گفتاری است که مظلوم به وسیله آن ستمگریِ ظالم را نسبت به خودش بیان کند، بنابراین مظلوم حق ندارد بدیهای ظالم را که هیچ رابطه ای با وی ندارد، افشا کند.

ص: 280

157- حقوق مظلومان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 39 - 3

3 - پیکار با دشمن مهاجم و ستم پیشه ، حق مشروع ستمدیدگان

أذن للذين يقتلون بأنهم ظلموا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 40 - 3

3 - جنگ و پیکار آوارگان با زورگویانی که آنان را به جرم ایمان و خداخواهی از سرزمین شان بیرون کردند ، حقی است مشروع که خدا به آنان داده بود .

أذن للذين يقتلون .. الذين أخرجوا من ديارهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 41 - 4، 2، 1

1 - انتقام گرفتن از متجاوزان و ستمگران ، حق مشروع و مسلم انسان های ستمدیده است .

و لمن انتصر بعد ظلمه فأولئك ما عليهم من سبيل

2 - مظلومانی که از حق مشروع مقابله به مثل نمی گذرند ، سزاوار ملامت و سرزنش نیستند .

و لمن انتصر .. ما عليهم من سبيل

4 - یاری خواستن ستمدیده ، برای انتقام از ستمگر ، حق مشروع او است .

و لمن انتصر بعد ظلمه

گروهی از مفسران «إنتصار» را به معنای یاری طلبیدن گرفته اند.

158- حقوق منعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - ولّی نعمت کسی شدن ، حق امر و نهی کردن به آن شخص را ایجاد می کند .

وإذ تقول للذی . . . وأنعمت علیه أمسک علیک زوجک و اتق الله

ص: 281

159- حقوق موحدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 6

6 - مسجدالحرام، از آن عموم مردم خداپرست است و قشر خاصی حق محروم کردن مردم از زیارت آن را ندارد.

الذی جعله للناس

160- حقوق مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 1

1 - خداوند از انصار و مهاجران نخستین خواست تا کسانی را که در آینده ایمان می آورند و هجرت می کنند و به جهاد می پردازند، از خود بدانند و حقوق ولایت را درباره آنان رعایت کنند.

و الذین ءامنوا من بعد و هاجروا و جهدوا معکم فأولئک منکم

مخاطبان آیه، انصار و مهاجران نخستین هستند. مضاف إليه کلمه «بعد»، کلمه «ایمانکم» و یا «الهجرة الاولى» است. جمله «فأولئک منکم» اشاره به این دارد که تمام قوانین و حقایقی که درباره انصار و مهاجران نخستین بیان شده درباره آنان نیز عیناً وجود دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 103 - 4

4 - از حقوق مؤمنان بر خداوند، نجات آنان از عذاب های دنیوی است.

کذلک حقاً علينا ننج المؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 3

3 - مؤمنان، دارای ولایت و حق تصمیم گیری درباره امور مختلف خودند.

النبيّ أولى بالمؤمنین من أنفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - « عن أبي عبد الله (ع) . . . ان جميع ما بين السماء والأرض لله عزّوجلّ و لرسوله و لأتباعهما من المؤمنين فما كان من الدنيا في أيدي المشركين و الكفار . . . ظلموا فيه المؤمنين و غلبوهم عليه فما أفاء الله على رسوله ، فهو حقّهم أفاء الله عليهم و ردّه إليهم . . . فما رجع إلى مكانه . . . فقد أفاء ;

از امام صادق(ع) روایت شده . . . تمام آنچه بین آسمان و زمین هست، از آن خدای عزّوجلّ و رسول او و پیروان مؤمنشان است . . . پس هر چه از [اموال] دنیا در دست مشرکان و کافران هست . . . ظلمی است که آنان بر مؤمنان روا داشته و [در استیلا بر آن اموال]

بر مؤمنان غلبه کرده اند ... پس آنچه را خداوند به رسول خود برگردانده، حق آنها بوده که او به آنها رد کرده است ... چیزی را که به مکان خود برگردد [می گویند] «قد فاء».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 23

23 - مرد مؤمن ، دارای حق مطالبه مهر همسرش از کافران ، در صورت پیوستن همسرش به جمع کافران

و سئلوا ما أنفقتم

چنان که از سیاق آیه استفاده می شود، مؤمن در صورتی مهریه همسر خویش را از کافران طلب می کند که همسر وی به جمع آنان پیوسته و در جامعه آنان پذیرفته شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 1

1 - پیش بینی قوانین اسلامی ، نسبت به حقوق مردان مؤمنی که به حکم اسلام ، همسر کافر خود را رها کرده اند .

و إن فاتکم شیء من أزوجکم

161- حقوق مهاجران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 75 - 1

1 - خداوند از انصار و مهاجران نخستین خواست تا کسانی را که در آینده ایمان می آورند و هجرت می کنند و به جهاد می پردازند ، از خود بدانند و حقوق ولایت را درباره آنان رعایت کنند .

و الذین ءامنوا من بعد و هاجروا و جهدوا معکم فأولئک منکم

مخاطبان آیه، انصار و مهاجران نخستین هستند. مضاف إليه کلمه «بعد»، کلمه «ایمانکم» و یا «الهجرة الاولى» است. جمله «فأولئک منکم» اشاره به این دارد که تمام قوانین و حقایقی که درباره انصار و مهاجران نخستین بیان شده درباره آنان نیز عیناً وجود دارد.

162- حقوق وارث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - سهام تعیین شده در میراث ، حَقِّ وارثان است ؛ چه ما ترک میّت اندک باشد و چه فراوان

للرّجال نصیب . . . ممّا قلّ منه او کثر نصیباً مفروضاً

9 - لزوم دقت در تقسیم ارث و پرهیز از تضييع حقوق وارثان

ص: 283

للرّجال نصيب . . . و للنساء نصيب . . . ممّا قلّ منه او كثر نصيباً مفروضاً

تصریح به اینکه هر چند مال اندک باشد، وارثان باید در آن سهیم باشند و بهره خویش را ببرند، دلالت بر اهمیت مسأله ارث و لزوم دقّت در پرداخت سهام دارد.

163- حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 83 - 28

28 - ابی ولاد حنّاط می گوید: « سألت ابا عبد الله (ع) عن قول الله عز وجل « وبالوالدين احساناً » ما هذا الاحسان؟ فقال: الاحسان ان تحسن صحبتها و ان لا تكلفهما ان يسألاک شيئاً مما يحتاجان اليه و ان كانا مستغنين . . . »

از امام صادق (ع) از آیه «و بالوالدين احساناً» سؤال نمودم که این احسان چیست؟ امام فرمود: احسان [به پدر و مادر] آن است که با آنان خوشرفتار باشی و کاری نکنی که آنان مجبور شوند از تو چیزی که نیاز دارند درخواست کنند ولو اینکه مستغنی باشند . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 180 - 14

14 - مسؤولیت انسان بالاخص دارندگان ثروت ، درباره پدر و مادر و سایر خویشاوندان *

الوصیه للولدين و الأقربین بالمعروف حقاً علی المتقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 8 - 4

4 - پدر و مادر ، بر فرزندان حق اطاعت کردن دارند .

و إن جهداک لتشرک بی . . . فلا تطعهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 2

2 - پدر و مادر ، حقّی الهی بر گردن فرزند دارند .

و وصّینا الإنسن بولديه

توصیه خداوند به انسان ها، برای رعایت حال والدین، می تواند گویای این حقیقت باشد که رعایت حال والدین، امری الهی است و خدا خواهان آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 5

5 - رفق و مدارا با پدر و مادر و داشتن رفتاری شایسته با آنان در امور دنیوی، امری لازم است .

ص: 284

164- حقوق همسر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 223 - 5

5 - زن باید در تمتعات جنسی مرد، تسلیم او باشد . *

نساؤکم حرث لکم فأتوا حرثکم انی شتتم

از اینکه برای مردان در تمتع از زنان، نوعی آزادی (آئی شتتم) قائل شده است، چنین استفاده می شود که زن نیز باید در این محدوده تسلیم شوهر باشد و در غیر این صورت، کلام لغو می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 226 - 4,6

4 - ایلاءکننده، نمی تواند بیش از چهار ماه همسر خود را بلا تکلیف بگذارد .

للذین یؤلون من نسائهم تربص اربعه اشهر

6 - لزوم آمیزش مردان با همسران خویش در هر چهار ماه *

للذین یؤلون من نسائهم تربص اربعه اشهر

به نظر می رسد که اگر ترک آمیزش در بیشتر از چهار ماه جایز بود، به همان مقدار، حکم ایلاء از نظر زمان افزایش می یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 240 - 4,5,6

4 - حق سکونت در خانه شوهر و نیز بهره گیری از اموال او به مدّت یکسال، از جمله حقوق زنان شوهر مُرده است .

وصیة لازواجهم متاعاً الی الحول غیر اخراج

ظهور کلمه «غیر اخراج» در این است که نباید زن شوهر مرده را از خانه شوهر بیرون کرد و لازمه این معنا حق سکونت برای اوست.

5 - زنان شوهر مرده نباید تا مدّت یکسال در غیر از خانه شوهر سکونت گزینند . *

متاعاً الی الحول غیر اخراج

برخی بر آنند که کلمه «غیر اخراج»، بیان وظیفه زنان است؛ بنابراینکه فاعل «اخراج»، ازواج باشد؛ یعنی زنان نباید خود را از خانه شوهر خارج سازند. قابل ذکر است که مراد از ترک اخراج و یا خروج، سکونت گزیدن است، نه محبوس شدن در منزل.

6 - باقی ماندن زن در خانه شوهر، شرط پرداخت هزینه زندگی وی تا یکسال

متاعاً الی الحول غیر اخراج

بنابراینکه «غیر اخراج» علاوه بر بیان حق سکونت برای زن، قیدی باشد بر حکم سابق (لزوم پرداخت متاع). یعنی آنگاه زن شوهر مرده می تواند از مال شوهر بهره گیرد که از خانه وی خارج نشده باشد.

ص: 285

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 81 - 3

3 - متارکه زنان و ترک همبستری با آنان ، امری نکوهیده و ناروا

إنکم لتأتون الرجال شهوه من دون النساء

«من دون النساء» حکایت از آن دارد که قوم لوط ازدواج با زنان و زناشویی با همسران خویش را ترک کرده بودند. بنابراین نکوهشی که از استفهام توییخی «أتأتون ...» استفاده می شود، دلالت بر ناروایی ترک ازدواج و متارکه زناشویی با همسران نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 5 - 65 - 11

11 - نقش سازنده تقوایبستگی ، در حفظ کانون گرم خانواده ها و رعایت شدن حقوق همسران

إذا طَلَّقتُم النساء ... و اتَّقوا الله ... من يتَّق ... يعظم له أجرًا

برداشت یاد شده، از آن جا است که خداوند در ضمن پنج آیه مربوط به مسائل طلاق و اختلافات خانوادگی، چهاربار، به رعایت تقوا توصیه فرموده است.

165- حقوق همسران محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 51 - 3,4,7,9,12,13

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) اختیار دارد که در تماس با همسرانش ، به اختیار خود ، برخی را مقدم بدارد و برخی دیگر را به تأخیر بیندازد .

ترجی من تشاء منهّن و تتوی إلیک من تشاء

احتمال دارد که مراد از «حق اختیار تأخیر و تقدیم» - چنان که برخی از مفسران نیز گفته اند - «حق همبستری» باشد.

4 - واگذاری حق تصمیم و اختیار درباره همبستری با همسران ، به خود پیامبر (صلی الله علیه و آله) به خاطر رفع مشقت از آن حضرت است .

لکیلا یكون علیک حرج ... ترجی من تشاء منهّن

7- بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) روا و جایز است که تصمیم خود را درباره به تأخیر انداختن همبستری با یکی از همسران خود، تغییر داده و آن را مقدم بدارد .

ترجی من تشاء منهٗ . . . و من ابتغیت ممّن عزلت فلاجناح علیک

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که مراد از «ترجی» و «تووی» تقدیم و تأخیر در همبستری با یکی از همسران باشد. بنابراین مراد از «من عزلت» آن کسی خواهد بود که فعلاً از او کناره گیری شده است. و به عبارتی، همبستری با او به تأخیر افتاده است.

9- واگذار شدن تقدیم و تأخیر همخوابگی با همسران، به تصمیم پیامبر (صلی الله علیه و آله) به منظور فراهم آوردن رضایت آنان است .

ترجی من تشاء منهٗ . . . ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین

12- همسران پیامبر، به موضع و تصمیم عادلانه آن حضرت درباره تأخیر و تقدیم همخوابگی با هر یک از آنان، اطمینان خاطر داشتند .

ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما آتیتهنّ کلهنّ

ص: 286

از این که خداوند، در فلسفه واگذاری اختیار تصمیم گیری در همخوابگی با همسران و یارد و قبول زنانی که خود را به آن حضرت هبه می کنند، به پیامبر (صلی الله علیه و آله) گفته است: «چنین حقی، به خاطر جلب رضایت همسران است» حکایت می کند که آنان، پیامبر (صلی الله علیه و آله) را در تصمیم و موضع گیری اش در قبال آنان، عادل می دانسته اند.

13 - خدایی بودن حق تصمیم گیری پیامبر (صلی الله علیه و آله) درباره همخوابگی با همسران، مایه شادمانی آنان و موجب رفع نگرانی شان است .

ترجی من تشاء منهنّ .. ذلک أدنی أن تقرّ أعینهنّ و لایحزنّ و یرضین بما ءاتیتهنّ

احتمال دارد که مشاؤالیه «ذلک» اصل حکمی باشد که آن حضرت، با آن، حق پیدا کرد تا مجاز به چنان رفتاری با همسران خود باشد. در این صورت، رضایت و رفع نگرانی از آنان، باز می گردد به این که آنان، چون به حکم خداوند تن در می دهند، و آنچه از پیامبر (صلی الله علیه و آله) می رسد تابع حکم خدا است از آنان راضی اند.

166- حقوق همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 37، 40، 35، 16

16 - پدر و مادر نباید فرزند را وسیله تزییع حقوق یکدیگر قرار دهند .

لا تُضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

بنابراینکه «لا تُضارّ»، مجهول و باء، سببیه باشد؛ یعنی نباید به بهانه فرزند، پدر و مادر به دیگری ضرر رسانند.

35 - لزوم رعایت تقوا از سوی مادر، پدر، وارثان پدر و دایه نسبت به حقوق متقابل یکدیگر

و الوالدات یرضعن .. و اتقوا الله

خطاب اصلی در «اتقوا الله»، متوجه کسانی است که آیه شریفه آنها را به وظایف و رعایت حقوقی مکلف کرد؛ یعنی پدر، مادر و دایه و وارثان پدر.

37 - خداترسی و توجه به نظارت او بر اعمال، عامل رعایت حقوق متقابل مادر، پدر و دایه

و الوالدات یرضعن .. و اتقوا الله و اعلموا ان الله بما تعملون بصیر

40 - ممنوعیت محروم نمودن همسر (مرد یا زن) از آمیزش جنسی، به بهانه وجود فرزند و شیرخوارگی او

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود بولده

امام صادق (ع): كانت المرأة منّا ترفع يدها الى زوجها اذا اراد مجامعتها فتقول: لا ادعك لاني اخاف ان احمل على ولدى و يقول الرجل لا اجمعك انى اخاف ان تعلقى فاقتل ولدى فمنهى الله عزّ وجلّ أن تضارّ المرأة الرجل و ان يضارّ الرجل المرأة . . .

کافی، ج 6، ص 103، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 227، ح 884.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 237 - 1

1 - وجوب پرداخت نصف مهریه تعیین شده به زن مُطلّقه از سوی شوهر ، در صورت عدم آمیزش جنسی با او

و ان طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ اَنْ تَمْسُوهُنَّ وَ قَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنَصْفُ مَا فَرَضْتُمْ

ص: 287

مفسران بر آنند که جمله «آن تمسوهن»، کنایه از آمیزش جنسی است؛ نه مجرد لمس.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 11، 14

11 - مرد نباید با همسر خویش، هر چند مورد پسند او نباشد، بد رفتاری کند.

و عاشروهنّ بالمعروف فان کرهتموهن

جواب جمله شرطیه «فان کرهتموهن» حذف شده و «عسی ان تکرهوا» جانشین آن شده است. یعنی «فان کرهتموهنّ فایضاً عاشروهنّ بالمعروف عسی ...».

14 - اساس زندگی خانوادگی و مصالح آن، نباید دستخوش تمایلات مرد قرار گیرد.

فان کرهتموهنّ فعسی ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فيه خيراً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 16، 17

16 - لزوم اطاعت زنان از شوهر خویش و حفظ حقوق آنان

فالصّالحات قانتات حافظات للغیب

17 - لزوم اطاعت زن از شوهر و حفظ حقوق وی، مشروط به تأمین زندگی او از سوی مرد

و بما انفقوا من اموالهم فالصّالحات قانتات حافظات

ظاهراً «فالصّالحات ..» نتیجه ای است مترتب بر جمله «الرجال ... بما انفقوا». بنابراین اطاعت زن از شوهر در موردی است که شوهر، زندگی او را تأمین کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 2، 4، 5، 19

2 - نشوز شوهر و عدم تأمین حقوق همسر، امری ناروا و ناپسند

و إن امره خافت من بعلمها نشوزاً أو اعراضاً فلا جناح علیهما ان یصلحا

4- تردید مسلمانان صدر اسلام در جواز مصالحه زن و شوهر نسبت به حقوق یکدیگر

وإن امراه خافت .. فلا جناح علیهما ان یصلحا

کلمه «لا جناح» حاکی است که مسلمانان صدر اسلام بر آن گمان بودند که حقوق تعیین شده برای زن و شوهر، قابل مصالحه و گذشت نیست.

5- جواز صرفنظر کردن زن از بعض حقوق خود، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

وإن امراه خافت من بعلها نشوزاً .. ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

19- مصالحه زن و شوهر در حقوق همسری در صورتی ارزشمند است که بر پایه احسان و تقوا باشد .

و الصلح خیر .. و إن تحسنوا و تتقوا فإنّ الله کان بما تعملون خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 288

1 - مردان، ناتوان از رعایت عدالت کامل میان همسران متعدد خویش

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء

4 - شوهران نباید - به بهانه امکان نداشتن رعایت عدالت کامل بین همسران - به برخی همسران خویش گرایش کامل و از دیگری اعراض کنند .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء .. فلا تميلوا كل الميل

5 - بلا تکلیف رها ساختن زن (نه زندگی کردن و نه طلاق دادن وی) ، کاری ممنوع و حرام بر شوهران

فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة

8 - لزوم رعایت عدالت در حد توان ، میان همسران

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء و لو حرصتم فلا تميلوا كل الميل

18 - حرمت بلا تکلیف گذاشتن زن بگونه ای که نه از مزایای شوهرداری بهره مند باشد و نه از مزایای بی همسری

فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام درباره معنای «كالمعلقة» در آیه فوق روایت شده که فرمودند: التي هي لا ذات زوج ولا ايم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 349؛ نورالثقلین، ج 1، ص 559، ح 603.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 6، 4

4 - لزوم تعهد شوهر به رعایت حقوق شناخته شده همسر خویش

فامساک بمعروف

مراد از «معروف» (شناخته شده) حقوقی است که بر اساس عقل، فطرت و شرع در بین مردم متدین و سلیم الفطره، مورد شناسایی قرار گرفته است. اگر چه آیه درباره زن مطلقه ای است که شوهرش به او رجوع کرده بود؛ ولی به طور کلی بیانگر حقوق تمامی زنان است.

6- رفتار مرد با زن خود پس از رجوع در طلاق، باید بر اساس موازین شناخته شده عقل و شرع باشد.

الطلاق مرتان فامساک بمعروف

167- حقوق همسری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 229 - 4,6

4- لزوم تعهد شوهر به رعایت حقوق شناخته شده همسر خویش

فامساک بمعروف

مراد از «معروف» (شناخته شده) حقوقی است که بر اساس عقل، فطرت و شرع در بین مردم متدین و سلیم الفطره، مورد شناسایی قرار گرفته است. اگر چه آیه درباره زن مطلقه ای است که شوهرش به او رجوع کرده بود؛ ولی به طور کلی بیانگر حقوق

ص: 289

تمامی زنان است.

6- رفتار مرد با زن خود پس از رجوع در طلاق، باید بر اساس موازین شناخته شده عقل و شرع باشد.

الطلاق مرتان فامساک بمعروف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 233 - 16,35,37,40

16 - پدر و مادر نباید فرزند را وسیله تضییع حقوق یکدیگر قرار دهند.

لا تُضارّ والده بولدها و لا مولود له بولده

بنابراینکه «لا تُضارّ»، مجهول و باء، سببیه باشد؛ یعنی نباید به بهانه فرزند، پدر و مادر به دیگری ضرر رسانند.

35 - لزوم رعایت تقوا از سوی مادر، پدر، وارثان پدر و دایه نسبت به حقوق متقابل یکدیگر

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله

خطاب اصلی در «اتقوا الله»، متوجه کسانی است که آیه شریفه آنها را به وظایف و رعایت حقوقی مکلف کرد؛ یعنی پدر، مادر و دایه و وارثان پدر.

37 - خداترسی و توجه به نظارت او بر اعمال، عامل رعایت حقوق متقابل مادر، پدر و دایه

و الوالدات یرضعن . . . و اتقوا الله و اعلموا ان الله بما تعملون بصیر

40 - ممنوعیت محروم نمودن همسر (مرد یا زن) از آمیزش جنسی، به بهانه وجود فرزند و شیرخوارگی او

لا تضارّ والده بولدها و لا مولود بولده

امام صادق (ع): كانت المرأة منّا ترفع يدها الى زوجها اذا اراد مجامعتها فتقول: لا أدعك لآثي اخاف ان احمل على ولدى و يقول الرجل لا اجامعك اني اخاف ان تعلقى فاقتل ولدى فنهى الله عزّ و جل أن تضارّ المرأة الرجل و ان يضارّ الرجل المرأة . . .

کافی، ج 6، ص 103، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 227، ح 884.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - وجوب پرداخت نصف مهریه تعیین شده به زن مُطلّقه از سوی شوهر، در صورت عدم آمیزش جنسی با او

و ان طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنُصَفُ مَا فَضَرْتُمْ

مفسران بر آنند که جمله «آن تمسوهن»، کنایه از آمیزش جنسی است؛ نه مُجرّد لمس.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 19 - 11، 14

11 - مرد نباید با همسر خویش، هر چند مورد پسند او نباشد، بدرفتاری کند.

و عاشروهنّ بالمعروف فان کرهتموهن

جواب جمله شرطیه «فان کرهتموهن» حذف شده و «عسی ان تکرهوا» جانشین آن شده است. یعنی «فان کرهتموهنّ فایضاً عاشروهنّ بالمعروف عسی ...».

14 - اساس زندگی خانوادگی و مصالح آن، نباید دستخوش تمایلات مرد قرار گیرد.

ص: 290

فان کرهتموهنّ فعسی ان تکرهوا شیئاً و يجعل الله فيه خيراً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 34 - 16, 17

16 - لزوم اطاعت زنان از شوهر خویش و حفظ حقوق آنان

فالصّالحات قانتات حافظات للغیب

17 - لزوم اطاعت زن از شوهر و حفظ حقوق وی ، مشروط به تأمین زندگی او از سوی مرد

و بما انفقوا من اموالهم فالصّالحات قانتات حافظات

ظاهراً «الصّالحات ..» نتیجه ای است مترتب بر جمله «الرجال ... بما انفقوا». بنابراین اطاعت زن از شوهر در موردی است که شوهر، زندگی او را تأمین کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 2, 4, 5, 19

2 - نشوز شوهر و عدم تأمین حقوق همسر ، امری ناروا و ناپسند

و إن امراه خافت من بعلها نشوزاً او اعراضاً فلا جناح علیهما ان یصلحا

4 - تردید مسلمانان صدر اسلام در جواز مصالحه زن و شوهر نسبت به حقوق یکدیگر

و إن امراه خافت .. فلا جناح علیهما ان یصلحا

کلمه «لا جناح» حاکی است که مسلمانان صدر اسلام بر آن گمان بودند که حقوق تعیین شده برای زن و شوهر، قابل مصالحه و گذشت نیست.

5 - جواز صرف نظر کردن زن از بعض حقوق خود ، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

و إن امراه خافت من بعلها نشوزاً .. ان یصلحا بینهما صلحاً و الصلح خیر

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

19 - مصالحه زن و شوهر در حقوق همسری در صورتی ارزشمند است که بر پایه احسان و تقوا باشد .

و الصلح خیر .. و إن تحسنوا و تتقوا فإنّ الله کان بما تعملون خبیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 129 - 8, 5, 4, 1

1 - مردان ، ناتوان از رعایت عدالت کامل میان همسران متعدد خویش

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بین النساء

4 - شوهران نباید - به بهانه امکان نداشتن رعایت عدالت کامل بین همسران - به برخی همسران خویش گرایش کامل و از دیگری اعراض کنند .

و لن تستطيعوا ان تعدلوا بین النساء .. فلا تمیلوا کل المیل

5 - بلا تکلیف رها ساختن زن (نه زندگی کردن و نه طلاق دادن وی) ، کاری ممنوع و حرام بر شوهران

فلا تمیلوا کل المیل فتذروها کالمعلقه

8 - لزوم رعایت عدالت در حد توان ، میان همسران

ص: 291

ولن تستطيعوا ان تعدلوا بين النساء ولو حرصتم فلا تميلوا كل الميل

18 - حرمت بلا تکلیف گذاشتن زن بگونه ای که نه از مزایای شوهرداری بهره مند باشد و نه از مزایای بی همسری

فلا تميلوا كل الميل فتذروها كالمعلقة

از امام باقر و امام صادق علیهما السلام درباره معنای «کالمعلقة» در آیه فوق روایت شده که فرمودند: التي هي لا ذات زوج ولا ايم.

تفسیر تبیان، ج 3، ص 349؛ نورالثقلین، ج 1، ص 559، ح 603.

168- حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 2 - 2

2 - رعایت حقوق ایتام، از مصادیق تقواست .

و اتقوا الله .. و اتوا الیتامی اموالهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 18

18 - هشدار خداوند به اولیای یتیمان، نسبت به عدم رعایت حقوق آنان

فان انستم منهم رشداً .. و کفی بالله حسیبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 12، 8، 7، 3، 1

1 - کسانی که خواهان رعایت حقوق کودکان یتیم خویش از طرف جامعه هستند، باید حقوق کودکان یتیم دیگران را رعایت کنند .

ولیحش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

جمله «فلیتقوا الله»، به قرینه جمله قبل (لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً) چنین معنا می شود: فلیتقوا الله فی امر الذریه الضعیف؛ یعنی کسانی که نگران رعایت حقوق فرزندان خویش پس از مرگ خود هستند، باید تقوای الهی را در مورد فرزندان ضعیف (یتیمان) دیگر

مردمان رعایت کنند.

3- عواطف انسانی، از زمینه های ایجاد انگیزه برای رعایت حقوق یتیمان جامعه

ولبخش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم

7- بی تقوایی آدمی نسبت به حقوق ایتم دیگران، زمینه ساز پایمال شدن حقوق یتیمان وی از سوی جامعه

ولبخش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

برداشت فوق را فرمایش امام صادق (ع) تأیید می کند که فرمود: یعنی لبخش ان اخلفه فی ذریته کما صنع بهؤلاء الیتامی.

کافی، ج 5، ص 128، ح 1؛ تفسیر عیاشی، ج 1، ص 238، ح 38.

8- هشدار خداوند نسبت به کسانی که یتیمان را از ارشان محروم می کنند.

ص: 292

لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبُوا... وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَسَبْنَ... وَلِيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكُوا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّهُمْ ضِعَافًا

به مقتضای ارتباط این آیه با آیه قبل، مصداق مورد نظر از ترس و وحشت درباره یتیمان، محروم کردن آنان از ارث است.

12 - عنایت ویژه خداوند نسبت به ضرورت رعایت حقوق یتیمان

ولِيَخْشَ الَّذِينَ... ذُرِّيَّهُ ضِعَافًا... وَلِيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 24، 23، 21، 15

15 - لزوم حمایت از دختران یتیم و حقوق آنان

فِي يَتِيمَى النِّسَاءِ... وَإِنْ تَقَوْمُوا لِّلْيَتِيمَى بِالْقِسْطِ

با توجه به اینکه «و ان تقوموا...»، عطف به «فیهن» است؛ یعنی «لله یفتیکم ان تقوموا...» بنابراین قیام برای قسط درباره یتیمان، فتوا و حکم الهی است و از جمله آنان، زنان یتیم هستند.

21 - خداوند، خواستار احیای حقوق زنان، یتیمان و مستضعفان

قُلِ اللَّهُ يَفْتِيكُمْ فِيهِنَّ... وَإِنْ تَقَوْمُوا لِّلْيَتِيمَى بِالْقِسْطِ

23 - رعایت حقوق زنان، یتیمان، مستضعفان و اقامه قسط، از مصادیق بارز خیرات و نیکیها

وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

«من خیر» می تواند اشاره به تکالیفی باشد که در آیه آمده است.

24 - اعتقاد انسان به علم الهی، زمینه ساز رعایت حقوق زنان، یتیمان و مستضعفان

وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوَالِدِينَ... وَمَا تَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا

169- خطر تضییع حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان، در خطر رشوه خواری و تضییع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحكام لتأكلوا فريقاً من أموال الناس بالأثم

170- رعایت حقوق پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 9

9- فرزند، به صورت عادی و طبیعی، حال و حقوق پدر را بیش تر رعایت می کند. *

ووصینا الإنسن بولدیه حملته أمه وهنأ علی وهن. .. أن اشکر ... لولدیک

توصیه به رعایت حال والدین با یادآوری مشقانی که مادر می کشد، ممکن است از این جهت باشد که فرزند، حیات و معاش خود

ص: 293

را مرهون پدر می داند و طبیعتاً، در مقابل او احساس وظیفه می کند و درباره مادر چنین احساسی ندارد، لذا این توصیه برای ایجاد انگیزه در فرزند جهت رعایت حقوق هر دوی آنها است.

171- رعایت حقوق خانوادگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 2 - 11

11 - نقش سازنده ایمان به خدا و روز قیامت ، در ایجاد رابطه صحیح و شایسته میان همسران و رعایت شدن حقوق متقابل بین آنان

إذا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ .. ذَلِكُمْ يُوعِظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ

یادآوری ایمان به خدا و روز قیامت - به دنبال موعظه های الهی در مسائل مربوط به همسران - می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

172- رعایت حقوق مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 7,8

7 - شیر دادن به فرزند ، به مدّت دو سال ، از سوی مادر ، باعث تأکید بر رعایت حقوق مادر از سوی فرزند است .

ووصّینا الإنسن بولدیه .. و فصله فی عامین

8 - تحمل ضعف متزایدِ دوران بارداری از سوی مادر ، برای سالم رساندن کودک به دوره زایمان ، عامل لزوم رعایت حق مادر از سوی فرزند است .

ووصّینا الإنسن بولدیه .. حملته أمّه وهنّاً علی وهن ... أن اشکر لی ولولدیك

173- رعایت حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 17

17 - اعتقاد به حسابرسی دقیق خداوند (وجدان دینی) ، پشتوانه رعایت حقوق دیگران

و کفی باللّه حسبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کسانی که خواهان رعایت حقوق کودکان یتیم خویش از طرف جامعه هستند ، باید حقوق کودکان یتیم دیگران را رعایت کنند .

ولبخش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

جمله «فلیتقوا الله»، به قرینه جمله قبل (لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً) چنین معنا می شود: فلیتقوا الله فی امر الذریه الضعاف; یعنی کسانی که نگران رعایت حقوق فرزندان خویش پس از مرگ خود هستند، باید تقوای الهی را در مورد فرزندان ضعیف (یتیمان) دیگر مردمان رعایت کنند.

4 - تحریک عواطف ، از روش های قرآن برای ترغیب به رعایت حقوق دیگران

ولبخش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم

10 - توجه به کیفر الهی ، زمینه ساز رعایت حقوق دیگران

و لبخش ... فلیتقوا الله

174- رعایت حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 16، 1

1 - سفارش خداوند به انسان ، برای رعایت حقوق و حرمت پدر و مادر

و وصینا الإنسن بولدیه

16 - تشکر از والدین و رعایت حقوق آنها ، نباید انسان را از شکرگزاری به درگاه خداوند ، باز دارد .

آن اشکرلی و لولدیک

از این که در میان توصیه به رعایت حال و حقوق والدین و تشکر و قدردانی از آنها، یادآوری می کند که «مرا سپاس بگوید!»، احتمال دارد برای توجه دادن به نکته بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 15 - 1

1 - فرزندان - به رغم موظف بودن به رعایت حقوق والدین - در صورت تلاش پیگیر پدر و مادر به ایجاد انحراف عقیدتی (شرک) در آنان ، نباید تسلیم خواست آنان شوند .

ووصینا الإنسن بولدیه . . . و إن جهداک علی أن تشرک بی . . . فلا تطعهما
متعدی شدن «جاهدا» با «علی» دلالت بر مجاهده و تلاش قوی و پیگیر می کند.

175- زمینه تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 7 - 1

ص: 295

1 - دل خوشی به ثروت زیاد ، مایه روی آوردن انسان به طغیان و شکستن حریم دیگران

آن رءاه استغنی

«آن رءاه...» - به تقدیر لام تعلیل - مفعول له و بیانگر سبب طغیان است.

176- زمینه تجاوز به حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 3

3- انسان در معرض لغزش نسبت به حقوق والدین و سهل انگاری در احسان به آنان

ووصینا الإنسن بولدیه إحسنًا

توصیه الهی به لزوم احسان به والدین - علی رغم طبیعی و فطری بودن چنین پیوند و تمایلی در وجود انسان - نشانگر اهمیت و حساسیت این تکلیف و امکان لغزش و سهل انگاری انسان در مقام عمل بدان است.

177- زمینه تضييع حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 12

12 - زندگی مختلط و شراکت در امور اقتصادی ، زمینه ساز تضييع حقوق و لغزشگاه بسیاری از مردم

وإنّ كثيراً من الخلطاء لیبغی... إلاّ الذین ءامنوا... وقلیل ما هم

178- زمینه سستی در حقوق والدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 3

3- انسان در معرض لغزش نسبت به حقوق والدین و سهل انگاری در احسان به آنان

ووصینا الإنسن بولدیه إحسنًا

توصیه الهی به لزوم احسان به والدین - علی رغم طبیعی و فطری بودن چنین پیوند و تمایلی در وجود انسان - نشانگر اهمیت و حساسیت این تکلیف و امکان لغزش و سهل انگاری انسان در مقام عمل بدان است.

179- زمينه سلب حقوق مطلقه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 296

14 - ارتکاب عمل بسیار زشت و آشکار از سوی زنان مطلقه، موجب سلب حق مسکن آنان از عهده همسران است.

و لا یخرجن إلا أن یأتین بفحشه مبینة

180- زمینه های حقوق خویشاوندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 90 - 4

4- پیوند خویشاوندی، امری مسؤولیت آور و منشأ پیدایش حقوق ویژه است.

إن الله یأمر... وایتای ذی القربی

181- سوگند برای اثبات حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 3 - 7

7 - جواز سوگند برای اثبات مطالب حق و حقوق مسلم

و الصفّات صفاً . فالزّجرت زجرًا . فالتّلیت ذکرًا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که خداوند برای اثبات توحید الهی، سه بار سوگند یاد کرده است. این سوگند، می تواند دلیل پسندیدگی و جواز آن برای بشر باشد.

182- عدالت در اعطای حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 15 - 5

5- عدل الهی در اعطای حق به صاحبان آن

نوفّ إلیهم أعمالهم و هم فیها لا ینخسون

183- عدالت در حقوق زن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

ص: 297

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

184- عدالت در حقوق مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 28

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

185- عدالت در حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 127 - 19،28

19 - لزوم رعایت قسط ، درباره یتیمان

وإن تقوموا للیتیمی بالقسط

28 - تشویق خداوند به نیکی درباره زنان ، یتیمان و مستضعفان ، افزون بر رعایت قسط نسبت به آنان

و ما تفعلوا من خیر فإنّ الله کان به علیماً

186- عفو از حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 10،20

10 - گذشت از حقوق شخصی برای استمرار و استحکام روابط همسری ، بهتر از پافشاری بر استیفای آن حقوق

و الصلح خیر و احضرت الانفس الشح

20 - جواز گذشت زن از برخی حقوق خویش ، به انگیزه جلوگیری از ناسازگاری شوهر و رخ ندادن طلاق

وإن امراه خافت من بعلها نشوزاً أو اعراضاً

امام صادق(ع) در پاسخ سؤال از معنای آیه فوق فرمود: هذا تكون عنده المرآه لاتعجبه فیرید طلاقها فتقول له: امسكنی و لاتطلقنی و ادع

لك ما على ظهرک و اعطيك من مالى و احللک من يومى و ليلى فقد طاب ذلک له كله .

کافی، ج 6، ص 145، ح 3؛ نورالثقلین، ج 1، ص 558، ح 600.

عواطف در ادای حقوق

ص: 298

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 5

5- دستورات دین در ادای حقوق دیگران ، همخوان و همسو با عواطف طبیعی انسان است .

و بالولدين إحسنًا . . . وءات ذاللقربى حقه

مقدم شمردن حق پدر و مادر و خویشان و رسیدگی به مشکلات آنان، گرایش طبیعی انسان است و خدا همین را مورد تأیید قرار داده است.

187- عوامل تجاوز به حقوق خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 7

7 - زیر پا نهادن حقوق خویشاوندی ، برخاسته از روح تجاوزپیشگی است .

لا یرقبون فى مؤمن إلاّ و لاذمه و أولئک هم المعتدون

«أولئک» اشاره به مشرکان است با اوصافی که برای آنان ذکر شده است و از جمله آنهاست وصف «لا یرقبون . . .» یعنی، اینان که نه به رعایت حقوق خویشاوندی و نه به عهد و پیمان ملتزمند، مردمانی تجاوزپیشه اند.

188- عوامل تفریط در حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 56 - 2

2- عمل نکردن به تعالیم قرآن ، کوتاهی کردن در حق خداوند است .

و اتّبعوا أحسن ما أنزل إلیکم . . . أن تقول نفس یحسرتی علی ما فرّطت فى جنب اللّٰه

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که جمله «أن تقول . . .» یا مفعول له برای جمله «اتّبعوا» است و یا با تقدیر لام تعلیل و لای نافیہ تعلیل برای جمله های پیشین («أنیبوا»، «أسلموا») و «اتّبعوا أحسن ما أنزل» می باشد. در هر صورت پیام این آیه چنین می شود: توبه کنید، تسلیم شوید و از تعالیم قرآن پیروی کنید، تا دچار حسرت نشوید و احساس نکنید که حق خدا را ضایع کردید.

189- فرصت جبران حقوق خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 56 - 4

4 - جبران کوتاهی کردن در حق خدا، پس از آمدن عذاب الهی ممکن نیست.

ص: 299

من قبل أن يأتيكم العذاب بغته .. أن تقول نفس يحسرتي على ما فرطت في جنب الله

190- کتابت حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 35

35 - ثبت دیون و مدت آن و ثبت حقوق - کم باشد و یا زیاد - ، از عادلانه ترین اعمال نزد خداوند و استوارترین و مددکارترین چیز برای اقامه شهادت

ذلکم اقسط عند الله و اقوم للشهادة

191- کیفر تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 15

15 - عذاب دردناک دوزخ ، کیفر هر نوع انحراف از حق و تجاوز به حقوق دیگران در محیط مسجد الحرام

و من یرد فیه بالحد بظلم نذقه من عذاب الیم

192- کیفر تجاوز به حقوق یتیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 9

9 - عقوبت دنیوی و اخروی در کمین پایمال کنندگان حقوق یتیمان

ولیکش الذین لو ترکوا من خلفهم .. فلیتقوا الله

جمله «ولیکش ..» ، اشاره به کیفر دنیوی است و جمله «فلیتقوا الله» (از خدا بترسید)، دلالت بر استحقاق عقوبت اخروی دارد.

193- گناه تجاوز به حقوق دیگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 25 - 14

14 - انحراف از حق و تجاوز به حقوق دیگران در محیط مسجد الحرام، گناهی است بس بزرگ و کج روان و ستم کاران باید در انتظار کیفر سخت دنیوی باشند .

و من یرد فیه بِالْحَادِ بِظَلْمِ ذُنُوقِهِ مِنْ عَذَابِ أَلِيمٍ

ص: 300

برداشت یاد شده بر این اساس است که مقصود از «عذاب الیم» کیفر دنیوی نیز باشد.

194- مبانی حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 15،20

15 - برخورداری زنان و شوهران از حقوقی متقابل و همانند، به صورت معروف و متعارف (بر اساس موازین عقلی و شرعی)

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف

20 - عدالت، اساس وضع قوانین الهی برای زندگی زناشویی

و لهنّ مثل الذی علیهنّ بالمعروف و للرجال علیهنّ درجه

جمله «للرجال . . .»، قیدی است متمّم «لهنّ . . .» یعنی حقوق همانند زن و شوهر به معنای تساوی مطلق نیست؛ چون مردان بر حسب آفرینش ویژگیهایی دارند که بر اساس آن، حقوقی ویژه خواهند داشت. بر این اساس، عدالت فیما بین رعایت می شود.

195- متجاوزان به حقوق خویشاوندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 10 - 10

10 - زیرپاگذارندگان حقوق خویشاوندی، مردمانی تجاوزپیشه اند.

لا یرقبون فی مؤمن إلاّ و لاذمه و أولئک هم المعتدون

196- متجاوزان به حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 12

12 - تجاوزگران به حقوق مردم، حیران و سرگردان در صحنه قیامت

یظلمون الناس و یبغون فی الأرض بغير الحقّ . . . و ترى الظلمین لما رأوا العذاب یق

197- محدوده حق تصمیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 3,4

3 - مردم ، حق ندارند که تصمیم هایی بگیرند که با حکم ها و فرمان های خدا و پیامبرش مخالف باشد .

ص: 301

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره من أمرهم

4- صرف صاحب اختیار بودن در چیزی، حق تصمیم گیری را درباره آن نمی آورد.

و ما كان لمؤمن ولا مؤمنة إذا قضى الله ورسوله أمراً أن يكون لهم الخيره من أمرهم

مرجع ضمیر «أمرهم» عبارت «مؤمن و مؤمنه» است که به اعتبار نکره بودن آنها و در سیاق نفی واقع شدن، افاده عموم می کند. اضافه «أمر» به ضمیر «هم» می تواند برای القای این نکته باشد که در صورتی که خداوند و پیامبرش، حتی درباره امور مربوط به مؤمنان، اعلام نظر کرده اند، آنان حق تصمیم دیگری ندارند.

198- مشورت در حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 233 - 26

26 - جواز گرفتن فرزند از شیر قبل از دو سال، به شرط رضایت، مشورت و توافق پدر و مادر

فان ارادا فصالاً عن تراض منهما و تشاور فلا جناح عليهما

چون حدّ کمال شیر دادن دو سال است، بنابراین «فصال» پس از دو سال طبیعی است و نیاز به مشورت و توافق ندارد؛ لذا مراد از «فصال» در آیه شریفه، «فصال» قبل از دو سال است.

199- مصالحه حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 128 - 7، 5، 4

4 - تردید مسلمانان صدر اسلام در جواز مصالحه زن و شوهر نسبت به حقوق یکدیگر

وإن امراه خافت .. فلا جناح عليهما ان يصلحا

کلمه «لا جناح» حاکی است که مسلمانان صدر اسلام بر آن گمان بودند که حقوق تعیین شده برای زن و شوهر، قابل مصالحه و گذشت نیست.

5 - جواز صرف نظر کردن زن از بعض حقوق خود، برای جلب نظر شوهر و جلوگیری از نشوز وی

وإن امراه خافت من بعلها نشوزاً .. ان يصلحا بينهما صلحاً و الصلح خير

جمله «و احضرت الانفس الشح» حکایت از آن دارد که مصالحه عنوان شده در آیه، منوط به گذشت از حقوق شخصی است.

7 - حقوق شخصی، قابل مصالحه و چشم پوشی است .

خافت من بعلها نشوزاً او اعراضاً فلاجناح عليهما ان يصلحا بينهما صلحاً و الصلح خير

19 - مصالحه زن و شوهر در حقوق همسری در صورتی ارزشمند است که بر پایه احسان و تقوا باشد .

و الصلح خير . . . و إن تحسنوا و تتقوا فإن الله كان بما تعملون خبيراً

ص: 302

200- منابع تشریح حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 6 - 12

12 - قرآن ، به عنوان کتاب الهی ، منبعی برای تشریح قوانین مربوط به حقوق خویشاوندی است .

و أولوا الأرحام بعضهم أولى ببعض في كتب الله

201- منشأ پیدایش حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 3

3- پیوند خویشاوندی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه میان انسانهاست .

وءات ذالقربی حقه

202- منشأ حق امر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 10

10 - ولی نعمت کسی شدن ، حق امر و نهی کردن به آن شخص را ایجاد می کند .

و إذ تقول للذی . . . و أنعمت علیه أمسک علیک زوجک و اتق الله

203- منشأ حق نهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 37 - 10

10 - ولی نعمت کسی شدن ، حق امر و نهی کردن به آن شخص را ایجاد می کند .

و إذ تقول للذی . . . و أنعمت علیه أمسک علیک زوجک و اتق الله

204- منشأ حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 17.18

ص: 303

17 - رابطه خویشاوندی و دوستی ، منشأ پیدایش حق است .

ليس على الأعمى حرج . . . ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم ...

18 - سپردن کلید های خانه ها به هر شخصی ، منشأ پیدایش حق برای آن شخص

ليس على الأعمى حرج . . . ولا على أنفسكم أن تأكلوا من بيوتكم أو بيوت آبائكم ...

205- منشأ حقوق ابن السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 7

7- فقر و در راه ماندگی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای فقرا و در راه ماندگان

وءات . . . و المسكين و ابن السبيل

206- منشأ حقوق فقرا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 26 - 7

7- فقر و در راه ماندگی ، منشأ پیدایش حقوقی ویژه برای فقرا و در راه ماندگان

وءات . . . و المسكين و ابن السبيل

207- منشأ حقوق مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 14 - 5,7

5 - تحمل ناتوانی های روز افزون ، از سوی مادر ، در دوران بارداری ، در پی دارنده حقوقی بر گردن فرزند است .

و وصّينا الإنسن بولدیه حملته أمه وهنأ علی وهن

«وهنأ علی وهن» دلالت بر افزایش ضعف و ناتوانی مادر در دوران بارداری می کند.

7 - شیر دادن به فرزند ، به مدّت دو سال ، از سوی مادر ، باعث تأکید بر رعایت حقوق مادر از سوی فرزند است .

ووصينا الإنسان بوليديه . . . وفصله في عامين

208- موانع تجاوز به حقوق شريك

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 304

8- ایمان و عمل صالح ، مانع از تجاوز به حقوق دیگران و ستم در حق شریکان

وإن كثيراً من الخطاء ليبيغى . . . إلا الذين آمنوا و عملوا الصلحت

209- موانع تضییع حقوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 69 - 4

4- تقوای الهی ، مانع از تضییع حقوق ، ریختن آبرو و هتک حرمت دیگران

و اتقوا الله و لاتخزون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 94 - 8

8- نقش اساسی ثبت و بایگانی عملکردها ، در ضایع نشدن حقوق افراد

فمن يعمل . . . إنا له کتبون

تأکید خداوند بر تضمین پاداش مؤمنان نیکوکار با ثبت و نوشتن تمامی رفتارها، افاده کننده برداشت بالا است.

210- نظام حقوقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 17

17 - حقوق اسلامی آمیخته با اخلاق و احسان

کتب علیکم القصاص . . . فمن عفی له من أخیه شیء فاتباع بالمعروف و أداء إلیه یاحسن

211- ویژگیهای حقوق اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 178 - 17

کتب علیکم القصاص . . . فمن عفی له من أخیه شیء فاتباع بالمعروف و أداء إلیه بإحسن

ص: 305

212- حقوق مردم

{ حقوق مردم }

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 77 - 3

3 - امانتداری و حقوق اجتماعی ، عهد الهی است . *

و منهم من ان تأمنه بدینار لا یؤده الیک . . ان الذین یشترون بعهد اللّٰه

213- ادای حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 7,8

7 - تقوایبشگی اجرا کنندگان احکام شهادت و تسلیم بودن آنان در برابر احکام الهی ایشان را به اثبات و ایفای حقوق مردم به طور صحیح می رساند .

و اتقوا اللّٰه و اسمعوا

در برداشتهای گذشته مخاطبان «اتقوا و اسمعوا» شاهدان گرفته شده بود ولی احتمال دیگری نیز وجود دارد و آن اینکه مخاطبان در این دو فراز حاکمان و قاضیان که متصدیان اجرای احکام هستند، باشند.

8 - تعهد در برابر احکام الهی ، هموار سازنده جریان صحیح اثبات و ایفای حقوق اجتماعی

و اتقوا اللّٰه و اسمعوا

214- اهمیت حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 24 - 23

23 - اهمیت حقوق مردم و خطیر بودن مسؤولیت داوری میان آنان

فاستغفر ربّه و خرّ راكعًا و أناب

استغفار، سجده و انابه داوود(ع) به درگاه الهی، پس از گمان به رخ دادن یک خطا در داوری میان دو گروه متخاصم (خطایی که مسلماً در

نتیجه حکم هیچ تأثیری نداشت) می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 14

14 - رعایت انصاف و حقوق مالی انسان ها ، حتی کافران ، در احکام شریعت

و ءاتوهم ما أنفقوا

ص: 306

215- اهمیت مراعات حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 18 - 3

3 - مراعات و حقوق مردم، در برخورد اخلاقی، دارای اهمیتی ویژه است.

و لا تصعّر خدک للناس

«لام» در «الناس» برای تعلیل است؛ یعنی، روی خود را متکبرانه به خاطر اعراض از مردم، برنگردان. چنین دستوری حکایت از آن دارد که مردم، در برخورد اخلاقی، دارای حقوق لازم الرعایه اند.

216- پاسداری از حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 12

12 - نقش بسزای قاضیان در سلامت اقتصاد جامعه و حفظ حقوق مردم

و لا تأکلوا أموالکم بینکم بالباطل و تدلوا بها إلى الحکام .. و أنتم تعلمون

217- تجاوز به حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 75 - 16، 15، 13، 12، 11، 10، 8، 7

7 - قیام مداوم علیه تضييع کنندگان حقوق اجتماعی و فردی، راهی برای بازگرداندن آن

و منهم من ان تأمنه بدینار الا یؤده الیک الا مادمت علیه قائماً

8 - تضييع حقوق دیگران توسط برخی از اهل کتاب (یهود)، ناشی از روحیه خودبرتربینی آنان

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل

10 - عدم احساس مسؤولیت برخی از اهل کتاب در برابر حقوق غیر همکیشان خود

ذلک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل

11 - پندار باطل برخی از اهل کتاب به جواز تصرف در اموال دیگران و تضییع آنها، عامل خیانتشان به حقوق غیر همکیشان خود

ذک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل

12 - نژادپرستی و خودبرتربینی، زمینه ای برای تضییع حقوق دیگران

و منهم من ان تأمنه .. ذک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل

13 - اهل کتاب به دروغ، برتری خویش را بر غیر همکیشان خود و نیز جواز تصرف در اموال آنان را به خدا نسبت می دادند .

ذک بانّهم قالوا لیس علینا فی الامّین سییل و یقولون علی اللّٰه الکذب

ص: 307

15 - نسبت دادن برتری نژادی و مشروعیت تصبیح حقوق دیگران به خدا، نسبتی دروغ و نارواست .

ذلک بانہم قالوا لیس علینا فی الامین سبیل و یقولون علی اللہ الکذب و ہم یعلمون

16 - بدعتگذاری، وسیله ای برای توجیه ستم و نقض تعهدات اجتماعی

و منهم من ان تأمنه بدینار لا یؤدہ الیک . . . و یقولون علی اللہ الکذب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 78 - 12

12 - نافرمانی خدا و پیامبران و استمرار تجاوز به حدود الهی و حقوق مردمان، موجب کفر و گرفتاری به لعنت الهی

لعن الذین کفروا . . . ذلک بما عصوا و کانوا یعتدون

در برداشت فوق «ذلک» علاوه بر اشاره به لعنت اشاره به کیفر نیز گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 107 - 10

10 - شهادت به ناحق و قسم دروغ، تجاوز به حقوق دیگران و ستمکاری در حق ایشان است .

و ما اعتدینا إنا اذا لمن الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 108 - 3

3 - پرهیز شاهدان وصیت از خیانت در شهادت و تجاوز به حقوق دیگران، تکلیفی الهی بر عهده ایشان و نشان تقوای پیشگی آنان است .

ذلک ادنی ان یأتوا بالشہدہ علی وجہہا . . . و اتقوا اللہ و اسمعوا

218- تزییع حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 106 - 25,26

25 - تزییع حقوق مردمان، بدون هیچ تردید گناه است .

لانشتری به ثمناً ولو كان ذا قربی . . . إنا اذا لمن الاثمین

26 - دستیابی به منافع مادی و یا نفع رسانی به خویشاوندان ، نمی تواند مجوز پایمال سازی حقوق دیگران باشد .

لانشتری به ثمناً ولو كان ذا قربی

ص: 308

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 236 - 16

16 - نیکوکاران (محسنین) ، موظف به رعایت حقوق دیگران

متَّعوهنَّ . . . حقاً علی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 241 - 5

5 - رعایت حقوق دیگران ، وظیفه تقوایندگان و نشانه تقواست .

و للمطلقات . . . حقاً علی المتَّین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 15,36,39

15 - تقوای الهی عاملی برای رعایت حقوق افراد جامعه و مانعی در برابر تضييع حقوق آنان

و لیَّتق اللّٰه ربّه و لا یبخس منه شیئاً

36 - رعایت و اجرای احکام الهی در ثبت اسناد ، موجب تأمین عادلانه حقوق افراد

ذلکم اقسط عند اللّٰه

39 - مراعات نکردن عدالت در حقوق افراد جامعه و بی ثباتی در تعیین حدود روابط اقتصادی ، از عوامل مفسده انگیز در روابط اجتماعی

ذلکم اقسط عند اللّٰه و اقوم للشّهاده و ادنی الاّ ترتابوا

چون «ذلکم اقسط . . .» بیان علّت احکام ذکر شده است، نشانگر یک قاعده کلی است. یعنی عدالت اجتماعی و ثبات حدود و روابط اقتصادی، یک اصل و قانون است که با عدم رعایت آن، جامعه رو به فساد خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 8

8 - مراعات عدل و داد در قضاوت ، حق تمامی انسانها

و اذا حکمتکم بین الناس ان تحکموا بالعدل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 26

26 - لزوم احترام به حقوق انسان ها ، حتی دشمنان کینه توز

و لایجرمنکم شئان قوم ان صدوکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 11 - 5

ص: 309

5- هشدار الهی به مؤمنان، نسبت به رعایت تقوا، در زمینه ادعای مالی خویش و پرداخت حقوق دیگران

فاتوا الذین ذهبت أزوجهم... و اتقوا الله

امر «اتقوا الله...» احتمالاً نظر به دو زمینه دارد: 1- مؤمنی که می بایست مهریه صرف کرده برای همسر کافرش را از غنایم بردارد. در این صورت او نباید بیش از آنچه خرج کرده ادعا کند. 2- مجموعه مؤمنان اند که در پرداخت حق مؤمن از غنایم، کوتاهی نورزند.

220- خطر تضییع حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 188 - 11

11 - حاکمان و قاضیان، در خطر رشوه خواری و تضییع حقوق مردم

و تدلوا بها إلى الحکام لتأکلوا فریقاً من أموال الناس بالأثم

221- رعایت حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 6 - 17

17 - اعتقاد به حسابرسی دقیق خداوند (وجدان دینی)، پشتوانه رعایت حقوق دیگران

و کفی بالله حسیباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 9 - 10، 4، 1

1 - کسانی که خواهان رعایت حقوق کودکان یتیم خویش از طرف جامعه هستند، باید حقوق کودکان یتیم دیگران را رعایت کنند.

ولیخش الذین لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً خافوا علیهم فلیتقوا الله

جمله «فلیتقوا الله»، به قرینه جمله قبل (لو ترکوا من خلفهم ذریه ضعیفاً) چنین معنا می شود: فلیتقوا الله فی امر الذریه الضعاف؛ یعنی کسانی که نگران رعایت حقوق فرزندان خویش پس از مرگ خود هستند، باید تقوای الهی را در مورد فرزندان ضعیف (یتیمان) دیگر مردمان رعایت کنند.

4 - تحریک عواطف، از روش های قرآن برای ترغیب به رعایت حقوق دیگران

وليشخس الذين لو تركوا من خلفهم ذريه ضعافاً خافوا عليهم

10 - توجه به كيفر الهى ، زمينه ساز رعايت حقوق ديگران

وليشخس . . . فليتقوا الله

ص: 310

222- متجاوزان به حقوق مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 12

12 - تجاوزگران به حقوق مردم ، حیران و سرگردان در صحنه قیامت

يظلمون الناس و يبغون في الأرض بغير الحقّ . . و ترى الظلمين لَمَّا رَأوا العذاب يق

ص: 311

5- حکمت

1- حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 58 - 6,7

6- قرآن، کتابی سراسر حکمت (مُتَقَن و خَلَل ناپذیر)

و الذکر الحکیم

7- داستان حضرت عیسی، زکریّا، مریم و یحیی، سراسر حکمت و مایه تذکر است.

ذلک نتلوه علیک من الایات و الذکر الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 62 - 10

10 - عزّت و حکمت مطلق، معیار الوهیت است.

و ما من اله الا الله و انّ الله لهو العزیز الحکیم

جمله «و ان الله ...»، تعلیلی برای «ما من اله ...» است.

2- آثار حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- بقره - 2 - 74 - 16

16 - صدور خیرها و برکتها و جوشش علم و حکمت، نشانه منزه بودن قلب از قساوت و کدورت است.

ثم قست قلوبکم .. فهی كالحجاره أو أشد ... وإن من الحجاره لما یتفجر منه الأنهر

ص: 312

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 4

4 - حکمت ، خیر آفرین است .

و من یؤت الحکمه فقد اوتی خیراً کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 4

4 - دستیابی به اوج صلاح ، در پرتو معرفت استوار و حکمت الهی

هب لی حکماً والحقنی بالصلحین

مقدم آوردن «حکماً» می تواند اشاره به تقدم رتبی و واقعی آن داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 13

13 - التزام به حقایق حکمت آمیز و دست برداشتن از اختلافات ، جلوه ای از تقوای الهی است .

قد جنتکم بالحکمه ولأبیین لکم بعض الذی تختلفون فیه فاتقوا الله و اطیعون

3- آثار حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 10

10 - عذاب گنهکاران ، مظهر عزت و حکمت خداوند و آمرزش توبه کاران ، جلوه غفران و رحمت او

یعذب من یشاء و یغفر لمن یشاء

چنانچه «یعذب .. و یغفر» اشاره به آیات پیشین داشته باشد. بیان عزت و حکمت خداوند پس از «فاقطعوا» و ذکر غفران و رحمت او پس

از «فان الله یتوب علیه» در آن آیات، حاکی از برداشت مذکور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - تعلق مشیت خداوند به کیفر و یا بخشودن خطاکاران ، بر اساس علم و حکمت گسترده او و دارای فلسفه ای عالمانه و حکیمانه است .

إما يعذبهم وإما يتوب عليهم والله عليم حكيم

5 - مبهم گذاردن سرنوشت اخروی برخی از خطاکاران ، نشأت یافته از علم و حکمت الهی و دارای مصلحت است .

وآخرون مرجون لأمر الله .. والله عليم حكيم

6 - اتخاذ عکس العمل های مختلف در برابر خطاکاران گوناگون ، مبتنی بر علم و حکمت الهی است .

و ممن حولکم .. سنعذبهم ... و آخرون مرجون ... والله عليم حكيم

برداشت فوق بر این پایه است که ذکر «علیم حکیم» نظر به عالمانه شمردن برخوردارهای متفاوت خداوند در برابر خطاکاران مختلفی داشته باشد که در آیات قبل از آنان یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 12

12- حمایت خداوند از پیامبران در برابر دشمنان آنان ، مقتضای ربوبیت او و پایه قرار دادن افعالش بر حکمت و صواب است .

اینی توکلت علی الله ربی وربکم . . . این ربی علی صرط مستقیم

«اینی توکلت . . .» متضمن حمایت خداوند از هود پیامبر می باشد و جمله «این ربی . . .» تعلیل برای این معناست. بنابراین راستی و درستی کارهای خداوند ، اقتضا می کند که هود(ع) را در برابر دشمنانش ، حمایت کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 22,24,25

22- حکیمانه بودن افعال خدا و آگاهی او به ویژگی های یوسف (ع) ، موجب شد تا او را برگزیند و تعبیر رؤیا و تحلیل حوادث را به آن حضرت بیاموزد .

یجتیبیک ربک . . . این ربک علیم حکیم

24- حکمت خدا و علم او به خصلت های یوسف (ع) موجب شد تا نعمت خویش را بر خاندان یعقوب کامل کند .

و یتم نعمته علیک و علی ءال یعقوب . . . این ربک علیم حکیم

25- تفاوت های بشر در برخورداری از نعمت های الهی ، برخاسته از حکمت خداست .

یتم نعمته علیک و علی ءال یعقوب . . . این ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 5,6

5- رحمت ، فضل ، توبه پذیری و حکمت خداوند ، جلوگیری مؤمنان از سقوط بر اثر لغزش ها و نادانی هایشان

و لولا فضل الله علیکم و رحمته و ان الله تواب حکیم

جواب «لولا» محذوف است و آنچه می تواند محذوف باشد - به قرینه آیات پیشین و نیز آیه 21 همان مضمونی است که در برداشت یاد

شده آمده است.

6- قوانین اسلامی، احکامی سنجیده، بی عیب و نقص و برخاسته از علم و حکمت الهی

و لولا فضل الله عليكم و رحمته و ان الله تواب حكيم

برداشت فوق از وصف «حکیم» برای خداوند، پس از بیان یک سلسله از احکام و قوانین در آیات گذشته، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 42 - 5

5- عزت و حکمت خداوند، دلیل شایستگی او، برای بودنش به عنوان معبودی یکتا است.

إن الله يعلم ما يدعون من دونه من شيء و هو العزيز الحكيم

این برداشت، بنابر حال بودن جمله «و هو العزيز..» برای ضمیر «من دونه» است.

ص: 314

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 27 - 13

13 - آفرینش نخست انسان ها و بازآفرینی آنان پس از مرگ ، مقتضای حکمت و عزت خداوند است .

و هو الذی یبدؤا الخلق ثمّ یعیده .. و هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 9 - 6،7

6 - عزت و حکمت خداوند ، منشأ تخلف ناپذیری وعده های او است .

وعد الله حقاً و هو العزیز الحکیم

7 - عزت و حکمت الهی ، مقتضی کیفر کافران و پاداش مؤمنان است .

فبشره بعذاب أليم .. لهم جنّات النعیم ... و هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 10

10 - فرمان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای رعایت تقوا ، برخاسته از علم و حکمت الهی است .

يَأَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ .. إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

جمله «إِنَّ اللَّهَ ..» می تواند تعلیل برای فرمان به رعایت تقوا باشد؛ یعنی، چون خداوند، دارای آگاهی فراوان و صاحب حکمت است، چنین فرمانی را صادر کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 27 - 11

11 - عزت و حکمت خداوند ، مقتضی نداشتن هرگونه شریکی است .

كَلَّا بَلْ هُوَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- گشایش رحمت و امساک آن از سوی خداوند، ناشی از حکمت او است .

ما یفتح الله للناس من رحمه فلا ممسک لها . . . و هو... الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 16 - 3،3

3 - انتخاب پیامبر برای هدایت انسان ها از میان خود آنان ، کاری عالمانه و حکیمانه و متناسب با ویژگی های انسان ها و نیاز های آنان است .

قالوا ربنا یعلم انا الیکم لمرسلون

ص: 315

بیشتر مفسران بر آنند که به گواه گرفتن خدا و یاد علم و دانایی او، در پاسخ کسانی که به دلیل بشر بودن پیامبران منکر رسالت آنان بودند، می تواند برای بیان این نکته باشد که این انتخاب از سوی کسی است که عالم و حکیم است و کار او نیز عالمانه و حکیمانه می باشد؛ مثل آیه شریفه: «اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ» (أنعام (6) آیه 124).

3- انتخاب پیامبر برای هدایت انسان ها از میان خود آنان، کاری عالمانه و حکیمانه و متناسب با ویژگی های انسان ها و نیاز های آنان است .

قالوا ربّنا يعلم إنّنا إليك لمرسلون

بیشتر مفسران بر آنند که به گواه گرفتن خدا و یاد علم و دانایی او، در پاسخ کسانی که به دلیل بشر بودن پیامبران منکر رسالت آنان بودند، می تواند برای بیان این نکته باشد که این انتخاب از سوی کسی است که عالم و حکیم است و کار او نیز عالمانه و حکیمانه می باشد؛ مثل آیه شریفه: «اللّٰهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَتَهُ» (أنعام (6) آیه 124).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 8 - 14، 13

13 - آمرزش مؤمنان تائب و پیرو دین و وارد شدن آنان به بهشت از سوی خداوند، حکیمانه و از موضع اقتدار است .

فاغفر للذین تابوا .. إنّک أنت العزیز الحکیم

یاد شدن دو صفت عزت و حکمت در پایان آیه شریفه، می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

14 - عزت و حکمت بی مانند خداوند، مقتضی دل بستن و امید داشتن به ورود مؤمنان تائب و پدران، همسران و فرزندان صالح آنان به بهشت جاویدان

ربّنا و أدخلهم جنّات .. إنّک أنت العزیز الحکیم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که جمله «إنّک أنت العزیز الحکیم» تعلیل برای جمله های پیشین است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 10

10 - حکمت الهی، تضمین کننده مصونیت قرآن از تحریف و دستبرد مخالفان

لایأتیه البطل .. تنزیل من حکیم حمید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تحولات پیچیده شکوفه ها و جنین ، بنا به مقتضای علم و حکمت خداوندی است .

و ما تخرج من ثمرت من أکمامها .. إلا بعلمه

چنانچه «باء» در «بعلمه» برای سببیت باشد، مفاد آیه شریفه، این خواهد بود که همه این رخدادها براساس علم الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 8،9،10

8 - معارف والای کتاب های آسمانی ، برخاسته از حکمت گسترده و عزت خداوندی است .

یوحی إلیک .. العزیز الحکیم

ص: 316

ذکر صفت عزت و حکمت برای خداوند و ارتباط صدر و ذیل آیه، بیانگر برداشت یاد شده است.

9- انتخاب پیامبران از میان مردم، براساس حکمت الهی است. *

كذلك يوحى إليك .. الحكيم

برداشت یاد شده بدین احتمال است که ذکر وصف حکمت برای خداوند در مقام بیان این نکته باشد که خداوند بر اساس حکمت خویش، پیامبران را بر می‌گزیند و به آنان وحی می‌کند.

10- تحقق وحی در نظام طبیعت و انتخاب آن به عنوان راه ارتباط خداوند با خلق، متکی به عزت و حکمت او است.

كذلك يوحى إليك .. الله العزيز الحكيم

برداشت یاد شده بنابراین نکته است که وصف عزیز و حکیم نظر به توجیه و تبیین اصل وحی داشته و پاسخی به دو پرسش باشد: الف) آیا راستی وحی امری ممکن است؟ ب) چرا شیوه وحی به عنوان راه ارتباط خدا با خلق انتخاب شده است؟

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 51 - 16، 15

15 - وحی و شیوه‌های گوناگون آن، متکی بر حکمت و کاردانی خداوند است.

و ما كان لبشر أن .. إله على حكيم

«حکیم» در جمله «إله على حكيم»، می‌تواند مرتبط با وحی و گزینش نوع آن باشد.

16 - مشیت الهی در تعیین محتوای وحی، متکی به علو مرتبه و حکمت او است.

فيوحى بإذنه ما يشاء إله على حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 4 - 7

7- نزول قرآن در قالب واژگان عرب، متکی به حکمت خداوند است.

إنا جعلناه قرءاناً عربياً .. لعلی حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 85 - 3

3 - حکمت و علم گسترده خداوند ، پشتوانه فرمانروایی زوال ناپذیر او بر نظام هستی

و هو الحکیم العلیم . و تبارک الذی له ملک السموت و الأرض و ما بینهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 8

8 - عزت و شکست ناپذیری خداوند ، آمیخته با حکمت و کاردانی او است .

و هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 3

ص: 317

3- کتاب تشریح و نظام تکوین ، هر دو بحق ، حکیمانه و متکی به عزت و توانمندی خداوند

تنزیل الكتب من الله العزيز الحكيم . ما خلقنا السموت و الأرض

طرح مسأله حقانیت آفرینش آسمان و زمین و نظام تکوین - در پی بیان نزول کتاب از سوی خداوند عزیز و حکیم - می تواند اشاره به همگونی و هماهنگی کتاب تشریح با نظام تکوین، در حقانیت و استواری و استحکام داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 4 - 19

19 - علم و حکمت ازلی خداوند ، پشتوانه آفرینش قوای هستی و به کارگیری بهینه آن

و لله جنود السموت و الأرض و كان الله عليماً حكيمًا

تعبیر «و كان الله عليماً حكيمًا» در پایان آیه شریفه، می رساند که فتح مؤمنان و انزال سکینه بر آنان و بهره گیری از جنود آسمان ها و زمین، در پرتو علم و حکمت ازلی صورت می گیرد؛ زیرا نفس تکوّن جنود و نیز بهره گیری از آنها در موارد مختلف، نیازمند علم و حکمت گسترده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 5 - 3

3 - علم و حکمت الهی ، پشتوانه پاداش او به اهل ایمان *

و كان الله عليماً حكيمًا . ليدخل المؤمنين و المؤمنات جنّات

در صورتی که میان ذیل آیه قبل (كان الله.. ..) با «لیدخل...» ارتباطی لحاظ شود، مطلب بالا را می توان نتیجه گرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 7 - 5

5 - شکل گیری و پیدایش قوانین و قوای هستی ، در پرتو عزّت و حکمت ازلی خداوند *

و لله جنود السموت و الأرض و كان الله عزيزاً حكيمًا

از ارتباط دو بخش آیه (و لله جنود.. ..) با (و كان الله.. ..)، می توان به مطلب بالا ره یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15- اراده و تدبیر الهی ، متکی به علم و حکمت او

فعلم ما لم تعلموا

خداوند، با تعبیر «فعلم..» این واقعیت را به مؤمنان یادآور شده که کارها و تدابیر او، متکی به علم و آگاهی است؛ نه گزاف و بی حساب.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - حجرات - 49 - 8 - 8،9

8 - نعمت ها و تفضلات الهی بر خلق ، متکی به علم و حکمت او است ؛ نه بدون ملاک و گزاف .

ص: 318

فضلاً من الله و نعمه و الله علیم حکیم

9- افعال الهی ، براساس علم و حکمت

و لكن الله حَبَّب . . . و كَرَّهَ إليكم ... فضلاً... و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 30 - 6،7

6- اعطای فرزند به همسر پیر و عقیم ابراهیم (ع) ، متکی بر حکمت و علم الهی بود .

و قالت عجوز عقیم قالوا كذلك . . . إنه هو الحكيم العليم

تصریح به علم و حکمت الهی، در پی نوید به اعطای فرزند، بیانگر مطلب بالا است.

7- معجزات الهی ، متکی به علم و حکمت گسترده او

و قالت عجوز عقیم . قالوا كذلك ... إنه هو الحكيم العليم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که باروری پیرزنی فرتوت و نازا، طبق عوامل طبیعی صورت نمی گیرد و آن گونه که به همسر ابراهیم(ع) بشارت داده شد، قطعاً امری اعجازی بوده است و این اعجاز بی دلیل نمی باشد؛ بلکه نشأت یافته از علم و حکمت الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 8

8- عزت و حکمت خداوند ، نشانه منزّه بودن او از هر عیب و نقص (همچون داشتن شریک و . . .)

ما في السموت و الأرض و هو العزيز الحكيم

توصیف خداوند به «عزیز» و «حکیم» بودن - پس از یادآوری تسبیح همه موجودات برای خداوند - حکایت از آن دارد که حقیقتی مانند خداوند عزیز و حکیم، از هر عیب و نقصی (مانند داشتن شریک) مبرا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 3 - 7

7- مهلت یافتن کافران در دنیا ، معلول حکمت و مصلحت سنجی خداوند است ؛ نه عجز و ناتوانی او .

و هو العزيز الحكيم . . . ولولا أن كتب الله عليهم الجلاء لعذبهم في الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - ممتحنه - 60 - 10 - 29

29 - احكام و داوری های خداوند میان خلق ، متکی به علم و حکمت گسترده او است .

يحکم بینکم و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - منافقون - 63 - 7 - 13

13 - تنگدستی یاران پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از حکمت الهی بود .

ص: 319

لاتتفقوا .. و لله خزائن السموت و الارض و لكن المنفقين لا يفقهون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری، بردباری، آگاهی از نهان و آشکار، عزت و حکمت خداوند، مقتضی تقوایبشگی، حرف شنوی، فرمان بری و انفاق در راه او است.

فاتقوا الله .. اسمعوا و اطيعوا و انفقوا ... و الله شكور حلیم ... العزيز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوایبشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - تحريم - 66 - 2 - 10

10 - تشریح خداوند، برخاسته از علم و حکمت او است.

قد فرض الله لكم .. و هو العليم الحكيم

یادآوری علم و حکمت خداوند - پس از تشریح قانون شکستن سوگند - می تواند بیانگر مطلب یاد شده باشد.

4- آثار حکمت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 23 - 16

16- توحید ناب و خالص یوسف (ع)، اطاعتش از خدا و تقوا و پرهیزگاری او، جلوه هایی از علم و حکمتی که خداوند به او عطا کرده بود.

ءاتينه حكماً و علماً .. قال معاذ الله إنه ربی أحسن مشواى

5- آثار درک حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - صف - 61 - 1 - 9

9- درک عزت و حکمت مطلق خداوند، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح و تنزیه او

سَبِّحْ لِلَّهِ ... وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جمله «و هو العزيز الحكيم» بیانگر دلیل تسبیح گویی مخلوقات است؛ یعنی، آنها بدان جهت خداوند را تسبیح می گویند که او را عزیز و حکیم می یابند.

ص: 320

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 1 - 12

12 - درک فرامانروایی، قداست، عزّت و حکمت خدا، برانگیزاننده موجودات هستی به تسبیح گویی او

يَسْبِحُ لِلَّهِ .. الْمَلِكِ الْقَدُّوسِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ

ذکر اوصاف «ملک»، «قدّوس» و .. پس از «یسبّح لله...»، می تواند بیانگر علت تسبیح گویی موجودات باشد؛ یعنی، موجودات هستی از آن رو خدا را تنزیه می کنند که او را فرمانروای مطلق هستی، در کمال طهارت، پاکی و... می یابند.

6- آثار دوری از حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 64 - 2

2 - شرک و اعتقاد به ربوبیت جز خداوند، نتیجه سست اندیشی و دور ماندن از حکمت

قد جئتکم بالحکمہ .. إنّ اللّٰهَ هو ربّی وربکم

7- آثار ذکر حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 3

3- یوسف (ع) با یادآوری نعمت های الهی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت فراگیر خداوند، خویشتن را در محضر او احساس کرد.

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم. رب قد ءاتیتنی

تغییر سیاق؛ یعنی، الثفات از غیبت (إن ربی .. إنه هو العلیم) به خطاب (رب قد ءاتیتنی) حاوی نکاتی است از جمله اینکه یوسف(ع) با یاد کردن از نعمتهای خدادادی و توجه به ربوبیت و علم و حکمت مطلق الهی، به این حقیقت توجه پیدا کرد که خداوند حاضر و ناظر است. از این رو خود را در محضر او احساس کرد و او را مخاطب قرار داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 84 - 7

7 - توجه به حکمت و علم گسترده خدا، مستلزم بی نیاز شمردن او از شریک و مشاور

و هو الذى فى السماء إله و فى الأرض إله و هو الحكيم العليم

تذکر به حکمت و علم گسترده خدا، در پایان جمله ای که نفی کننده شرک و اثبات کننده توحید است، می تواند بیانگر مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 321

20 - توجّه به قدرت ، علم و حکمت گسترده خداوند ، مایه اطمینان قلب مؤمنان در طریق ایمان .

أنزل السكينة .. و لله جنود السموت و الأرض و كان الله عليماً حكيماً

«لله جنود..» دال بر حاکمیت و قدرت خداوند است و این که خداوند در پایان آیه به قدرت مطلقه و علم و حکمت گسترده خود اشاره کرده است؛ می تواند از آن جهت باشد که نفس توجّه مؤمنان به این حقیقت، خود وسیله ازدیاد ایمان و آرامش قلب آنان است.

8- آثار عقیده به حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 12

12- عقیده به قیامت و هدف داری و حکمت آمیز بودن جهان خلقت ، موجب آسانی تحمل مشکلات و مقتضی گذشت و نادیده گرفتن اذیت و آزار و آسیب های وارده از سوی دشمنان است .

و ما خلقنا السموت .. إلاّ بالحقّ ... فاصفح الصّفح الجمیل

«فا» در «فاصفح» تفریع است و جمله «فاصفح ..» را بر جمله «و ما خلقنا السموات ... إلاّ بالحق و إن الساعه لأتیه» عطف کرده است. بنابراین، استفاده می شود که به حق آفریده شدن جهان اقتضا دارد تا انسان حق طلبی همچون رسول الله (صلی الله علیه و آله) در مسیر حق بردبار باشد و تلاش خود را در برابر حق ناپذیری کافران بیهوده نپندارد.

9- ارزش تعلم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 10

10 - زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن ، فراگیری قرآن و آموختن حکمت ، احکام و معارف دین ، دارای جایگاهی رفیع و ارزشمند

كما أرسلنا فيكم رسولا .. و يعلمكم الكتب و الحكمة

10- ارزش تعلیم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 9

9 - آموزش کتاب آسمانی ; یادگیری حکمت ، احکام و معارف الهی و زدودن آلودگی ها و ناپاکی ها از خویشتن ، دارای جایگاهی رفیع
و ارجمند در دیدگاه پیامبران الهی

ص: 322

ربنا وابعث فيهم رسولا منهم يتلوا .. يزكّهم

11- ارزش حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 18

18 - کمال و ارزش والای علم در همراهی و آمیختگی آن با حکمت است .

و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 8

8- حکمت (دلایل عقلی و علمی) ، اساسی ترین و ارزشمندترین وسیله تبلیغ دین *

ادع إلى سبيل ربك بالحكمة والموعظه الحسنة و جدلهم

برداشت فوق، بدان احتمال است که تقدم «حکمه» بر «موعظه» و «جدل»، معلول اهمیت و ارزش برتر آن باشد. به علاوه مطلق آمدن «حکمت» و مقید شدن «موعظه» به «حسنة» و «جدل» به «أحسن»، می تواند مؤید برداشت فوق باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 3 - 5

5 - حکمت و سنجیده کاری ، خصلتی پسندیده و ارجمند در پیشگاه خداوند

و الذين هم عن اللغو معرضون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 4

4- شناختن هستی ، آن گونه که هست و تشخیص کار خیر و انجام دادن آن (حکمت) ، امری بس مهم و ارزش مند است .

و لقد آتينا لقمان الحكمة

حکمت در لغت، به معنای «معرفت پیدا کردن به موجودات» و نیز «انجام دادن کارهای خیر» است. (مفردات راغب)

12- ازلیت حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 6

6 - خداوند ، دارای عزّت و حکمتی گسترده و ازلی

و كان الله عزيزاً حكيماً

ص: 323

13- اصول حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 7

7 - شکرگزاری به درگاه خداوند ، اصلی از اصول حکمت است .

ءاتینا لقمم الحکمه ان اشکر لله

«أن» در «أن اشکر» تفسیری بوده و حکمت را تفسیر کرده است.

14- اعطای حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 1

1 - حکمت ، موهبت الهی است که خداوند به هر کس خواهد ، عطا می کند .

یؤتی الحکمه من یشاء

15- اعطای حکمت به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 2،5

2- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) از سوی پروردگار در پی فرار او از نظام فرعونی

ففررت منکم .. فوهب لی ربی حکمًا

واژه «حکم» می تواند مرادف «حکومت» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) باشد و نیز می تواند معادل «حکمه» و به معنای دانش و معرفت باشد. برداشت یاد شده بر پایه معنای دوم است.

5- اعطای حکمت و دانش به موسی (ع) ، زمینه ساز نایل آمدن او به مقام رسالت

فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

جدا بودن «وهب» و «جعل» و مقدم آمدن اعطای حکمت، نشان دهنده تمایز میان آن دو و قرار داشتن «جعل رسالت» در طول اعطای حکمت است.

16- اہمیت تعلیم حکمت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 324

7 - هدف بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) تعلیم کتاب و حکمت به همه انسان های عصر خود و نسل های بعد است .

و یعلمهم الکتب . . . و آخرین منهم

17- اهمیت حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 21

21 - علم و حکمت ، دو عنصر ضروری برای قانونگذاران

و المحصنات . . ان الله کان علیماً حکیماً

بیان علم و حکمت الهی پس از جعل قوانین و مقررات، دلالت بر این دارد که قانونگذاران باید دارای علم و حکمت باشند و قوانین را بر این دو پایه وضع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 14

14 - علم و حکمت ، دو پایه اساسی برای قانونگذاران

حرمت . . و المحصنات . . و من لم یستطع . . و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 14

14 - بهره وری صحیح از امکانات ، نیازمند به حکمت و کاردانی است .

و کان الله وسعاً حکیماً

توصیف خداوند به حکیم بودن پس از توصیف او به «واسع» بودن، اشاره به این است که چون توانمندی حکیم است، می تواند امور انسانها را تدبیر کند. بنابراین قدرت و امکانات بدون حکمت، کارساز نخواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا .. این ربک حکیم علیم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 26

ص: 325

26 - علم و حکمت شرط لازم برای ربوبیت است.

این ربک حکیم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 3

3 - برخوردارى از حکمت و معرفت و قرار گرفتن در زمره صالحان ، اوج کمال و سعادت انسان

ربّ هب لی حکمًا وألحقنی بالصلحین

با توجه به این که حضرت ابراهیم(ع)، به عنوان بزرگ ترین آرمان های ارزشی، این دورا از درگاه خدا تمنا کرده است، برداشت یاد شده استفاده می شود.

18- اهمیت حکمت کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 2 - 7

7 - هر کتابی ، شایسته است که استوار و متقن و حکیمانه باشد .

الکتب الحکیم

وصف قرآن کریم به عنوان کتاب حکیم، می تواند رهنمودی به نکته یاد شده باشد.

19- ایمان به حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 8

8 - باور و ایمان به شکست ناپذیری و حکیم بودن خداوند ، زمینه ساز توکل و اتکا بر وی

و من یتوکل علی الله فإن الله عزیز حکیم

آوردن جمله «فان الله ..» به جای جواب شرط و یادآوری عزت و حکمت مطلق الهی، اهدافی را تعقیب می کند که از جمله آنها ایجاد روح توکل در مؤمنان به خداوند است. یعنی اگر خداوند را عزیز و حکیم بدانید بر او توکل خواهید کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20- اعتقاد و باور یعقوب (ع) به علم و حکمت الهی، موجب اتکا و امید آن حضرت به یاری خداوند بود.

عسى الله أن يأتيني بهم جميعاً إنه هو العليم الحكيم

جمله «إنه هو...» تعلیل برای «عسى الله...» می باشد.

21- باور به علم خدا و حکیمانه بودن افعال او، زمینه ساز امید و اتکا به اوست.

عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً إنه هو العلیم الحکیم

22- باور و توجه به انحصار علم و حکمت در خداوند ، زمینه ساز قطع امید از غیر اوست .

عسی الله أن یأتینی بهم جمیعاً إنه هو العلیم الحکیم

هر چند جمله «عسی الله . . .» حاوی حصر نیست، ولی می توان گفت حصری که از تعلیل (إنه هو . . .) استفاده می شود به آن جمله نیز سرایت می کند. بنابراین مفاد (عسی الله . . .) چنین می شود: من تنها به خدا امید دارم و به غیر او امیدی ندارم؛ زیرا تنها او دانا و حکیم مطلق است.

24- باور یعقوب (ع) به علم و حکمت خداوند ، موجب بهره مندی وی از صبر و شکیبایی بود .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جمله «إنه هو . . .» علاوه بر اینکه تعلیل برای «عسی الله . . .» است می تواند بیان علت برای «فصبر جمیل» نیز باشد. برداشت فوق ، ناظر به این احتمال است.

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی ، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگنا ها و حوادث دشوار ، وامی دارد .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 31

31- مطالعه سرگذشت یوسف (ع) ، زمینه باور و توجه به ربوبیت خدا و علم و حکمت اوست .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم

20- پاداش حکمت به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 5

5 - بهره مند شدن موسی (ع) از حکمت و دانش ، پاداش الهی در برابر احسان و نیکوکاری وی

ءاتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

21- پرسش از حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 4

4- پیدایش سؤالهایی درباره علم و حکمت خداوند و امتیازات یوسف (ع) ، باعث طرح داستان یوسف (ع) در قرآن

إن ربك علیم حکیم. لقد كان فی یوسف وإخوته آیت للسائلین

ص: 327

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 2،7

2 - تلاوت آیات الهی، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت (معارف و احکام دین و...) و پاکسازی نسل ابراهیم و اسماعیل (ع) از آلودگی ها و ناخالصی ها، از ویژگی های پیامبری که ابراهیم و اسماعیل (ع) خواستار بعثت او بودند.

ربنا وبعث فیهم رسولا منهم یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمہ و یزکیهم

7 - تلاوت آیات خدا، تعلیم کتاب آسمانی، آموزش حکمت و پاکسازی مردم از آلودگی ها، از وظایف پیامبران و از اهداف بعثت ایشان است.

یتلوا علیهم ءایتک و یعلمهم الکتب و الحکمہ و یزکیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 151 - 8

8 - تعلیم حقایق و معارف قرآن و آموزش حکمت به مردم، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از هدف های رسالت اوست.

و یعلمکم الکتب و الحکمہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 4

4 - خداوند به عیسی (ع)، کتاب (قوانین الهی)، حکمت (معارف الهی)، تورات و انجیل را آموخت.

و یعلمه الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 7،9

7 - تلاوت آیات الهی، تزکیه نفوس و تعلیم کتاب و حکمت، سرلوحه برنامه ها و مسؤولیت های پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا بعث فیهم رسولا... یتلوا علیهم ءایته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمہ

9 - طهارت و پاکی نفس ، زمینه فراگیری دانش کتاب الهی و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکر «تزکیه» بر «تعلیم کتاب»، بیانگر این نکته است که بدون تزکیه، فراگیری دانش کتاب الهی، به گونه ای که مقصود انبیاست، ممکن نیست.

23- تلاوت حکمت در خانه همسران محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 8

8 - در خانه های همسران پیامبر ، آیات خدا و حکمت ، تلاوت می شده است .

ص: 328

و اذكرن ما يتلى في بيوتكن من آيت الله و الحكمة

24- جایگاه حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 74 - 15

15 - قلب و دل آدمی باید منشأ بروز حقایق و معارف الهی بوده و خاستگاه علم و حکمت باشد .

و إن من الحجارة لما يتفجر منه الأنهر و إن منها لما يشقق فيخرج منه الماء

25- حکمت آل ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 54 - 8

8 - اعطای کتاب و حکمت (پیامبری) و ملک عظیم به آل ابراهیم (ع) ، از تفضلات الهی

فقد اتينا ال ابرهيم الكتب و الحكمة و اتيناهم ملكاً عظيماً

برخی از مفسران برآنند که مراد از حکمت، نبوت و پیامبری است.

26- حکمت ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 1

1 - ابراهیم (ع) ، خواستار دانش و شایستگی از درگاه پروردگار

ربِّ هب لي حكماً وألحقني بالصلحین

«حکم» می تواند مرادف «حکومه» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) و یامعادل «حکمت» (دانش و معرفت) باشد. برداشت یاد شده، بر پایه معنای دوم است.

27- حکمت الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 126 - 5,8

5 - پیروزی جبهه مؤمنان ، پرتویی از عزّت و حکمت خداوند

وما التّصرّ الآ من عند اللّٰه العزیز الحکیم

ص: 329

8 - تعلق نصرت الهی به پیکارگران اهل صبر و تقوا، برخاسته از حکمت خداوند

ان تصبروا و تتقوا .. و ما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم

28- حکمت انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 5،9

5 - کتاب و حکمت، عطیة الهی به انبیا

ان یؤتیه الله الكتاب و الحكم

بنابراینکه «الحکم»، به معنی حکمت باشد.

9 - ناسازگاری مقام نبوت و دارا بودن کتاب و حکمت، با دعوت مردم به پرستش خویش

ما کان لبشر .. ثم یقول للناس کونوا عباداً لی من دون الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 81 - 3،8

3 - کتاب و حکمت، عطیة الهی به انبیا

لما اتیتکم من کتاب و حکمه

8 - میثاق الهی از انبیا، قبل از دادن کتاب و حکمت به آنها

و اذ اخذ الله میثاق النبیین لما اتیتکم من کتاب و حکمه

بنابراینکه «لما»، شرطیه باشد.

29- حکمت پادشاه مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 9

9- پادشاه مصر در عصر یوسف، فردی با فراست و از حکمت و تدبیر برخوردار بود.

وقال الملك اتتوني به أستخلصه لنفسي فلما كلمه قال إنك اليوم لدينا مكين أمين

30- حكمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

1 - بقره - 2 - 32 - 6,9

ص: 330

6 - خداوند ، تنها حقیقتی که دارای علم و حکمت مطلق است .

إنك أنت العليم الحكيم

مقرون بودن خبر (العليم الحكيم) به «ال» و نیز وجود ضمیر فصل «أنت» در جمله، دلالت بر حصر دارد.

9 - هدف از فرمان خدا به فرشتگان (در بیان نام های حقایق) ، یادآوری عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی و آگاه ساختن آنان به برتری علمی آدم (ع) بود .

أنبئونی بأسماء هؤلاء .. قالوا سبحنک ... إنک أنت العليم الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 149 - 3

3 - تعیین مسجدالحرام به عنوان قبله ، حکمی حق (حکمت آمیز و به جا) و از ناحیه خداوند

و إنه للحق من ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 12، 9

9 - مقتضای حکمت الهی ، عقابِ خطاکاران پس از بیان احکام و ارائه ادله روشن است .

فان زللتم من بعد ما جاءتکم البینات .. ان الله عزیز حکیم

12 - آگاهی از عزت و حکمت الهی ، زمینه تسلیم در برابر خداوند و دوری از متابعت شیطان

ادخلوا فی السلم .. ولا تتبعوا ... ان الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 220 - 24، 21، 20

20 - تشریح احکام ، بر اساس حکمت الهی

و یسلونک عن الیتامی .. ان الله عزیز حکیم

21 - عزت و نفوذناپذیری خداوند در انجام خواسته های حکیمانه خویش

و لو شاء الله لاعتنتكم ان الله عزيز حكيم

24 - حکمت الهی مانع از اراده و جعل احکام دشوار و مشقت آمیز

و لو شاء الله لاعتنتكم ان الله عزيز حكيم

جمله «ان الله...» دلیل است برای «لو شاء...» یعنی حکمت او مانع است از اینکه احکامی دشوار و مشقت آمیز جعل کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 228 - 24

24 - احکام و قوانین الهی ، از جمله قوانین مربوط به زندگی زن و شوهر ، حکیمانه و برخاسته از حکمت خداوند است .

و المطلقات یتربصن . . . و الله عزيز حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 331

2 - بقره - 2 - 240 - 12

12 - تشریح احکام بر اساس حکمت الهی

والله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 21

21 - خواسته ها و مشیت های الهی ، بر اساس ملاک و حکمت است ; نه گزاف و بیهوده

و زاده بسطه فی العلم و الجسم و الله یؤتی ملکه من یشاء

خداوند از یک سو اعطای ملک را برخاسته از مشیت خویش شمرده، و از سوی دیگر ملاک انتخاب طالوت را بیان می کند؛ بنابراین مشیت الهی بر اساس ملاک و حکمت است؛ نه بی حساب و گزاف.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 260 - 23، 25

23 - جمع میان اجزای پراکنده مردگان و احیای آنان ، بر اساس حکمت خداوندی

ثم اجعل . . . ثم ادعهنّ . . . انّ الله عزیز حکیم

25 - توجه به عزت و حکمت الهی ، هموارکننده شناخت چگونگی زنده شدن مردگان

و اعلم انّ الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 6 - 4، 6

4 - شکل گیری انسان در رحم ، نشانه اقتدار و حکمت خداوند است .

هو الذی یصورکم . . . لا اله الا هو العزیز الحکیم

6 - مشیت و خواسته های خداوند ، بر اساس حکمت است .

کیف یشاء لا اله الا هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 18 - 13، 14

13 - اقتدار و حکمت الهی ، اساس قسط و عدل اوست .

قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم

14 - نظام عادلانه آفرینش ، نشان وحدانیت ، اقتدار و حکمت الهی است .

قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم

گویا جمله «لا اله الا هو . . .» ، بیان نتیجه ای است برای «قائماً بالقسط». یعنی نظام عادلانه دلالت می کند بر توحید، عزّت، اقتدار و حکمت خداوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 332

2 - آل عمران - 3 - 19 - 2

2 - عدالت ، یکتایی ، اقتدار و حکمت خداوند مقتضی تسلیم شدن انسان ، تنها در برابر او

قائماً بالقسط لا اله الا هو العزيز الحكيم. انّ الدّین عند الله الاسلام

مستفاد از ارتباط آیه مورد بحث با آیه پیشین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 27 - 3

3 - تبدیل تدریجی شب و روز ، به یکدیگر (فاصله بین الطلوعین و غروب) به قدرت و حکمت الهی

انک علی کل شیء قدیر. تولج الیل فی النهار

بنابراینکه «ولوج» به معنای تبدیل تدریجی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 3

3 - تعلیم و تعلّم کتاب الهی و حکمت ، ارزشی والا

و یعلمه الكتاب والحکمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 34,35

34 - سهم تعیین شده در ارث ، نشأت گرفته از علم و حکمت خداوند

یوصیکم الله فی اولادکم . .. انّ الله کان علیماً حکیماً

35 - نظام حقوقی اسلام ، نشأت گرفته از علم و حکمت خداوند

یوصیکم الله فی اولادکم . .. انّ الله کان علیماً حکیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 17 - 9

9- علم و حکمت الهی ، اساس پذیرش توبه گنهکاران

اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ . . . وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 19،20

19 - احکام و قوانین ازدواج و مسائل جنسی برخاسته از علم و حکمت خداوند

والمحصنات . . . اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

20 - تشریح ازدواج موقت و مقررات آن ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ . . . اِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

ص: 333

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 11، 12

11 - تبیین احکام و ارائه سنن پیشینیان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت او

یرید الله .. و الله علیم حکیم

12 - بازگشت خداوند به بندگان خویش ، برخاسته از علم و حکمت اوست .

و یتوب علیکم و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 56 - 11، 12، 14

11 - اعمال قدرت خداوند ، حکیمانه است .

انّ الله کان عزیزاً حکیماً

12 - وارد ساختن کافران به آتش و عذاب آنان در دوزخ ، بر اساس حکمت خداوند

انّ الذین کفروا بایاتنا سوف نصلیهم ناراً .. انّ الله کان عزیزاً حکیماً

تذکره حکمت خداوند پس از بیان عذاب کافران، اشاره به حکیمانه بودن چنین عملی است.

14 - عزت و حکمت الهی ، مقتضی عذاب مستمر دوزخیان کفرپیشه *

انّ الذین کفروا .. انّ الله کان عزیزاً حکیماً

بنابر اینکه جمله «انّ الله ..» ، بیان علتی برای «سوف نصلیهم ناراً» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 92 - 29، 30

29 - خداوند ، دانایی با حکمت است .

و کان الله علیماً حکیماً

بنابر اینکه «حکیماً» صفت «علیماً» باشد.

30 - تشریح قانون دیه و کفاره در مورد قتل خطائی ، بر اساس علم و حکمت گسترده خداوند است .

و من قتل مؤمناً خطأً .. و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 104 - 13،14

13 - خداوند ، دانایی کاردان است .

كان الله عليماً حكيماً

14 - فرمان خداوند به مسلمانان در مورد تعقیب دشمنان ، فرمانی حکیمانه و با آگاهی کامل به مصالح آنان است .

ولا تهنوا في ابتغاء القوم .. و كان الله عليماً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 111 - 8

ص: 334

8 - خداوند ، دانایی کاردان است .

و كان الله عليماً حكيماً

بنابر اینکه «حکیما»، صفت «علیما» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 130 - 11، 13

11 - تشریح طلاق از جانب خداوند ، برای زندگی های مسالمت ناپذیر ، حکمی حکیمانه است .

وإن يفرقا .. و كان الله وسعاً حكيماً

13 - گستردگی فضل خداوند و حکمت او ، مقتضی رفع نیاز های زن و شوهر پس از طلاق

وإن يفرقا يغن الله كلا من سعته و كان الله وسعاً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 158 - 6، 7

6 - معراج حضرت مسیح (ع) امری حکیمانه و پرتوی از عزتمندی خداوند

بل رفعه الله إليه و كان الله عزيزاً حكيماً

بیان عزتمندی و کاردانی خداوند پس از جمله «بل رفعه الله الیه» برای اشاره به این است که بالا بردن عیسی (ع) برخاسته از حکمت و عزت خداوند بوده است.

7 - عزت ، قهر و غلبه خداوند ، آمیخته با حکمت است .

كان الله عزيزاً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 165 - 10، 12

10 - فرستادن پیامبران مقتضای عزتمندی و حکمت خداوند

رسلا مبشرين و منذرين .. و كان الله عزيزاً حكيماً

12 - غلبه خداوند در احتجاج و استدلال ، برخاسته از حکمت بی پایان اوست . *

لئلا يكون للناس على الله حجه . . . و كان الله عزيزاً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 16،17

16 - بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن برخاسته از علم و حکمت خداوند

يأيها الناس قد جاءكم الرسول بالحق من ربكم . . . و كان الله عليماً حكيماً

17 - اختیار انسان ها در انتخاب ایمان و کفر ، برخاسته از علم و حکمت خداوند

فامنوا خيراً لكم و إن تكفروا . . . و كان الله عليماً حكيماً

یادآوری علم و حکمت خداوند در ذیل آیه اشاره به این است که تمامی معارف یاد شده در آیه و از جمله آنها اختیار آدمی، عالمانه و حکیمانه است.

ص: 335

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 38 - 11, 12, 13

11 - خداوند ، مقتدر و کاردان است .

والله عزيز حكيم

12 - خداوند ، مقتدری کاردان است .

والله عزيز حكيم

بنابر اینکه «حکیم» صفت برای «عزیز» باشد.

13 - تشریح حد سرقت ، جلوه ای از عزت و حکمت خداوند

فاقطعوا ايديهما . . . والله عزيز حكيم

توصیف خداوند به «عزیز» و «حکیم» پس از بیان حد سرقت، نقش این دو صفت را در تشریح آن حد نشان می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 40 - 13

13 - خداوند ، توانایی حکیم است . *

والله على كل شيء قدير

«قدیر» به کسی گفته می شود که بر هر کاری توانا باشد و آن را بر اساس حکمت انجام دهد. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 12, 13

12 - تمامی افعال خداوند و حتی آمرزش مشرکان ، بر اساس حکمت است .

وإن تغفر لهم فانك انت العزيز الحكيم

13 - عذاب های خداوند ، برخاسته از عزت و حکمت اوست .

وإن تعذبهم . . . فانك انت العزيز الحكيم

جمله «فانک انت . . .» همانگونه که جزای مقدر در «ان تغفر لهم» را بیان کرده است می تواند به جزای تقدیری «ان تعذبهم» نیز نظر داشته باشد در این صورت مفاد آیه این می شود: هیچ جای اعتراضی بر خداوند نیست زیرا وی اولاً عزیز است و محکوم هیچ حکمی نخواهد شد و ثانیاً حکیم است و افعال وی و از جمله عذاب و مغفرت بندگان همواره بر اساس حکمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 18 - 4,3

3 - تنها خداوند، حکیم (کاردان) و خبیر (آگاه به دقائق امور) است.

و هو الحکیم الخبیر

معرفه بودن مبتدا (هو) و خبر (الحکیم الخبیر) بیانگر حصر است.

4 - قهر و غلبه خداوند بر اساس حکمت و آگاهی کامل و دقیق اوست.

و هو القاهر فوق عباده و هو الحکیم الخبیر

ص: 336

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 10

10 - ارتقای درجه پیامبران و اعطای حجت به آنها، جلوه ای از حکیمانه و عالمانه بودن افعال الهی است.

تلک حجتنا .. نرفع درجت ... إن ربک حکیم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 24، 25

24 - افعال خداوند بر اساس علم و حکمت اوست.

قال النار مثویکم .. إن ربک حکیم علیم

25 - مشیت الهی سرچشمه گرفته از علم و حکمت اوست.

إلا ما شاء الله إن ربک حکیم علیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 10 - 6، 8

6 - پیروزی مسلمانان در جنگ بدر، گسیل هزاران فرشته برای امداد مجاهدان در آن جنگ، بشارت دهی و اطمینان بخشی به واسطه آنان، پرتوی از عزتمندی و کاردانی خداوند

و ما النصر إلا من عند الله إن الله عزیز حکیم

جمله «إن الله عزیز حکیم» تعلیلی است برای تمامی مسائلی که در این آیه و آیه قبل مطرح شده بود. یعنی سرچشمه آنچه بیان شد، عزت و حکمت خداوند است.

8 - خداوند، غالب و پیروز در انجام هر کار، و تمام افعال وی بر اساس حکمت است.

إن الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 7، 12

7 - خداوند ، مؤمنان متوکل بر وی را بر دشمنانشان پیروز و کار های آنان را حکیمانه سامان خواهد بخشید .

و من يتوکل علی اللّٰه فإن اللّٰه عزیز حکیم

جواب شرط «و من يتوکل علی اللّٰه» حذف شده و جمله «فان اللّٰه . . .» جانشین آن شده و دلالت بر آن دارد که تقدیر جمله چنین است:
و من يتوکل علی اللّٰه ی-----نصره و یحکم أمره ف--ان اللّٰه . . .

12 - قدرت و غلبه خداوند با حکمت و کاردانی است .

فإن اللّٰه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 13، 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

ص: 337

إنه عزیز حکیم

13 - ایجاد الفت و محبت بین مؤمنان ، پرتوی از عزت و حکمت خداوند

و ألف بین قلوبهم . . . و لكن الله ألف بینهم إنه عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 12

12 - خداوند ، شکست ناپذیر و بسیار کاردان است .

و الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 71 - 9، 10

9 - خداوند ، بسیار دانا و کاردان است .

و الله علیم حکیم

10 - علم و حکمت گسترده الهی ، پشتوانه وعده الهی به ناکامی خائنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دین الهی

فقد خانوا الله من قبل فأمكن منهم و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 15 - 6، 7

6 - پذیرش توبه مشرکان و کفار و قبول اسلام آنان از سوی خداوند ، برخاسته از علم و حکمت اوست .

و يتوب الله على من يشاء و الله علیم حکیم

7 - جنگ با دشمنان پیمان شکن و دعوت آنان به توبه و بازگشت به دامن اسلام ، دستوری برخاسته از علم و حکمت خداوند

قتلوهم . . . و يتوب الله على من يشاء و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 28 - 19، 21

19 - ممنوعیت مشرکان از نزدیک شدن به مسجدالحرام ، حکمی است مبتنی بر علم و حکمت گسترده خدا .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ .. . إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ

21 - علم و حکمت گسترده خداوند ، پایه و اساس مشیت و اراده او

إِنْ شَاءَ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 18

18 - علم خداوند ، آمیخته با حکمت است .

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

برداشت فوق بر این اساس است که «حکیم»، صفت «علیم» باشد نه خبر دوم.

ص: 338

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 71 - 24، 25

24 - عزت و حکمت الهی ، تضمین کننده تحقق وعده ها و بشارت های او به مؤمنان

أولئك سيرحمهم الله إن الله عزيز حكيم

25 - وعده الهی به شمول رحمتش بر مؤمنان ، نشأت یافته از حکمت اوست نه عجز از افاضه رحمت فعلی .

أولئك سيرحمهم الله إن الله عزيز حكيم

جمله «إن الله .. » می تواند تعلیلی برای پرسش مقدر باشد، که چرا خداوند نزول رحمت به مؤمنان را موکول به آینده کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 110 - 7

7 - برخورد شدید خداوند با بناکنندگان مسجد ضرار ، متکی بر علم و حکمت او بود .

و الذين اتخذوا .. لا تقم فيه ... فانهار به في نار جهنم ... والله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 11

11 - افعال خداوند و تدبیرات او ، به تمامی براساس حکمت و بر طریق صواب است .

إن ربي على صراط مستقيم

بر صراط مستقیم بودن شخص ، به معنای راستی و درستی کارهای اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 25

25 - یعقوب (ع) گرفتار شدن به فراق فرزندان (یوسف (ع) ، بنیامین و لاوی) را حاوی حکمت و مصلحتی الهی می دید .

فصبر جميل .. إنه هو العليم الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1- خداوند، آسمان ها و زمین را هدفمند و بر اساس حکمت آفرید .

ألم تر أن الله خلق السموت والأرض بالحق

«حق» در برابر باطل (بیهوده) است و مراد از آن، این است که فاعل حق برای کارش هدفی پسندیده در نظر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 85 - 2، 1

1- خداوند آسمان ها، زمین و موجودات در فضا را بر اساس حق (حکیمانه و با مقصودی صحیح) آفرید .

ص: 339

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلا بالحقّ

یکی از موارد کاربرد واژه «حق» جایی است که کاری به مقتضای حکمت و بر اساس مصلحت انجام پذیرفته باشد (مفردات راغب). برداشت فوق بر اساس این کاربرد است.

2- نظام آفرینش (آسمان ها ، زمین و موجودات در فضا) ، نظامی هدفدار و حکیمانه است .

و ما خلقنا السموت و الأرض و ما بينهما إلا بالحقّ

واژه «حق» در مقابل «باطل» است و باطل؛ یعنی، پوچ و بی هدف. بنابراین لغت «حق» - که متضمن معنای حکمت و مصلحت است - می تواند بیانگر هدف داری باشد. مؤید آن آیات متعددی است که بطلان و پوچی در آفرینش جهان را نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 60 - 13، 12

12- عزّت و حکمت ، مظهر عالی ترین صفات خداوند

و لله المثل الأعلى و هو العزيز الحكيم

13- عزّت و حکمت خداوند ، ناسازگار با اسناد دختر به او

و يجعلون لله البنت . . . و هو العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 4، 1، 2

1- مجموعه اوامر و نهی های خداوند ، که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شد ، رهنمودهایی حکیمانه است .

ذلک ممّا أوحى إليك ربّک من الحکمه

مشارالیه «ذلک» مجموعه تعالیم، اعم از نواهی و اوامری می باشد که در چند آیه قبل آمده است.

2- دعوت به توحید ، خداپرستی ، احسان به والدین ، اجتناب از پرخاشگری بر آنان ، دعا برای والدین و پرداخت حقوق خویشاوندان ، تعالیمی حکیمانه و وحی الهی است .

ذلک ممّا أوحى إليك ربّک من الحکمه

4- ارائه تعالیمی حکیمانه از سوی خداوند برای بشر ، مقتضای ربوبیت اوست .

ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 4

4- افعال خداوند و آفرینش موجودات ، حکیمانه و خردمندانه است .

الحَقُّ

«حَقٌّ» به کسی گفته می شود که براساس حکمت، چیزی را ایجاد کند (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 81 - 9

9- رام کردن تندباد ها و به فرمان درآوردن آنها برای سلیمان (ع) ، کاری حکیمانه و عالمانه از سوی خداوند بود .

ص: 340

و لسلیمن الریح عاصفه . . و کنا بکل شیء علمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 10 - 3

3 - پذیرش توبه بندگان از سوی خداوند ، توأم با حکمت او است .

أَنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ

برداشت یاد شده، از آمدن وصف «حکیم» پس از وصف «توّاب» و ارتباط میان آن دو استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 58 - 21، 22

21 - تبیین و تشریح آیات الهی از سوی خداوند ، عالمانه و حکیمانه است .

كَذَلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

جمله «و الله علیم حکیم» جمله ای معترضه و یا حالیه است که در هر صورت، بیانگر این نکته است که تبیین و تشریح آیات از سوی خدای علیم و حکیم است و همه کارهای او عالمانه و حکیمانه می باشد.

22 - احکام و قوانین الهی ، عالمانه ، حکیمانه و مطابق با علم و حکمت

لِيَسْتُنذِرَكُمْ الَّذِينَ أٰمَنْتُمْ . . . كَذٰلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ الْآيَاتِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

آمدن جمله «و الله علیم حکیم»؛ یعنی، یادآوری علم و حکمت خداوند پس از بیان احکام مربوط به روابط فرزندان با پدر و مادرشان، می تواند به منظور حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 59 - 6، 7

6 - تبیین و تشریح آیات الهی از سوی خداوند ، عالمانه و حکیمانه است .

كَذٰلِكَ يَبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ ءَايَاتِهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ

7 - احکام و قوانین الهی ، عالمانه ، حکیمانه و مطابق با علم و حکمت است .

وإذا بلغ الأطفل منكم الحلم فليستئذنوا .. كذلك يبين الله لكم آياته والله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

12 - فرقان - 25 - 10 - 10

10 - اعطای گنج و ثروت فراوان به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر خلاف حکمت الهی و مصلحت او بود .

أو یلقى إلیه کنز أو تكون له جنّه .. إن شاء جعل لك خیراً من ذلك جنّ-ت ... و یجع

خداوند در آیه شریفه، به انتظار کافران از پیامبر (صلی الله علیه و آله) مبنی بر داشتن باغ های پرثمر پاسخ گفت؛ ولی نسبت به داشتن گنج و ثروت فراوان پاسخ نفرمود. از این نکته می توان استفاده کرد که داشتن گنج و ثروت بسیار بر خلاف حکمت الهی و مصلحت است و این امر، چنان روشن است که نیاز به پاسخ گویی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

ص: 341

6 - خداوند ، حکیمی بی مانند و دانایی بی همتا است .

من لدن حکیم علیم

تکبیر در «حکیم» و «علیم» برای بیان تفخیم است؛ یعنی، «حکیم اَیّ حکیم» و «علیم اَیّ علیم».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - تأمین تمام نیاز های روحی و جسمی انسان ، در پرتو تدبیر حکیمانه خداوند

جعلنا الیل لیسکنوا فیه و النهار مبصرًا

از این که خداوند شب را برای آرامش بشر قرار داده و برای حرکت و تلاش وی روز را آفریده است، استفاده می شود که نیازهای بشر - حتی استراحت وی - از دید خداوند پنهان نبوده و آن را تأمین کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - اتکای حضرت ابراهیم (ع) به عزت و حکمت خداوند در هجرت خویش

إِنِّي مهاجر إلى رَبِّي إِنَّهُ هُوَ العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - عزت و شکست ناپذیری خداوند ، آمیخته با حکمت و کاردانی او است .

و هو العزيز الحكيم

12 - عزت و حکمت خداوند ، مظهر عالی ترین صفات او است .

وله المثل الأعلى . . . و هو العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - عزت و شکست ناپذیری خداوند ، آمیخته به حکمت و رعایت مصالح است .

و هو العزيز الحكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 27 - 6,7

6 - عزت و حکمت خداوندی ، دلیل بی شماری کلمات و مقدرات او است .

ما نفدت کلمت الله إنّ الله عزیز حکیم

جمله «إنّ الله عزیز حکیم» به منزله تعلیل برای «مانفدت. ..» است. بنابراین، معنا چنین می شود: «کلمات خداوند، پایان ناپذیر است؛ چون او حکیم و عزیز است».

ص: 342

7 - عزت الهی، آمیخته به حکمت (کاردانی) او است .

إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 1 - 11

11 - فرمان به تبعیت نکردن از کافران و منافقان، برخاسته از علم گسترده و حکمت خداوندی است .

يَأْتِيهَا النَّبِيُّ... وَلَا تَطْعَمُ الْكُفْرِينَ وَالْمُنْفِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 1 - 8

8 - مالکیت مطلق خدا بر موجودات و حکمت و آگاهی او، جلوه ای از کمال های او است .

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ... وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ

از آن جایی که حمد در برابر کمال است، آوردن صفت های مالکیت، حکمت و آگاهی پس از بیان اختصاص داشتن همه حمدها به خداوند، می تواند به منظور القای نکته یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 6

6 - قرآن، نازل شده از سوی پروردگار کاردان و ستوده

تَنْزِيلٌ مِّنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 3 - 6

6 - عزت و پیروزمندی خداوند، آمیخته با حکمت و کاردانی او است .

اللَّهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «حکیم» صفت «عزیز» باشد؛ نه وصف دوم «اللَّهُ» البته در صورت دوم نیز مطلب قابل استفاده

است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 32 - 9

9 - تفاوت سطح معیشت و جایگاه اجتماعی انسان ها ، مبتنی بر حکمت و تدبیر الهی است .

و رفعنا بعضهم فوق بعض درجت لیثخذ بعضهم بعضاً سخریاً

بیان تفاوت سطح زندگی انسان ها همراه با فلسفه آن، نشانگر آن است که این کار از روی حکمت صورت گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 84 - 6

ص: 343

6- الوهیت یگانه و بی شریک خداوند ، بر هستی ، همراه با کاردانی و آگاهی ژرف

و هو الذی فی السماء إله و فی الأرض إله و هو الحکیم العلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 2 - 8

8- عزت و اقتدار الهی ، عزتی آمیخته به حکمت

اللّه العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 4

4- کتاب تشریح (قرآن) و کتاب تکوین (نظام طبیعت) ، هر دو متکی به مبدئی یگانه ، مقتدر و حکیم

تنزیل الکتب من اللّه العزیز الحکیم . إنّ فی السموت و الأرض لآیت

از ارتباط دو آیه و این که در آیه قبل سخن از «کتاب تشریح» و در این آیه سخن از «نظام تکوین» به میان آمده است; همگونی و منشأ یگانه هر دو استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 37 - 9

9- ربوبیت خداوند بر هستی ، متکی بر حکمت و کاردانی او

ربّ العلمین . . . و هو العزیز الحکیم

از ارتباط واژه «حکیم» با «ربّ العالمین»، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 2 - 12

12- عزّت و قدرت شکست ناپذیر خداوند ، آمیخته با حکمت و کاردانی او

العزیز الحکیم

از کنار هم آمدن وصف «عزیز» و «حکیم»، مطلب یاد شده قابل برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 7 - 6

6 - عزت و شکست ناپذیری خداوند ، آمیخته با حکمت و کاردانی او

و كان الله عزيزاً حكيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 23

23 - افعال الهی ، دارای فلسفه و حکمت

ص: 344

و لولا رجال مؤمنون .. ليدخل الله في رحمته من يشاء

تعبیر «لیدخل ..»، بیانگر فلسفه و حکمت صلح حدیبیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 5 - 4

4 - خداوند جهان آفرین حکیم و قادر، بی نیاز از گزافه گویی و صادق در وعده های خویش

والذريت ذرّوا . فالحملت وقرًا . فالجريت يسرًا . فالمقسّمت أمرًا . إنّما تو

با توجه به این که «إنّما ..» جواب سوگندهای آیات پیشین است، از ارتباط نزدیک میان جواب قسم و مقسم به، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 60 - 5

5 - مرگ، نشانه ناتوانی خداوند از زنده نگه داشتن مردم نیست؛ بلکه تقدیری حکیمانه است.

نحن قدرنا بينكم الموت و ما نحن بمسبوقين

آیه شریفه درصدد بیان این حقیقت است که وجود مرگ در میان انسان ها، نشانگر این نیست که عواملی بیرون از اراده الهی آنان را از میان می برد و خداوند با این که می خواهد که آنها را زنده نگه دارد، آن عوامل بر اراده او غلبه پیدا می کنند. خدا مغلوب چیزی واقع نمی شود؛ بلکه مرگ تقدیری حکیمانه از سوی او است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 73 - 1

1 - کارهای خداوند، دارای هدف و حکمت است.

نحن جعلناها تذكرة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 1 - 7

7 - عزّت و اقتدار الهی، آمیخته با حکمت (کاردانی و مصلحت سنجی) است.

و هو العزيز الحكيم

قرار گرفتن صفت «حکیم» پس از صفت «عزیز»، بیانگر آمیختگی حکمت و عزت خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 14، 3

3- آفرینش الهی، متکی به تقدیر و سنجشی حکیمانه و مبرا از هرگونه ضعف و کاستی

هو الله الخلق البارئ

برخی از مفسران، برآنند که در معنای «خالق» آفرینش همراه با تقدیر و حکمت نهفته است و «بارئ» می تواند در بردارنده معنای «پیراستن» باشد.

ص: 345

14 - اقتدار و پیروزمندی خداوند ، آمیخته با حکمت و مصلحت دانی او

العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 5 - 9

9 - پیروزمندی و اقتدار الهی ، آمیخته با حکمت او است .

إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 8

8 - عزت و حکمت ، تنها از آن خداوند است .

و هو العزیز الحکیم

مسند در «هو العزیز ..» همراه با الف و لام جنس و مفید حصر است؛ یعنی، «ما العزیز إلا هو و ما الحکیم إلا هو».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 4

4 - رهنمودها و فرمان های خداوند ، حکیمانه است .

فَاتَّقُوا اللَّهَ .. وَاَسْمِعُوا وَاَطِيعُوا وَاَنْفِقُوا... وَاللَّهُ... الْحَكِيمُ

توصیف خداوند به «حکیم» بودن در پایان سوره، به دنبال یک سلسله از رهنمودها و فرمان های الهی، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 3 - 12

12 - احکام و رهنمود های الهی درباره طلاق ، مبتنی بر تقدیر حکیمانه خداوند است .

فَطَلَّقُوهُنَّ لَعَدَّتْهُنَّ .. فَاَمْسِكُوهُنَّ بِمَعْرُوفٍ اَوْ فَاَرْقُوهُنَّ... قَدْ جَعَلَ اللَّهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 20 - 4,5

4 - افعال الهی ، دارای حکمت است .

و الله جعل لكم الأرض بساطاً . لتسلکوا منها سبلاً فجاجاً

5 - حکمت آمیز بودن آفرینش طبیعت

و الله جعل لكم الأرض بساطاً . لتسلکوا منها سبلاً فجاجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 11

ص: 346

11 - عذاب و کیفر الهی در دنیا حکمت آمیز است .

مما خطی --تهم أغرقوا . . رب لا تذر علی الأرض من الکفرین ديارًا . إنک إن تذر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 2 - 8

8 - آفریش انسان از سوی خداوند ، حکیمانه و هدفمند و به دور از پوچی و بیهودگی است .

إنّا خلقنا الإنسان من نطفه . . نبئیه

تأکید خداوند بر آزمایش شدن انسان از آغاز خلقت وی، می تواند برای نفی توهم پوچی و بی هدف بودن آفریش انسان ها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 30 - 5

5 - مشیت و خواست خداوند ، عالمانه و حکیمانه است .

أن یشاء الله إن الله کان علیما حکیمًا

31- حکمت خدا در قصه یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 6

6- تنها جویندگان حقیقت و پژوهشگران وادی معرفت ، به نشانه های ربوبیت خدا و علم و حکمت او در داستان یوسف پی خواهند برد .

لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للسانین

بدیهی است که داستان یوسف (ع) و برادرانش، حاوی آیات و نشانه هاست ، چه پرسشگری باشد یا نباشد. بنابراین حرف لام در «لسانین» لام انتفاع است و «لسانین» گویای این است که پرسشگران و محققان ، از آن داستان سود می برند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 30

30- سرگذشت یوسف (ع) (خروج او از زندان ، پایان فراق او با بستگان و . . .) بر اساس تدبیر عالمانه و حکیمانه خداوند رقم می

خورد .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم

32- حکمت خدا در هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 347

13- مشیت خداوند در هدایت و گمراهی مردم ، تخلف ناپذیر است .

فیضّل الله من یشاء و یهدی من یشاء و هو العزیز

«عزیز» به معنای غلبه کننده شکست ناپذیر است و به تناسب صدر و ذیل آیه استفاده می شود که مشیت خداوند، قطعی است.

33- حکمت خلقت چهار پایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 4

4 - بهره مندی انسان ها ، فلسفه و حکمت آفرینش شتر ، گاو و گوسفندان

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمًا

گفتنی است از «لام» «لهم» (به کار رفته در معنای تعلیل) و نیز از این که آیه شریفه در مقام امتنان است، برداشت یاد شده به دست می آید.

34- حکمت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 10

10 - سلطنت ، حکمت و علم داود ، عطای خداوند به وی

و اتیه الله الملك و الحکمه و علمه ممّا یشاء

35- حکمت در آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 61 - 35

35 - آیات خداوندی و احکام الهی ، عمیق ، حکیمانه و شایسته هر گونه تعقل و اندیشه کردن انسان در آنها است .

لیس علی الأعمی حرج ... کذلک یبّین الله لکم الآیت لعلکم تعقلون

36- حکمت در افعال خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 18 - 5

ص: 348

5- نفع و ضرر رساندن خداوند به آدمیان بر اساس حکمت و آگاهی

وإن یمسک اللہ بضر فلا کاشف له إلا هو . . . هو الحکیم الخبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- توبه - 9 - 66 - 15

15 - افعال الهی ، دارای علت و حکمت

نعذب طائفه بأنهم کانوا مجرمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 31 - 6

6- افعال خداوند ، حکمت آمیز است .

و جعلنا فی الأرض روسی أن تمید بهم . . . سبلاً لعلهم یهتدون

از این که خداوند فرمود: ما کوه ها را به منظور محافظت زمین از لرزش و اضطراب و راه های فراخ را برای راه یابی انسان آفریدیم، به دست می آید که کارهای خداوند هدف دار و حکمت آمیز است.

37- حکمت در انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 48 - 5

5- تورات و انجیل (کتب الهی) ، دربردارنده قوانین و معارف الهی *

و یعلمه الكتاب و الحکمه و التوریه و الانجیل

عطف تورات و انجیل بر کتاب و حکمت، از باب عطف فرد بر جنس است.

38- حکمت در اوامر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 13

13 - رهنمود ها و دستورات الهی در زمینه مسائل جنگ ، حکیمانه و به کارگیری آنها زمینه ساز پیروزی است .

ما کان لنبی . . . و الله عزیز حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 1

1- مجموعه اوامر و نهی های خداوند ، که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شد ، رهنمودهایی حکیمانه است .

ص: 349

ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبِّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ

مشارالیه «ذَٰلِكَ» مجموعه تعالیم، اعم از نواهی و اوامری می باشد که در چند آیه قبل آمده است.

39- حکمت در تبلیغ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 125 - 6,8,15

6- آشنایی با حکمت، موعظه و برترین روش های جدلی، نیاز ضروری مبلغان دین

ادع إلى سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه و جدلهم بالتی هی أحسن

امر الهی به تبلیغ دین از طریق حکمت، موعظه و جدل برتر نشانگر این معناست که فاقدان این ابزار، از کارایی لازم و شایسته در امر تبلیغ برخوردار نیستند.

8- حکمت (دلایل عقلی و علمی)، اساسی ترین و ارزشمندترین وسیله تبلیغ دین *

ادع إلى سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه و جدلهم

برداشت فوق، بدان احتمال است که تقدم «حکمه» بر «موعظه» و «جدل»، معلول اهمیت و ارزش برتر آن باشد. به علاوه مطلق آمدن «حکمت» و مقید شدن «موعظه» به «حسنه» و «جدل» به «أحسن»، می تواند مؤید برداشت فوق باشد.

15- بهره گیری از حکمت، موعظه نیکو و جدل بهترین در تبلیغ دین، روشی ابراهیمی است.

اتَّبِعْ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ .. ادع إلى سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه و جدلهم بالتی

40- حکمت در تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 48 - 5

5- تورات و انجیل (کتب الهی)، دربردارنده قوانین و معارف الهی *

و یعلمه الكتاب و الحکمه و التوریه و الانجیل

عطف تورات و انجیل بر کتاب و حکمت، از باب عطف فرد بر جنس است.

41- حکمت در دعوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) مأمور دعوت مردم به راه پروردگار در پرتو حکمت (برهان های عقلی و علمی) و موعظه نیک

ادع إلى سبیل ربّک بالحکمه و الموعظه الحسنه

ص: 350

«حکمت» به معنای دستیابی به حق در پرتو علم و عقل است (مفردات راغب). بنابراین «بالحکمه»؛ یعنی، به وسیله براهین عقلی و علمی به حق رسیدن.

42- حکمت در ربوبیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 12

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا .. إن ربک حکیم علیم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

43- حکمت در رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 8

8 - ارتباط همیشگی با خداوند، نیرومندی، حکمت، توانایی بر فیصله دادن به امور و داشتن منطق قوی در جداسازی حق از باطل، از شرایط لازم رهبران و مدیران جامعه در نگاه وحی

واذکر عبدنا داود ذا الأید إله أواب .. و شددنا ملکه و آتینه الحکمه و فصل الخ

برداشت یاد شده از مجموع اوصافی که خداوند برای داوود(ع) به عنوان حاکم و فرمانروا ذکر کرده است، به دست می آید.

44- حکمت در فراق بنیامین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 25

25- یعقوب (ع) گرفتار شدن به فراق فرزندانش (یوسف (ع)، بنیامین و لاوی) را حاوی حکمت و مصلحتی الهی می دید.

فصبر جمیل .. إنه هو العلیم الحکیم

45- حکمت در فراق لاوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 25

ص: 351

25- یعقوب (ع) گرفتار شدن به فراق فرزندانش (یوسف (ع)، بنیامین و لاوی) را حاوی حکمت و مصلحتی الهی می دید.

فصیر جمیل... إنه هو العلیم الحکیم

46- حکمت در فراق یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 25

25- یعقوب (ع) گرفتار شدن به فراق فرزندانش (یوسف (ع)، بنیامین و لاوی) را حاوی حکمت و مصلحتی الهی می دید.

فصیر جمیل... إنه هو العلیم الحکیم

47- حکمت در قانونگذاری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 11 - 36

36 - علم و حکمت، دو شرط ضروری در قانون گذاری

یوصیکم الله فی اولادکم... ان الله کان علیماً حکیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 24 - 21

21 - علم و حکمت، دو عنصر ضروری برای قانونگذاران

و المحصنات... ان الله کان علیماً حکیماً

بیان علم و حکمت الهی پس از جعل قوانین و مقررات، دلالت بر این دارد که قانونگذاران باید دارای علم و حکمت باشند و قوانین را بر این دو پایه وضع کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 26 - 14

14 - علم و حکمت، دو پایه اساسی برای قانونگذاران

حرّمت ... و المحصنات ... و من لم يستطع ... و الله عليم حكيم

48- حکمت در قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 352

3 - قرآن ، کتابی است آمیخته به حکمت .

آیت الکتب الحکیم

برداشت فوق بر این اساس است که «حکیم» به معنای «ذوالحکمه» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 4

4 - قرآن ، دربردارنده آیه های خدا و حکمت است .

و اذکرن ما یتلی فی بیوتکّن من آیت اللّٰه و الحکمه

مراد از «ما» به قرینه «یُتلی» می تواند قرآن باشد و «من» برای بیان «ما»، در این صورت، آیات و حکمت، تشکیل دهنده محتوای قرآن خواهد بود.

49- حکمت در قضاوت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 8 - 4, 5, 6, 3, 2

2 - قضاوت های خداوند ، حکیمانه ترین قضاوت ها و موافق ترین آنها با حقیقت است .

ألیس اللّٰه بأحکم الحکمین

اسم تفضیل «أحکم»، ممکن است از «حُکم» به معنای قضاوت باشد؛ یعنی، «أفضی» و نیز می تواند از «حکمه» گرفته شده باشد؛ یعنی، حکیم تر. در برداشت یاد شده، معنای دوم مورد نظر است؛ گرچه «حاکمین» بر معنای «قضاوت کنندگان» تطبیق یافته است.

3 - برتری قضاوت خداوند بر داوری دیگران و حکمت آمیز بودن آن ، حقیقتی روشن و غیر قابل انکار است .

ألیس اللّٰه بأحکم الحکمین

همزه استفهام در «ألیس»، برای تقریر و بیانگر وضوح مفاد آیه است.

5 - توجّه به حکمت برتر خداوند ، زمینه ساز پذیرش معاد

فما يكذبك بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

4 - جزا دادن به اعمال ، کاری بس حکیمانه و لازمه بی نظیر بودن قضاوت های خداوند است .

فما يكذبك بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

برداشت یاد شده، ناظر به ارتباط این آیه با آیه قبل است که در آن، کلمه «دین» آمده بود، راغب در «مفردات» می گوید: کلمه «دین» در مورد «طاعت» و «جزا» گفته می شود و در معنای «شریعت» نیز به صورت استعاره به کار می رود.

6 - سرآمد بودن داوری های خداوند و حکیمانه بودن آن ، دلیل ضروری بودن ارشاد های دینی است .

فما يكذبك بعد بالدين . أليس الله بأحكم الحكمين

ص: 353

50- حکمت در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبا - 78 - 39 - 1

1 - روز قیامت ، روزی عظیم و برپایی آن کاری حکیمانه است .

ذلک الیوم الحقّ

«ذلک» اشاره به دور است. به قرینه «عذاباً قریباً» - در آیه بعد - مراد از دوری قیامت، تأخیر زمانی آن نیست؛ بلکه بیانگر عظمت والا و فراتر از حد تصور آن است. «حقّ» به چیزی گفته می شود که براساس حکمت پدید آمده باشد.

51- حکمت در کودکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 12 - 14

14 - «علیّ بن اسباط قال : رأیت أبا جعفر (ع) . . . فقال یا علیّ إنّ الله إحتج فی الإمامه بمثل ما إحتجّ به فی النبوه فقال : « و آتیناه الحکم صبیّاً » . . . فقد یجوز أن یؤتی الحکمه و هو صبیّ . . . »

علی بن اسباط گفت: امام جواد(ع) را دیدم . . . به من فرمود ای علی همان خداوند احتجاج نموده در مورد امامت به حجتی نظیر آنچه در مورد نبوت احتجاج نموده است، پس فرمود: «و آتیناه الحکم صبیّاً» . . . پس روا است که حکمت به کودک هم داده شود. . .».

52- حکمت در مدیریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 83 - 12

12 - حکمت و علم، دو شرط لازم در تدبیر و مدیریت است.

و تلک حجتنا . . . إن ربک حکیم علیم

«رب» در لغت به معنای مدیر و مربی آمده است. توصیف رب در آیه به علم و حکمت، گذشته از دلالت آن بر علم و حکمت خداوند، اشاره ای به ضرورت وجود این دو در تدبیر و مدیریت می تواند باشد.

53- حکمت در مشیت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 4 - 13

13- مشیت خداوند در هدایت و گمراهی مردم ، تخلف ناپذیر است .

ص: 354

فیضّل الله من یشاء و یهدی من یشاء و هو العزیز

«عزیز» به معنای غلبه کننده شکست ناپذیر است و به تناسب صدر و ذیل آیه استفاده می شود که مشیت خداوند، قطعی است.

54- حکمت در نواهی خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 39 - 1

1- مجموعه اوامر و نهی های خداوند ، که به پیامبر (صلی الله علیه و آله) وحی شد ، رهنمودهایی حکیمانه است .

ذلک ممّا أوحی إلیک ربّک من الحکمہ

مشارالیه «ذلک» مجموعه تعالیم، اعم از نواهی و اوامری می باشد که در چند آیه قبل آمده است.

55- حکمت عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 110 - 16،18

16 - حضرت مسیح عالم به کتاب ، حکمت ، تورات و انجیل

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

18 - آگاهی مسیح به کتاب و حکمت و تورات و انجیل ، از نعمت های خاص خدا به آن حضرت

و اذ علمتک الکتب و الحکمہ و التوریه و الانجیل

56- حکمت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 2 - 2

2- قرآن ، کتابی حکیمانه است .

تلک ءایت الکتب الحکیم

وصف «حکیم»، برای قرآن، می تواند به معنای «دارای حکمت» باشد و می تواند به معنای مفعول، یعنی محکم باشد. برداشت بالا،

براساس احتمال نخست است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 2 - 3

3 - قرآن ، کتابی است آمیخته با حکمت .

ص: 355

«حکيم» می تواند به معنای «ذوالحکمه» باشد و نیز می تواند مرادف «مُحَكَّم» (فعلیل به معنای «مُفَعَّل») باشد؛ چنان که در قرآن هم به همین معنا به کار رفته است: «کتاب أحکمت آیاته..» (هود (11) آیه 1). برداشت فوق بر پایه احتمال اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 5

5- قرآن ، در عرصه فکر ، اندیشه و . . . پیروز شکست ناپذیر و کتابی حکیمانه است .

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم

برداشت بالا به خاطر این نکته است که چون خداوند، عزیز (پیروز شکست ناپذیر) و حکیم است؛ بنابراین سخن او نیز در عرصه خاص خود (فکر، اندیشه و ..) چنین خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 2 - 6

6- برنامه ها و پیام های قرآن ، حکیمانه و منطبق با واقعیت های هستی

تنزیل الکتب من الله .. الحكيم

توصیف خداوند به حکمت - در پی سخن گفتن از نزول قرآن - می تواند ناظر به مطلب یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 2 - 8

8- برنامه ها و پیام های قرآن ، حکیمانه و منطبق با واقعیت های هستی است .

تنزیل الکتب من الله العزيز الحكيم

توصیف خداوند به حکمت - در پی سخن گفتن از نزول قرآن - می تواند ناظر به مطلب بالا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 5 - 1

حکمه بلغه

«بلوغ» (مصدر «بالغه») در اصل به معنای رسیدن شیء به نهایت و پایان مسافت به کار می رود و در این جا کنایه از تمامیت و کمال شیء است. بنابراین «حکمه بالغه»؛ یعنی، حکمت تام و کاملی که از هر نقص و کاستی مبرا است. گفتنی است که «حکمه بالغه» در آیه شریفه، بدل برای «ما» در «ما فیه مزدجر» است؛ یعنی، «جائهم حکمه بالغه».

57- حکمت لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 356

17 - « عن ابن عمر قال : سمعت رسول الله (صلى الله عليه وآله) يقول : حَقًّا أقول : لم يكن لقمان نبياً و لكن كان عبداً كثير التفكير حسن اليقين أحب الله فأحبه و منّ عليه بالحكمة . كان نائماً نصف النهار إذ جاءه نداء يا لقمان ! هل لك أن يجعلك الله خليفه في الأرض تحكم بين الناس بالحق فأجاب الصوت إن خيرني ربّي قبلت العافيه و لم أقبل البلاء و إن عزم عليّ فسمعاً و طاعه . . . فأعطى الحكمة ;

عبدالله بن عمر می گوید: از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) شنیدم که می گفت: «به حق می گویم: لقمان، پیامبر نبود، لکن بنده ای بود اهل تفکر، دارای حسن یقین. خدا را دوست داشت و خدا نیز او را دوست داشت و با آموختن حکمت، او را مورد انعام خود قرار داد. در نیمه روز، خوابیده بود که صدایی شنید: ای لقمان! آیا دوست داری که خداوند، تو را خلیفه خود در زمین قرار دهد تا در میان مردم، به حق قضاوت کنی؟ لقمان در جواب آن صدا گفت: اگر پروردگارم، مرا مختیر کرده من عافیت را انتخاب می کنم و نه گرفتاری را و اگر بر من واجب می کند، پس سرا پا گوش و مطیع ام... در این جا به او حکمت داده شد.»

18 - « عن هشام بن الحكم قال : قال لي أبو الحسن موسى بن جعفر (ع) : . . . يا هشام ! إن الله يقول في كتابه . . . « و لقد آتينا لقمان الحكمة » قال : الفهم و العقل . . . ;

هشام بن حکم گوید: امام کاظم (ع) به من گفت: .. ای هشام! خداوند که در کتاب اش می گوید: ... «و لقد آتينا لقمان الحكمة» می گوید: فهم و عقل به [او دادیم]...».

58- حکمت محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 12

12- اعطای پاداش به نیکوکاران و بهره مند ساختن آنان از علم و حکمت ، سنت الهی است .

و كذلك نجزي المحسنين

فعل مضارع «نجزي» در عبارت «كذلك نجزي المحسنين» حاکی از استمرار است ، و در برداشت از آن به سنت تعبیر شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 7

7 - اعطای حکمت و علم به محسنان از سوی خداوند ، پاداشی در برابر نیکوکاری آنان است .

ءاتينه حكماً و علماً و كذلك نجزي المحسنين

59- حکمت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 11

11 - برخورداری پیامبر (صلی الله علیه و آله) از وحی ، حکمت و علم لدنی ، زمینه مصونیت آن حضرت از خطا و مایه عصمت وی از گناه

ص: 357

و لولا فضل الله . . . أنزل الله عليك الكتب و الحكمه و علمك ما لم تكن تعلم

جمله «و انزل الله» بیانگر علت جمله پیشین است. یعنی چون قرآن و حکمت را بر تو نازل کردیم، تلاش آنان برای انحراف تویی اثر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 3

3 - کلمات و سخنان پیامبر (صلی الله علیه و آله)، سراسر، حکمت است.

و اذکرن ما یتلی . . . و الحكمه

60- حکمت موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 2

2 - اعطای حکمت و دانشی گسترده از سوی خدا به موسی (ع) هم زمان با رسیدن او به مرحله جوانی

و لما بلغ أشده و استوی آتینه حکماً و علماً

نکره آمدن «حکماً» و «علماً» بیانگر عظمت حکمت و دانشی است که از سوی خدا به موسی (ع) داده شده بود.

61- حکمت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 9, 2

2- یوسف (ع) در سن جوانی و رسیدن به رشد عقلی و جسمی، به حکمتی والا و علمی گسترده دست یافت.

و لما بلغ أشده آتینه حکماً و علماً

نکره آوردن «حکماً» و «علماً» حکایت از عظمت حکمت و علمی دارد که خداوند به یوسف (ع) عطا فرموده بود. اسناد «آتی» به ضمیر متکلم «نا» مؤید این حقیقت است. و از آن رو که خداوند داستان مراوده زلیخا را پس از بیان بهره مندی یوسف (ع) از علم و حکمت مطرح می کند، معلوم می شود که او در عنفوان جوانی به حکمت و علم دست یافته بود؛ زیرا محتمل نیست که زلیخا پس از گذشت جوانی یوسف (ع) - مثلاً در سنین سی و یا چهل سالگی - خواهان وصال او بوده باشد.

9- بهره مندی یوسف (ع) از حکمت و علم، پاداشی الهی بر نیکوکاری او بود.

ءاتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

«جزاء»(مصدر نجزی) به معنای سزا و پاداش است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 15

ص: 358

15- « عن الصادق (ع) [في البرهان الذي رأى يوسف] : انه النبوه المانعه من ارتكاب الفواحش والحكمه الصارفه عن القبائح ;

از امام صادق(ع) [درباره برهانی که یوسف(ع) دیده] روایت شده: آن برهان نبوت بود که مانع از ارتکاب گناهان می شود و حکمتی که از کارهای زشت باز می دارد».

62- درخواست حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 1

1 - ابراهیم (ع) ، خواستار دانش و شایستگی از درگاه پروردگار

ربِّ هب لي حكماً وألحقني بالصلحین

«حکم» می تواند مرادف «حکومه» (سرپرستی و تدبیر امور مردم) و یا معادل «حکمت» (دانش و معرفت) باشد. برداشت یاد شده، بر پایه معنای دوم است.

63- درک حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 3 - 5

5 - اهل ایمان و حق جویان ، قادر به درک نمود های اقتدار و حکمت خداوند در هستی

العزیز الحکیم . إنَّ فی السموت والأرض لآیت للمؤمنین

آیات الهی در هستی، برای همه انسان ها است تا از آن نشانه ها، رو به ایمان آورده و یا در طریق ایمان استوار بمانند. با توجه به این نکته گفتنی است وصف «المؤمنین» نظر به کسانی دارد که اهل ایمان به حق و در جستجوی آنند.

64- دلایل حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 86 - 9

9 - هماهنگی نظام طبیعت با نیاز بشر ، گواه وجود مدبری حکیم برای آفرینش

جعلنا الیل لیسکنوا فیه .. إنَّ فی ذلک لآیت

از این که خداوند برای شب و روز حکمت هایی را برشمرده که در خدمت منافع انسان است و پس از آن، از این امور به عنوان آیه و نشانه یاد کرده است، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 359

4- نمود های هستی و نماد های جهان طبیعت ، خود بیانگر قدرت و حکمت آفریدگار خویش اند .

سبّح لله ما فی السموت و ما فی الأرض و هو العزیز الحکیم

ارتباط عبارت «سبّح لله...» با «و هو العزیز الحکیم» می تواند بیانگر این معنا باشد که تسبیح و تنزیه پروردگار، نشانه اتقان و بی عیب و نقص بودن ذات و افعال او است. آفرینش نیز، با این عظمت و استحکام خود نمایانگر قدرت و عزت او است.

5- مطالعه طبیعت و نظام هستی ، زمینه خدانشناسی و پی بردن به اقتدار و کاردانی آفریدگار جهان

سبّح لله ما فی السموت و ما فی الأرض و هو العزیز الحکیم

خبر دادن خداوند از تسبیح موجودات، در حقیقت توجه دادن انسان ها به حقایق نهفته در متن طبیعت است که هر یک با زبان حال، وجود خدا و صفات کمالی او را نجوا می کنند. گوش فرادادن به این نجوا، زمینه ساز ادراک عزت و حکمت خداوندی است.

65- ذکر حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 34 - 5, 1

1 - همسران پیامبر ، مکلف بودند که هر آنچه در خانه هایشان ، از آیات خداوند و حکمت تلاوت می شود یادآوری کنند و به یاد داشته باشند .

ینساء النبیّ . . . و اذکرن ما یتلی فی بیوتکنّ من ءایت اللّٰه و الحکمہ

5- به خاطر داشتن آیات خدا و حکمت ، امری شایسته و بایسته است .

و اذکرن ما یتلی . . . من ءایت اللّٰه و الحکمہ

66- ذکر حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 83 - 26

26- باور و توجه به عالمانه و حکیمانه بودن افعال الهی ، آدمی را به صبر و شکیبایی در تنگنا ها و حوادث دشوار ، وامی دارد .

فصبر جمیل . . . إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 31

31- مطالعہ سرگذشت یوسف (ع)، زمینہ باور و توجہ بہ ربوبیت خدا و علم و حکمت اوست .

إن ربی لطیف لما یشاء إنه هو العلیم الحکیم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 360

5- توجه به حکمت برتر خداوند، زمینه ساز پذیرش معاد

فما یکذّٰبک بعد بالدين . اَليس الله بأحکم الحکمين

67- زمینه تعلیم حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 7

7- خداشناسی، زمینه لازم برای تزکیه و تعلیم کتاب و حکمت

یتلوا علیهم آیته و یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه

تقدم ذکری «یتلوا علیهم آیاته» بر «یزکیهم و یعلمهم الکتب و الحکمه» احتمالاً اشاره به مطلبی دارد که در این برداشت آمده است.

68- زمینه حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 11

11- احسان و نیکوکاری، زمینه برخوردار شدن از علم و حکمت است.

آیتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 9,6

6- نیکوکاران، زمینه دار بهره مند شدن از حکمت و دانش خدادادی

آیتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

9- تشویق انسان ها به احسان و نیکوکاری از سوی خداوند، به منظور دستیابی به حکمت و دانش است.

آیتینه حکماً و علماً و کذلک نجزی المحسنین

69- زمینه حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 4 - 3

3 - مالکیت مطلق خداوند بر جهان هستی ، پشتوانه عزت (قاهر بودن) و حکمت (کاردانی) خداوندی است .

ص: 361

اللّٰه العزيز الحكيم . له ما فى السموت و ما فى الارض

70- زمينه حكمت يحيى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 13 - 10

10- تقوا و پرهيزكارى يحيى (ع) ، زمينه ساز برخوردارى وى از حكمت ، محبت الهى و تكامل معنىى بود .

و حنّاناً من لدنّاه و زكوه و كان تقياً

با توجه به تفاوت سياق «و كان تقياً» با تعابير قبله آيه (و آتيناها الحكم ..) كه در اين جا تقوا را به خود يحيى نسبت داده و در آن موارد حكم، حنان و زكات را به خدا، روشن مى شود كه تقوا به عنوان عمل نفسى يحيى، زمينه ساز برخوردارى وى از عطايى الهى بوده است.

71- زمينه حكمت يوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 22 - 5

5- رسيدن يوسف (ع) به سن رشد ، زمينه ساز برخوردارى او از علم و حكمت

و لما بلغ أشده ءاتينه حكماً و علماً

72- زمينه درك حكمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - صف - 61 - 1 - 11

11 - مطالعه در موجودات هستى ، راهنماى انسان به شناخت خدا و عزّت و حكمت او

سبّح لله ما فى السموت ... و هو العزيز الحكيم

73- شرايط اعطاي حكمت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 12 - 13، 12

12- اعطای حکمت و مقام معنوی و اجتماعی از سوی خداوند به انسان ، به سنّی خاص مشروط نیست .

وَأَتَيْنَهُ الْحُكْمَ صَبِيًّا

ص: 362

13- تدبیر و تأمل در کتاب های آسمانی ، زمینه و شرطی لازم برای برخورداری از حکمت و علم

يحيى خذ الكتب بقوة و آتینه الحکم صبيًا

جمله و «آتینه» نمی تواند بدون ارتباط معنایی با «خذ الكتاب بقوة» باشد. بعید به نظر نمی رسد که مفاد «خذ الكتاب» زمینه ای برای «آتینه الحکم» باشد.

74- عبرت از حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 5

5- تنها صاحبان خرد ، پندپذیر از حکمت های خداوند هستند .

و ما يذکر الا اولوا الالباب

75- علم و حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 170 - 18

18 - کمال و ارزش والای علم در همراهی و آمیختگی آن با حکمت است .

و کان الله علیماً حکیمًا

76- عوامل زوال حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 33 - 20، 19

19- یوسف (ع) ، ارتکاب گناه و پذیرش تقاضای زلیخا و همپالگی های او را ، موجب از دست دادن علم و حکمت خدادادی خویش می دانست .

ءاتینه حکمًا و علمًا .. و إلا تصرف عنی کیدهنّ أصب إلیهنّ و أکن من الجهلین

برداشت فوق ، بر این مبناست که مراد از جهل نادانی باشد. بر این مبنا می توان گفت: مقصود یوسف(ع) از جاهل شدن ، سلب گشتن علم و حکمتی است که خداوند به او عطا کرده بود (ءاتینه حکمًا و علمًا) «آیه 22».

20- گناه، موجب سلب علوم خدادادی و موهبتی است .

وَأَتَيْنَهُ حِكْمًا وَعِلْمًا .. . وَإِلَّا تَصْرِفَ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ

ص: 363

77- فلسفه اعطای حکمت به لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 8

8 - فلسفه اعطای حکمت به لقمان ، شکرگزاری به درگاه خداوند بوده است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه أن اشکر لله

احتمال دارد که «أن»، مصدری و به تقدیر «لام» تعلیل باشد. در این صورت، عبارت چنین می شود: «و لقد آتینا لقمان الحکمه للشکر لله»؛ ما به لقمان حکمت دادیم تا خدا را شکر کند».

78- کفر به حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 10

10 - ایمان نداشتن به عزت و حکمت خدا و توکل نکردن بر وی از ریشه های نفاق است .

إذ یقول المنفقون و الذین . . . فإن الله عزیز حکیم

از اینکه خداوند منافقان و بیمار دلان را قسیم متوکلان قرار داد و با جمله «إن الله عزیز حکیم» منشأ توکل متوکلان را ایمان به عزت و حکمت مطلق خداوند دانست، معلوم می شود از ریشه های نفاق و ضعف ایمان، باور نداشتن به اقتدار خدا و حکیم بودن اوست.

79- محرومان از حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 63 - 10

10 - اختلافات و ناهمگونی ها ، شاخص جوامع محروم از حکمت و آگاهی

قال قد جئتکم بالحکمه و لأبیین لکم بعض الذی تختلفون فیه

حضرت عیسی (ع) می فرماید: من با حکمت آمدم و به دنبال آن در جهت رفع اختلافات شما قدم برمی دارم. این گفتار نشان می دهد که جامعه اختلاف زده یهودیان آن روز فاقد حکمت بوده اند.

80- مظاهر حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 129 - 11

11 - بعثت پیامبران ، پرتوی از عزت و حکمت خداوند است .

ص: 364

ربنا وابعث فيهم رسولا .. إنك أنت العزيز الحكيم

81- منشأ تعليم حكمت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 6

6- قرآن ، مایه عزت انسان ها و آموزنده حکمت به آنان است .

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز الحکیم

تذکر این نکته که قرآن از منشأیی (خدایی) نازل گشته که دارای عزت و حکمت است، می تواند گویای این حقیقت باشد که قرآن کتابی عزت آفرین و حکمت آموز برای بشر است.

82- منشأ حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

13 - شعراء - 26 - 21 - 6

6- دریافت حکمت الهی و نیل به مقام رسالت ، موهبتی خدا دادی است ، نه اکتسابی .

فوهب لی ربی حکمًا و جعلنی من المرسلین

83- منشأ حکمت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 6

6- خداوند ، به داوود (ع) حکمت آموخت .

و ءاتینہ الحکمہ

84- منشأ حکمت لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - لقمان - 31 - 12 - 1

1 - خداوند ، عطاکننده حکمت (علم هستی شناسی و انجام دادن خیرات) به لقمان است .

ولقد آتینا لقمن الحکمه

ص: 365

85- منشأ حکمت لوط (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 74 - 1

1- حضرت لوط (ع)، از علم و حکمت خدا دادی برخوردار بود.

و لوطاً اتینه حکماً و علماً

یکی از معانی «حکم»، حکمت است. برداشت یاد شده مبتنی بر این معنا است.

86- منشأ حکمت نوح (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 76 - 3

3- حضرت نوح (ع)، از جانب خداوند، از علم، حکمت و منصب قضاوت برخوردار بود.

و لوطاً اتینه حکماً و علماً... و نوحاً إذ نادى

برداشت یاد شده براساس این احتمال است که عبارت «نوحاً» عطف بر «و لوطاً آتیناه» باشد؛ یعنی، همان گونه که به لوط (ع) علم، حکمت و... دادیم، به نوح (ع) نیز عطا کردیم. گفتنی است واژه «حکم» هم به معنای حکمت استعمال می شود و هم به معنای قضاوت (لسان العرب).

87- منشأ حکمت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 22 - 3

3- خداوند، عطاکننده حکمت و علم به یوسف (ع)

ءاتینه حکماً و علماً

88- موارد حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 269 - 9, 10, 11, 12

9- درک معارف و حقایق دینی و عمل به مقتضای آن، حکمتی خدادادی است.

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ

با در نظر گرفتن ارتباط این آیه با آیات سابق (که درباره لزوم انفاق، مصالح و پیامدهای نیک آن و نیز عوامل ترک انفاق و

ص: 366

پیامدهای شوم آن بود که یکسره درباره احکام و معارف دینی است)، می توان گفت که مراد از حکمت، معارف و حقایق دینی است.

10 - اطاعت از خداوند و شناخت امام (ع) ، حکمت است .

و من یؤت الحکمه فقد اوتی خیراً کثیراً

امام صادق (ع): «و من یؤت الحکمه . . . » طاعه الله و معرفه الامام

کافی، ج 1، ص 185، ح 11؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1130.

11 - شناخت و تفقه در دین ، حکمت است .

و من یؤت الحکمه

امام صادق (ع) در پاسخ سؤال از آیه فوق فرمود: ان الحکمه المعرفه و التفقه فی الدین

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 151، ح 498؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1135.

12 - شناخت امام و پرهیز از گناهان کبیره ، حکمت است .

و من یؤت الحکمه

امام صادق (ع) درباره آیه فوق فرمود: معرفه الامام و اجتناب الکبائر الّتی اوجب الله علیها النار

کافی، ج 2، ص 284، ح 20؛ نورالثقلین، ج 1، ص 287، ح 1131.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 3

3 - هجرت به منظور حفظ جان ، کاری حکیمانه است .

ءاتینه حکماً و علماً . . . فخرج منها خائفاً یترّقب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- موعظه انسان ها با منطق و برهانی محکم ، برای توجه دادن آنان به توحید عملی حکیمانه است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال لقمن لإبنه . . . لا تشرك بالله إنَّ الشرك لظنل

89- موانع حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- بقره - 2 - 269 - 8

8- نابخردان ، بی بهره از حکمت و معارف دینی

یؤتی الحکمه من یشاء . . . و ما یذکر الاّ اولوا الالباب

ص: 367

90- نزول حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 10

10 - قرآن و حکمت فرو فرستاده شده بر رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و الهامات مستقیم به او، رحمت و فضل عظیم الهی بر آن حضرت

و لولا فضل الله عليك و رحمته .. و كان فضل الله عليك عظيماً

ظاهراً کتاب و حکمت و علوم پیامبر (صلی الله علیه و آله) که در جمله «و انزل الله عليك ..» آمده، مصداقی از فضل و رحمت خاص خداوند است که در جمله «لولا فضل الله ...» بیان شده است.

91- نشانه های حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 21 - 4

4 - قبول نصیحت ناصحان، نشانه حکمت و دانایی است.

ءاتينه حكماً و علمًا .. فاخرج إني لك من النصحين . فخرج منها

92- نشانه های حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 63 - 14

14 - حاکمیت الهی بر قلب ها و ایجاد الفت میان مؤمنان، نمودی از عزت و حکمت الهی

و لكن الله ألفت بينهم إنه عزيز حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 40 - 19

19 - رهایی پیامبر (صلی الله علیه و آله) از توطئه کافران مکه و اعتلای کلمه الله، جلوه عزت (شکست ناپذیری) و حکمت خدا

فقد نصره الله إذ أخرجه .. كلمه الله هي العليا و الله عزيز حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 19

19 - منحصر شدن مصارف صدقات از سوی خداوند در موارد هشتگانه (فقرا و . . .) نشأت گرفته از علم و حکمت اوست .

إنما الصدقات للفقراء . . . و الله علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 368

7- آفرینش خورشید و ماه و متفاوت قرار داده شدن آن دو در درخشندگی، جلوه های حکمت خدا و بر پایه حق و هدفی مشخص

هو الذی جعل الشمس ضیاء و القمر نوراً .. ما خلق الله ذلک إلا بالحق

«حق» در مقابل «باطل» (بیهوده) است؛ یعنی، خداوند ماه و خورشید را بیهوده و بی هدف نیافریده، بلکه آفرینش آنها بر پایه حق و هدف خاصی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 1 - 9

9- اتقان قرآن و روشنی آیه های آن، جلوه ای از حکیم و خبیر بودن خداوند است.

کت--بُ احکمت اى--ته ثم فصلت من لدن حکیم خبیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 6 - 23

23- پرورش انبیا، تبلور حکمت و علم الهی است.

یجتیبک ربک .. إن ربک علیم حکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 7 - 1

1- داستان یوسف و برادرانش، حاوی نشانه ها و آیاتی فراوان از ربوبیت خدا و علم و حکمت او

إن ربک علیم حکیم. لقد کان فی یوسف و إخوته آیت للسانین

«آیات» به معنای نشانه هاست و چون در جمله «لقد کان ..» بیان نشده است که داستان یوسف و برادرانش نشانه چه حقیقت و یا حقایقی می تواند باشد و به عبارت دیگر، متعلق «آیات» ذکر نشده است، می توان گفت متعلق آن، حقایق مطرح شده در آیه قبل است که از جمله آنها ربوبیت، علم و حکمت خداوند است (إن ربک علیم حکیم).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 78 - 3

3- عدم برخورداری فرزند انسان از علم و آگاهی از طریق ابزار شنوایی، بینایی و قلب به هنگام تولد، از نشانه های تدبیر و حکمت الهی *

والله أخرجكم من بطون أمهتكم لاتعلمون شيئاً

این آیه در مقام اثبات توحید و توجه دادن انسانها به آثار و نشانه های الهی است. بنابراین عالم نبودن فرزندان و عدم توجه آنان به موقعیت خویش، در مراحل تولد و پس از آن، می تواند اشاره به حکمت الهی و اهمیت این موضوع در زندگی انسانها داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 52 - 8

8 - آزاد گذاشتن شیطان برای ایجاد شبهه پیرامون آیات وحی از یک سو و زدودن شبهه و تثبیت آیات از سوی دیگر، جلوه ای از

ص: 369

علم و حکمت خداوند

ألقى الشيطان . . . و الله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 18 - 4,5

4 - قوانین و احکام خداوند ، جلوه ای از علم و حکمت او است .

و بيّن الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

5 - قرآن ، کتابی روشن و به دور از هرگونه ابهام و جلوه ای از علم و حکمت خداوند

و بيّن الله لكم الآيت و الله عليم حكيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 6 - 2

2 - قرآن ، جلوه علم و حکمت خداوند

و إنك لتلقى القرآن من لدن حكيم عليم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 1 - 4

4 - قرآن ، جلوه عزت و حکمت خداوند

تنزيل الكتب من الله العزيز الحكيم

آمدن دو صفت عزت و حکمت خداوند، پس از یادآوری الهی بودن قرآن، می تواند گویای حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 42 - 8

8 - قرآن ، مظهر حکمت و کاردانی خداوند است .

تنزيل من حكيم حميد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 4 - 8

8 - پایین آمدن مفاهیم عالی وحی از مرتبه « اُمّ الكتاب » تا « زبان عرب » ، نمودی از حکمت الهی است .

إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْءَانًا عَرَبِيًّا . . . وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكُتُبِ لَدِينَا لَعَلِّيَّ حَكِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 5 - 2

2- حقایق نازل شده از جانب خداوند ، برخوردار از استحکام و نمود کاردانی و حکمت

يُفَرِّقُ كُلَّ أَمْرٍ حَكِيمًا . أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا

ص: 370

«أمرًا» می تواند به فعل مقدر (مانند «أعنى») منصوب شده باشد و یا حال برای «أمر» و یا ضمیر «أنزلناه» در آیات قبل به شمار آید. در هر صورت از ارتباط دو آیه، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جایه - 45 - 3 - 2

2- نمود های اقتدار و کاردانی خداوند ، نمایان در نظام آسمان ها و زمین

العزیز الحکیم . إنَّ فی السموت والأرض لأیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 2 - 7

7- عزّت و حکمت الهی ، متجلی در قرآن و مضامین عالی آن

تنزیل الکتب من الله العزیز الحکیم

ارتباط «تنزیل الکتب» با وصف «العزیز الحکیم»، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 5

5- آفرینش بهینه آسمان ها و زمین و سایر موجودات ، نمود عزت و حکمت الهی است .

من الله العزیز الحکیم . ما خلقنا السموت والأرض و ما بینهما إلا بالحقّ

از ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل (من الله العزیز الحکیم)، مطلب یاد شده استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 8 - 7

7- فرستادن رسول و هدایت خلق ، با بشارت و انداز - و نه قوای قهری طبیعت ، - نمودی از حکمت خداوند است . *

و لله جنود . . . و كان الله عزیزاً حکیمًا . إنا أرسلناک شهیداً و مبشراً

از آیه قبل، استفاده شد که خداوند مالک یگانه هستی و حاکم مطلق و شکست ناپذیر است و می تواند خلق را به اجبار به سوی اهداف

بایسته و دارد؛ اما در این آیه، خداوند یادآوری کرده که حکمت او، اقتضا می کند که این هدایت، را از طریق فرستادن رسول و ارائه الگو و بشارت و انذار، انجام پذیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 7

7 - صلح حدیبیه و فتح خیبر، در پی وفاداری مؤمنان، نمودی از عزت و حکمت خداوند

و أثبهم فتحًا قریبًا . و مغانم کثیره ... و کان الله عزیزًا حکیمًا

از ارتباط «کان الله...» با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 371

4- وزش باد ها ، تشکیل توده های ابر و حرکت آنها و ریزش باران ، از مظاهر حکمت و تدبیر الهی در نظام طبیعت

و الذریت ذرّوا . فالحملت وقرّا . فالجریث یسرّا . فالمقسّمت أمرّا

خداوند، با برشمردن بخشی از امور دقیق طبیعت و مهم دانستن آنها با سوگند خوردن، در حقیقت تدبیر و حکمت خویش را به آدمیان یادآور شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 1 - 7

7 - جهان آفرینش ، جلوه عزّت و حکمت خداوند

ما فی السموت و الأرض و هو العزیز الحکیم

تکیه بر دو وصف «عزیز» و «حکیم»، پس از ذکر آسمان ها و زمین، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 2

2 - شکست یهود بنی نضیر ، نمودی از شکست ناپذیری و حکمت خداوند

و هو العزیز الحکیم . هو الذی أخرج الذین کفروا

ارتباط این آیه با ذیل آیه قبل (و هو العزیز الحکیم) بیانگر ارائه نمونه و مصداق، پس از بیان یک حقیقت کلی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 24 - 15

15 - ارزش ها و کمالات موجودات جهان ، نمایانگر اقتدار و حکمت الهی

یسّبح له . . . العزیز الحکیم

در صورتی که تسبیح وجودی و به زبان حال باشد، نمایانگر کمال وجودی موجودات است که خود حکایت از عزت و حکمت آفریدگار آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 1 - 10

10 - جهان آفرینش ، جلوه عزت و حکمت همه جانبه خداوند

سَبِّحْ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ . . . وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 4

4 - تجلی عزّت و حکمت خداوند در بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

العَزِيزُ الْحَكِيمُ . هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمَمِينَ رَسُولًا مِنْهُمْ

ص: 372

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 3 - 3

3 - برانگیختن هادیان خلق و احیایگران دین ، نمودی از عزّت و حکمت خداوند

بعث فی الأمّین رسولاً... وءاخیرین منهم لَمَّا یلحقوا بهم و هو العزیز الحکیم

93- نشانه های حکمت قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 2 - 5

5- معارف والای قرآن ، نمود قدرت خداوند و نزول آن در سطح فهم و درک بشر ، نشانگر حکمت او است . *

تنزیل الکتب من اللّٰه العزیز الحکیم

«تنزیل» می تواند اشاره به تنزّل یافتن معارف بلند وحی، در مرتبه فهم بشر باشد و نه تنزّل فیزیکی و مکانی. از ارتباط «تنزیل الکتاب» با «العزیز الحکیم» ممکن است استفاده شود که اصل محتوای کتاب، دلیل عزت خداوند و تنزّل آن دلیل حکمت او است.

94- نشانه های حکمت لقمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 13 - 4

4 - موعظه لقمان به پسرش درباره لزوم پرهیز از شرک ، نمودی از حکمت وی بود .

لقد ءاتینا لقمن . . . و اذ قال لقمن لابنه ... لا تشکر باللّٰه

اگر «اذ» متعلق به «آتینا» باشد، برداشت بالا به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 16 - 9

9 - متوجّه کردن فرزند به علم و قدرت مطلق خداوند ، با استفاده از شیوه آموزشی قابل فهم ، نمودی از حکمت لقمان است .

لقد ءاتینا لقمن الحکمہ . . . اذ قال ... یبنیٰ إنّها إنّ تک مثقال حبّه ... یأت به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 17 - 2

2- توصیه به برپایی نماز و امر به معروف و نهی از منکر و صبر ، نمودی از حکمت لقمان

و لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال ... یبئی أقم الصلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 373

2 - سفارش لقمان به پرهیز از منش متکبرانه و گردن فرازی کردن ، جلوه ای از حکمت او است .

و لقد آتینا لقمن الحکمه . . . إذ قال ... و لا تصعّر خدک للناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - توصیه لقمان به فرزندش ، برای رعایت اعتدال در رفتار و پرهیز از گفتار خشن ، نمودی از حکمت وی است .

و لقد آیتنا لقمن الحکمه . . . و إذ قال ... و اقصد فی مشیک و اغضض من صوتک

95- نعمت حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - قرآن و حکمت های نازل شده ، از نعمت های الهی

و اذکروا نعمت الله علیکم و ما انزل علیکم من الکتاب الحکمه

بنابراینکه جمله دوم (و ما انزل . . .)، عطف تفسیری برای «نعمت الله» باشد، و یا اینکه از موارد عطف خاص بر عام باشد.

96- نقش حکمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - خداوند به وسیله « کتاب » و « حکمت » ، مردم را موعظه می کند .

و ما انزل علیکم من الکتاب و الحکمه یعظکم به

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ارزشمندی مالکیت و ثمردهی آن در گرو علم و حکمت

فان لله ما في السموت و الارض و كان الله عليماً حكيماً

یادآوری علم و حکمت خداوند پس از بیان مالکیت مطلق خداوند، می تواند اشاره به برداشت فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 38 - 14

14 - قدرت و حکمت ، دو شرط لازم برای برخورد با مجرمان و متخلفان *

ص: 374

فاقطعوا .. و الله عزيز حكيم

«عزيز» به معنای پیروزمندی است که هیچگاه مقهور نمی شود و جمله « و الله عزيز حكيم» پس از بیان حد سرقت، می تواند اشاره به این باشد که تنها کسانی که عزت و حکمت دارند می توانند با مجرمان برخورد لازم و متناسب داشته باشند.

97- نقش حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهيم - 14 - 4 - 13,15

13- مشیت خداوند در هدایت و گمراهی مردم، تخلف ناپذیر است .

فیضّل الله من یشاء و یهدی من یشاء و هو العزیز

«عزیز» به معنای غلبه کننده شکست ناپذیر است و به تناسب صدر و ذیل آیه استفاده می شود که مشیت خداوند، قطعی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- حجر - 15 - 25 - 6

6- حشر و رستاخیز انسان ها، برخاسته از حکمت و علم خداوند است .

و إن ربک هو یحشرهم إنه حکیم علیم

98- وسعت حکمت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 19 - 6

6 - خداوند، دارای عزّت و حکمتی گسترده و ازلی

و کان الله عزیزاً حکیمًا

99- وعده حکمت به محسنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 14 - 8

8 - اعطای دانش و حکمت ، وعده الهی به محسنان و نیکوکاران

و كذلك نجزی المحسنین

ص: 375

6- حکومت ها

1- انقراض حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 4

4- نزول حکومت ها و جانشینی حاکمانی دیگر ، به مشیت خدا و در اختیار اوست .

إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

ارث به چیزی گفته می شود که در اختیار کسی بوده و با مردن وی به دیگری منتقل شده است. بنابراین «یورثها» یعنی خداوند زمین را با هلاکت حاکمان پیشین به گروهی دیگر از بندگانش خواهد سپرد.

2- تشکیل حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 4

4- نزول حکومت ها و جانشینی حاکمانی دیگر ، به مشیت خدا و در اختیار اوست .

إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

ارث به چیزی گفته می شود که در اختیار کسی بوده و با مردن وی به دیگری منتقل شده است. بنابراین «یورثها» یعنی خداوند زمین را با هلاکت حاکمان پیشین به گروهی دیگر از بندگانش خواهد سپرد.

3- عوامل بقای حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 376

4 - جلب افکار عمومی ، دارای نقش تعیین کننده در بقا و موفقیت حکومت ها

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

فراخواندن مردم برای حضور و دیدن صحنه شکست موسی(ع) و پیروزی ساحران بر او، نشانگر این حقیقت است که جلب افکار عمومی - حتی برای حکومت های ستمگر و ضد مردمی چون فرعون - مهم و سرنوشت ساز است.

4- منشأ پیدایش حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 1

1 - طلوع و غروب حکومت ها ، نمود های اراده خداوند

و جعلنهم أئمه

در این آیه به قدرت رسیدن فرعون و در آیه پیش غرق شدن وی و سپاهیانش به خدا نسبت داده شده است. این بیانگر این حقیقت است که ظهور و افول تمدن ها و پیدایش و نابودی حکومت ها - چه خوب و چه بد - همگی تحت اراده خدا و به اذن او بوده و تاریخ دراز بشر عرصه گاه جریان پرفراز و نشیب اراده الهی است.

5- نقش حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 3

3 - نقش حکومت ها و نظام اجتماعی در ساختار فرهنگی و عقیدتی جامعه

و جعلنهم أئمه يدعون إلى النار

برداشت یاد شده از آن جا است که فرعون با ادعای خدایی خویش و مبارزه با پیام موسی(ع)، بر فرهنگ و عقیده مردم چنان تأثیر گذاشته بود که آنان را دوزخی و بدبخت ساخت.

ص: 377

7- حکومت اسلامی

1- اختیارات حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 12

12 - «فیء»، در اختیار حکومت اسلامی، برای به کارگیری در مصارف تعیین شده آن *

و ما اتيكم الرسول فخذوه و ما نهىكم عنه فانتهوا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در این آیه به عنوان رهبر جامعه اسلامی، صاحب اختیار «فیء» شناخته شده باشد؛ زیرا عمر شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) محدود است؛ ولی مسأله «فیء» همچنان استمرار دارد. پس باید تفویض اختیار به منصب باشد (کسانی که اهلیت حکومت را دارند).

2- اهل کتاب در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 3

3 - اهل کتاب [در حاکمیت اسلام] محکوم به پرداخت جزیه اند .

الذین أوتوا الكتب حتى يعطوا الجزية عن يد وهم صغرون

3- اهمیت تقویت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 4

ص: 378

4- تقویت بنیه حکومتی جامعه اسلامی به وسیله انفاق، سفارش خدا به مؤمنان صدر اسلام

يقولون لئن رجعنا إلى المدينة . . . وأنفقوا من ما رزقناكم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل که در مورد منافقان و جلوگیری آنان از انفاق در راستای براندازی حکومت اسلامی و .. است؛ برداشت یاد شده استفاده می شود.

4- اهمیت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 7

7- لزوم کار بنیادی، در ترویج دین و تشکیل امت اسلامی و ضرورت مبارزه با عوامل اصلی کفر و فساد اجتماعی

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

5- حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 144 - 5

5- اهل ایمان، وظیفه دار تشکیل حکومتی بر مبنای ایمان

يأياها الذين ءامنوا لاتتخذوا الكافرين أولياء من دون المؤمنين

چنانچه «ولّی» به معنای سرپرست باشد، جمله «لاتتخذوا . . .»، دلالت بر حرمت پذیرش ولایت کافران دارد، و «من دون المؤمنین»، حکایت از ضرورت تشکیل و پذیرش حکومتی بر پایه ایمان دارد.

6- رد حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 11، 12

11 - پذیرش توبه نقض کنندگان حاکمیت اسلامی، در صلاحیت رهبری است.

ولو أنّهم . . . جاؤک فاستغفروا الله و استغفر لهم الرسول

12 - پذیرش توبه نقض کنندگان حاکمیت اسلامی، در گرو بیعت مجدد با رهبری است.

ولو أنّهم اذ ظلموا انفسهم جاؤك فاستغفروا الله و استغفر لهم الرسول

ص: 379

7- زمینه حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 4

4 - نوید خداوند به امت اسلامی در برخورداری از حکومت ، اقتصاد شکوفا و شرافت ، در پرتو تعالیم قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و لقد آتینا بنی اسرائیل . . . ثم جعلناک علی شریعه من الأمر

واژه «الأمر» در این آیه همانند واژه «الأمر» در آیه قبل می تواند نظر به کتاب، حکومت، نبوت، رزق پاکیزه و فضیلت اجتماعی داشته باشد. در این صورت تعبیر «جعلناک علی شریعه من الأمر»، نوید به بهره مندی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امتش از آن مواهب خواهد بود.

8- زمینه حکومت اسلامی در مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 3

3 - « انصار » ، بنیانگذار جامعه ایمانی در مدینه قبل از هجرت

و الذین تبوءوا الدار و الایمن من قبلهم

«تبوء» - چنانچه مفردات و المیزان اشاره کرده اند - به معنای مهیا ساختن و آماده کردن است. در این صورت «تبوءوا الدار و الایمن» کنایه از فراهم سازی محیط اجتماعی و دینی و «من قبلهم» به حذف مضاف و تقدیر «من قبل هجرتهم» است.

9- کافران در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 4

4 - همانندی منافقان با کافران ، از نظر چگونگی برخورد حکومت اسلامی و جامعه ایمانی با آنان

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

10- مسؤولیت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- گردآوری و تقسیم صدقات و تعیین کارگزارانی برای آن، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقات للفقراء... و العملین علیها

ص: 380

برداشت فوق با توجه به این است که گردآورندگان زکات با اجازه و تعیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) اقدام به جمع آوری صدقات می کردند.

13 - بهره گیری از امکانات اقتصادی در جهت جذب قلب ها و متمایل ساختن انسان ها به اسلام، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقات للفقراء... و المؤلفه قلوبهم

با توجه به اینکه صدقات در اختیار حکومت می باشد و خداوند تألیف قلوب را یکی از مصارف زکات قرار داده است، برداشت فوق استفاده می شود.

11- منافقان در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 4

4 - همانندی منافقان با کافران، از نظر چگونگی برخورد حکومت اسلامی و جامعه ایمانی با آنان

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

ص: 381

8- حکومت دینی

1- تاریخ حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 4

4 - حکومت الهی ، دارای دیرینه در تاریخ بشر

و لقد آتینا بنی اسرائیل الکتب و الحکم

بنابراین که واژه «الحکم» به معنای حکومت و فرمانروایی باشد، برداشت بالا به دست می آید.

2- حرمت دشمنی با حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 8

8 - حرمت مخالفت و معارضه با حکومت های الهی

واتبعوا ما تتلوا الشیطین علی ملک سلیمان

3- حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 12

12- حکومت ذوالقرنین ، حکومتی دینی و الهی بود .

قال . . . ثم یردّ الی ربّه فیعدّبه عذاباً نکرّاً

ص: 382

ذوالقرنین، مجازات ستم پیشگان را به دست خود، در طول مجازات و عذاب خداوند در آخرت دانسته است، بنابراین، حکومت ذوالقرنین، برپایه موازین الهی تأسیس شده و با آن منطبق بود.

4- حکومت دینی در دوران ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 89 - 1

1- ذوالقرنین ، پس از اقامه نظام عادلانه دینی در میان ساحل نشینان غرب ، به سوی شرق سرزمین خویش حرکت کرد .

ثم أتبع سببًا . حتى إذا بلغ مطلع الشمس

5- ظلم ستیزی حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 9

9- پرداختن حکومت های الهی به مبارزه با ظلم و نیز تلاش برای سبک بار ساختن مقررات اجتماعی مؤمنان ، امری لازم است .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه . . . و أمّا من ءامن ... سنقول له من أمرنا يسرّاً

6- مسؤولیت حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 9

9- پرداختن حکومت های الهی به مبارزه با ظلم و نیز تلاش برای سبک بار ساختن مقررات اجتماعی مؤمنان ، امری لازم است .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه . . . و أمّا من ءامن ... سنقول له من أمرنا يسرّاً

7- نعمت حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 6

6- برخوردارى از حکومت الهی ، موهبتى والا همچون برخوردارى از كتاب آسمانى و نبوت

و لقد آتينا بني إسرائيل الكتب والحكم والنبؤه

در صورتی که «الحکم» نظر به حکومت داشته باشد؛ از این که در زمره کتاب و نبوت به عنوان موهبتی الهی برای بنی اسرائیل معرفی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 383

9- حکومت

1- حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 22

22 - نظام اسلامی ، نظامی مردمی و دور از استبداد رهبران است .

و شاورهم فی الامر

2- آثار حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 13

13 - حکومت و حاکمیت ، دلبستگی آور است .

و تنزع الملك ممن تشاء

«نزع»، به معنای کندن است و کندن، مسبوق به اتصال دو چیز با یکدیگر است که در مورد حکومت، از آن تعبیر به «دلبستگی» می شود.

3- آثار حکومت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 16 - 10

10 - کتاب ، حکومت ، نبوت و اقتصادی شکوفا ، عوامل برتری بنی اسرائیل بر ملت های عصر خویش *

و لقد آتینا بنی اسرائیل الکتب . . . و فضلناهم علی العلمین

ص: 384

«فصلناهم...»، ناظر به نتیجه موهبت‌هایی است که خداوند در گذشته به بنی اسرائیل عطا کرده بود.

4- آثار حکومت ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت‌های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ... إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الظَّالِمُونَ... وَاسْتَكْبَرُوا... وَجَعَلْنَاهُمْ

5- آثار حکومت فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 14

14 - فساد در زمین، نتیجه اعمال انسان‌ها و حکومت‌های فاسد

وَإِذَا تَوَلَّى... لِيَفْسُدَ فِيهَا

6- آثار حکومت فاسدان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت‌های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ... إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الظَّالِمُونَ... وَاسْتَكْبَرُوا... وَجَعَلْنَاهُمْ

7- آثار حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت‌های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ... إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الظَّالِمُونَ... وَاسْتَكْبَرُوا... وَجَعَلْنَاهُمْ

8- آثار حکومت مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 5

5- هلاکت دنیوی و آتش دوزخ، پی آمد حکومت های مستکبر، ستمگر و فاسد (چونان فرعونیان)

إِثْمَ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ... إِنَّهُ لَا يَفْلِحُ الظلمون... و استکبر هو... و جعلنهم

9- آثار علاقه به حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 4

4- شیفتگی فرعونیان به حکومت و سلطنت و وابستگی شدیدشان به موطن خویش، از عوامل تکذیب موسی و جبهه گیری آنان در برابر وی

یرید أن یخرجکم من أرضکم

10- آرزوی حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 5

5- ابراهیم (ع) آرزومند دریافت حکومت از جانب خدا، برای هدایت و تدبیر امور مردم

ربِّ هب لی حکمًا وألحقنی بالصلحین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «حکم» در آیه معادل «حکومه» (سرپرستی و تدبیر امور خلق) باشد.

11- آرزوی حکومت بر مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 83 - 6

6- آرزوی به دست گرفتن حکومت و مدیریت جامعه ایمانی و درخواست آن از خداوند، امری پسندیده و شایسته

رَبِّ هَبْ لِي حَكْمًا

ص: 386

12- آسیب شناسی حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 13

13 - حکومت و منصب قضاوت ، بستر بسیار لغزنده و رهبران و داوران در معرض مقهور شدن به دست هوای نفس

یداود إنا جعلنک خلیفه فی الأرض فاحکم بین الناس بالحقّ ولا تتبع الهوی

13- اختلاف طبقاتی در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4 - وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

و إذ یتحاجّون فی النار فیقول الضعفوا للذین استکبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 52 - 2

2 - جامعه فرعون ، دارای نظامی طبقاتی و مبتنی بر اشرافی گری

أم أنا خیر من هذا الذی هو مهین

14- اختناق در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 9

9 - نبودن آزادی عقیده و بیان و حاکمیت جو اختناق و خشونت در دوران حاکمیت فرعون بر سرزمین مصر

لأجعلنک من المسجونین

وجود زندان مشقت بار و زندانیان بسیار سیاسی، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - مردم در نظام فرعونى ، فاقد آزادى عقیده و بیان

قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم . . . لأقْطَعَنَّ أیدیکم وأرجلکم من خلف

ص: 387

15- اختیارات حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 8

8- حکومت ها در شرایط بحرانی کشور ، می توانند آزادی مردم را در تصرّف اموال و املاک خویش محدود ساخته ، آنان را به سمت مصالح همگانی سوق دهند .

اجعلنی علی خزائن الأرض . . . کذلک مکّنّا لیوسف فی الأرض یتبوّأ منها حیث یشاء

16- اختیارات حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 7 - 12

12 - « فیء » ، در اختیار حکومت اسلامی ، برای به کارگیری در مصارف تعیین شده آن *

و ما ءاتیکم الرسول فخذوه و ما نهیکم عنه فانتھوا

برداشت یاد شده بدان احتمال است که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در این آیه به عنوان رهبر جامعه اسلامی، صاحب اختیار «فیء» شناخته شده باشد؛ زیرا عمر شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) محدود است؛ ولی مسأله «فیء» همچنان استمرار دارد. پس باید تفویض اختیار به منصب باشد (کسانی که اهلیت حکومت را دارند).

17- ارزش حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 57 - 5

5- دستیابی به اقتدار و سلطنت در زمین ، در قیاس با پاداش های اخروی ناچیز است .

کذلک مکّنّا لیوسف فی الأرض . . . و لأجر الآخره خیر

18- اشرافیت در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 6

6 - حکومت فرعونى ، حكومتى اشرافى و مبتنى بر اقتدار اشراف

إلى فرعون و ملأيه

كلمه «ملاً» در قرآن مجيد، معمولاً به طبقه اشراف و ثروتمندان اطلاق مى شود.

ص: 388

19- اطاعت از حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 7

7 - لزوم پیروی از حکومت حق

و اطیعوا الرسول و اولی الامر منکم

20- اقتدار حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 79 - 10

10- یوسف (ع) و کارگزارانش به هنگام اقتدار و حکومت در مصر ، از هر گونه ظلم و ستم اجتناب می کردند .

قال معاذ الله ان .. إنا إذا لظلمون

مقصود یوسف از ضمیرهای متکلم مع الغیر «نا» و «نحن» در حقایقی که مطرح کرد (أن نأخذ .. إنا إذا لظالمون) خود او و کارگزارانش می باشد.

21- اقدامات امنیتی در حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 73 - 4

4- دستگاه حکومتی یوسف (ع) ، درباره کاروانهایی که به مصر وارد می شدند ، تفحص می کرد تا به فسادگر و سارق نبودن ایشان اطمینان پیدا کند .

لقد علمتم ما جئنا لنفسد فی الأرض و ما كنا سرقین

جمله «لقد علمتم» (یقیناً دانستید و دریافتید که ما چنین و چنان نیستیم) حاکی است که کاروانهای وارد شده به مصر ، مورد تفحص قرار می گرفتند تا هدف آنان از ورود به مصر مشخص شود که مبادا برای جاسوسی ، خرابکاری ، سرقت و .. به مصر وارد شده باشند.

22- امانتداری کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- واگذار کننده منصب ، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

ص: 389

قال الملك ائتوني به أستخلصه لنفسي . . . مكين أمين

23- انقراض حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 110 - 5، 2، 1

1 - به قدرت رساندن بنی اسرائیل برای برچیدن نظام فرعونى ، تحلیل اشرف دربار از پیشنهاد موسى (رهاسازی بنی اسرائیل)

فأرسل معى بنى إسرائيل . . . يريد أن يخرجكم من أرضكم

2 - فرعون و درباریان او آگاه به توان و اقتدار موسى (ع) برای برچیدن نظام حکومتی آنان

يريد أن يخرجكم من أرضكم

تشکیل جلسه مشورتی از سوی سران حکومت مصر برای ارزیابی روشهای مبارزه با موسى بدین سبب که وی در صدد برچیدن حکومت است، نشانگر این نکته است که فرعونیان به توانایی و اقتدار موسى پی برده و سخت بیمناک بودند.

5 - انتخاب روش مبارزه با موسى پس از تصمیم به ساحر خواندن وی و تحلیل اهداف او (برچیدن حکومت فرعونى) ، از مسائل مطرح شده در جلسه مشورتی بزرگان دربار فرعون

فماذا تأمرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 127 - 3

3 - اشرف دربار فرعون بیمناک از برچیده شدن نظام فرعونى و به قدرت رسیدن موسى (ع) و قوم او

أتذر موسى وقومه ليفسدوا فى الأرض و يذرك وءالهتك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 6

6 - موسى (ع) ، نابودى حکومت فرعونى و تسلط مردمش بر سرزمین مصر را به آنان بشارت داد .

قال موسى لقومه . . . إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

چون موسی (ع) در پی تهدیدهای فرعون با جمله «إن الأرض . . .» در صدد تسلی بخشیدن به بنی اسرائیل بود، این جمله متضمن اخبار به نابودی فرعونیان و جانشینی بنی اسرائیل خواهد بود.

24- انقراض حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 4

4- نزول حکومت ها و جانشینی حاکمانی دیگر، به مشیت خدا و در اختیار اوست .

ص: 390

إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

ارث به چیزی گفته می شود که در اختیار کسی بوده و با مردن وی به دیگری منتقل شده است. بنابراین «یورثها» یعنی خداوند زمین را با هلاکت حاکمان پیشین به گروهی دیگر از بندگانش خواهد سپرد.

25- اهل کتاب در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 29 - 3

3 - اهل کتاب [در حاکمیت اسلام] محکوم به پرداخت جزیه اند .

الذین أوتوا الكتب حتى يعطوا الجزية عن يد وهم صغرون

26- اهمیت تقویت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 10 - 4

4 - تقویت بنیه حکومتی جامعه اسلامی به وسیله انفاق ، سفارش خدا به مؤمنان صدر اسلام

يقولون لئن رجعنا إلى المدينة . . . وأنفقوا من ما رزقناكم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات قبل که در مورد منافقان و جلوگیری آنان از انفاق در راستای براندازی حکومت اسلامی و .. است؛ برداشت یاد شده استفاده می شود.

27- اهمیت تقویت حکومت اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 9

9 - لزوم تقویت و تثبیت حکومت مردان الهی و رهبران صالح

و شددنا ملکه و ءاتینه الحکمه و فصل الخطاب

از این که خداوند پس از ذکر اوصاف معنوی داوود(ع) (واذکر عبدنا داود ذا الأید إنه أواب)، مسأله تقویت و استحکام بخشیدن حکومت آن حضرت را مطرح کرده است، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

28- اہمیت حکومت

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 391

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

23 - ضرورت قانون و حکومت ، برای جامعه انسانی

و انزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 58 - 9

9 - لزوم تشکیل حکومت و برقراری نظام قضایی عادلانه در جامعه اسلامی *

انّ الله يأمرکم ان تؤدّوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتم بین الناس ان تحکموا ب

لازمه ادای امانت به اهلش و سپردن مسؤولیتها به افراد لایق و قضاوت عادلانه در میان مردم، وجود تشکیلات حکومتی و قضایی میان مردم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 21

21 - ضرورت وجود حکومت برای تأمین هدایت بشر

و لو لا فضل الله علیکم و رحمته لاتّبعتم الشّیطان

بنابر اینکه مراد از «فضل» و «رحمه»، رسول خدا (صلی الله علیه و آله) و اولوالامر (حاکمان صالح) باشد، خداوند هدایت اکثریت مردم را در گرو رسالت و حکومت صالح می داند. بنابراین برای تأمین هدایت بشر، چاره ای جز حکومت صالح نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 3

3 - حکومت و مدیریت اجتماعی در نگاه وحی ، امری ضروری و پسندیده برای جوامع بشری

و شددنا ملکه

تثبیت و تقویت حکومت داوود(ع) از سوی خداوند، گویای سه نکته است: 1- اصل وجود حکومت و مدیریت اجتماعی امری ضروری و مطلوب است؛ 2- در دست گرفتن حکومت و مدیریت اجتماعی از سوی مردان الهی (همچون داوود(ع)) کاری بایسته و شایسته است و این کار با اهداف معنوی و الهی بشر کاملاً سازگاری دارد؛ 3- دین از سیاست اجتماع جدا نیست؛ بلکه کاملاً با آن سازگار و هماهنگ است.

29- اهمیت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مزمل - 73 - 15 - 7

7 - لزوم کار بنیادی ، در ترویج دین و تشکیل امت اسلامی و ضرورت مبارزه با عوامل اصلی کفر و فساد اجتماعی

ص: 392

كما أرسلنا إلى فرعون رسولا

30- ایصال به حکومت جاودان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 6

6- راهنمایی آدم به درخت جاودانگی و ملک و سلطنت همیشگی، پوشش شیطان برای فریب آدم و حوا و وادار ساختن آنان به خوردن از میوه درخت ممنوع

هل أدلك على شجرة الخلد و ملك لا يبلى

مقصود از «شجره الخلد» درختی است که خوردن میوه آن موجب جاودانگی گردد. «ملک» به معنای مال و نیز سلطنت آمده است (قاموس). مراد از «ملک لا یبلی» مالکیت و حاکمیتی است که زوال نپذیرد و فرسوده نگردد.

31- بازدید از کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8- بازدید از نیروهای تحت فرمان و کارگزاران، جستوجو از احوال آنان، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشن داری در برخورد با آنها، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی.

و تقعد الطیر فقال ما لی لأری الهدهد أم کان من الغائبین

32- برپایی حکومت صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 66 - 25

25- بهره مندی یهود و نصارا از نعمت های بیکران خداوند، در گرو برپا داشتن حکومت و ولایت الهی

و لو انهم اقاموا التوریه و الانجیل . . . لا کلوا من فوقهم و من تحت ارجلهم

امام باقر(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: الولایه.

كافى، ج 1، ص 413، ح 6؛ نورالثقلين، ج 1، ص 650، ح 485.

ص: 393

33- برتری حکومت امام عادل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 6

6 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : قوله عزّوجلّ « خير من ألف شهر » هو سلطان بنی امیّه و ليله من امام عدل خیر من ألف شهر ملک بنی امیّه ;

از امام صادق (ع) روایت شده که فرمود: سخن خداوند عزّوجلّ «خیر من ألف شهر» آن [هزار ماه، دوران] سلطنت بنی امیّه است و یک شب از [حکومت] امام عادل، بهتر از هزار ماه سلطنت بنی امیّه است».

34- بشارت حکومت مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 16 - 7

7 - مؤمنان در شرایط دشوار مکه ، مورد نوید خداوند به برخورداری از اقتدار و حکومت *

و لقد آتینا .. الحکم

برداشت بالا با توجه به دو نکته زیر به دست می آید: الف) «الحکم» ممکن است به معنای حکومت و اقتدار باشد؛ ب) در آیات پیشین خداوند از مؤمنان مکه خواست تا در برابر مشکل آفرینی های مشرکان صبر پیشه کنند و در پی آن، سرگذشت بنی اسرائیل و برخورداری آنان از حکومت الهی را یاد آور شده است تا مؤمنان را امیدوار سازد که پس از تحمل مشکلات، نوبت حکومت فرا می رسد.

35- بی ارزشی حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 72 - 12

12 - تحقیر دنیا و حاکمیت موقت فرعون در آن ، از سوی ساحران مؤمن

إنّما تقضى هذه الحيوه الدنيا

فعل «تقضى» خطاب به فرعون و «هذه الحياه» مفعول فيه آن است؛ یعنی، «إنّما تقضى هذه الحياه الدنيا» (دایره حکم رانی تو، همین زندگی دنیایی است و فراتر از آن در دسترس تو نیست).

36- بی نظیری حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 6

ص: 394

6- سلیمان (ع)، از خداوند خواستار حکومتی بی نظیر و نامیوس برای بشر در طول تاریخ

و هب لی ملگا لاینبغی لأحد من بعدی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 39 - 1, 2

1 - حکومت بزرگ و بی نظیر سلیمان (ع)، عطیه بزرگ الهی بود.

و هب لی ملگا .. هذا عطاؤنا

اضافه «عطا» به ضمیر جلاله (نا) بر تعظیم دلالت می کند.

2 - امتنان خداوند بر سلیمان (ع)، به خاطر اعطای حکومت عظیم و بی نظیر به ایشان

هذا عطاؤنا

37- تاریخ حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 4

4 - حکومت الهی، دارای دیرینه در تاریخ بشر

و لقد آتینا بنی اسرائیل الکتب و الحکم

بنابراین که واژه «الحکم» به معنای حکومت و فرمانروایی باشد، برداشت بالا به دست می آید.

38- تثبیت حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 19

19 - فرعون، مصمم بر نابود ساختن و از بین بردن موسی (ع) و پیروان او، و پایدار نشان دادن حکومت خود

و لتعلمنّ أئینا أشدّ عذابًا و أبقی

و عده عذاب و قتل مؤمنان و نیز ادعای باقی تر بودن (أبقی) از سوی فرعون، بیانگر این نکته است که وی به نابود کردن مؤمنان مصمم شده

بود. گفتنی است در این برداشت، تمیز «عذاباً» به کلمه «أشدّ» اختصاص یافته و کلمه «أبقی» خالی از تمیز، لحاظ شده است.

39- تشکیل حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 395

4- نزول حکومت ها و جانشینی حاکمانی دیگر ، به مشیت خدا و در اختیار اوست .

إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

ارث به چیزی گفته می شود که در اختیار کسی بوده و با مردن وی به دیگری منتقل شده است. بنابراین «یورثها» یعنی خداوند زمین را با هلاکت حاکمان پیشین به گروهی دیگر از بندگانش خواهد سپرد.

40- تقوا در حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - ارجمندی حکومت مداران تنها در گرو تقوایبشگی آنان است .

و العقبه للمتقين

چنانچه مراد از «العقبه» عاقبت نیک باشد، هدف از آوردن جمله «العقبه للمتقين» پس از اشاره به اینکه مؤمنان بنی اسرائیل به حکومت خواهند رسید، بیان این حقیقت است که حاکمیت یافتن مؤمنان برای آنان سعادت آفرین نیست، مگر اینکه اهل تقوا باشند و در حاکمیت خویش تقوا را رعایت کنند.

41- توطئه براندازی حکومت محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - منافقان ، درصدد براندازی حکومت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يقولون لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجنّ الأعزّ منها الأذلّ

42- تهمت حکومت طلبی به موسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - برنامه ریزی و توطئه برای بیرون راندن فرعون و فرعونیان از مصر و تلاش برای رسیدن به حکومت ، اتهام فرعون به حضرت موسی (ع)

أجئتنا لتخرجنا من أرضنا بسحرک یموسی

ص: 396

43- جن در حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 39 - 2

2- قدرت جنیان در خدمت حکومت سلیمان و قوای سرکش آنان تحت تسلّت وی

قال عفريت من الجنّ انا اتيك به

واژه «عفريت» به معنای بد ذات و شرور است که مستلزم طغیان و سرکشی است. گاهی نیز به معنای قهرمان به کار می رود. برداشت یاد شده بر پایه معنای اول است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 5

5- شياطين جنی ، در خدمت آبادانی قلمرو حکومت سلیمان (ع) بودند .

والشياطين كلّ بناء و غواص

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 1,2

1- اسارت و در بند بودن گروهی از شياطين جنی در حکومت سلیمان

وآخرين مقرنين في الأصفاد

«مقرنين» اسم مفعول از «قرنه» (آن را قرین و نزدیک دیگری ساخت) و به معنای گروه به هم بسته شده است. «صَفَدَ» (مفرد «أصفاد») نیز به معنای قید و بند است.

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شياطين فسادانگيز و اخلال گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

وآخرين مقرنين في الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شياطين در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

44- حرمت حکومت کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 13

13 - حرمت پذیرش ولایت و حکومت کافران

و لن يجعل الله للكافرين على المؤمنين سبيلا

بنابر اینکه جمله «لن يجعل...»، در مقام انشاء باشد و نه اخبار. یعنی نباید مؤمنان سلطه کافران را پذیرا باشند.

ص: 397

45- حرمت حکومت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 144 - 7

7 - حرمت برقراری روابط دوستی با منافقان و پذیرش ولایت و حکومت آنان

إِنَّ الْمُنَافِقِينَ .. لَا تَتَّخِذُوا الْكُفْرِينَ أَوْلِيَاءَ

46- حرمت دشمنی با حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 8

8 - حرمت مخالفت و معارضه با حکومت های الهی

وَاتَّبِعُوا مَا تَتْلُوا الشَّيْطَانِ عَلَىٰ مَلِكِ سُلَيْمَانَ

47- حقانیت حکومت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 114 - 6

6 - حکومت حق ، مخصوص خداوند است .

الْمَلِكِ الْحَقِّ

48- حکومت آل ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 54 - 8

8 - اعطای کتاب و حکمت (پیامبری) و ملک عظیم به آل ابراهیم (ع) ، از تفضلات الهی

فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا

برخی از مفسران برآنند که مراد از حکمت، نبوت و پیامبری است.

49- حكومت ابراهيم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 398

5- ابراهیم (ع) آرزومند دریافت حکومت از جانب خدا، برای هدایت و تدبیر امور مردم

رَبِّ هَب لِي حَكْمًا وَالْحَقْنِي بِالصَّالِحِينَ

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «حکم» در آیه معادل «حکومه» (سرپرستی و تدبیر امور خلق) باشد.

50- حکومت اخروی ابرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 20 - 1

1 - ابرار ، برخوردار از نعمتی فراوان و سلطنتی بزرگ و چشم گیر در بهشت

وإذا رأيت ثَمَّ رأيت نعيمًا و ملگًا كبيرًا

«ثَمَّ» (آن جا) مفعول «رأيت» و اشاره به بهشت ابرار است. گفتنی است تکریر «نعیمًا» بر عظمت و تفخیم دلالت دارد.

51- حکومت استبدادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 20 - 7

7- حکومت ، در زمان زندگی اصحاب كهف ، حکومتی مستبد و ظالم بود .

إِنَّهُمْ إِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ أَوْ يُعِيدُوكُمْ فِي مِلَّتِهِمْ

52- حکومت استبدادی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 16

16- تحمیل بدترین شکنجه ها ، سر بریدن پسران و زنده نگه داشتن زنان از سوی فرعونیان ، آزمایشی بزرگ از جانب خداوند برای بنی

اسرائیل

يسومونكم سوء العذاب . . . و في ذلكم بلاء من ربكم عظيم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم» شکنجه های فرعونیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 3،4

3 - نظام فرعونى ، نظامى سرکوبگر و متكى به اشراف

ص: 399

إلى فرعون و ملائجه . . . و كانوا قومًا عالين

4- حاكميت سرکوبگر فرعون ، مانع از آزادي مردم و روي آوردن موسي به هدايت آنان ، در مرحله نخست

ثم أرسلنا موسي . . . إلى فرعون و ملائجه

با توجه به اين که در آيات پيشين، وقتي سخن از «انبياء» به ميان مي آمد، رسالت آنان به سوي توده هاي مردم مد نظر بود؛ ولي در مورد موسي (ع) سخن از رسالت او به سوي فرعون به ميان آمده است، مي توان گفت که حرکت حضرت موسي به سوي فرعون، بدان جهت بود که نظام فرعوني، مانع از آزادي مردم و گرايش آنان به موسي - و به عبارت ديگر - سدي ميان او و مردم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 51 - 7

7- حکومت فرعوني در عصر موسي (ع) ، حکومتي فردي و استبدادي بود .

أليس لي ملك مصر

با توجه به اين که فرعون خود را فرمانرواي مطلق و بي چون و چرای مصر مي داند، مطلب بالا استفاده مي شود.

53- حکومت استبدادي قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 59 - 9

9- نظام حاکم بر قوم عاد ، نظامي ظالمانه و استبدادي

و اتبعوا أمر كل جبار عنيد

54- حکومت استبدادي مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 32 - 10

10- نظام حکومتي مصر در زمان عزيز ، نظامي استبدادي و فاقد دستگاه قضايي مستقل بود .

ولئن لم يفعل . . . ليكونًا من الصغرين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - يوسف - 12 - 35 - 8

8- وحدت نظام سياسى وقضائى حكومت استبدادى مصر *

ثم بدا لهم من بعد ما رأوا الأيت ليسجننه

ص: 400

55- حکومت استثماری فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 22 - 2

2 - بنی اسرائیل ، تحت بردگی و استثمار شدید نظام فرعون

أن عبّدت بنی إسرئیل

56- حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 144 - 5

5 - اهل ایمان ، وظیفه دار تشکیل حکومتی بر مبنای ایمان

یأیها الذین ءامنوا لاتتخذوا الکفرین اولیاء من دون المؤمنین

چنانچه «ولّی» به معنای سرپرست باشد، جمله «لاتتخذوا...»، دلالت بر حرمت پذیرش ولایت کافران دارد، و «من دون المؤمنین»، حکایت از ضرورت تشکیل و پذیرش حکومتی بر پایه ایمان دارد.

57- حکومت اشرافی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 3

3 - نظام فرعون ، نظامی سرکوبگر و متکی به اشراف

إلی فرعون و ملایه . . . و كانوا قومًا عالیین

58- حکومت امام مهدی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 27

27 - « عن علی بن الحسین (ع) انه قرء الآیه « و عدالله الذین آمنوا منکم . . . » وقال : هم والله شیعتنا أهل البیت یفعل الله ذالک بهم علی یدی رجل مئتا وهو مهدی هذه الأمة . . . » ;

از حضرت علی بن الحسین (ع) روایت شده است که آن حضرت در پی تلاوت آیه «وعد الله الذی آمنوا منکم..» فرمود: سوگند به خدا! آنان شیعیان ما اهل بیت هستند که خداوند به سبب مردی از خاندان ما - که مهدی (عج) این امت باشد - آنان را خلیفه روی زمین قرار خواهد داد...».

ص: 401

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 13

13 - حکومت ، داوری و حل اختلافات مردم ، از اهداف بعثت پیامبران و نزول کتاب های آسمانی

و أنزل معهم الكتاب بالحق ليحكم بين الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 79 - 6

6 - حکومت ، عطیة الهی به انبیا

ان یؤتیه الله الكتاب والحکم

بنابراینکه «الحکم»، به معنی حکومت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 56 - 2

2 - کتب آسمانی ، نبوت و حکومت پیامبران ، از آیات خداوند

فقد اتینا ال ابرهیم الکتب و الحکمه و اتیناهم ملکاً عظیماً. .. انّ الذین کفروا با

با توجه به آیه 54 می توان گفت: کتاب، حکمت و ملک عظیم از مصادیق «بایاتنا» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 15

15 - شیاطین و طاغوت ها ، عناصری در برابر حکومت پیامبران الهی

الم تر الی الذین یزعمون . . . و یرید الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 6

6 - پیامبران(ع) دارای حق حکومت و قضاوت در میان مردم هستند.

أولئك الذين آتینهم الكتب والحکم والنبوه

از جمله معانی مذکور برای واژه «حکم» قضاوت و همچنین حکومت است، لازم به ذکر است این دو معنی در طول یکدیگر و با هم متقارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 16

16 - پیامبران تا پیش از استقرار دین و حکومتشان بر زمین ، از گرفتن اسیر در میدان نبرد پرهیز داشته و آن را ناروا می دانستند

ص: 402

ما کان لنبی . . . و اللہ عزیز حکیم

برداشت فوق بر این اساس است که مفعول «یثخن» کلمه ای همانند «دینه» و یا «حکومه» باشد. بر این مبنا ائخان به معنای تثبیت و محکم کردن است. بنابراین جمله «ما کان لنبی ...» می رساند که پیامبران تا زمانی که حکومت و دینشان در زمین تثبیت نمی شد، از اسیر گرفتن در میدان نبرد امتناع می کردند. قابل ذکر است اگر مجاهد از این امر تخلف کنند و اسیر بگیرند، به دلیل آیه 70، نمی توان گفت باید آن اسیران کشته شوند.

60- حکومت اولیاء الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 4

4- در دست گرفتن حکومت و مدیریت اجتماعی ، امری شایسته و بایسته برای مردان الهی

و شددنا ملکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 9

9- در دست داشتن قدرت سیاسی و رهبری جامعه ، امری پسندیده و شایسته برای مردان الهی

و هب لی ملگا لاینبغی لأحد من بعدی

61- حکومت ایده آل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 3

3- تشکیل حکومت واحد جهانی در پرتو ایمان و جهاد ، ایده ای الهی

قتلوا الذین یلونکم من الکفار

فرمان خدا به پیکار با کافران مجاور و تسخیر پیایی سرزمینهای کفر می تواند بیانگر ایده ای باشد که در برداشت فوق آمده است.

62- حکومت باطل و علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 113 - 5

5 - بهره‌گیری حکومت‌های باطل از عالمان ، برای مقابله با حق

ص: 403

و جاء السحرة فرعون

63- حکومت بر پدر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 6

6- حاکمان صالح بر پدر و مادر خویش حکومت و فرمانروایی نمی کنند .

و رفع أبویه علی العرش

یوسف(ع) با نشانیدن پدر و مادرش بر تخت خویش ، علاوه بر احترام ویژه اش به آنان ، درصدد بیان این نکته بود که هرگز بر پدر و مادرش حکمرانی و فرمانروایی نخواهد کرد ؛ بلکه مطیع و فرمانبردار ایشان خواهد بود.

64- حکومت بر مادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 6

6- حاکمان صالح بر پدر و مادر خویش حکومت و فرمانروایی نمی کنند .

و رفع أبویه علی العرش

یوسف(ع) با نشانیدن پدر و مادرش بر تخت خویش ، علاوه بر احترام ویژه اش به آنان ، درصدد بیان این نکته بود که هرگز بر پدر و مادرش حکمرانی و فرمانروایی نخواهد کرد ؛ بلکه مطیع و فرمانبردار ایشان خواهد بود.

65- حکومت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 64 - 12

12 - بنی اسرائیل پس از دریافت تورات و عمل به محتوای آن ، به قدرت و حکومت رسیدند . *

ثم تولیتهم من بعد ذلك

از معانی «تولی» ولایت پیدا کردن و حکومت یافتن است. برداشت فوق ناظر به این احتمال می باشد. گفتنی است بر این مبنا مراد از فضل خدا و رحمت او، همان اعطای تورات و توفیق عمل به احکام آن می باشد و مقصود از خسران در «لکنتم من الخاسرین» قرار گرفتن

در تحت سیطره حکومتهای کفر و جور خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 20 - 7,8,9,12

ص: 404

7 - حکومت و فرمانروایی بنی اسرائیل ، در برهه ای از تاریخ حیات خویش

و جعلکم ملوکاً

8 - حکومت و فرمانروایی بنی اسرائیل ، نعمتی الهی بر آنان

اذکروا نعمه الله علیکم . . . و جعلکم ملوکاً

9 - سروری قوم موسی (ع) بر دیگر اقوام در گذشته تاریخ خویش

اذکروا نعمه الله علیکم اذ . . . جعلکم ملوکاً

«ملوک» در برداشت فوق، کنایه از سیادت و سروری گرفته شده است.

12 - برانگیخته شدن پیامبران در بنی اسرائیل ، زمینه حاکمیت و استقلال آنان *

اذ جعل فیکم انبیاء و جعلکم ملوکاً

تقدیم جمله «جعل فیکم انبیاء» بر جمله «جعلکم ملوکا»، می تواند اشاره به این معنی باشد که وجود انبیا در میان بنی اسرائیل، سبب استقلال و فرمانروایی آنان شد.

66- حکومت بنی امیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قدر - 97 - 3 - 6

6 - « عن أبی عبد الله (ع) قال : قوله عزّوجلّ « خیر من ألف شهر » هو سلطان بنی امیّه و لیله من امام عدل خیر من ألف شهر ملک بنی امیّه ;

از امام صادق(ع) روایت شده که فرمود: سخن خداوند عزّوجلّ «خیر من ألف شهر» آن [هزار ماه، دوران] سلطنت بنی امیّه است و یک شب از [حکومت] امام عادل، بهتر از هزار ماه سلطنت بنی امیّه است».

67- حکومت پادشاهی مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 11

11- مصر در زمان وزارت یوسف (ع) دارای حکومت پادشاهی بود .

ما كان ليأخذ أخاه في دين الملك

68- حكومت جالوت

جلد - نام سورہ - سورہ - آيہ - فيش

2 - بقرہ - 2 - 249 - 19

ص: 405

19 - جالوت ، زمامدار ستمگر عصر بنی اسرائیل پس از حضرت موسی (ع)

لا طاقة لنا اليوم بجالوت

69- حکومت جهان دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 123 - 3

3- تشکیل حکومت واحد جهانی در پرتو ایمان و جهاد ، ایده ای الهی

قتلوا الذین یلونکم من الکفار

فرمان خدا به پیکار با کافران مجاور و تسخیر پیاپی سرزمینهای کفر می تواند بیانگر ایده ای باشد که در برداشت فوق آمده است.

70- حکومت جهانی بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 11

11- حکومت واحد جهانی به دست بندگان صالح خدا ، فرجام نهایی زندگی بشر در زمین

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

71- حکومت جهانی صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 105 - 11

11- حکومت واحد جهانی به دست بندگان صالح خدا ، فرجام نهایی زندگی بشر در زمین

أَنَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ

72- حکومت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 10,15,26

10 - سلطنت ، حکمت و علم داود ، عطای خداوند به وی

واتیه الله الملك والحکمه و علمه ممّا یشاء

15 - داود ، حاکم الهی بنی اسرائیل ، پس از طالوت

ص: 406

انّ الله قد بعث لكم طالوت ملكاً . . . و قتل داود جالوت و اتيه الله الملك

کاربرد «واو» عاطفه به جای «فاء»، با وجود اینکه اعطای ملک به «داود» مترتب بر کشته شدن جالوت است، می تواند اشاره به فاصله این دو امر باشد، و این فاصله ظاهراً مدّت زمان زمامداری طالوت است.

26 - کشته شدن جالوت (سرکرده کفر و طغیان) به دست داود ، از عوامل اعطای مُلک و سلطنت الهی به وی

و قتل داؤد جالوت و اتيه الله الملك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 2

2 - داوود (ع) ، در دوران رسالت خویش رهبری جامعه و مدیریت اجتماعی را در دست داشت .

و شددنا ملکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 5

5 - داوود (ع) ، از سوی خدا مأمور حکومت و داوری میان مردم برپایه حق

إنّا جعلنک خلیفه فی الأرض فاحکم بین الناس بالحقّ

73- حکومت در انجیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 47 - 3

3 - انجیل ، در بردارنده قوانین حکومتی و قضایی

و لیحکم أهل الانجیل بما أنزل الله فیه

74- حکومت در تورات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 44 - 8

8- تورات ، در بردارنده احکام قضایی و حکومتی

یحکم بها النبیون الذین اسلموا للذین هادوا

ص: 407

75- حکومت در شرایط بحرانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 19

19- کنترل حکومت بر روند تولید و توزیع ارزاق در شرایط بحرانی ، امری ضروری است .

تزرعون سبع سنين . . . إلا قليلاً مما تأكلون

التفات از خطاب به غیبت در آیه 49 ؛ یعنی ، آوردن «یغاث الناس» به جای «تُغاثون» و نیز «یعصرون» به جای «تعصرون» گویای این است که مخاطبان «تزرعون» و «ذروه» و مانند اینها سران حکومتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 56 - 8

8- حکومت ها در شرایط بحرانی کشور ، می توانند آزادی مردم را در تصرف اموال و املاک خویش محدود ساخته ، آنان را به سمت مصالح همگانی سوق دهند .

اجعلنی علی خزائن الأرض . . . کذلک مکنا لیوسف فی الأرض یتبوا منها حیث یشاء

76- حکومت در مغرب سرزمین ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 89 - 1

1- ذوالقرنین ، پس از اقامه نظام عادلانه دینی در میان ساحل نشینان غرب ، به سوی شرق سرزمین خویش حرکت کرد .

ثم أتبع سبباً . حتی إذا بلغ مطلع الشمس

77- حکومت دوران اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 20 - 7

7- حکومت ، در زمان زندگی اصحاب کهف ، حکومتی مستبد و ظالم بود .

إنهم إن يظهروا عليكم يرجموكم أو يعيدوكم فی ملتهم

78- حکومت دوران خضر (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

10 - کہف - 18 - 79 - 7

ص: 408

7- در زمان وقوع داستان موسی و خضر (ع)، حکومتی ستم گر و غاصب وجود داشته است .

و کان وراءهم ملک يأخذ کلّ سفینه غصبًا

«وراء» به هر مکان مستور و پوشیده ای گر چه رویه رو باشد، اطلاق می گردد. (قاموس) بنابراین، سلطان غاصب، یا پشت سر مساکین و در تعقیب کشتی داران بوده است و یا در پیش روی آنان بوده آن ها در مسیر خود با او برخورد می کردند.

79- حکومت دوران موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 79 - 7

7- در زمان وقوع داستان موسی و خضر (ع)، حکومتی ستم گر و غاصب وجود داشته است .

و کان وراءهم ملک يأخذ کلّ سفینه غصبًا

«وراء» به هر مکان مستور و پوشیده ای گر چه رویه رو باشد، اطلاق می گردد. (قاموس) بنابراین، سلطان غاصب، یا پشت سر مساکین و در تعقیب کشتی داران بوده است و یا در پیش روی آنان بوده آن ها در مسیر خود با او برخورد می کردند.

80- حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 87 - 12

12- حکومت ذوالقرنین ، حکومتی دینی و الهی بود .

قال . . . ثم یردّ إلى ربّه فیعذّبه عذابًا نکرًا

ذوالقرنین، مجازات ستم پیشگان را به دست خود، در طول مجازات و عذاب خداوند در آخرت دانسته است، بنابراین، حکومت ذوالقرنین، برپایه موازین الهی تأسیس شده و با آن منطبق بود.

81- حکومت دینی در دوران ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 89 - 1

1- ذوالقرنین ، پس از اقامه نظام عادلانه دینی در میان ساحل نشینان غرب ، به سوی شرق سرزمین خویش حرکت کرد .

ثمّ أتبع سببًا . حتّى إذا بلغ مطلع الشمس

ص: 409

82- حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 83 - 10

10- « عن أبي جعفر (ع) قال : إنَّ الله لم يبعث أنبياء ملوكاً في الأرض إلاَّ أربعه بعد نوح : أولهم ذوالقرنين ؛

از امام باقر(ع) روایت شده که فرمود: خدا در زمین، پیامبران را پادشاه قرار نداد، مگر چهار پیامبر را که بعد از نوح بودند: نخستین آنان، ذوالقرنین بود».

83- حکومت سرزمین مصر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 6

6- موسی (ع) ، نابودی حکومت فرعونى و تسلط مردمش بر سرزمین مصر را به آنان بشارت داد .

قال موسى لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

چون موسی(ع) در پی تهدیدهای فرعون با جمله «إن الأرض ..» در صدد تسلی بخشیدن به بنی اسرائیل بود، این جمله متضمن اخبار به نابودی فرعونیان و جانشینی بنی اسرائیل خواهد بود.

84- حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 102 - 51، 4، 1

1 - حضرت سلیمان ، پیامبری دارای سلطنت و حکومت

علی ملک سلیمان

4- شیاطین از دشمنان حضرت سلیمان و حکومت الهی او

ما تتلوا الشیطين علی ملک سلیمان

«علی ملک سلیمان» (بر ضد حکومت سلیمان) حال برای مفعول حذف شده از «تتلوا» است؛ یعنی، آن سحری را که برای مردم تلاوت می کردند، علیه سلطنت سلیمان بود.

51 - از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: « . . . فلما هلك سليمان وضع ابليس السحر وكتبه في كتاب ثم طواه وكتب على ظهره »
هذا ما وضع آصف بن برخيا لملك سليمان بن داود من ذخائر كنوز العلم من أراذ كذا و كذا فليفعل كذا و كذا « ثم دفنه تحت السرير ثم
استشاره لهم فقرأه فقال الكافرون ما كان سليمان (ع) يغلبنا إلا بهذا وقال المؤمنون بل هو عبد الله و نبيه فقال الله جل ذكره « واتبعوا ما
تلوا الشياطين على ملك سليمان و ما كفر سليمان و لكن الشياطين كفروا يعلمون الناس السحر . . . »

آن هنگام که سلیمان (ع) وفات یافت ابلیس سحر را پایه گذاری کرد و در کتابی نوشت؛ سپس آن را پیچیده و بر روی آن چنین نوشت: این
چیزی است که آصف بن برخیا ساخته است برای برپایی حکومت سلیمان بن داود (ع) که در آن ذخیره های علم انباشته شده است. هر
کس چنین می خواهد چنان کند. سپس ابلیس آن را زیر تخت سلیمان (ع) پنهان نمود؛ سپس آن نامه را

ص: 410

بیرون آورده برای آنان خوانند. پس کافران در آن جلسه گفتند: سلیمان بر ما چیره نگشت و حکومت نیافت مگر از راه سحر و مؤمنانشان گفتند: هرگز این چنین نیست؛ بلکه او بنده و پیامبر خدا بود. خداوند می فرماید: واتبعوا ما تتلوا الشیاطین علی ملک سلیمان و ما کفر سلیمان و لکن الشیاطین کفروا یعلمون الناس السحر...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 34 - 4

4 - سلیمان (ع)، دارای حکومت و تخت فرمانروایی

و لقد فتنّا سلیمان و ألقینا علی کرسیّه جسداً

85- حکومت ظالمانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 75 - 13

13 - ممنوعیت سلطه جابرانه بر ضعیفان

و المستضعفین . . اخرجنا من هذه القرية الظالم أهلها

«استضعفه»، یعنی ارا ضعیف یافت و بر او سلطه افکند. و چون استضعاف کنندگان، ظالم شمرده شده اند، حرمت و ممنوعیت این عمل به دست می آید.

86- حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 112 - 1

1 - فرعون، برخوردار از اقتدار و سلطنتی با نفوذ در سرزمین مصر بود.

یأتوک بکل سحر علیم

فعل «یأتوک» جواب فعل امر قرار گرفته و به حرف شرط مقدر مجزوم شده است. تقدیر کلام چنین است: ان ترسل الحاشرین یأتوک بکل ساحر علیم. انتخاب این ترکیب برای کلام حاوی این نکته است که فرستادن نیروها مستلزم آوردن ساحران است و این حکایت از نفوذ فراوان فرعون و مأموران وی بر سرزمین مصر دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- رو آوردن موسی (ع) و قومش به فسادگری علیه نظام فرعونى ، هشدار اشرافیان به فرعون

أُتذَرُ موسی و قومه لیسدوا فی الأرض

«لام» در «لیسدوا» در اصطلاح اهل ادب لام عاقبت می باشد. بنابراین مقصود اشراف از جمله «أُتذَرُ ...» این است که ترک

ص: 411

مجازات موسی(ع) و قومش به فسادگری آنان می انجامد. قابل ذکر است که مراد از فسادگری، به قرینه «و یدرک وءالهتک»، شورش کردن علیه نظام فرعونى است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 5

5 - موسی (ع) در تعالیم خویش به بنی اسرائیل، پندار مالکیت فرعون را بر زمین، پنداری باطل و حاکمیت او را مقهور اراده خداوند خواند.

قال موسی لقومه .. إن الأرض لله يورثها من يشاء من عباده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 12 - 3

3 - حکومت فرعون، حکومتی مقتدر و تثبیت شده بود.

و فرعون ذوالأوتاد

«وَتَد» (مفرد «أوتاد») به معنای «میخ» است. توصیف فرعون به «ذوالأوتاد» (صاحب میخ ها) بدان معنا است که وی از تمام وسایل لازم، برای تثبیت حاکمیت و اقتدار خویش برخوردار بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 5

5 - اقتدار حکومت فرعون، اغواگر او و بازدارنده وی از پذیرش پیام روشن موسی (ع)

فتولی برکنه

در صورتی که «باء» برای بیان سببیت یا استعانت و «رکن» کنایه از ارکان اقتدار حکومت فرعونى باشد، استفاده می شود که فرعون به اتکای همین نیروها، به مبارزه با موسی(ع) پرداخت و از پذیرش دعوت او سر بر تافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - فجر - 89 - 10 - 5

5 - فرعون، دارای قدرت و ثبات در عرصه های سیاست و حکومت

«أوتاد» (جمع «وتد») به معنای میخ‌ها است. توصیف فرعون به این عبارت (دارای میخ‌های فراوان)، کنایه از استحکام قدرت او است؛ همان‌گونه که میخ‌های اطراف خیمه مایه استحکام آن است. این تعبیر ممکن است کنایه از فراوانی سپاه او باشد که برای نصب خیمه هایشان، زمین وسیعی میخ‌کاری می‌شد.

87- حکومت قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 412

2 - خلافت قوم ثمود در زمین و سکونت گزیدن آنان در سرزمین حجر ، نعمتی الهی بر آنان

و اذکروا إذ جعلکم خلفاء من بعد عاد و بوأکم فی الأرض

88- حکومت محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، دارای منصب حکومت و ولایت

اطیعوا الله و اطیعوا الرسول

تکرار کلمه «اطیعوا» دلالت بر این دارد که مراد از اوامر رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، آن اوامری نیست که از طریق وحی خداوند ابلاغ شده، بلکه دستوراتی است که از ناحیه رسول خدا صادر می شده که همان اوامر حکومتی و ولایتی آن حضرت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 8,9,10

8 - گذشت از گناه نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در گرو پذیرفتن حاکمیت کامل آن حضرت است .

یریدون ان یتحاکموا . . . و لو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤک فاستغفروا الله

مراجعه منافقان به طاغوت، نقض حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، و جمله «جاؤک . . .»، کنایه از پذیرفتن حاکمیت پیامبر است ؛ چون ظاهراً صرف آمدن نزد رسول خدا، موضوعیت ندارد.

9 - گذشت از گناه نقض کنندگان حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در گرو توبه آنان به درگاه خدا و قبول آنان از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

یریدون ان یتحاکموا . . . و لو انهم اذ ظلموا . . . لوجدوا الله تواباً

جمله «و استغفر لهم الرسول» می تواند کنایه از این باشد که قبول توبه آنان «لوجدوا الله تواباً» در صورتی است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) و آله (بازگشت آنان را بپذیرد).

10 - شرط گذشت از گناه نقض کنندگان حاکمیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، استغفار پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای آنهاست .

و لو انهم اذ ظلموا . . . و استغفر لهم الرسول . . . لوجدوا الله تواباً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 65 - 6

6 - ربوبیت الهی ، منشأ تربیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) برای تصدّی مقام قضاوت و حکومت

فلا وربک لا یؤمنون حتّی یحکموک

برداشت فوق از کاربرد کلمه «ربّ» و اضافه آن به ضمیر خطاب استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 413

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، دارای منصب حکومت و ولایت

و أطیعوا الله و أطیعوا الرسول

برخی از مفسران بر این عقیده اند که مقصود از «أطیعوا الرسول»، اطاعت در امور حکومتی و ولایی است؛ زیرا اگر مراد احکام و اوامر الهی باشد، ذکر «أطیعوا الله» کافی است و تکرار «أطیعوا» درباره پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مؤید همین برداشت است.

89- حکومت مصر باستان در دوران یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 32 - 10

10- نظام حکومتی مصر در زمان عزیز، نظامی استبدادی و فاقد دستگاه قضایی مستقل بود.

و لئن لم یفعل... لیکوناً من الصغیرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 76 - 11

11- مصر در زمان وزارت یوسف (ع) دارای حکومت پادشاهی بود.

ما کان لیأخذ أخاه فی دین الملک

90- حکومت ملکه سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 1

1 - اخبار هدهد از فرمانروایی یک زن بر مردم سرزمین سبا

إتی وجدت امرأة تملکهم

«مُلک» (مصدر «تملکهم») به معنای حکومت و فرمانروایی است؛ یعنی، زنی را یافتم که بر آنان حکمرانی می کند.

91- حکومت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 13، 1

1 - تلاش منافقان برای فساد در زمین و نابودی حرث و نسل ، در صورت به حکومت رسیدن

و اذا تولّى سعى فى الأرض .. الحرث و النسل

ص: 414

بنابراینکه «تولی»، به معنای حکومت باشد.

13 - از وظایف حکومت، حفظ کشاورزی و نیروی انسانی و اصلاح آنهاست.

و اذا تولی سعی فی الأرض

92- حکومت نامشروع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 55 - 9

9 - هرگونه حکومت و ولایت بر اهل ایمان، به جز ولایت خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان واجد شرایط، حکومت و ولایتی نامشروع و غیر قانونی

انما ولیکم الله ورسوله و الذین ءامنوا

برداشت فوق با توجه به کلمه «انما» که برای حصر است، استفاده شده است.

93- حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 17

17- برخورداری یوسف (ع) از قدرت و مکنّت و بهره مندی او از دانش تعبیر رؤیاها و تحلیل حوادث، پرتوی از ولایت خداوند بر او بود.

قد ءاتینتی من الملک و علمتی . . . أنت ولیّ فی الدنیا و الآخره

94- درخواست حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 10، 6، 7

6 - سلیمان (ع)، از خداوند خواستار حکومتی بی نظیر و نامیوس برای بشر در طول تاریخ

و هب لی ملکاً لاینبغی لأحد من بعدی

7 - حکومت مقتدر و پهناور، از خواسته های سلیمان (ع) از خداوند

و هب لی ملگًا لاینبغی لأحد من بعدی

جمعی از مفسران بر این باوراند که جمله «لاینبغی لأحد من بعدی» کنایه از وسعت و پهناوری حکومت عصر خود و بلامنازع بودن آن است. بر این اساس «من بعدی» به معنای «من غیری» خواهد بود؛ مثل «فمن یهدیه من بعد الله» که به معنای «غیر الله» است.

ص: 415

10 - دعا برای امور دنیوی (مانند داشتن قدرت سیاسی و رهبری) در صورت داشتن هدف الهی از آن ، امری پسندیده برای مردان الهی است .

و هب لی ملکا لاینبغی لأحد من بعدی

95- درخواست حکومت جاودان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 120 - 8

8 - انسان ، خواهان زندگی جاوید و ملک و مالکیت فنا ناپذیر است .

هل أدلک علی شجره الخلد و ملک لایلی

شیطان برای کارگر ساختن وسوسه خویش در آدم، از زمینه هایی بهره برد که در آدم وجود داشت. آن زمینه ها، میل به جاودانگی و مالکیت فنا ناپذیر است.

96- درخواست شغل از حکومت شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 7

7- جواز تقاضای مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

97- درخواست شغل از حکومت کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 7

7- جواز تقاضای مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

98- درخواست نابودی حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - همسر فرعون ، از خداوند خواستار نابودی فرعون و حکومت ستم پیشه او

ص: 416

نَجْنَى مِنْ فِرْعَوْنَ وَعَمَلِهِ وَنَجْنَى مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که آسیبه، نجات خود را با نابودی فرعون و حکومت وی از خداوند خواستار شده باشد.

99- رد حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 11، 12

11 - پذیرش توبه نقض کنندگان حاکمیت اسلامی، در صلاحیت رهبری است.

و لو انهم... جاؤك فاستغفروا الله و استغفر لهم الرسول

12 - پذیرش توبه نقض کنندگان حاکمیت اسلامی، در گرو بیعت مجدد با رهبری است.

و لو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤك فاستغفروا الله و استغفر لهم الرسول

100- روش برخورد با کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8 - بازدید از نیروهای تحت فرمان و کارگزاران، جستجو از احوال آنان، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشتن داری در برخورد با آنها، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی.

و تقفد الطير فقل ما لي لا اري الهدى ام كان من الغائبين

101- روش حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 3، 2

2 - تقسیم مردم مصر به طبقات و دسته های مختلف و پیرو، نمود سیاست خودکامه و سلطه جویی فرعون

ان فرعون علا في الأرض و جعل أهلها شيعاً

جمله «جعل أهلها شيعاً» عطف تفسیری بر «علا في الأرض» و بیانگر نوع برتری جویی فرعون نسبت به مردم سرزمین مصر است. گفتنی است که «شیع» جمع «شيعه» است و «شيعه» به فرد یا گروه پیرو اطلاق می شود. بنابراین «جعل أهلها شيعاً»؛ یعنی، مردم آن سرزمین را

به چند دسته پیرو درآورده بود.

3 - اقدام فرعون به دسته دسته کردن مردم سرزمین مصر و ایجاد تفرقه میان آنان

و جعل أهلها شیعیاً

ص: 417

102- روش حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 17

17 - فرعونیان ، به صرف ترس و احساس از به خطر افتادن حکومت و اقتدارشان ، اقدام به کشتن و اعدام مخالفان می کردند .

أقتل موسى . . . إني أخاف أن يبدل دينكم أو أن يظهر في الأرض الفساد

103- زمینه انحطاط حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 21

21 - پایه های حکومت فرعون پس از ماجرای ساحران و ایمان آنان به موسی (ع) ، بسیار متزلزل شد .

ولتعلمنّ أيّنا أشدّ عذابًا وأبقي

تفاوت برخوردهای اولیه فرعون با برخوردهای پس از ایمان ساحران، نشان از تزلزل حکومت فرعون و احساس خطر شدید او از ناحیه موسی(ع) و مؤمنان به او دارد.

104- زمینه بقای حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 26 - 14

14 - فرعون ، منافع و بقای اقتدار خود را در حفظ آیین گذشته مردم و نگه داری وضعیت اجتماعی موجود می دید .

إني أخاف أن يبدل دينكم أو أن يظهر في الأرض الفساد

105- زمینه حکومت استبدادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 59 - 14

14- نپذیرفتن ربوبیت خداوند و مخالفت با پیامبران و برنامه های ایشان ، زمینه ساز نظام استبدادی و حاکمیت ستمگران *

و تلک عاد جحدوا بآیت ربهم . . . واتبعوا أمر کل جبار عنید

برداشت فوق ، براساس این احتمال است که ترتیب ذکر جمله «اتبعوا . . .» بر جمله های سابق ، حاکی از ترتب خارجی آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 418

4- فقر فرهنگی ، مایه ترویج و پایداری حکومت های استبدادی

فاستخفّ قومه فأطاعوه

106- زمینه حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 18 - 4

4- نوید خداوند به امت اسلامی در برخورداری از حکومت ، اقتصاد شکوفا و شرافت ، در پرتو تعالیم قرآن و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) *

و لقد آتینا بنی اسرائیل . . . ثمّ جعلنک علی شریعه من الأمر

واژه «الأمر» در این آیه همانند واژه «الأمر» در آیه قبل می تواند نظر به کتاب، حکومت، نبوت، رزق پاکیزه و فضیلت اجتماعی داشته باشد. در این صورت تعبیر «جعلناک علی شریعه من الأمر»، نوید به بهره مندی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و امتش از آن مواهب خواهد بود.

107- زمینه حکومت اسلامی در مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 9 - 3

3- «انصار» ، بنیانگذار جامعه ایمانی در مدینه قبل از هجرت

و الذین تبوءوا الدار و الایمان من قبلهم

«تبوء» - چنانچه مفردات و المیزان اشاره کرده اند - به معنای مهیا ساختن و آماده کردن است. در این صورت «تبوءوا الدار و الایمان» کنایه از فراهم سازی محیط اجتماعی و دینی و «من قبلهم» به حذف مضاف و تقدیر «من قبل هجرتهم» است.

108- زمینه حکومت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 107 - 5

5- تحقق حکومت جهانی صالحان ، در پرتو دین اسلام و رسالت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) است .

و لقد كتبنا في الزبور . . . و ما أرسلناك إلا رحمة للعلمين

با توجه به ارتباط دو آیه - که در آیه اولی حکومت جهانی و در این آیه رسالت جهانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) را مطرح می کند - برداشت یاد شده قابل استفاده است.

ص: 419

109- زمینه حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 21 - 11

11- خداوند ، با وارد ساختن یوسف (ع) به خانواده عزیز مصر ، راه قدرتمند شدن یوسف (ع) و نفوذ او در سرزمین مصر را فراهم کرد .

و كذلك مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ

مراد از «الأرض» سرزمین مصر است. «تمکین» (مصدر مَكَّنَّا) به معنای مکان دادن و نیز به معنای قدرت و سلطنت بخشیدن است. قید «فی الأرض» حکایت از آن دارد که: مراد از «مَكَّنَّا» در آیه شریفه ، معنای دوم است.

110- زنان در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 11

11 - زنان بنی اسرائیل ، فاقد هر گونه قدرت در جامعه فرعونى و نقش تأثیرگذار در سرنوشت سیاسى و اجتماعى

و استحيوا نساءهم

از این که فرعونیان دستور قتل دختران ایمان آورندگان به موسی (ع) را صادر نکردند، می توان مطلب یاد شده را به دست آورد؛ زیرا اگر زنان برای آنان خطر آفرین بودند و خود آنان و یا ایمان آوردنشان، نقشی در جامعه می داشت؛ قهراً در مجازات قتل با مردان شریک می شدند.

111- شخصیت‌های مؤثر در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 24 - 4

4 - نقش کلیدی و کارساز هامان و قارون ، در دستگاه حکومتی فرعون

إلى فرعون و همين وقرون

یاد شدن هامان و قارون در کنار فرعون (بدون ذکر دیگر اقشار جامعه)، حاکی از مطلب یاد شده است.

112- شرایط حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - تنها خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان فروتن، برپا دارنده نماز و پرداخت کننده زکات، دارای حق ولایت و حکومت بر مؤمنان

انما ولیکم الله ورسوله و الذین ءامنوا الذین . . . و یؤتون الزکوه و هم رکعون

در برداشت فوق، رکوع به معنای لغوی آن (خضوع) گرفته شده است.

113- شرایط گزینش کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 11

11- واگذار کننده منصب، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

قال الملك ائتونی به أستخلصه لنفسی . . . مکین أمين

114- صالحان در حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 8

8- برخورد شدید با ظالمان متجاوز و نرمش در برابر مؤمنان صالح، روشی نیکو در نظام حکومتی و شیوه برگزیده ذوالقرنین در حکومت خویش بود .

أما من ظلم فسوف نعذبه . . . و أما من ءامن وعمل صالحًا

ذوالقرنین، پس از شنیدن وحی الهی که در برخورد با ساحل نشینان غرب، دو راه پیش روی او قرار داد: یکی تعذیب، و دیگری روش نیکو، شقّ دوم را انتخاب کرد و آن را چنین ترسیم کرد که ظالمان را عقوبت و مؤمنان را پاداش نیک خواهد داد.

115- ظالمان در حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 8

8- برخورد شدید با ظالمان متجاوز و نرمش در برابر مؤمنان صالح، روشی نیکو در نظام حکومتی و شیوه برگزیده ذوالقرنین در حکومت

خویش بود .

أَمَا مِنْ ظَلَمٍ فَسَوْفَ نَعَذِّبُهُ . . . وَأَمَا مِنْ ءَامِنٍ وَعَمَلٍ صَالِحًا

ذوالقرنین، پس از شنیدن وحی الهی که در برخورد با ساحل نشینان غرب، دو راه پیش روی او قرار داد: یکی تعذیب، و دیگری روش نیکو، شقّ دوم را انتخاب کرد و آن را چنین ترسیم کرد که ظالمان را عقوبت و مؤمنان را پاداش نیک خواهد داد.

ص: 421

116- ظلم ستیزی حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 9

9- پرداختن حکومت های الهی به مبارزه با ظلم و نیز تلاش برای سبک بار ساختن مقررات اجتماعی مؤمنان، امری لازم است .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه . . . و أمّا من ءامن ... سنقول له من أمرنا يسرّاً

117- عجز حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 5

5 - شکوه و اقتدار حکومت فرعونى، امرى ناچیز و مقهور قدرت خداوند بود .

فنبذنهم فى الیمّ

118- عزیزی در حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 12

12- منصب عزیزی از مناصب حکومت پادشاهی مصر باستان

و قال الملك . . . قالت امرأت العزیز

یاد کردن برادران یوسف از او با عنوان «عزیز» در آیه 88، نشان می دهد که «عزیز» در «امرات العزیز» نام همسر زلیخا نبوده ؛ بلکه بیانگر سمت حکومتی وی بوده است.

119- عوامل بحران در حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 35 - 1

1- داستان عشق زنان اشراف مصر به یوسف (ع)، موجب بروز بحران در حکومت و خانه های اشراف شد .

ثم بدأ لهم من بعد ما رأوا الأيت

ص: 422

120- عوامل بقای حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 78 - 4

4 - ماندن بنی اسرائیل در مصر و جدا نشدن آنان از دیگران ، امری حیاتی برای فرعون و فرعونیان

أسر بعبادی ... فأتبعهم فرعون بجنوده

تعقیب بنی اسرائیل و تلاش برای جلوگیری از هجرت آنان، نشانگر این نکته است که جداسدن بنی اسرائیل از جامعه مصر، خسارت و عواقب سنگینی برای آنان به همراه داشت.

121- عوامل بقای حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 39 - 4

4 - جلب افکار عمومی ، دارای نقش تعیین کننده در بقا و موفقیت حکومت ها

وقیل للناس هل أنتم مجتمعون

فراخواندن مردم برای حضور و دیدن صحنه شکست موسی (ع) و پیروزی ساحران بر او، نشانگر این حقیقت است که جلب افکار عمومی - حتی برای حکومت های ستمگر و ضد مردمی چون فرعون - مهم و سرنوشت ساز است.

122- عوامل سلطه حکومت های ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 5

5 - ظلم انسانها عامل تسلط حکومتهای ظالمانه بر آنان می گردد.

و كذلك نولى بعض الظالمين بعضا

تعلیق حکم بر وصف اشعار به علیت دارد. در آیه شریفه تعلیق حکم «نولی» بر وصف «الظالمین» اشاره به نقش و تأثیر وصف ظلم در جریان یافتن فعل دارد.

123- فرار از حکومت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 12 - 2

2- اعتراف مؤمنان جن ، به ناتوانی جن از فرار از سیطره الهی و ناتوان ساختن خداوند از دستیابی به آنان

ولن نعجزه هرباً

ص: 423

124- فرعونیان و حفظ حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 109 - 5

5 - اشراف و بزرگان قوم فرعون در تلاش برای حفظ نظام فرعون

قال المأ... إن هذا لسحر عليم

125- فساد حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 10، 12

10 - رهاسازی بنی اسرائیل از نظام فاسد فرعون، از وظایف الهی موسی (ع)

فأرسل معی بنی اسرائیل

تقریب جمله «فأرسل...» بر «این رسول...» حکایت از آن دارد که رهایی بنی اسرائیل از رسالت‌های الهی موسی بوده است. یعنی به امر خداوند موظف به انجام این کار بود، نه به تصمیم شخصی خویش

12 - بنی اسرائیل زمان موسی (ع) در سیطره نظام فاسد فرعون

فأرسل معی بنی اسرائیل

126- فساد در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 9

9 - فسق و فساد، دارای ریشه مستحکم و دیرینه در جامعه فرعون

إنهم كانوا قومًا فسقین

واژه «كانوا» بیانگر آن است که قوم فرعون، دارای پیشینه دیرین فسق بوده اند.

127- فسق در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 9

9 - فسق و فساد ، دارای ریشه مستحکم و دیرینه در جامعه فرعونى

ص: 424

إِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَسِقِينَ

واژه «کانوا» بیانگر آن است که قوم فرعون، دارای پیشینه دیرین فسق بوده اند.

128- قدرت کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 11

11- واگذار کننده منصب، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند.

قال الملك اتتوني به أستخلصه لنفسي . . . مکین آمین

129- قطع پا در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 10

10 - قطع یک دست و یک پا بر عکس یکدیگر، از شکنجه های سخت نظام فرعونى برای مخالفان

لأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ

130- قطع دست در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 10

10 - قطع یک دست و یک پا بر عکس یکدیگر، از شکنجه های سخت نظام فرعونى برای مخالفان

لأَقْطَعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ مِنْ خَلْفٍ

131- کافران در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 4

4 - همانندی منافقان با کافران، از نظر چگونگی برخورد حکومت اسلامی و جامعه ایمانی با آنان

جهد الكفّار و المنفقين و اغلظ عليهم

ص: 425

132- گرمسیری مرکز حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 16

16 - مرکز حکومت فرعون ، منطقه ای گرمسیر و دارای درختان نخل بود .

و لأصلبئکم فی جذوع النخل

133- گسترش حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 89 - 2

2- ذوالقرنین در ادامه سفرهایش ، از امکانات خویش در جهت گسترش حکومت و دین الهی ، بهره گرفت .

ثم أتبع سببًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 92 - 3

3- ذوالقرنین ، از دانش استفاده از اسباب و ابزار در جهت گسترش حکومت خود ، برخوردار بود .

ثم أتبع سببًا

134- مبانی حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 3

3 - تنها احکام الهی باید اساس و معیار حکومت و قضاوت قرار گیرد .

وإن احکم بینهم بما أنزل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 50 - 5

5 - نظام سیاسی و قضایی شکل گرفته بر پایه قوانین غیر الهی ، نظامی جاهلی

افحکم الجہلیہ بیغون و من احسن من اللہ حکماً

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - جائیہ - 45 - 16 - 5

5 - حکومت و داوری میان مردم ، نیازمند مشروعیت دینی و استناد بہ منبع وحی

ص: 426

و لقد آتينا . . و الحكم و النبوه

برداشت بالا از آن جا استفاده می شود که یکی از موارد اعطایی از سوی خداوند به بنی اسرائیل، «حکم» دانسته شده است؛ آن هم در کنار «کتاب» و «نبوت» که اعطای آنها تنها از شئون خداوند است.

135- محدوده حکومت داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 16

16 - «عن أبي جعفر (ع) قال: . . . وأما داود فملك ما بين الشامات إلى بلاد الإصطخر و كذلك كان ملك سليمان . . .» ;

از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: . . . محدوده پادشاهی داوود ما بین شامات تا بلاد اصطخر بوده است و همچنین پادشاهی سلیمان...».

136- محدوده حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 23 - 4

4 - حکومت عظیم سلیمان در آغاز ، محدود به منطقه ای خاص بود ، نه گسترده در همه سرزمین ها .

إني وجدت امرأة تملكهم . . . ولها عرش عظيم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 16

16 - «عن أبي جعفر (ع) قال: . . . وأما داود فملك ما بين الشامات إلى بلاد الإصطخر و كذلك كان ملك سليمان . . .» ;

از امام باقر (ع) روایت شده که فرمود: . . . محدوده پادشاهی داوود ما بین شامات تا بلاد اصطخر بوده است و همچنین پادشاهی سلیمان...».

137- محدوده حکومت صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 100 - 6

6- حاکمان صالح بر پدر و مادر خویش حکومت و فرمانروایی نمی کنند .

ورفع أبویه علی العرش

یوسف(ع) با نشاندن پدر و مادرش بر تخت خویش ، علاوه بر احترام ویژه اش به آنان ، درصدد بیان این نکته بود که هرگز بر پدر و

ص: 427

مادرش حکمرانی و فرمانروایی نخواهد کرد؛ بلکه مطیع و فرمانبردار ایشان خواهد بود.

138- محدوده حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 1

1 - سرزمین مصر، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أنا ائت القوم الظلمین . قوم فرعون

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 22 - 3

3 - مدین، سرزمین بیرون از قلمرو حکومت فرعون

ولما توجه تلقاء مدین

انتخاب مدین به عنوان پناهگاه، نشانگر آن است که آن سرزمین از محدوده حکومت فرعون بیرون بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 25 - 10

10 - مدین، سرزمینی خارج از قلمرو حکومت فرعون

لاتخف نجوت من القوم الظلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 39 - 2

2 - سرزمین مصر تحت سلطه نفس گیر سپاهیان سرکش فرعون

واستکبر هو و جنوده فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 51 - 2

2 - مباحات فرعون ، به قلمرو قدرت و میزان مکنّت و دارایی خویش

و نادى فرعون فى قومه قال يقوم أليس لى ملك مصر. .. أفلاتبصرون

ص: 428

139- محدوده حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 11 - 1

1 - سرزمین مصر ، تحت سلطه و حاکمیت فرعون و خویشاوندان وی

أن ائت القوم الظلمین . قوم فرعون

«قوم شخص» به کسانی گفته می شود که از نزدیکان وی بوده و در یک جد با او مشترک باشند. بنابراین، از تعبیر «قوم فرعون» استفاده می شود که حاکمیت سرزمین مصر در اختیار فرعون و خاندان ظالم وی قرار داشته است.

140- محدوده حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 58 - 3

3- سرزمین کنعان ، خارج از قلمرو حکومتی مصر در زمان یوسف (ع) *

و جاء إخوه یوسف

بعید به نظر می رسد که یوسف(ع) همه غلات را از تمامی مناطق مصر به مرکز حکومت منتقل کرده باشد؛ زیرا طبیعی آن بود که غلات هر منطقه - به ویژه در آن زمان که حمل و نقل امری مشکل بود - در همان جا ذخیره شود. بنابراین اگر کنعان در قلمرو حکومت یوسف(ع) بود، در آن جا نیز انباری تهیه می شد و غلات در آن ذخیره می گردید و نیازی به آمدن کنعانیان به مرکز مصر نبود.

141- محدوده حکومت یوسف(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 6

6- قلمرو حکومتی یوسف (ع) محدود بود و فراگیر همه سرزمین ها نمی شد .

قد ائتینی من الملک

برداشت فوق با توجه به اینکه «من» در «من الملک» برای تبعیض است ، استفاده شده است.

142- مستضعفان در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4 - وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

ص: 429

وإذ يتحاجون في النار فيقول الضعفوا للذين استكبروا

143- مستكبران در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 4

4- وجود دو قشر ضعیف و توانمند ، در جامعه فرعون و حاکمیت نظام طبقاتی بر آن جامعه

وإذ يتحاجون في النار فيقول الضعفوا للذين استكبروا

144- مسؤولیت پذیری در حکومت شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 7،8

7- جواز تقاضای مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

8- تصدی مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک ، امری جایز و رواست .

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

145- مسؤولیت پذیری در حکومت کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 7،8

7- جواز تقاضای مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

8- تصدی مشاغل حکومتی حتی در حکومت های کفر و شرک ، امری جایز و رواست .

قال اجعلنی علی خزائن الأرض

146- مسؤولیت حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 205 - 6،13

6 - اصلاح جامعه و حفظ کشاورزی و نسل ، از ویژگی های حکومت صالح

ص: 430

و اذا تولی . . . لیفسد فیها و یهلك الحرث و النسل

از اینکه خداوند، فساد و . . . را از کارهای حکومتی منافقان می داند؛ معلوم می شود که در حکومت صالحان، چنین اعمالی نباید باشد.

13 - از وظایف حکومت ، حفظ کشاورزی و نیروی انسانی و اصلاح آنهاست .

و اذا تولی سعی فی الأرض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 286 - 22، 21

21 - عفو و عطوفت از وظایف مدیران و والیان جامعه

و اعف عنا و اغفر لنا و ارحمنا و انت مولینا

چون جمله «انت مولینا» به منزله علت برای جمله سابق است، می توان نتیجه گرفت که هر کس نسبت به دیگری نحوی از ولایت را به اذن خداوند دارا باشد، باید عفو و . . . را نسبت به او اعمال کند.

22 - متولیان جامعه نباید وظایفی خارج از توان معمولی افراد ، به آنان تحمیل کنند .

لا یکلف الله نفساً الا وسعها . . . انت مولینا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 53 - 6، 8

6 - نکوهش خداوند از حکومت ها و حاکمان بی توجه به وضع اقتصادی مردم

فاذا لا یؤتون الناس نقیراً

جمله «فاذا . . .» در مقام مذمت و نکوهش چنین روشی است.

8 - سخاوتمندی و رسیدگی به وضع اقتصادی مردم ، از وظایف حکومت و حاکمان

ام لهم نصیب . . . فاذا لا یؤتون الناس نقیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 59 - 15

15 - ایجاد و حفظ وحدت جامعه ، از وظایف حکومت اسلامی

اطيعوا الله .. فان تنازعتم في شئ فردوه الى الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 47 - 19

19- کنترل حکومت بر روند تولید و توزیع ارزاق در شرایط بحرانی ، امری ضروری است .

تزرعون سبع سنين .. إلا قليلاً مما تأكلون

التفات از خطاب به غیبت در آیه 49 ؛ یعنی ، آوردن «یغاث الناس» به جای «تُغَاثُونَ» و نیز «یعصرون» به جای «تعصرون» گویای این است که مخاطبان «تزرعون» و «ذروه» و مانند اینها سران حکومتند.

ص: 431

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 55 - 11

11- لزوم نظارت دولت بر امور اقتصادی (تولید ، توزیع و ...) در شرایط بحرانی

قال اجعلنی علی خزائن الأرض انی حفیظ علیم

147- مسؤلیت حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 60 - 13، 9

9 - گردآوری و تقسیم صدقات و تعیین کارگزارانی برای آن ، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقت للفقراء .. و العملین علیها

برداشت فوق با توجه به این است که گردآورندگان زکات با اجازه و تعیین پیامبر (صلی الله علیه و آله) اقدام به جمع آوری صدقات می کردند.

13 - بهره گیری از امکانات اقتصادی در جهت جذب قلب ها و متمایل ساختن انسان ها به اسلام ، از وظایف حکومت اسلامی

إنما الصدقت للفقراء .. و المؤلفه قلوبهم

با توجه به اینکه صدقات در اختیار حکومت می باشد و خداوند تألیف قلوب را یکی از مصارف زکات قرار داده است، برداشت فوق استفاده می شود.

148- مسؤلیت حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 88 - 9

9- پرداختن حکومت های الهی به مبارزه با ظلم و نیز تلاش برای سبک بار ساختن مقررات اجتماعی مؤمنان ، امری لازم است .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه .. و أمّا من ءامن ... سنقول له من أمرنا یسرّاً

149- مشاوره در حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - فرعون برای اداره امور مملکتی از مشورت با دیگران ابایی نداشت .

یرید أن یخرجکم من أرضکم فماذا تأمرون

ص: 432

150- مشاوره در حکومت ملکه سبا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 32 - 4

4- مشورت با بزرگان دربار، قبل از تصمیم گیری نهایی در امور کشور، شیوه همیشگی ملکه سبا

أفتونی فی امری ما کنت قاطعه أمراً حتی تشهدون

«قطع» (مصدر «قاطع») در اصل به معنای بریدن و در این جا کنایه از عزم و تصمیم است. «أمراً» نکره در سیاق نفی و مفید عموم می باشد. «شهاده» (مصدر «تشهدون») معادل حضور است؛ یعنی، من تاکنون جز با حضور شما در هیچ کاری تصمیم نگرفتم.

151- مفسدان و حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 142 - 22

22 - مفسدان شایسته حکومت بر مردم نیستند .

ولا تتبع سیل المفسدین

152- مقهوریت حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 40 - 5

5 - شکوه و اقتدار حکومت فرعون، امری ناچیز و مقهور قدرت خداوند بود .

فنبذنهم فی الیم

153- ملاک ارزش حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 128 - 12

12 - ارجمندی حکومت مداران تنها در گرو تقوایبستگی آنان است .

چنانچه مراد از «العقبه» عاقبت نیک باشد، هدف از آوردن جمله «العقبه للمتقين» پس از اشاره به اینکه مؤمنان بنی اسرائیل به حکومت خواهند رسید، بیان این حقیقت است که حاکمیت یافتن مؤمنان برای آنان سعادت آفرین نیست، مگر اینکه اهل تقوا باشند و در حاکمیت خویش تقوا را رعایت کنند.

154- ملاک مشروعیت حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 64 - 5

5 - هیچ حکومتی جز در چارچوب قوانین الهی ، مشروعیت ندارد .

و ما ارسلنا من رسول الا لیطاع باذن الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 47 - 8

8 - قوانین حکومتی و قضاوت ها ، تنها در صورتی نافذ است که بر اساس احکام الهی صادر شود .

و من لم یحکم بما أنزل الله فأولئک هم الفسقون

155- مناصب حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 51 - 12

12- منصب عزیزی از مناصب حکومت پادشاهی مصر باستان

وقال الملك... قالت امرأت العزيز

یاد کردن برادران یوسف از او با عنوان «عزیز» در آیه 88، نشان می دهد که «عزیز» در «امرات العزیز» نام همسر زلیخا نبوده ؛ بلکه بیانگر سمت حکومتی وی بوده است.

156- منافقان در حکومت اسلامی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 9 - 4

4- همانندی منافقان با کافران ، از نظر چگونگی برخورد حکومت اسلامی و جامعه ایمانی با آنان

جهد الکفار و المنفقین و اغلظ علیهم

157- منشأ استحكام حكومت داود(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 434

1 - خداوند ، به حکومت داوود (ع) استحکام و استواری بخشید .

و شددنا ملکه

158- منشأ پیدایش حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 1

1 - طلوع و غروب حکومت ها ، نمود های اراده خداوند

و جعلنهم أئمه

در این آیه به قدرت رسیدن فرعون و در آیه پیش غرق شدن وی و سپاهیانش به خدا نسبت داده شده است. این بیانگر این حقیقت است که ظهور و افول تمدن ها و پیدایش و نابودی حکومت ها - چه خوب و چه بد - همگی تحت اراده خدا و به اذن او بوده و تاریخ دراز بشر عرصه گاه جریان پرفراز و نشیب اراده الهی است.

159- منشأ حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 - 15

15 - حکومت از آن خداوند است و به هر کس بخواهد اعطا می کند .

والله یؤتی ملکه من یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 10

10 - سلطنت ، حکمت و علم داود ، عطای خداوند به وی

واتیه الله الملك والحکمه و علمه ممّا یشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 26 - 20، 21، 9

9- خداوند به هر کس که بخواهد مُلک (قدرت و حاکمیت) می دهد و از هر کس بخواهد، باز می ستاند .

توتی الملک من تشاء و تنزع الملک ممّن تشاء

20- قدرت مطلق خداوند، منشأ اعطای حاکمیت و عزّت

توتی الملک من تشاء .. تعزّ من تشاء ... انک علی کل شیء قدير

21- اعطای حاکمیت و پیروزی به انسان ها از جانب خداوند، از قدرت مطلق او نمی کاهد .

ص: 435

مالک الملک .. انک علی کل شیء قدیر

از اینکه قبل از یادآوری عزّتها و قدرتهای خدادادی، مالکیت خدا ذکر شده؛ و پس از آن، بر قدرت مطلق خداوند تأکید شده، برداشت فوق استفاده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 78 - 27

27 - مشروعیت ولایت ها و حکومت های بشری ، در گرو منتهی شدن آن به ولایت الهی است .

هو مولیکم

با توجه به ظهور «هو مولاکم» در حصر، برداشت یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 2،4

2 - مقام خلافت (تدبیر امور مردم به جای خدا) ، موهبتی است الهی که باید تنها از سوی خدا به فردی واگذار شود .

إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ

استناد تعیین خلیفه به خدا، همراه با تأکید (إِنَّا) گویای برداشت یاد شده است.

4 - تدبیر امور جامعه انسانی اصالتاً از آن خدا است نه بشر .

يَا دَاوُدَ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ

تعیین خلیفه از ناحیه خدا - که با تأکید بیان گردیده - حکایت از حقیقت یاد شده می کند.

160- منشأ حکومت بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 1

1 - اعطای کتاب آسمانی ، حکومت و نبوت به بنی اسرائیل از سوی خداوند

ءاتینا بنی اسرائیل الکتب و الحکم و النبوءه

161- منشأ حکومت داود (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 1

1 - خداوند ، داوود (ع) را جانشین خود در تدبیر امور مردم قرار داد .

یداود إنا جعلنک خلیفه فی الأرض

«خلیفه» به معنای کسی است که از ناحیه دیگری و به جای وی به تدبیر امور می پردازد و وقتی گفته شود: فلانی خلیفه خدا در

ص: 436

زمین است؛ یعنی، خداوند تدبیر امور بندگان را در زمین به او سپرده است (مجمع البیان، ذیل آیه).

162- منشأ حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 8

8 - پادشاهی بی نظیر و پهناور سلیمان (ع) ، موهبتی الهی بود .

و هب لی ملکا

163- منشأ حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 5

5- خداوند ، اعطا کننده حکومت و فرمانروایی به یوسف (ع)

رب قد ءاتیتی من الملک

164- منشأ قدرت حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 40 - 10

10 - وجود قدرت های فوق العاده در دربار سلیمان ، فضلی از جانب پروردگار برای او

فلما رءاه. .. قال هذا من فضل ربّی

برداشت یاد شده مبتنی بر این است که «هذا» اشاره به توان موجود در دستگاه حکومتی سلیمان باشد؛ یعنی، وجود چنین نیرویی در دستگاه من - که توانست تخت عظیم بلقیس را در کمتر از یک نگاه حاضر سازد - تقضیل پروردگار به من است.

165- موقعیت جوی مرکز حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 16

16 - مرکز حکومت فرعون ، منطقه ای گرمسیر و دارای درختان نخل بود .

وَأَصْلَبْتُمْ فِي جُدُوعِ النَّخْلِ

ص: 437

166- مؤمنان در حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 88 - 8

8- برخورد شدید با ظالمان متجاوز و نرمش در برابر مؤمنان صالح ، روشی نیکو در نظام حکومتی و شیوه برگزیده ذوالقرنین در حکومت خویش بود .

أما من ظلم فسوف نعدّبه . . . و أما من ءامن و عمل صالحًا

ذوالقرنین، پس از شنیدن وحی الهی که در برخورد با ساحل نشینان غرب، دوره پیش روی او قرار داد: یکی تعذیب، و دیگری روش نیکو، شقّ دوم را انتخاب کرد و آن را چنین ترسیم کرد که ظالمان را عقوبت و مؤمنان را پاداش نیک خواهد داد.

167- نجات از حکومت ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 6

6- آزادی از ستم نظام ستمگر و نجات از مشکلات اندوه بار آن ، از نعمت های بزرگ الهی

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجّینهما و قومهما من الکرب العظیم

168- نجات از حکومت فاسد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 105 - 13

13 - رهاسازی انسان ها از اسارت نظام های فسادگر و غیر توحیدی ، ارزشی الهی

فأرسل معی بنی اسرائیل

169- نجات از حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 104 - 2

2- زندگی بدون آرامش بنی اسرائیل تا قبل از رهایی از حکومت فرعون *

فأراد أن يستفزه من الأرض . . . وقلنا من بعده لبني إسرائيل اسكنوا الأرض

احتمال دارد که «اسكنوا الأرض» به معنای آرام گرفتن در زمین و بیرون آمدن از اضطرابی باشد که قبلاً گریبانگیر آنان بود.

ص: 438

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 5 - 3، 2

2 - تعلق اراده الهی بر تغییر تحولات مصر به نفع بنی اسرائیل و رهانیدن آنان از استضعاف فرعون

و نريد أن نمنّ على الذين استضعفوا في الأرض

3 - نجات از حکومت بسیار خشن و بی رحم فرعون ، امتنانی بزرگ و نعمتی گران سنگ از سوی خدا به بنی اسرائیل بود .

و نريد أن نمنّ على الذين استضعفوا في الأرض

«نمّن» از ریشه «منّه» مشتق شده است و «منّه» به نعمت سنگین گفته می شود (مفردات راغب).

170- نخلستان در مرکز حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 16

16 - مرکز حکومت فرعون ، منطقه ای گرمسیر و دارای درختان نخل بود .

و لأصلبّنكم في جذوع النخل

171- نشانه های اقتدار حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 38 - 4

4 - جلوگیری از فعالیت نیروهای مخرب و اخلال گر ، از مقتضیات حکومت مقتدر و آرمانی *

هب لي ملكًا .. وءاخرين مقرّنين في الأصفاد

برداشت یاد شده از آن جا است که سلیمان(ع) از خداوند خواستار حکومت مقتدر و بی نظیر شد و خداوند به این منظور، شیاطین اخلال گر و مخرب را در بند قرار داد. این نکته می رساند که برای اقتدار و موفقیت حکومت خوب و آرمانی، مبارزه با فعالیت نیروهای مخرب و اخلال گر و سد راه آنان شدن، امری لازم و ضروری است.

172- نشانه های اقتدار حکومت سلیمان(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطینِ فسادانگیز و اخلال گر جنی ، جلوه ای از اقتدار حکومت ممتاز سلیمان (ع)

و آخرین مقرّنین فی الأصفاد

اسارت و در بند بودن گروهی از شیاطین در حکومت سلیمان(ع) - در مقابل گروه دیگری که به خدمت گزاری مشغول بودند - می

ص: 439

تواند گویای این حقیقت باشد که این دسته اگر آزاد گذاشته می شدند، در حکومت سلیمان(ع) اخلال و فساد ایجاد می کردند.

173- نظارت بر کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 20 - 8

8 - بازدید از نیروهای تحت فرمان و کارگزاران ، جستوجو از احوال آنان ، نظارت دقیق بر کارهایشان و خویشن داری در برخورد با آنها ، از اوصاف و وظایف فرماندهان سپاه و رهبران جامعه اسلامی .

و تقفد الطیر فقال ما لی لأری الهدهد أم کان من الغائبین

174- نظام حکومت فرعونى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 4,5

4 - ایمان به موسی (ع) در حکومت فرعون ، کاری غیر قانونی و ممنوع بوده است .

ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

نیاز به اذن فرعون در ایمان به موسی(ع)، نشان از ممنوعیت و غیرقانونی بودن ایمان به آن حضرت در آن عصر دارد.

5 - وجود خفقان فکری و سلب شدن آزادی عقیده در نظام حکومت فرعونى

ءامنتم له قبل أن ءاذن لكم

نیاز داشتن «اعتقاد» به اجازه فرعون، نشان از استبداد و خفقان کامل فکری در حکومت فرعون دارد.

175- نعمت حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 20 - 11

11 - فرمانروایی ، سروری و استقلال امت ها ، از نعمت های بزرگ خداوند

اذکروا نعمه الله علیکم اذ ... جعلکم ملوکاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 101 - 7

7- بهره مند شدن از قدرت و مکنت از نعمت های بزرگ الهی است .

رب قد ءاتیتنی من الملک

ص: 440

از آن جا که یوسف(ع) در مقام سپاسگزاری و بیان الطاف خداوند است ، معلوم می شود: آنچه نام برده از نعمتهای الهی است و از اینکه در میان نعمتهای بی شمار الهی چندین نعمت را یادآور شده است ، عظمت و بزرگی آنها را می توان استفاده کرد.

176- نعمت حکومت دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 16 - 6

6- برخورداری از حکومت الهی ، موهبتی والا همچون برخورداری از کتاب آسمانی و نبوت

و لقد آتینا بنی اسرائیل الکتب و الحکم و النبوه

در صورتی که «الحکم» نظر به حکومت داشته باشد؛ از این که در زمره کتاب و نبوت به عنوان موهبتی الهی برای بنی اسرائیل معرفی شده است، مطلب بالا استفاده می شود.

177- نعمت نجات از حکومت ظالمانه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 7 - 5

5- شکر نعمت رهایی از نظام ظالمانه ، موجب فزونی و بقای آن نعمت شده و کفران آن ، مایه از دست رفتنش می شود .

إذ أنجکم من آل فرعون . . . و إذ تأذّن ربکم لئن شکرتم لأزیدنکم و لئن کفرتم إن

178- نعمت نجات از حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 115 - 4

4- نجات موسی و هارون (علیهما السلام) و قوم شان از شر حکومت فرعونیان ، از احسان ها و نعمت های بزرگ الهی به آنان

و لقد منّا علی موسی و هرون . و نجینهما و قومهما من الکرب العظیم

179- نفوذ در حکومت مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 25 - 2

2 - نفوذ و راه یافتن به مراکز قدرت و حکومت های استکباری ، به منظور رساندن پیام الهی به آنان و دفاع کردن از حق ، کاری روا و پسندیده است .

ص: 441

و لقد أرسلنا موسى . . . إلى فرعون و هممن و قرون ... فلَمَّا جاءهم بالحقِّ من عندنا

180- نقش حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 13

13 - حکومت و منصب قضاوت ، بستر بسیار لغزنده و رهبران و داوران در معرض مقهور شدن به دست هوای نفس

یداود اِنَّا جعلنک خلیفه فی الأرض فاحکم بین الناس بالحقِّ و لا تتَّبِع الهوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 8

8 - نقش مؤثر حاکمان و نظام حکومتی ، در تغییر و تحول باور ها و شیوه رفتار مردم

و لقد أرسلنا موسى بایتنا إلى فرعون و ملایه

مبعوث شدن موسی(ع) برای هدایت فرعون و درباریان وی، ممکن است از آن جهت باشد که تغییر اعتقادی و رفتاری آنان، می توانست تحول گسترده ای در جامعه عصر موسی ایجاد کند.

181- نقش حکومت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 41 - 3

3 - نقش حکومت ها و نظام اجتماعی در ساختار فرهنگی و عقیدتی جامعه

و جعلنهم ائمه یدعون إلى النار

برداشت یاد شده از آن جا است که فرعون با ادعای خدایی خویش و مبارزه با پیام موسی(ع)، بر فرهنگ و عقیده مردم چنان تأثیر گذاشته بود که آنان را دوزخی و بدبخت ساخت.

182- نیاز به حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 10

اللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا . . . وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا اَوْلِيَآؤُهُمُ الطَّاغُوْت

خارج نبودن هر انسانی از تحت ولایت و سرپرستی به مقتضای تقسیم آنان به مؤمن و کافر، بیانگر این معناست که آدمی همواره

ص: 442

نیازمند رهبری و ولایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 20 - 3

3 - حکومت و مدیریت اجتماعی در نگاه وحی ، امری ضروری و پسندیده برای جوامع بشری

و شددنا ملکه

تثبیت و تقویت حکومت داوود(ع) از سوی خداوند، گویای سه نکته است: 1- اصل وجود حکومت و مدیریت اجتماعی امری ضروری و مطلوب است؛ 2- در دست گرفتن حکومت و مدیریت اجتماعی از سوی مردان الهی (همچون داوود(ع)) کاری بایسته و شایسته است و این کار با اهداف معنوی و الهی بشر کاملاً سازگاری دارد؛ 3- دین از سیاست اجتماع جدا نیست؛ بلکه کاملاً با آن سازگار و هماهنگ است.

183- وسعت حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 7

7 - حکومت مقتدر و پهناور ، از خواسته های سلیمان (ع) از خداوند

و هب لی ملکاً لاینبغی لأحد من بعدی

جمعی از مفسران بر این باوراند که جمله «لاینبغی لأحد من بعدی» کنایه از وسعت و پهناوری حکومت عصر خود و بلامنازع بودن آن است. بر این اساس «من بعدی» به معنای «من غیری» خواهد بود؛ مثل «فمن یهدیه من بعد الله» که به معنای «غیر الله» است.

184- ویژگیهای حکومت ذوالقرنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 87 - 6

6- حاکمیت ذوالقرنین ، در جهت ظلم زدایی و کفرستیزی بود .

قال أمّا من ظلم فسوف نعذّبه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- حاکمیت ذوالقرنین ، در جهت ترویج ایمان و عمل صالح بود .

قال . . . وأما من آمن وعمل صالحاً فله جزاء الحسنى

ص: 443

185- ویژگیهای حکومت سلیمان (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 17 - 7

7- قدرت و قوای نظامی گسترده سلیمان ، از ویژگی های بارز حکومت الهی وی

و حشر لسلیمن جنوده من الجنّ و الإنس و الطیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 22 - 6

6- دستگاه حکومت سلیمان ، به دور از تملق و چاپلوسی

أحطت بما لم تحط به

گفتار صریح و بی تکلف هدهد، نشانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 35 - 15

15 - حکومت پهناور و بی نظیر سلیمان (ع) ، از معجزات الهی بر حقانیت رسالت او بود .

و هب لی ملگًا لاینبغی لأحد من بعدی

طبق نظر بیشتر مفسران، خواسته پادشاهی به گونه ای که برای هیچ کس میسر نباشد، در واقع برای اعجاز و نشان دادن الهی بودن این قدرت و اثبات ارتباط سلیمان با خداوند قادر و پیامبری او بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 36 - 1،4

1- دعای سلیمان (ع) برای دستیابی به پادشاهی بی نظیر ، مورد استجاب خدا قرار گرفت .

و هب لی ملگًا .. فسخرنا له الريح

از فای تقریب «فسخرنا ..» استفاده می شود که خداوند، دعای سلیمان(ع) را مستجاب کرد و برای تقویت ملک او نیروی باد را در

اختیارش گذاشت.

4- مسخر بودن باد برای سلیمان (ع) از خصوصیات حکومت ممتاز آن حضرت بود.

هب لی ملگًا .. فسخرنا له الريح تجرى بأمره رخاءً حيث أصاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 37 - 4,6

4- تسخیر شیاطین جنی و به کارگیری آنها، از خصوصیات حکومت ممتاز سلیمان (ع)

هب لی ملگًا .. فسخرنا له ... الشیطان کلّ بناء و غواص

6- صنعت ساختمان سازی و استخراج منابع و ذخایر دریایی، در خدمت حکومت سلیمان (ع) بود.

ص: 444

و الشیطان کلّ بناء و غواص

186- ویژگیهای حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 71 - 23

23 - اتهام ، توجیهی برای خشونت و کیفر های ظالمانه ، در رژیم فرعون

ءامنتم . . . إنه لکبیرکم . . . فلاقطعن . . . أشدّ عذاباً و أبقی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 46 - 3

3 - نظام فرعونى ، نظامى سرکوبگر و متکى به اشراف

إلى فرعون و ملایه . . . و كانوا قومًا عالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 29 - 9

9 - نبودن آزادی عقیده و بیان و حاکمیت جو اختناق و خشونت در دوران حاکمیت فرعون بر سرزمین مصر

لأجعلنک من المسجونین

وجود زندان مشقت بار و زندانیان بسیار سیاسى، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 37 - 4

4 - فرعون ، برخوردار از اقتدار و سلطنتى بانفوذ در سرزمین مصر

یأتوک بکلّ سحرّ علیم

فعل «یأتوک» جزای شرط مقدر (إن تبعثهم یأتوک بکلّ سحرّ علیم) است. این ترکیب حاوی این نکته است که فرستادن نیروها برای جذب ساحران، مساوی با آمدن آنان بدون تعلل است و این مطلب، می تواند بیانگر حقیقت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 58 - 4

4 - سرزمین مصر در عصر فرعون ، برخوردار از تمدن و اقتصادی نیرومند

فأخرجنهم من جنّات و عيون . و كنوز و مقام كريم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 12

ص: 445

12 - وجود استبداد و خودکامگی و نبود آزادی بیان در جامعه فرعونى عصر موسى

أقتلون رجلاً أن يقول ربي الله و قد جاءكم بالبينت

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 46 - 6

6 - حكومت فرعونى ، حكومتى اشرافى و مبتنى بر اقتدار اشراف

إلى فرعون و ملايه

كلمه «ملاً» در قرآن مجيد، معمولاً به طبقه اشراف و ثروتمندان اطلاق مى شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 51 - 7

7 - حكومت فرعونى در عصر موسى (ع) ، حكومتى فردى و استبدادى بود .

أليس لى ملك مصر

با توجه به اين كه فرعون خود را فرمانرواى مطلق و بى چون و چراى مصر مى داند، مطلب بالا استفاده مى شود.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - زخرف - 43 - 52 - 2

2 - جامعه فرعونى ، داراى نظامى طبقاتى و مبتنى بر اشرافى گرى

أم أنا خير من هذا الذى هو مهين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - دخان - 44 - 31 - 2

2 - نظام فرعونى ، نظامى استبدادى و متكى به رأى فرد

من العذاب المهين . من فرعون

از اين كه شخص فرعون، به عنوان عامل اصلى عذاب و خوارى بنى اسرائيل معرفى شده، استفاده مى شود كه حضور فرعون و تصميم

گیری او، بر همه شئون جامعه سیطره داشته و از این رو، خطاهای فرعونیان تنها به او نسبت داده شده است.

187- ویژگیهای حکومت فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 4 - 16

16 - حکومت فرعون ها در مصر ، آمیخته با فساد ، تباهی و بدبختی مردم آن سرزمین بود .

إنَّه کان من المفسدین

ص: 446

188- ویژگیهای حکومت منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 22 - 7

7- اخبار خداوند از فسادگری و خویشاوندکشیِ عناصر سست ایمان منافق، در صورت رسیدن به حکومت

فهل عسیتم إن تولیتم أن تفسدوا فی الأرض و تقطعوا أرحامکم

برداشت بالا بنابر این نکته است که «تولیتم» از ماده «ولایت» و به معنای بر عهده گرفتن حاکمیت باشد و مخاطب آن بیماردلانی باشند که به دلیل سست ایمانی به هنگام فرمان جهاد، به وحشت افتاده و از آن طفره می روند.

189- ویژگیهای حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 93 - 10

10- یوسف (ع) در حکومت مصر برای جای دادن به یعقوب (ع) و خاندان او در آن دیار، محدودیت و مشکلی نداشت.

وأتونی بأهلکم أجمعین

190- ویژگیهای حکومت فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 49 - 11

11 - مردم در نظام فرعون، فاقد آزادی عقیده و بیان

قال ءامنتم له قبل أن ءاذن لکم . . . لأقطعن أیدیکم و أرجلکم من خلف

191- یعقوب (ع) هنگام حکومت یوسف (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 78 - 4

4- یعقوب (ع) در زمان وزارت یوسف و داستان اتهام سرقت بنیامین، سالخورده و بسیار کهنسال بود.

إن له أبا شيخاً كبيراً

«شیخ» به معنای پیرمرد و «کبیر» به معنای بزرگ است و مراد از آن ظاهراً بزرگی در سن و سال می باشد.

ص: 447

192- یوسف (ع) و حکومت مصر باستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 47 - 11

11- یوسف (ع) علی رغم آزار دیدن از حکومت مصر، دانش خویش را از آنان دریغ نداشت.

قال تزرعون .. إلا قليلاً مما تأكلون

ص: 448

1- آثار استفاده از روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 8

8- تداوم رفاه و آسایش و حیات اقتصادی جوامع، در پرتو بهره‌گیری از روزی‌های حلال و استفاده بهینه از آنها و اجتناب از کفران است.

و ضرب الله مثلاً قریه... فکفرت بأنعم الله... فکلوا ممّا رزقکم الله حلالاً طیب

«فاء» در «فکلوا..» برای تفریع این جمله به آیات پیشین است؛ یعنی، از روزیهای حلال و دلپذیر استفاده کنید و شکر نعمت خدا را به جا آورید تا گرفتار سرنوشت مردمی نشوید که آنان در اوج رفاه و آسایش بودند؛ ولی در اثر کفران نعمت، دچار عذاب شدند.

2- آثار تغذیه حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 12

12 - تغذیه سالم و حلال، زمینه‌گرایش انسان به عمل صالح

کلوا من الطّیّب و اعملوا صلحاً

3- احکام تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 449

1 - اهل ایمان نباید خویشتن را از بهره‌وری مواهب پاکیزه و حلال الهی منع کنند .

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا طیبیت ما احل الله لکم

برداشت فوق بر این مبناست که تحریم در «لاتحرموا...»، تحریم عملی باشد یعنی خودداری کردن و استفاده نبردن از حلالهای الهی بدون اعتقاد به حرمت آن

4- ارزش حلال ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 2

2 - ارزش حلال ها و حرام ها غیر قابل مقایسه با یکدیگر

قل لایستوی الخبیث و الطیب

برخی به قرینه آیات گذشته حرامها را مصداق مورد نظر برای خبیث و حلالها را مصداق طیب دانسته اند.

5- استفاده از روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 57 - 14

14 - بهره گیری از نعمت ها و روزی های حلال و پاکیزه ، توصیه خداوند به بندگان

کلوا من طیبیت ما رزقنکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 1,2

1- بهره‌وری ، از روزی های حلال و دلپذیر ، مجاز و مطلوب است .

فکلوا ممّا رزقکم الله حللاً طیباً

2- لزوم شکرگزاری انسان ، در قبال بهره‌وری از روزی های حلال و دلپذیر الهی

فكلوا ممّا رزقكم الله حلالاً طيباً واشكروا نعمت الله

6- امکانات دنیوی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 6

ص: 450

6- تمامی آنچه که خداوند حلال کرده، پاکیزه و خوشایند است.

حلالاً طیباً

بنابر اینکه «طیباً» صفت توضیحی برای «حلالاً» باشد.

7- اهمیت رعایت حلال ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 15

15 - رعایت حلال ها و حرام های الهی، تقواییست است.

لا یستوی الخبیث و الطیب . . فانقوا الله

برداشت فوق بر این مبناست که مصداق مورد نظر از خبث و طیب - به قرینه آیات گذشته - حلالها و حرامهای الهی باشد.

8- بی اعتباری سوگند بر تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 4

4 - سوگند و تعهد بر محرومیت خویش از مباحات و حلال ها، عملی بی اعتبار در نگاه وحی

قد فرض الله لكم تحله أیمنکم

9- پاکیزگی حلال ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 7

7 - آنچه خداوند حلال کرده پاکیزه و گواراست.

لا تحرما طیبیت ما احل الله لكم

طیب به معنای چیزی است که خوشایند آدمی باشد و اضافه طیبیت به «ما احل الله»، اضافه بیانیه است یعنی «ما احل . . .» تفسیری برای طیبیت می باشد. گویا سؤال می شود طیبیت چیست؟ در پاسخ گفته می شود، آنچه خداوند حلال کرده است.

10- تحریم حلال

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 8

ص: 451

8 - شیطان ، دعوت کننده آدمی به حرام کردن حلال های خداوند

و لا مرنهم فلیبتکن ءاذن الأنعم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 4

4 - آرزو های شیطانی ، تحریم حلال های الهی و تغییر در آفرینش طبیعی و اولیه موجودات ، از عوامل ورود به جهنم

لا مینهم و الامرنهم فلیبتکن ءاذن الانعم . . . اولئک ماویهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 12،14

12 - تحریم طیبات بر تمامی یهود - کافر و مؤمن - و عذاب قیامت تنها از آن کافران ایشان

حرّمنا علیهم الطیبت . . . و اعدنا للکفرین منهم عذاباً ألیماً

با توجه به جمله «اعتدنا للکفرین منهم» و جمله «حرّمنا علیهم الطیبت» که در یکی کلمه «منهم» آمده و در دیگری نیامده، معلوم می شود برای همه یهودیان - چه کافر و چه مؤمن - طیبات تحریم شده ولی عذاب قیامت، تنها از آن کافران ایشان است.

14 - آلوده شدن گروهی از یهودیان به گناه ، موجب تحریم طیبات الهی بر تمامی آنان

فبظلم من الذین هادوا حرّمنا علیهم . . . و اعدنا للکفرین منهم عذاباً ألیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 4،13

4 - مؤمنان نبایستی مواهب پاکیزه و حلال الهی را با قسم و امثال آن بر خویش تحریم کنند .

یا ایها الذین ءامنوا لاتحرموا طیبت ما احل الله لکم

با توجه به ارتباط این بخش از آیات و بیان احکام قسم در آیه 89 می توان گفت مراد از «لاتحرموا . . .» نهی از تحریم طیبات به وسیله قسم و امثال آن است گفتنی است که بر این مبنا مراد از تحریم، تحریم حقیقی و واقعی (حرام کردن) خواهد بود.

13 - تحریم حلال ها و تغییر احکام الهی تجاوز به حدود و قوانین خداوند است .

لاتحرموا... و لاتعتدوا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «و لاتعتدوا» تأکید و تفسیری برای جمله - «لاتحرموا...» - باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 88 - 10

10 - تحریم مواهب خدادادی بر خویش و یا دیگران و بهره نجستن از آنها خلاف تقواست .

و كلوا مما رزقكم الله حلالاً طيباً و اتقوا الله

امر به تقوا پس از تصریح به اباحه مواهب خدادادی و نهی از تحریم حلالها می تواند اشاره به این باشد که اگر اعتقاد و یا التزام عملی بر خلاف این احکام باشد، به دور از تقواییست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 452

17 - حرام شمردن زینتها و روزیهای حلال و پاکیزه، افترا بر خداوند است.

قل من حرم زینه الله .. أن تقولوا على الله ما لا تعلمون

از مصادیق مورد نظر برای افترا، به قرینه آیه قبل، تحریم زینتها و روزیهای پاکیزه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 31 - 12

12 - از امام صادق (ع) درباره سخن خدا که فرمود: « اتخذوا أحابرهم و رهبانهم أرباباً من دون الله » روایت شده که فرمود: « و الله ما صلّوا لهم ولا صاموا ولكنهم أحلّوا لهم حراماً و حرّموا عليهم حلالاً فاتّبعوهم »؛

به خدا سوگند آنان برای احبار و راهبان نه نماز خواندند و نه روزه گرفتند؛ ولی آن علما و صومعه داران، برای مردم حرام را حلال و حلال را حرام کردند و آنان پیروی کردند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 6

6 - حرام کردن حلال خدا بی اذن او، افترا و بدعت است.

فجعلتم منه حراماً .. قل الله أذن لكم أم على الله تفترون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 60 - 10، 2

2 - تحریم حلال و تحلیل حرام، افترا و دروغ بستن به خداوند است.

فجعلتم منه حراماً و حلالاً .. و ما ظن الذين يفترون على الله الكذب

10 - تحریم حلال خدا، ناسپاسی در برابر فضل اوست.

فجعلتم منه حراماً و حلالاً .. إن الله لذو فضل على الناس و لكن أكثرهم لا يشكرون

11 - تحریم حلال محمد (صلی الله علیه و آله)

11 - « عن أبي عبد الله (ع) في قوله تعالى: « يا أيها النبي لِمَ تحَرَّمَ ما أحلَّ الله لك » قال: إطلعت عائشه و حفصه على النبي و هو مع ماريه فقال النبي (صلى الله عليه و آله): و الله ما أقرُّبُها، فأمره الله أن يكفِّرَ [عن] يمينه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند تعالی: «يا أيها النبي لِمَ تحَرَّمَ ما أحلَّ الله لك» روایت شده که فرمود: عایشه و حفصه بر رسول خدا(صلى الله عليه و آله) ظاهر شدند در حالی که آن حضرت با ماریه بود. پس فرمود: به خدا سوگند با او نزدیک نمی شوم. پس خداوند او را امر کرد تا برای سوگند خود کفّاره دهد [و حلال خدا را با قسم بر خود حرام نکند]».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 1,2

1 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر شکستن سوگند خود درباره محروم شدن از عملی مباح و حلال ، برای جلب رضایت همسران خود

قد فرض الله لکم تحله ایمنکم

2 - سوگند پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر محروم کردن خود از عملی مباح و حلال ، به خاطر جلب رضایت برخی از همسران

قد فرض الله لکم تحله ایمنکم

12- ترک استفاده از روزی های حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 72 - 11

11- اعراض از تشکیل خانواده ، فرزندداری ، تعاون اجتماعی و بهرهوری از روزی های حلال الهی ، شیوه ای باطل و نادرست است . *

والله جعل لکم من أنفسکم أزواجًا .. أقبالبطل یؤمنون

بدان احتمال که "و الله جعل لکم.." در مقام بیان ارزش دادن به موضوع همسری و ... باشد و در پایان بیان اعتراض آمیز "أقبالبطل یؤمنون" در ردّ کسانی باشد که از پذیرش این ارزشها روی گردانند، این برداشت به دست می آید.

13- چهارپایان حلال گوشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 2,3

2 - جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم .. کلوا مما رزقکم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

3 - خداوند گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند) را روزی انسان قرار داده است.

و من الأنعم .. کلوا مما رزقکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن .. قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

ص: 454

14- حرمت تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 87 - 2

2 - حرمت بدعت در دین و تغییر حلال و حرام های الهی

یایها الذین ءامنوا لاتحرموا طیبیت ما احل الله لکم ولاتعتدوا

بدان احتمال که تحریم حلال، به معنای حرام دانستن حلالهای الهی باشد.

15- حلال روزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 88 - 3,5

3 - جواز بهره گیری از روزی ها و امکانات مشروط به حلال و طیب بودن آنها است .

و کلو ما رزقکم الله حللاً طیباً

برداشت فوق بر این اساس است که «مما رزقکم . . .» مفعول برای «کلو» و «حللاً طیباً» حال برای «رزقکم الله» باشد یعنی از امکانات خدادادی استفاده کنید در صورتی که حلال و طیب باشد.

5 - رزق و روزی های الهی ، امکاناتی پاکیزه و حلال برای انسانها

و کلو ما رزقکم الله حللاً طیباً

«حللاً طیباً» می تواند مفعول برای «کلو» باشد و «من» در «مما رزقکم الله» بیان برای «حللاً طیباً» و می تواند توضیحی برای «ما رزقکم الله» گرفته شود. در هر صورت رسای به مطلب فوق خواهد بود.

16- حلال زادگی انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 30 - 8

8- طهارت مولد از جمله شرایط احراز مقام نبوت است .

قال . . . و جعلنی نبیاً

گرچه سخن گفتن عیسی (ع) خود معجزه ای برای اثبات طهارت مریم (س) بود؛ ولی در مفاد جملات نیز نوعی استدلال وجود دارد و آن این که من پیامبرم و متولد از حرام نمی تواند پیامبر باشد، پس من طهارت مولد دارم.

ص: 455

17- حنث سوگند بر ترک حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 11

11 - حکم خداوند مبنی بر شکستن سوگند درباره محرومیت از مباحات و حلال ها ، عالمانه و حکیمانه بوده و در جهت مصالح و منافع انسان ها است .

قد فرض الله لكم تحله أيمانكم .. و هو العليم الحكيم

18- حیوانات حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 4 - 14

14 - وجود حیوانات حلال گوشت در میان حیوانات وحشی

و ما علمتم من الجوارح مکلبین تعلمونهن مما علمکم الله فکلوا مما امسکن

چون سگ و دیگر درندگان را برای شکار حیوانات وحشی به کار می گیرند، برداشت فوق به دست می آید.

19- حیوانات حلال گوشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2 - استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثین .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

20- خوردنیهای حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 4 - 1

1 - پرسش مکرر مردم از پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، درباره خوردنیهایی که بر آنان حلال است .

یسئلونک ماذا احل لهم قل احل لكم الطيب

فرازهای بعدی آیه همانند «فکلوا»، نشان می دهد که سؤال درباره خوردنیهای حلال بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 96 - 5

ص: 456

5- شکار حیوان های دریایی در صورتی جایز است که به منظور بهره گیری شکار شوند نه به خاطر تفریح و امثال آن

احل لکم صید البحر و طعامه متعاً لکم و للسیاره

چنانچه متعاً مفعول له باشد بیانگر علت تجویز صید و طعام بوده و در نتیجه حکم حلیت دائر مدار آن می باشد بنابراین شکار دریائی تنها در صورت تمتع و بهره‌وری مجاز شمرده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 118 - 2

2- خوردن ذبیحه ای که هنگام ذبح نام خدا بر آن برده شده، مجاز است.

فکلوا مما ذکر اسم الله علیه إن کنتم بآیته مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 142 - 2

2- جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم . . . کلوا مما رزقکم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 143 - 2

2- حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن . . . قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 144 - 2

2- استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنین . . . قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 115 - 5

5- اصل وقاعده اولیه در تمام خوراکی ها ، حلال بودن آنهاست .

فکلوا .. حلالاً طیباً ... إنما حرّم علیکم المیتة ... و ما أهلّ لغير الله به

اطلاق «کلوا» و حصر مستفاد از «إنما حرّم» مفید مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 15

15 - شتر ، گاو و گوسفند ، چهارپایانی حلال گوشت

ص: 457

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 8

8 - شتر، گاو و گوسفند، چهار پایانی حلال گوشت

و أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ» به تقدیر «أُحِلَّتْ لَكُمْ أَكْلَ لَحْمِ الْأَنْعَمِ» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 6

6 - بخش زیادی از اجزای بدن شتر، گاو و گوسفند قابل خوردن است؛ نه همه آنها.

و منها یا کلون

برداشت یاد شده بر این اساس استوار است که «من» در «منها» برای تبعیض و ناظر به بعضیت در اجزاء باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 1

1 - شتر، گاو و گوسفند - علاوه بر خوردن و سوار شدن - دارای منافع بسیار و انواع سودها برای بشر است.

فمنها رکوبهم و منها یا کلون . و لهم فیها منفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 79 - 5

5 - جواز خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند

الأنعم . . . و منها تأکلون

21- خیریت تجارت حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 86 - 4

4- خیر بودن منافع حلال و تجارت های عادلانه و سعادت آفرینی معارف و احکام الهی ، از تعالیم شعیب (ع) به مردم خویش

يقوم . . . بقیت الله خير لكم

ص: 458

22- خیریت منافع حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 86 - 4، 3

3- تنها اهل ایمان، نیکویی منافع حلال و عادلانه و نادرست بودن منافع حرام و ظالمانه را باور خواهند کرد.

بقیت الله خیر لکم إن کنتم مؤمنین

چون خیر بودن منافع حلال و عادلانه مشروط به ایمان نیست؛ یعنی، چه جامعه مؤمن باشد و چه نباشد، قسط و عدالت برای آنان خیر است، گفته شده «إن کنتم مؤمنین» شرط باور کردن و فهمیدن است؛ یعنی، اگر مؤمن شوید، می فهمید که منافع حلال خیر است و گرنه باور نخواهید کرد.

4- خیر بودن منافع حلال و تجارت های عادلانه و سعادت آفرینی معارف و احکام الهی، از تعالیم شعیب (ع) به مردم خویش

يقوم... بقیت الله خیر لکم

23- ربای حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 39 - 11، 12

11 - « قال أبو عبد الله (ع) : الربا ربا، ان أحدهما حلال و الآخر حرام . فأما الحلال فهو أن یقرض الرجل أخاه قرضاً طمعاً أن یزیده و یعوضه بأكثر مما يأخذہ بلا شرط بينهما فإن أعطاه أكثر مما أخذہ ، علی غیر شرط بينهما ، فهو مباح له و لیس له عند الله ثواب فیما أقرضه و هو قوله « فلا یربوا عند الله » »

امام صادق (ع) فرمود: ربا، بر دو قسم است: یکی، حلال و دیگری، حرام است؛ ربای حلال، آن است که کسی، به برادرش قرض دهد در حالی که امید دارد بیشتر از آنچه قرض داده، به او برگرداند، ولی هیچ گونه شرط زیاده نکرده باشد. در این صورت اگر قرض گیرنده چیزی بیشتر از آنچه گرفته است، به قرض دهنده بدهد، مباح است، ولی هیچ گونه پاداشی نزد خداوند، در قرضی که داده، برای او نیست. این همان سخن خداوند است که: فلا یربوا عند الله...».

12 - « عن أبي عبد الله (ع) قال : الربا ربا، ان ربا یؤکل و ربا لا یؤکل . فأما الذی یؤکل فهدیتک إلى الرجل تطلب منه الثواب أفضل منها فذلک الربا الذی یؤکل و هو قوله عزّوجلّ « و ما آتیتم من ربا لیربوا فی أموال الناس فلا یربوا عند الله » »

از امام صادق (ع) روایت شده که ربا، دو قسم است: ربایی که خوردن آن جایز است، و ربایی که خوردن اش جایز نیست. آن ربایی که خوردن اش جایز است، هدیه ای است که به کسی می دهی و انتظار داری که او بیشتر از آن را به تو بدهد. این، اضافه ای که دریافت می کنی، ربایی است که خوردن آن جایز است و این است قول خدای عزّوجلّ که می فرماید: و ما آتیتم من ربا لیربوا فی أموال الناس فلا یربوا

عند الله...».

24- روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 75 - 8

ص: 459

8- تنها روزی های حلال و پسندیده ، روزی مقدر و خدادادی است ، نه روزی های حرام و ناپسند .

و من رزقنه ممّا رزقاً حسناً

از اینکه خداوند روزی خویش را (رزقناه) به روزی حسن و پسندیده مقید ساخته است (رزقاً حسناً) می توان به این برداشت دست یافت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 12

12- تنها خوراکی های حلال و مطابق با طبع آدمی ، روزی خداوند برای آدمیان است نه روزی های حرام و ناپاک

فكلوا ممّا رزقكم الله حلالاً طیباً

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «حلالاً طیباً» حال مؤکده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 17، 6

6 - خداوند ، خواهان بهره‌وری انسان ها ، از روزی های حلال و اجتناب از حرام خواری است .

يَأْتِيهَا الرّسَل كلوا من الطّيبات

برداشت فوق، مبتنی بر این نکته است که «طیب» در لغت به معنای حلال به کار رود.

17 - «أبان بن تغلب قال : سألت جعفر بن محمد (ع) عن قول الله - عزّ ذكره - : « يَأْتِيهَا الرّسَل كلوا من الطّيبات ، قال : الرزق الحلال ;

ابان بن تغلب گوید: از امام صادق(ع) درباره سخن خداوند - عزّ ذكره - «يا أَيُّهَا الرّسَل كلوا من الطّيبات» سؤال کردم، فرمود: [مراد] روزی حلال است».

25- روزی حلال در ادیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 13

13- روزیهایی که در تهیه آن ظلم و اجحاف نشود و در فراهم کردن آن عدل و انصاف رعایت گردد ، از نظر ادیان الهی روزی حلال و نیکوست .

ورزقنی منه رزقًا حسنًا

26- روزی حلال شعیب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 12

ص: 460

12- شعيب (ع)، علی رغم آلودگی جامعه اش به حرام خواری، از روزی حلال و نیکو بهره مند بود.

يقوم أوفوا المكيال و الميزان ... و رزقني منه رزقاً حسناً

از اینکه شعيب(ع) مبادلات و معاملات مردم مدین را ظالمانه خواند و آن گونه درآمدها را ناپسند شمرد و سپس فرمود: من از روزی نیکو برخوردار هستم، می توان این احتمال را موجه دانست که مراد از «رزقاً حسناً» روزیهای مادی است.

27- روزی حلال عیسی(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 18

18 - « عن النبي (صلى الله عليه و آله) في قوله « يا أيها الرسل كلوا من الطيبات » (الآية) قال : ذاك عيسى بن مريم يأكل من غزل أمه ;

از رسول خدا(صلى الله عليه و آله) درباره سخن خداوند «يا أيها الرسل ..» روایت شده است که فرمود: یکی از پیامبران - که از طیبات می خورد - عیسی بن مريم است. او از دستمزد نخ ریسی مادرش ارتزاق می کرد».

28- زمینه تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 161 - 9

9 - رباخواری و تصرف نابحق یهودیان در اموال مردم، موجب تحریم برخی از حلال های پاکیزه بر ایشان

حرّمنا عليهم .. و أخذهم الربوا و قد نهوا عنه و أكلهم أموال الناس

29- زمینه محرومیت از حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 7

7 - جلب رضایت زنان، نباید منجر به محرومیت همسران از مباحات و حلال های الهی شود.

لِمَ تحرّم ما أحلّ الله لك تبغى مرضات أزواجك

30- سرزنش تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تحریم کنندگان زیبایها و زینتهای خدادادی و روزیهای پاکیزه، مورد نکوهش و توبیخ خداوند هستند.

ص: 461

قل من حرم . . . والطیبت من الرزق

استفهام در جمله «من حرم . . .» استفهام انکار توییخی است. یعنی خداوند علاوه بر این که تحریم طیبات را صحیح نمی داند، تحریم کننده را نیز سرزنش می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 6

6 - محروم ساختن خویش از مباحات و حلال های الهی ، برای جلب رضایت دیگران ، عملی ناپسند و شایسته سرزنش

لِمَ تَحْرَمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتِ أَزْوَاجِكَ

31- سوگند بر تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 2 - 3,5

3 - مقرر شدن شکستن سوگند بر محرومیت از مباحات و حلال های شرعی ، با دادن کفّاره

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحْلَةَ أَيْمَانِكُمْ

5 - وجود سنت سوگند بر ترک برخی از حلال ها و مباحات در میان مردم صدر اسلام و پیش از آن

قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحْلَةَ أَيْمَانِكُمْ

32- صید حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 22,34

22 - حلیت شکار درندگان شکاری ، هر چند درندگان شکاری به هنگام شکار از آن تناول کنند . *

فَكُلُوا مِمَّا امْسَكْنَ عَلَيْكُمْ

بنابراین احتمال که مراد از «مما امسکن علیکم»، مقداری باشد که حیوان شکاری برای صیاد نگه داشته در مقابل مقداری که خود تا رسیدن صیاد از آن تناول کرده است.

34 - حلیت صید یوزپلنگ تعلیم دیده

احل . . . و ما علمتم من الجوارح مكليين

از امام صادق(ع) روايت شده: الفهد مما قال الله «مكليين».

تفسير عياشى، ج 1، ص 295، ح 34; تفسير برهان، ج 1، ص 448، ح 16.

ص: 462

33- طعام حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 5 - 7

7 - حلیت غذای مسلمانان برای اهل کتاب در قوانین آنان *

و طعامکم حل لهم

بنابر اینکه جمله «طعامکم حل لهم» اخبار از حکمی در شریعت آنان باشد. یعنی آنان در کتاب خود، دلیلی بر حرمت غذای شما مسلمانان ندارند.

34- فلسفه تحریم حلال محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 2

2 - اظهار ناخرسندی خداوند، از این که پیامبر (صلی الله علیه و آله)، خود را از عملی مباح و حلال، به خاطر جلب رضایت برخی از همسران خویش، محروم کرده بود.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تَحْرِمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

35- کسب روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 16

16 - قال رسول الله (صلی الله علیه و آله): ... یابن مسعود قول الله ... «و لنبلونکم بشيء من الخوف ... و بشر الصابرين» قلنا یا رسول الله فمن الصابرون؟ قال: الذين یصبرون علی طاعة الله واجتنبوا معصیه، الذین کسبوا طیباً و انفقوا قصداً و قدموا فضلاً فافلحوا ...

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده ... که فرمود: ای پسر مسعود ... سخن خداوند است: «و لنبلونکم بشيء من الخوف ... و بشر الصابرين»، به آن حضرت عرض کردیم: صابران چه کسانی هستند؟ فرمود: کسانی که بر اطاعت خدا صبر می نمایند و از گناهان دوری کرده اند، کسانی که روزی پاکیزه کسب کرده و در انفاق میانه رو هستند و زیادی درآمد خود را انفاق نموده اند، پس آنان رستگار گشته اند.

36- مشرکان و تحریم حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 59 - 5

5 - خداوند ، مشرکان را - که از پیش خود و بی اذن او ، بخشی از رزق حلال را بر خود حرام کرده بودند - مورد ملامت و سرزنش

ص: 463

قرار داد .

قل أرءیتم ما أنزل اللّٰه .. فجعلتم منه حراماً و حللاً قل ءاللّٰه أذن لكم

37- ملاک حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 3

3- پاکی و ناپاکی از جمله ملاک های حرمت و حلیت اشیاء

لا یتوی الخبیث و الطیب

38- ملاکهای روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 13

13- روزیهایی که در تهیه آن ظلم و اجحاف نشود و در فراهم کردن آن عدل و انصاف رعایت گردد، از نظر ادیان الهی روزی حلال و نیکوست .

و رزقنی منه رزقاً حسناً

39- منافع حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 86 - 1,2

1- منافع به دست آمده از کسب و تجارت عادلانه و بدون اجحاف ، منافی حلال و نیکوست .

بقیّٰت اللّٰه خیر لکم

سخن از مبادله و رعایت قسط در معاملات ، می تواند قرینه بر این باشد که مراد از «بقیت» (باقی مانده) سودهایی باشد که از معاملات و مبادلات عادلانه برای فروشندگان باقی می ماند.

2- منافع حلال و به دست آمده از تجارت های عادلانه و خالی از ظلم و اجحاف ، عطای الهی است .

بقیّٰت اللّٰه خیر لکم

برداشت فوق ، از اضافه شدن «بقیّت» به «الله» استفاده می شود.

ص: 464

40- منشأ روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 88 - 15

15- روزی های حلال و نیکو از ناحیه خداوند است و فراهم آوردن آن ، به توفیق او می باشد .

و رزقنی منه رزقاً حسناً

برداشت فوق با توجه به «منه، از ناحیه خدا» استفاده شده است.

41- ناپسندی ترک حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تحریم - 66 - 1 - 6

6 - محروم ساختن خویش از مباحات و حلال های الهی ، برای جلب رضایت دیگران ، عملی ناپسند و شایسته سرزنش

لَمْ تَحْرَمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ

42- نعمت روزی حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 11

11- روزی های حلال و دلپذیر ، از نعمت های شایان شکرگزاری است .

فَكُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ حَلالًا طَيِّبًا وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللَّهِ

43- وحوش حلال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 14

14 - وجود حیوانات حلال گوشت در میان حیوانات وحشی

و ما علمتم من الجوارح مكلبين تعلمونهن مما علمكم الله فكلوا مما امسكن

چون سگ و دیگر درندگان را برای شکار حیوانات وحشی به کار می گیرند، برداشت فوق به دست می آید.

ص: 465

{حلال ها}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 17

17 - هر چیز طیب و پاکیزه ، حلال و هر چیز خبیث و ناپاک ، حرام است .

و يحل لهم الطيب و يحرم عليهم الخبيث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 86 - 1

1- منافع به دست آمده از کسب و تجارت عادلانه و بدون اجحاف ، منافی حلال و نیکوست .

بقیت الله خیر لکم

سخن از مبادله و رعایت قسط در معاملات ، می تواند قرینه بر این باشد که مراد از «بقیت» (باقی مانده) سودهایی باشد که از معاملات و مبادلات عادلانه برای فروشندگان باقی می ماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 8,9

8 - شتر ، گاو و گوسفند ، چهار پایانی حلال گوشت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ» به تقدیر «أُحِلَّتْ لَكُمْ أَكْلَ لَحْمِ الْأَنْعَامِ» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

9 - استفاده از گوشت شتر ، گاو و گوسفند ، به جز در مواردی که از سوی خدا تحریم شده ، حلال و جایز است .

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يَتْلَى عَلَيْكُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 2

2 - ارزش حلال ها و حرام ها غیر قابل مقایسه با یکدیگر

قل لایستوی الخبیث و الطیب

برخی به قرینه آیات گذشته حرامها را مصداق مورد نظر برای خبیث و حلالها را مصداق طیب دانسته اند.

ص: 466

46- اهمیت رعایت حلال ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 100 - 15

15 - رعایت حلال ها و حرام های الهی ، تقواییست است .

لا یستوی الخبیث و الطیب . . . فاتقوا الله

برداشت فوق بر این مبناست که مصداق مورد نظر از خبث و طیب - به قرینه آیات گذشته - حلالها و حرامهای الهی باشد.

47- پاکیزگی حلال ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 87 - 7

7 - آنچه خداوند حلال کرده پاکیزه و گواراست .

لا تحرما طیبیت ما احل الله لکم

طیب به معنای چیزی است که خوشایند آدمی باشد و اضافه طیبیات به «ما احل الله»، اضافه بیانیه است یعنی «ما احل . . .» تفسیری برای طیبیات می باشد. گویا سؤال می شود طیبیات چیست؟ در پاسخ گفته می شود، آنچه خداوند حلال کرده است.

ص: 467

11- حلق (سرتراشی)

1- حلق (سرتراشی) در عمره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 10

10- تراشیدن سر و کوتاه کردن مو و ناخن ، از اعمال مراسم عمره

لتدخلن المسجد الحرام .. محلقين رءوسكم و مقصرين

2- حلق (سرتراشی) مسلمانان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 2

2- رؤیای پیامبر ، نمایانگر ورود مسلمانان به مسجدالحرام با امنیت و سر تراشیدن و کوتاه کردن مو

لقد صدق الله رسوله الرءيا بالحق لتدخلن المسجد الحرام ان شاء الله امنين محل

3- فضیلت حلق (سرتراشی)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 27 - 19

19- عن علیّ (ع) . . . قال الله تعالى « . . . محلقين رءوسكم و مقصرين » فبدأ بالحلق و هو أفضل ;

از علی (ع) روایت شده که خدای تعالی فرمود: « . . . محلقین رءوسکم و مقصرین » سر تراشیدن را اول ذکر کرد [و تقصیر را بعد] و سرتراشیدن، [از تقصیر] افضل است».

ص: 468

1- حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 4

4 - تأمین نیازمندی های جامعه ایمانی و خویشتن داری و گذشت در برخورد های اجتماعی ، از ویژگی های اهل تقوا

اعدت للمتقين. الذين ينفقون... والكاظمين الغيظ والعافين عن الناس

2- آثار حلم ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 75 - 4

4- بردباری ابراهیم (ع) و تأسّفش بر مشکلات مردم و اعتقاد راسخش به خداوند ، برانگیزنده او به شفاعت درباره قوم لوط

يجدلنا في قوم لوط. إن إبراهيم لحليم أوه منيب

جمله «إن إبراهيم...» بیانگر علّت مجادله ابراهیم(ع) درباره قوم لوط و دفاع او از ایشان است.

3- آثار حلم بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 3

3 - صبر و شکیبایی بندگان خالص خدا ، در انجام تکالیف الهی چون فروتنی ، و شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو

کریمانه ، پذیرش حق و دعا و نیایش ، سبب برخوردار شدن آنان از نعمت ها و درجات عالی بهشت

الذین یمشون علی الأرض هوئاً .. و الذین یقولون ربنا... أولئک یجزون الغرفه بم

متعلق و موارد صبر هر چند در آیه شریفه ذکر نشده است، ولی مقصود از آن - به قرینه آیات گذشته که در بیان تکالیف بندگان خالص و محرماتی است که آنان می بایست ترک می کردند - مجموعه مسائلی است که خداوند به انجام آنها امر کرده و یا از انجام آنها باز داشته است؛ زیرا انجام چنین تکالیفی و یا ترک محرمات الهی، صبر و شکیبایی در برابر هوای نفس را نیازمند است.

4- آثار حلم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 15

15- تحمل سخنان ناروا و سخیف مشرکان درباره خداوند، ناشی از بردباری و آمرزندگی خداست.

إنکم لتقولون قولاً عظیماً .. سبحنه و تعلی عمّا یقولون علواً کبیراً ... إنه

ذکر «إنه کان حلیماً غفوراً»، پس از بیان سخنان ناروای مشرکان درباره خداوند، به این معنا اشعار دارد که آن سخنان، شایسته واکنش و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، آنها را تحمل می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 18 - 1

1 - سپاسداری، بردباری، آگاهی از نهان و آشکار، عزت و حکمت خداوند، مقتضی تقوای پیشگی، حرف شنوی، فرمان بری و انفاق در راه او است.

فأتقوا الله .. اسمعوا و أطیعوا و أنفقوا ... و الله شکور حلیم ... العزیز الح

برخی از مفسران، بر این عقیده اند که میان ذکر اوصاف خداوند در دو آیه پایانی، با فرمان الهی به تقوای پیشگی، فرمان بری و انفاق، ارتباط وجود دارد. این مطلب می تواند اشاره به برداشت یاد شده باشد.

5- ارزش حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 101 - 7

7 - حلم و بردباری، از اوصاف برجسته و ارزشمند برای نوجوانان

فبشرنه بغلم حلیم

6- اہمیت حلم

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 470

5- بردباری ، تأسف و تأثر بر مشکلات مردم و توجه داشتن به خدا و درخواست حاجت ها از او ، صفات و خصلتهایی نیکو و پسندیده است .

إن إبرهیم لحلیم أوّه منیب

7- پاداش حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 76 - 2

2- فروتنی ، شب زنده داری ، حلم ، ترس از قیامت ، توبه ، عفو کریمانه ، پذیرش حق ، دعا ، دوری از اسراف ، تنگ گیری ، شرک ، زنا ، آدم کشی و سخن باطل ، موجب ورود به بهشت جاودان و برخورداری از قرارگاه و اقامت نیکوی آن

الذین یمشون علی الأرض هوئاً.. و الذین لایشهدون الزور... أولئک یجزون الغرفه

8- حلم ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 114 - 15, 18

15 - ابراهیم (ع) ، اهل دعا و نیایش بسیار و شخصیتی حلیم و بردبار بود .

إن إبرهیم لأوّه حلیم

در روایتی از امام باقر(ع) نقل شده که حضرت فرمودند: «لأوّه الدعاء»: یعنی اوّاه کسی است که بسیار دعا و نیایش کند.

18 - بردباری و شکیبایی ابراهیم (ع) در راه هدایت مردم و انجام تکالیف الهی

إن إبرهیم لأوّه حلیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 75 - 1

1- ابراهیم (ع) ، پیامبری بردبار که هرگز در مؤاخذه خطاکاران تعجیل نمی کرد .

إن إبرهیم لحلیم

علل الشرايع، ص 550، ح 4، ب 340؛ نورالثقلين، ج 2، ص 384، ح 165.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 36 - 15

15- شدت بردباري حضرت ابراهيم (ع) در برخورد با مخالفان خویش

و من عصاني فيانك غفور رحيم

ص: 471

اینکه حضرت ابراهیم(ع) تکلیف مخالفان خود را به خدا وا گذاشته و او را با صفت غفران و رحمت یاد کرده است، بیانگر شدت بردباری اوست.

9- حلم اسماعیل (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 101 - 6

6 - حلم و بردباری ، برجسته ترین صفت اسماعیل (فرزند بشارت داده شده به ابراهیم (ع))

فبشترنه بغلم حلیم

توصیف «غلام» به «حلیم»، به جای هر صفت پسندیده دیگری، بیانگر مطلب یاد شده است.

10- حلم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 225 - 8

8 - عدم مؤاخذه بر سوگند های لغو ، جلوه ای از مغفرت و حلم پروردگار

لا یؤاخذکم اللّٰه باللغو فی ایمانکم . . . و اللّٰه غفور حلیم

ظاهراً مغفرت و حلم خدا مربوط به «لا یؤاخذ» است؛ نه «یؤاخذکم». چون مغفرت با عدم مؤاخذه مناسب است؛ نه با مؤاخذه.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 44 - 18

18- خداوند ، در برخورد با گناه نیندیشیدن درباره حقایق هستی - چون تسبیح و حمد موجودات - بردبارانه برخورد کرده و در صورت توبه ، از آن درمی گذرد .

لا تفتقهن تسبیحهم إنه کان حلیمًا غفورًا

تعلیل «إنه کان حلیمًا غفورًا» دلالت می کند بر اینکه «لا تفتقهن تسبیحهم» (تفقه نمی کنید در تسبیح آنان) گناه داشته و شایسته برخورد و مجازات است اما چون خداوند حلیم و غفور است، بردبارانه برخورد می کند.

11- حلم در انفاق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 263 - 13

13 - لزوم بُرداری توانگرانِ انفاق کننده ، در صورت برخورد ناصواب نیازمندان با آنان *

ص: 472

قول معروف و مغفره . . . و الله غنى حلیم

بکارگیری صفت «حلیم» ظاهراً برای توصیه به انفاق کنندگان است که مانند خداوند بردبار باشند تا خطای نیازمندان آنان را خشمگین نسازد.

12- حلم در معاشرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 134 - 4

4 - تأمین نیازمندی های جامعه ایمانی و خویشتن داری و گذشت در برخورد های اجتماعی ، از ویژگی های اهل تقوا

اعدت للمتقين. الذين ينفقون... و الكاظمين الغيظ و العافين عن الناس

13- حلم در نوجوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 101 - 7

7 - حلم و بردباری ، از اوصاف برجسته و ارزشمند برای نوجوانان

فبشره بغلم حلیم

14- حلم صالحان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 101 - 8,9

8 - حلم و بردباری ، برجسته ترین نشانه صالح بودن فرزندان

رب هب لی من الصالحین . فبشره بغلم حلیم

برداشت یاد شده به خاطر این نکته است که ابراهیم(ع) از خداوند، فرزندی صالح درخواست کرده بود و خداوند در پاسخ فرمود: به تو فرزندی حلیم و بردبار عطا می کنم. ذکر این خصوصیت در واقع بیانگر ویژگی صالح بودن فرزند است.

9 - حلم و بردباری ، از ویژگی های انسان های صالح

رب هب لی من الصالحین . فبشره بغلم حلیم

15- حلم يوسف (ع)

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 473

9- یوسف (ع) در برابر سخن ناحق برادرانش (مطرح کردن سرقت دروغین او) از خود دفاع نکرد.

فَأَسْرَهَا يَوْسُفَ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يَبْدِهَا لَهُمْ

ضمیر «ها» در «أَسْرَهَا» و «لم یبدها» به حقیقت و واقعیت ماجرای که برادران یوسف با جمله «فقد سرق أخ» مطرح ساختند، باز می گردد. بنابراین «فأسرها...»؛ یعنی، یوسف(ع) حقیقت و واقعیت آن ماجرا را در نفس خویش نهان ساخت و از ابراز آن خودداری کرد.

10- یوسف (ع) بهره مند از سیطره بر خویشتن و برخوردار از حلم و بردباری

فَأَسْرَهَا يَوْسُفَ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يَبْدِهَا لَهُمْ

16- سختی حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. والذين لا يشهدون الزور ... أول-

17- صبر در حلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 75 - 8

8 - فروتنی، شب زنده داری، حلم، توبه، عفو کریمانه، پذیرش حق، دوری از اسراف، تنگ گیری، شرک، زنا، آدم کشی و سخن باطل، امری دشوار و مقتضی صبر و شکیبایی

و عباد الرحمن الذين يمشون على الأرض هوناً .. والذين لا يشهدون الزور ... أول-

18- نشانه های حلم اسماعیل(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 102 - 24

24 - صبر و شکیبایی اسماعیل (ع) در داستان ذبح شدنش به دست پدر، نشانه حلم و بردباری او است .

فبشرنه بغلم حلیم . . . یأبت افعل ما تؤمر ستجدنی إن شاء الله من الصبرین

از ارتباط میان وصف شدن اسماعیل(ع) به حلم و بردباری از سوی خداوند و مسأله شناساندن خود به عنوان فردی صابر و شکیبا،

ص: 474

می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 103 - 4

4 - تسلیم اسماعیل (ع) در برابر فرمان ذبح شدن ، نشانه حلم و بردباری او است .

فبشّرنه بغلم حلیم .. فلما أسلما و تله للجبین

19- نشانه های حلم خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 41 - 5

5 - تداوم نظم کنونی جهان و ادامه حیات در آن ، جلوه ای از حلم و غفران الهی

إنّ الله يمسك السموت .. إنّه كان حلیمًا غفورًا

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که «إنّه کان حلیمًا غفورًا» در مقام تعلیل برای جملات پیشین است؛ یعنی، خداوند آسمان ها و زمین را از فروپاشی حفظ می کند؛ زیرا او نسبت به بندگانش بردبار و آمرزنده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - تغابن - 64 - 17 - 9

9 - پاداش مضاعف به انفاق گران و آمرزش آنان ، جلوه قدرشناسی ، سپاسداری و حلم خداوند است .

إن تقرضوا الله .. يضعفه لكم و يغفر لكم و الله شكور حلیم

ص: 475

1- حلیت آشامیدنیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 6

6 - حلیت، قانون اولی و اصل کلی در بهره گیری از زینتها، خوراکیها و نوشیدنیهاست.

قل من حرم زینه الله التي أخرج لعباده

استفهام انکاری در «من حرم ..» دلالت می کند بر این که اگر دلیلی برای حرمت اشیای ذکر شده یافت نشد، باید آنها را حلال دانست و منتظر دلیل خاص نبود، و این معنای اصل کلی و قانون اولی است.

2- حلیت جنین بز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن .. قل الذکرین حرم أم الأثیین أما اشتملت علیه أرحام الأثیین

3- حلیت جنین شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2 - استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنتين . . . قل الذكركين حرم أم الأثنتين أما اشتملت عليه أرحام الأثنتين

4- حلیت جنین گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2 - استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنتين . . . قل الذكركين حرم أم الأثنتين أما اشتملت عليه أرحام الأثنتين

5- حلیت جنین گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن . . . قل الذكركين حرم أم الأثنتين أما اشتملت عليه أرحام الأثنتين

6- حلیت چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 2 - 4

4 - حرام ها و حلال های الهی (همانند حلیت چهارپایان و حرمت صید در حال احرام) ، از شعایر الهی است . *

أحلت لكم بهيمه الانعم . . . لاتحلوا شعر الله

از مصادیق شعایر الهی، با توجه به آیه قبل، حلالها و حرامهای الهی است.

7- حلیت خوردنیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 6

6 - حلیت، قانون اولی و اصل کلی در بهره گیری از زینتها، خوراکیها و نوشیدنیهاست.

قل من حرم زينه الله التي أخرج لعباده

استفهام انكاري در «من حرم ..» دلالت می کند بر این که اگر دلیلی برای حرمت اشیاى ذکر شده یافت نشد، باید آنها را حلال دانست و منتظر دلیل خاص نبود، و این معنای اصل کلی و قانون اولی است.

ص: 477

8- حلیت زن موهوبه برای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 50 - 19, 20, 21, 22, 23

19 - هبه کردن زنان مؤمن، خودشان را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) مباح و جایز است.

إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ .. و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبيّ

20 - در صورتی که زنی مؤمن، خود را، بدون صداق بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هبه می کرد، او برای آن حضرت حلال و مباح بود.

إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ .. و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبيّ

21 - هبه کردن زنی، خود را برای همسری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، حکمی ویژه آن حضرت است و هیچ مؤمنی، مشمول آن نمی شود.

و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبيّ .. خالصة لك من دون المؤمنين

22 - مباح و حلال شدن زنی که خود را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هبه کرده، در صورتی است که آن حضرت، او را بپذیرد.

و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبيّ إن أراد النبيّ أن يستكحها

23 - تنها زنان مؤمن می توانند خود را بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) هبه کنند.

و امرأه مؤمنه إن وهبت نفسها للنبيّ إن أراد النبيّ أن يستكحها

9- حلیت زینت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 32 - 6

6 - حلیت، قانون اولی و اصل کلی در بهره گیری از زینتها، خوراکیها و نوشیدنیهاست.

قل من حرم زينه الله التي أخرج لعباده

استفهام انکاری در «من حرم ..» دلالت می کند بر این که اگر دلیلی برای حرمت اشیای ذکر شده یافت نشد، باید آنها را حلال دانست و منتظر دلیل خاص نبود، و این معنای اصل کلی و قانون اولی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 33 - 11

11 - زینتها و روزیهای پاکیزه بیرون از دایره محرومات الهی (کردار زشت و ...)

قل من حرم زینه الله .. قل إنما حرم ربی الفوحش

ص: 478

10- حلیت طیبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 3

3 - خوردن طیبات (چیز های پاکیزه و ملایم با طبع) حلال است .

قل احل لكم الطيبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 157 - 18، 17، 16

16 - حکم به حلیت همه پاکیزه ها و تحریم همه ناپاکی ها ، از وظایف پیامبر (صلی الله علیه و آله) و از اهداف رسالت اوست .

و يحل لهم الطيبات و يحرم عليهم الخبث

17 - هر چیز طیب و پاکیزه ، حلال و هر چیز خبیث و ناپاک ، حرام است .

و يحل لهم الطيبات و يحرم عليهم الخبث

18 - امر به معروف و نهی از منکر ، حلال دانستن پاکیزه ها و حرام شمردن ناپاکی ها ، از علامت های موجود در تورات و انجیل برای شناسایی پیامبر اسلام

الذی یجدونه .. یأمرهم بالمعروف ... و يحل لهم الطيبات و يحرم عليهم الخبث

جمله های «یأمرهم و ..» حال برای ضمیر مفعولی در «یجدونه» است و لذا می رساند که مفاد این جمله ها به عنوان صفات پیامبر موعود در تورات و انجیل بیان شده است. بر این اساس می توان گفت که از اهداف بیان این ویژگیها در تورات و انجیل، راهنمایی اهل کتاب است به اموری که باید در شناسایی پیامبر موعود در نظر داشته باشند.

11- حلیت غنایم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 1، 11

1 - غنیمت های به دست آمده از دشمنان دین ، حلال و بهره‌وری از آنها جایز است .

فلکوا مما غنمتم حلالا طيبا

11 - حکم الهی بر حلیت غنایم و فدیہ ہا ، جلوہ ای از مغفرت و رحمت خداوند است .

فکلوا .. إن الله غفور رحيم

12- حلیت فدیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 69 - 11، 2

2 - فدیہ های گرفته شده در قبال آزادی اسیران ، از جمله غنایم و استفاده از آنها حلال است .

ص: 479

فلکوا مما غنمتم حللا طيبا و اتقوا الله

از مصادیق مورد نظر برای «ما غنمتم» به دلیل آیات گذشته که درباره اسیران جنگی بود، فدیة هایی است که در برابر آزادی آنان گرفته می شود. عطف جمله «فلکوا» به وسیله حرف فاء به جمله سابق این معنا را تأیید می کند.

11 - حکم الهی بر حلیت غنایم و فدیة ها ، جلوه ای از مغفرت و رحمت خداوند است .

فلکوا .. . إن الله غفور رحیم

13- حلیت کنیز برای محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 52 - 10

10 - بر پیامبر (صلی الله علیه و آله) غیر از همسران تعیین شده ، تنها کنیز ، حلال و مباح بود .

لا یحلّ لک النساء من بعد .. . إلا ما ملک یمینک

14- حلیت گوشت بز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن .. . قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشتملت علیه أرحام الأثنین

15- حلیت گوشت چهارپایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 14، 5

5 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان و سایر بهره برداری ها از آن

أحلت لکم بهیمه الانعم الا ما یتلی علیکم

«بهیمه» اسم است برای هر حیوان چهارپای صحرايي و یا دریایی (مجمع البیان). و «انعام» به گاو و شتر و گوسفند گفته می شود. (مفردات راغب). و اضافه «بهیمه» به «انعام»، اضافه بیانیه است. قابل ذکر است که چون حلیت به خود بهیمه تعلق گرفته نه به خصوص

خوردن از گوشت آنها، معلوم می شود علاوه بر استفاده خوراکی، سایر بهره برداریها نیز مورد نظر می باشد.

14 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

اوفوا بالعقود أحلت لكم بهیمة الانعم الا ما یتلی علیکم غیر محلی الصید

ص: 480

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 15

15 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 8

8 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمَ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أحلت لكم الأنعام» به تقدیر «أحلت لكم أكل لحوم الأنعام» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

16- حلیت گوشت شتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 14

14 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از

عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

أوفوا بالعقود أحلت لكم بهیمه الانعم الا ما یتلی علیکم غیر محلی الصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 2

2 - جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم .. کلاوا مما رزقکم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2 - استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثنين . . . قل الذکرین حرم أم الأثیین أما اشتملت علیه أرحام الأثیین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 481

15 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ» به تقدیر «أُحِلَّتْ لَكُمْ أَكُلْ لِحُومِ الْأَنْعَمِ» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

9 - استفاده از گوشت شتر، گاو و گوسفند، به جز در مواردی که از سوی خدا تحریم شده، حلال و جایز است.

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ

17- حلیت گوشت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

أوفوا بالعقود أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ غَيْرِ مُحْلَى الصَّيْدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم .. . كلوا مما رزقكم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2 - استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثني .. قل الذکرین حرم أم الأثیین أما اشتملت علیه أرحام الأثیین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 482

15 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ» به تقدیر «أُحِلَّتْ لَكُمْ أَكُلْ لِحُومِ الْأَنْعَامِ» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

9 - استفاده از گوشت شتر، گاو و گوسفند، به جز در مواردی که از سوی خدا تحریم شده، حلال و جایز است.

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامُ إِلَّا مَا يَتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

18- حلیت گوشت گوسفند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

أوفوا بالعقود أُحِلَّتْ لَكُمْ بَهِيمَةُ الْأَنْعَامِ إِلَّا مَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ غَيْرِ مُحْلَىٰ الصَّيْدِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم . . . كلوا مما رزقكم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 2

2 - حلیت خوردن از بز و گوسفند نر و ماده و جنین آنها

من الضأن .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 483

11 - حج - 22 - 28 - 15

15 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم فكلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 30 - 8,9

8 - شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر، گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «أنعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتنی است که جمله «أُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ» به تقدیر «أُحِلَّتْ لَكُمْ أَكُلَ لَحُومِ الْأَنْعَمِ» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

9 - استفاده از گوشت شتر، گاو و گوسفند، به جز در مواردی که از سوی خدا تحریم شده، حلال و جایز است.

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَمُ إِلَّا مَا يَتْلَىٰ عَلَيْكُمْ

19- حلیت معامله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 9

9 - حکم به حلیت بیع (معاملات غیر ربوی) و حُرْمَتِ رِبَا (معاملات ربوی)، از جانب خداوند

وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

20- شرایط حلیت خوردنیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 14

14 - ملاک و معیار خوردنی های مجاز، مطابق با طبع و ذائقه طبیعی انسان و حلال شرعی بودن است.

فكلوا مما رزقكم الله حلالاً طيباً

برداشت فوق، بر این اساس است که آیه شریفه - به قرینه آیه بعد (إنما حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ ..) - درصدد بیان قلمرو خوردنیهای مجاز و غیر مجاز است.

ص: 484

21- شرایط حلیت ذبیحه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 118 - 1

1 - بردن نام خدا به هنگام ذبح حیوان، شرط حلیت خوردن آن است.

فکلوا مما ذکر اسم الله علیه

جمله «مما ذکر اسم...» گرچه بیان اباحه خوردن از گوشتی است که نام خدا به هنگام ذبح آن برده شده، در عین حال می تواند ارشاد به شرط بودن «تسمیه» هنگام ذبح باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 121 - 17، 7

7 - واکنش شدید مشرکان مکه در قبال احکام ذبیحه و شرایط حلیت آن در اسلام

فکلوا مما ذکر اسم الله... و ما لکم الا تأکلوا... و ذروا ظهر الإثم... و لا تأ

از تأکید خداوند بر این حکم استفاده می شود که مشرکان در قبال آن واکنش شدیدی نشان می دادند.

17 - محمد بن مسلم قال: سألت أبا جعفر (ع) عن الرجل يذبح ولا يسمي؟ ق---ال: ان كان ناسيا فلا بأس إذا كان مسلما... .

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر (ع) درباره کسی که هنگام ذبح، نام خدا را نمی برد پرسیدم، فرمود: اگر مسلمان باشد و نام خدا را از روی فراموشی ذکر نکند، مانعی ندارد... مفاد روایت تخصیص از حکم در آیه شریفه «ولا تأکلوا مما لم یذکر اسم الله علیه»، می باشد.

22- شرایط حلیت صید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 4 - 17، 23

17 - صید درندگان شکاری در صورتی حلال است که همانند سگان شکاری تعلیم دیده، عمل کنند.

و ما علمتم من الجوارح مکلبین... فکلوا مما امسکن

«مکلبین» جمع «مکلب» (تعلیم دهنده سگان)، حال برای فاعل «علمتم» است و معنای تشبیه را افاده می کند، بنابراین معنای آیه چنین

می شود: شکار درندگانی که آنها را همانند سگان شکاری تعلیم داده اید، حلال است.

23 - صید سگ شکاری و دیگر درندگان تعلیم دیده در صورتی حلال است که از جانب صیاد روانه شکار شود، نه سرخود و بدون فرمان

فکلوا مما امسکن علیکم

کلمه «علیکم» جواز استفاده را مشروط به این می کند که درنده شکاری، شکار را برای صیاد گرفته باشد نه برای خود. و این در صورتی است که حیوان شکاری به اشاره و فرمان صیاد به سوی شکار رود، نه سرخود و بدون فرمان.

ص: 485

23- فلسفه حلیت آمیزش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 187 - 14

14 - توالد و تناسل از حکمت های حلیت آمیزش و ترغیب نمودن خداوند به آن

فالن بشروهن و ابتغوا ما كتب الله لكم

مفسران بر آنند که مقصود از «ما كتب . . .» فرزند است. بنابراین جمله «فالآن...»؛ یعنی، با همسران خویش آمیزش کنید و در پی چیزی (فرزندانی) باشید که خداوند برای شما مقرر کرده است.

24- فلسفه حلیت روزی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 114 - 3

3- پاکیزگی و دلپذیر بودن، راز و حکمت حلیت روزی های حلال

فكلوا ممّا رزقكم الله حلالاً طیباً

در برداشت فوق «حلالاً» مفعولٌ به برای «فكلوا» و «طیباً» صفت توضیحی برای آن است؛ یعنی، تنها روزیهای حلال و مشروع قابل خوردن است و این روزی حلال، همان روزی طیب و دلپذیر است.

25- محدوده اصل حلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 7

7 - اصل حلیت، جز در مواردی که دلیلی بر حرمت اقامه شود، جاری است. *

و ما لكم الا تأكلوا ممّا ذكر اسم الله عليه و قد فصل لكم ما حرم عليكم

به احتمال اینکه مراد از «ما حرم» تمامی محرّمات باشد، اعم از خوردنیها و غیر خوردنیها.

26- محدوده حلیت مردار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

24 - عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عز وجل: «فمن اضطر غير باغ و لا عاد» قال: الباغي الذي يخرج على الإمام و العادي الذي يقطع الطريق لا يحل لهما الميتة.

از امام صادق (ع) درباره آیه «فمن اضطر غير باغ و لا عاد» روایت شده است: مراد از «باغی» کسی است که علیه امام قیام کند. و

ص: 486

منظور از «عادی»، راهزن است. برای این دو (در حال اضطرار)، مردار حلال نیست.

27- ملاکِ حلّیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - 4 - 5 - مائده

4 - پاکیزگی و سازگاری خوردنی‌ها با طبع، ملاکی در حلّیت آنها

احل لکم الطیبت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - 5 - 5 - مائده

2 - ملاکِ حلّیت اشیا، پاکیزگی و سازگاری آنها با طبع است.

الیوم احل لکم الطیبت

ص: 487

14- حمایت خدا

1- آثار ذکر حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 6

6 - توجه مبلغان دینی به حضور حمایت و لطف الهی ، مایه شکیبایی آنان بر مشکلات راه

و اصبر . . . فانک بأعیننا

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) به عنوان مبلغ وحی مورد هجوم کافران، قرار گرفته و خداوند برای پایداری بخشیدن به او نظارت و حمایت خویش را به آن حضرت یادآور شده است.

2- آثار محرومیت از حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 11 - 4

4- ذلت و بدفرجامی کافران ، معلول برخوردار نبودن از ولایت و حمایت خداوند

دمر الله علیهم . . . ذلک ... و انّ الکفرین لا مولی لهم

3- ابزار حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 2 - 16

16 - ایجاد وحشت در قلب کافران ، از ابزار الهی در حمایت از جهادگران مسلمان

ص: 488

هو الذی أخرج .. و قذف فی قلوبهم الرعب

از این که خداوند، پس از بیان شکست یهود - به رغم برخورداری آنان از تجهیزات و استحکامات - موضوع ایجاد وحشت را مطرح کرده است؛ مطلب یاد شده استفاده می شود.

4- حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 142 - 6

6 - خداوند ، پشتیبان و حامی مؤمنان ، در برابر مکر و نیرنگ منافقان

إِنَّ الْمُنْفِقِينَ يُخَدَعُونَ اللَّهُ وَ هُوَ خَدَعَهُمْ

بنابر اینکه مراد از مکر با خداوند، مکر با مؤمنان باشد.

5- شرایط حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 11

11 - توکل و اعتماد به خداوند ، شرط بهره مند شدن از حمایت و یاری او است .

و علی الله فلیتوکل المؤمنون

6- کفر به حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 49 - 11

11 - ناباوری به حمایت خدا از متوکلان ، نشانه بیمار دلی و ضعف ایمان است .

إذ یقول المنفقون و الذین فی قلوبهم مرض .. فإن الله عزیز حکیم

برداشت فوق با توجه به توضیح برداشت قبل به دست می آید.

7- محرومان از حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 9

9 - نقض کنندگان پیمان دین ، در معرض قهر الهی و محروم از حمایت او

ص: 489

يد الله فوق ايديهم فمن نكث فإنما ينكث على نفسه

«فاء» در «فمن..» می رساند که لازمه «یدالله فوق...»، این است که پیمان شکنان به خود زیان می زنند؛ زیرا با پیمان شکنی از سایه حمایت خدا بیرون شده، در معرض انتقام و قدرت قاهر او قرار گرفته اند.

8- مضمولان حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - 30 - 45 - 3

3- شمول رحمت و حمایت خداوند، نسبت به اهل ایمان و عمل صالح، پس از حسابرسی آنان

كلّ أمّة تدعى إلى كتبها .. فأما الذين آمنوا و عملوا الصلحت فيدخلهم ربهم ف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 9 - 1

1- حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، با ارائه رهنمود به آن حضرت در قبال تشکیک کافران

أم يقولون افتريه .. قل ما كنت بدعاً من الرسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 5 - 1

1- شهیدان در همه مراحل پس از شهادت، برخوردار از هدایت و حمایت خداوند

سپهیدهم و يصلح بالهم

ضمیر «هم» به «الذین قتلوا فی سبیل الله» بازمی گردد. «بال» در «بالهم» یا به معنای شأن و امر (مفرد امور) و یا قلب است. برداشت یاد شده ناظر به معنای نخست می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 32 - 12

12- حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قبال عداوتورزی کافران

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا... وَشَاقُّوا الرَّسُولَ... وَسَيَحْبِطُ أَعْمَالَهُمْ

تعبیر «و سیحبط أعمالهم»، می تواند هم به معنای عقیم ساختن توطئه های کافران و هم به معنای پوچ ساختن اعمال به ظاهر نیک آنان باشد. در هر دو صورت، از این موضع گیری شدید، حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 10 - 7

7 - خداوند ، حامی و یاری دهنده بیعت کنندگان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و رهبران الهی

إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ... يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ

ص: 490

برداشت بالا بر این اساس است که تعبیر «ید الله..» در مقام تأیید و تشویق و دلجویی باشد؛ یعنی، ای بیعت کنندگان با پیامبر! شما با خدا بیعت کرده اید و از حمایت او برخوردار خواهید بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 35 - 5

5 - خداوند ، خود متکفل حمایت از مؤمنان است .

فأخرجنا من كان فيها من المؤمنين

با توجه به این که فرشتگان عذاب، مأموریت خود را در نزول عذاب با فعل مجهول بیان داشته اند (إِنَّا أَرْسَلْنَا); ولی خداوند در این آیه نجات مؤمنان را به خود نسبت داده است. این تفاوت می تواند در جهت توجه دادن مؤمنان به حمایت ویژه الهی از ایشان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 48 - 3

3 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در پرتو ربوبیت ویژه الهی و در منظر عنایت و حمایت او

و اصبر لحکم ربّک فإنّک بأعیننا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 62 - 6

6 - اهل عبادت برای خداوند ، برخوردار از حمایت های او در مراحل هولناک قیامت

لیس لها من دون الله کاشفه . . فاسجدوا لله و اعبدوا

چنانچه «کاشفه» در آیات پیشین، به معنای گشاینده سختی ها باشد، از ارتباط این آیه با «لیس لها..» می توان به مطلب بالا پی برد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 14 - 3,2

2 - حمایت و لطف الهی ، عامل اصلی نجات نوح (ع) و مؤمنان به آن حضرت از مهلکه طوفان ; و نه صرفاً ابزار مادی (کشتی) *

تجری بأعیننا

در صورتی که «بأعیننا» کنایه از نظارت، حمایت و لطف الهی باشد، ذکر «تجری بأعیننا» - پس از «حملناه علی ذات. .» - بیانگر این معنا است که هر چند کشتی نوح از ابزار بایسته ای ساخته شده بود؛ اما این حمایت و نظارت لحظه به لحظه ما بود که در نهایت کارساز و نجات آفرین بود.

3- نجات نوح (ع) و حمایت خداوند از ایشان، پاداش صبر آن حضرت در قبال ناسپاسی های قومش

تجری بأعیننا جزاء لمن کان کفر

مراد از «لمن کان کفر» نوح است که مورد کفران مستمر قومش قرار گرفته بود و الطاف الهی در حق ایشان پاداش شکیبایی های آن حضرت می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 491

18 - قمر - 54 - 37 - 6

6 - حمایت خداوند از لوط (ع) و میهمانان آن حضرت در برابر بدخواهی های قومش

و لقد رودوه عن ضیفه فطمسنا أعینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 10 - 10

10 - خداوند ، حامی مؤمنان در برابر توطئه های شیطانی منافقان

ولیس بضائرهم . . . و علی الله فلیتوکل المؤمنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 21 - 3

3 - خداوند ، پیامبران خود را با تضمین پیروزی آنان و شکست جبهه دشمن فرستاد .

کتب الله لأغلبن أنا ورسلی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 14 - 14

14 - پیروان عیسی (ع) ، مورد تأیید و حمایت الهی در قبال دشمنانشان (کافران بنی اسرائیل)

فأیدنا الذین ءامنوا علی عدوهم

9- ملاکهای حمایت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 32 - 4

4- قرار گرفتن بنی اسرائیل ، تحت حمایت ویژه خداوند در عصر موسی ، براساس ملاک هایی متکی به علم الهی

و لقد اخترنهم علی علم

برگزیدن بنی اسرائیل ممکن است به رهایی یافتن آنان از ستم فرعونیان و وراثت آنان نظر داشته باشد؛ یعنی، ملت های زیادی تحت ستم

بوده اند، ولی از آن میان، بنی اسرائیل از این حمایت الهی برخوردار شدند.

حمایت های خدا

10- شرایط حمایت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 3

ص: 492

3- ایمان ، شرط بهره مندی از حمایت و پشتیبانی خدا

إِنَّ اللَّهَ يَدْفَعُ عَنِ الَّذِينَ ءَامَنُوا

11- محرومان از حمایت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 6

6- خیانت کاران ناسپاس ، محروم از حمایت و محبت خداونداند .

إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كَلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ

12- مضمولان حمایت های خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 56 - 13

13- خداوند ، حامی و پشتیبان مؤمنان و توکل کنندگان بر او

إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ . . . إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 95 - 1,3

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) تحت حمایت ویژه خداوند در برابر استهزا ، آزار و اذیت مشرکان و دشمنان

إِنَّا كَفِينَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

3- حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر دشمنان ، پشتوانه آن حضرت در آشکارا و علنی کردن دعوت خویش و بی

اعتنایی به مشرکان و دشمنان

فاصدع بما تؤمر و أعرض عن المشركين . إِنَّا كَفِينَاكَ الْمُسْتَهْزِئِينَ

جمله «إِنَّا كَفِينَاكَ . . .» به منزله تعلیل برای جمله «فاصدع بما تؤمر . . .» است؛ یعنی ، چون ما از تو حمایت می کنیم، پس به آنچه مأمور

شدی عمل کن و از مشرکان اعراض نما.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 128 - 9، 5، 2، 1

1- حمایت و لطف الهی ، همراه تقوایبشگان است .

إن الله مع الذين اتقوا

2- نیکوکاران ، از حمایت و لطف الهی برخوردارند .

إن الله مع .. الذين هم محسنون

ص: 493

5- هدایت گران و مبلغان صابر دین، در قبال مکرها و اذیت و آزار دشمنان، از حمایت و لطف الهی برخوردارند.

واصبر .. إن الله مع الذين اتقوا و الذين هم محسنون

9- توجه به حمایت خدا از تقوایبندگان و نیکوکاران، مانع از قرار گرفتن آنان در تنگنای روحی است.

و لاتک فی ضیق ممّا یمکرون . إن الله مع الذين اتقوا و الذين هم محسنون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 7

7- مؤمنان، برخوردار از حمایت های غیبی الهی در دور ماندن از کفر و معصیت اند.

فكان أبواه مؤمنين فخشينا أن يرهقهما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 81 - 7

7- خداوند، حامی مؤمن و تقدیر کننده خیر و مصلحت برای او است.

فكان أبواه مؤمنين .. فأردنا أن يبدلهما ربّهما خيراً منه زكوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 82 - 13

13- حمایت خداوند از فرزندان یتیم پدری صالح و حفظ مال آنها، جلوه ای از رحمت و ربوبیت او بوده است.

فأراد ربّك .. رحمه من ربّك

«رحمه» مفعولٌ له برای فعل «أراد» است؛ یعنی، اراده پروردگار به باقی ماندن گنج یتیمان، به خاطر رحمت او بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 38 - 1

1 - مؤمنان، برخوردار از حمایت و پشتیبانی پیوسته خداوند

إنّ الله يدفع عن الذين ءامنوا

«دفاع» (مصدر «یدافع») به معنای پشتیبانی و دفع کردن شرّ دشمن است؛ یعنی، خداوند بی تردید مؤمنان را مورد حمایت و پشتیبانی قرار می دهد و شرّ دشمنان دین را از آنان دفع می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 110 - 6

6 - حمایت خدا از ساحت مؤمنان در قبال کافران

فَاتَّخِذْهُمْ سَخِرِيًّا . . . وَ كُنْتُمْ مِنْهُمْ تَضْحَكُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 19 - 13

ص: 494

13 - امت اسلام ، تحت حمایت و یاری خداوند است .

إِنَّ الَّذِينَ يَحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَحْشَةُ فِي الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ

جمله «والله يعلم و انتم لاتعلمون» در واقع نوعی اعلان حمایت و پشتیبانی از سوی خدا است که گر چه مسلمانان، دشمنان داخلی خود را نمی شناسند؛ ولی خدا آنها را به دقت زیر نظر دارد. گفتنی است آیه بعد (و لولا فضل الله...) مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 33 - 7

7 - خداوند ، همواره حامی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر بهانه تراشی ها و سخنان شبهه آلود و باطل کفار و دشمنان

و لا یأتونک بمثل إلا جئناک بالحقّ و أحسن تفسیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 9 - 4

4 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، تحت تربیت خاص و حمایت ویژه خداوند

وإن ربک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 15 - 4، 2

2 - حمایت قاطع خداوند از موسی (ع) در قبال مشکلات راه رسالت .

قال کلاً .. إنا معکم مستمعون

4 - موسی و هارون (ع) ، مأمور حرکت به سوی فرعونیان با تکیه بر حمایت قاطع الهی

قال کلاً فاذهبنا بایتنا إنا معکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 52 - 4

4 - بنی اسرائیل گرفتار در نظام فرعونی ، مورد حمایت و لطف الهی

اضافه «عباد» به ضمیر متکلم، بیانگر برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 68 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، برخوردار از حمایت ویژه پروردگار در قبال عنادورزی های مشرکان

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ

ذکر آیه «إنّ ربّک..» پس از بیان ماجرای موسی و فرعون، دارای این پیام است که: ای پیامبر! همان گونه که خداوند، موسی (ع) را تحت حمایت گرفت و فرعونیان را از میان برداشت، تو را نیز تحت حمایت ویژه خود قرار داده و دشمنانت را سرکوب خواهد کرد.

ص: 495

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 104 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از حمایت ویژه پروردگار در برابر کافران حق ستیز

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

با توجه به تعریض آیه قبل در باره حق ناپذیر بودن بیشتر مشرکان صدراسلام، آیه یاد شده پیامبر(صلی الله علیه و آله) را بدین گونه مورد خطاب قرار می دهد که: ای پیامبر! تو از این بابت نگران نباش؛ زیرا در حمایت ویژه ما هستی و ما با قدرت قاهر و شکست ناپذیر خود دشمنانت را سرکوب خواهیم کرد؛ چنان که دشمنان ابراهیم را ناکام کردیم.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 122 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) برخوردار از حمایت و لطف ویژه خدا در قبال عنادورزی های مخالفان

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

با توجه به این که آیه پیش به حق ناپذیری اکثریت مشرکان صدر اسلام اشاره دارد، در این آیه پیامبر مورد خطاب قرار گرفته که: ای پیامبر! تو از این بابت نگران نباش؛ زیرا در حمایت ویژه ما هستی و ما با قدرت قاهر و شکست ناپذیر خود، دشمنانت را سرکوب خواهیم کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 140 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از حمایت و لطف ویژه خدا در قبال عنادورزی های مخالفان

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

با توجه به تعریض آیه قبل به حق ناپذیر بودن اکثریت مشرکان صدراسلام، این آیه پیامبر(صلی الله علیه و آله) را مورد خطاب قرار داده و می فرماید: ای پیامبر! تو از این بابت نگران نباش؛ زیرا ما با قدرت قاهر و شکست ناپذیر خود، دشمنانت را سرکوب خواهیم کرد. (چنان که دشمنان هود(ع) را سرکوب کردیم).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 159 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از حمایت ها و الطاف ویژه خداوند در قبال عنادورزی های مشرکان

و ما كان أكثرهم مؤمنين . وإن ربك لهو العزيز الرحيم

با توجه به بیان سرگذشت صالح(ع) و ثمودیان و فرجام هلاکت بار آنان در آیات پیشین و تعریض آیه قبل به حق ناپذیری اکثریت مشرکان صدر اسلام، در این آیه خطاب را متوجه پیامبر(صلی الله علیه و آله) نموده و می فرماید: ای پیامبر! تواز این بابت نگران نباش؛ زیرا ما با قدرت قاهر و شکست ناپذیر خود، دشمنانت را سرکوب خواهیم کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 175 - 2

ص: 496

2 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از حمایت ها و الطاف ویژه خداوند در قبال عنادورزی های مخالفان

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

با توجه به تعریض آیه قبل به حق ناپذیر بودن اکثریت شرک پیشگان صدراسلام، در این آیه پیامبر را مخصوص به خطاب قرار داده؛ می فرماید: ای پیامبر! تو از این بابت نگران نباش، زیرا ما همان گونه که لوط(ع) را مورد حمایت قرار دادیم و قوم فاسدش را از میان برداشتیم، تو را نیز در حمایت خویش قرار خواهیم داد و با قدرت قاهر و شکست ناپذیر خود، دشمنانت را سرکوب خواهیم کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 191 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، برخوردار از حمایت و لطف ویژه خداوند در قبال عنادورزی های مشرکان

و ما کان اکثرهم مؤمنین . و إنّ ربّک لهُوَ العزیز الرحیم

ذکر آیه «إِنَّ رَبَّكَ..» پس از بیان ماجرای شعیب(ع) و مردم ایکه، این پیام را دارد که ای پیامبر! همان گونه که خداوند، شعیب(ع) را تحت حمایت خود قرار داد و مردم ایکه را از میان برداشت؛ تو را نیز در حمایت ویژه خود قرار خواهد داد و دشمنانت را سرکوب خواهد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 221 - 3

3 - دفاع خداوند از حریم پاکِ وحی و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

هل أءتبتکم علی من تنزل الشیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 50 - 4

4 - حمایت خدا از صالح پیامبر (ع) ، در سرنوشت سازترین مراحل و در اوج مکر کافران

لنبیتته و أهله .. و مکروا مکراً و مکرونا مکراً و هم لایشعرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 51 - 7

7 - حمایت خدا از پیامبر (صلی الله علیه و آله) در قبال توطئه اشرا قومش علیه او

فانظر كيف كان عقبه مكرهم انا دمّرهم

مقصود از آیه یاد شده این است که: ای پیامبر! ناکامی مفسدان پیشین را مشاهده کن و اطمینان داشته باش که دشمنان تو نیز فرجامی جز آن نخواهند داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 10 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مورد توجه ویژه خداوند بوده است .

ص: 497

و لئن جاء نصر من ربك

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 52 - 4

4 - خداوند ، از حقانیت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر کافران منکر قرآن ، حمایت کرد .

و ما یجحد بآیتنا إلا الکفرون .. و قالوا لولا أنزل علیه آیت ... أولم یکف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 11

11 - خداوند ، بهترین و شایسته ترین مدافع و حامی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان در برابر تهدید و ارباب دشمنان

و یخوفونک بالذین من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 38 - 17، 16، 15

15 - خداوند ، کفایت کننده امور پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مواضع او در برابر دشمنان

قل حسبی الله

«حَسْبُ» به معنای «کفایت» است. مقصود از کفایت خداوند - که به فرمان اعلام به مردم (قل) همراه شده - اعلام حمایت خداوند از پیامبر (صلی الله علیه و آله) و دفع شرّ و توطئه دشمنان از آن حضرت است.

16 - خداوند ، شایسته ترین کفایت کننده تمامی امور بندگان و دفع کننده هر نوع شر دشمنان از آنان است .

قل حسبی الله

حذف متعلق «حسبی»؛ یعنی، ذکر نشدن موارد کفایت، دلالت بر عموم و توسعه دارد.

17 - تضمین خداوند نسبت به حمایت از پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در برابر تهدید ها و ارباب دشمنان

و یخوفونک .. قل حسبی الله

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که آیه شریفه، می تواند ناظر به دو آیه پیش باشد که در آنها مسأله تهدید و ارباب مشرکان به

پیامبر (صلی الله علیه و آله) مطرح شده بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 28 - 7

7 - دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) ، جلوه ای از حمایت و امداد خداوند از او

إِنِّي عَذتُ بِرَبِّي وَرَبِّكُمْ... وَقَالَ رَجُلٌ مُؤْمِنٌ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ يَكْتُمُ إِيمَانَهُ

ذکر دفاع مؤمن آل فرعون از موسی (ع) - پس از پناه بردن آن حضرت به خداوند از شر فرعون - می تواند گویای برداشت یاد شده باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 45 - 1

ص: 498

1 - خداوند مؤمن آل فرعون را از آثار ناپسند مکر فرعونیان محفوظ داشت .

فوقیه الله سیئات ما مکروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 1 - 2

2- جامعه مؤمنان ، برخوردار از حمایت ویژه خداوند در برابر توطئه ها و ترفند های کافران

الذین کفروا و صدّوا عن سبیل اللّٰه أضلّ أعمالهم

از این که خداوند، تلاش های کافران و توطئه های آنان را نسبت به مؤمنان خنثی می کند؛ مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 25 - 21

21- تعلق مشیت الهی ، به حمایت از مؤمنان ناشناخته مکه

لیدخل اللّٰه فی رحمته من یشاء

تعبیر «من یشاء»، ممکن است نظر به مردان و زنان مؤمنی داشته باشد که در جمله های پیشین آیه، از آنها یاد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 7 - 11

11 - زنان مطلقه و شوهران تنگ دست آنان - در صورت رعایت آموزه ها و رهنمود های الهی - مورد عنایت و حمایت خدا قرار می گیرند .

سیجعل اللّٰه بعد عسر یسراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 26 - 7

7 - خداوند ، حامی پیامبران و مدافعان دین در برابر مخالفان

فأخذه اللّٰه .. إنّ فی ذلک لعبره لمن یخشی

7 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) از خردسالی ، در پناه خداوند و برخوردار از مراقبت مخصوص او بود .

ألم یجدک یتیمًا فاوی

فعل «آوی» - که مطلق است - ممکن است به معنای «آواک إلی نفسه» و بیانگر مراقبت مستقیم خداوند، از پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشد.

9 - خداوند ، با سوق دادن مردم به سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، آن حضرت را از تنهایی و غربت در آورد . *

ألم یجدک یتیمًا فاوی

فعل «آوی» - که مطلق است - می تواند به معنای «آوی إلیک الناس» باشد. در این صورت یتیم به معنای «وحید» خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 9 - 2

2 - خداوند ، با گوشزد کردن یتیمی پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مراقبت های خویش از آن حضرت ، او را به پرهیز از سلطه بر یتیمان فراخواند .

ألم یجدک یتیمًا فاوی . . . فأما الیتیم فلا تقهر

حرف «فاء»، این آیه را بر جمله مناسب آن در آیات پیشین، تفریع کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - کوثر - 108 - 1 - 6

6 - خداوند ، حامی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر زخم زبان دشمنان

إنا أعطینک الکوثر

آن گونه که از ذیل این سوره استفاده می شود، عطای کوثر به پیامبر (صلی الله علیه و آله) کاری است که خداوند در برابر طعنه ها و سخنان نیشدار دشمن انجام داد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 13

13 - خداوند ، پناهگاهی شایسته برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در برابر تلاش جن و انس برای اغوای مردم و ایجاد تزلزل در دل های آنان

قل أعوذ . . . الذی یوسوس فی صدور الناس . من الجنّه و الناس

ص: 500

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

